

หลักการพิพากษาเกินคำขอ: ศึกษาคดีแพ่งทั่วไป

ศจีพร แต้มแก้ว

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรนิติศาสตรมหาบัณฑิต
สาขานิติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์

พ.ศ. 2555

Ultra Petita: A Study On The Civil Cases

SAJIPHORN TAEMKAEW

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements

for the Degree of Master of Laws

Department of Law

Graduate School, Dhurakij Pundit University

2012

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลงได้โดยผู้เขียนได้รับความกรุณาและความช่วยเหลือเป็นอย่างยิ่งจาก ดร.วรรณชัย บุญบำรุง อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ และอาจารย์ธานีศ เกศพิทักษ์ อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม ที่ได้เสียสละเวลาในการให้คำแนะนำและชี้แนะแนวทางการค้นหาข้อมูลด้วยความเอาใจใส่เป็นอย่างดีเสมอมา นอกจากนี้ ผู้เขียนยังได้รับความกรุณาจากคณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ทั้งสามท่านคือ ศาสตราจารย์ ดร.ไพศิษฐ์ พิพัฒน์กุล ที่ได้กรุณาให้เกียรติรับเป็นประธานสอบวิทยานิพนธ์ ดร.ธนกฤต วรรณัชชากุล และอาจารย์พงษ์เดช วานิชกิตติกุล ที่ได้ให้ข้อเสนอแนะในการทำวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ คำแนะนำต่างๆ ที่ผู้เขียนได้รับล้วนแต่เป็นสิ่งที่มิประโยชน์อย่างยิ่ง ผู้เขียนขอกราบขอบพระคุณอาจารย์ทุกท่านเป็นอย่างสูง

นอกจากนั้น ผู้เขียนขอขอบพระคุณ ท่านรเทพ เชื้อสุนทรโสภณ และท่านกนก จุลมนต์ ที่คอยให้คำแนะนำด้านการศึกษาและให้ความช่วยเหลือด้านภาษาต่างประเทศแก่ผู้เขียนเป็นอย่างดี ท่านพีระพัฒน์ มหาโพธิกุล คุณพิริยา ศิลปนันท์ คุณปวีร์ เจนวิระนนท์ คุณณัฐดนัย นาควัชร คุณภูษณิศา ยุทธศักดิ์ เจ้าหน้าที่บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์ รวมถึงทุกท่านที่ให้เกียรติเสียสละเวลาในการให้สัมภาษณ์และทำแบบสอบถาม และขอขอบคุณคุณกฤษฎา ชูโต สำหรับการเป็นกำลังใจที่ดีมาโดยตลอดและคอยให้ความช่วยเหลือผู้เขียนในทุกสิ่ง ผู้เขียนขอขอบพระคุณทุกท่านเป็นอย่างสูง

ท้ายสุดคือทุกๆ คนในครอบครัว และคุณลุงชินวิทย์ จินดา (แถมแก้ว) ของผู้เขียนที่คอยเลี้ยงดูและให้การสนับสนุนต่อการศึกษาของผู้เขียนเป็นอย่างดีมาโดยตลอด ผู้เขียนคงไม่อาจประสบความสำเร็จมาจนถึงวันนี้ได้หากไม่ได้รับความรักและความเอาใจใส่เป็นอย่างดีจากทุกคนในครอบครัว

หากวิทยานิพนธ์ฉบับนี้จะเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาและการปฏิบัติงานในภายหน้า ผู้เขียนขอมอบคุณความดีแก่ทุกท่านที่ได้กล่าวถึงข้างต้น หากมีข้อผิดพลาดประการใด ผู้เขียนขอน้อมรับไว้แต่ผู้เดียว

ศจีพร แด้มแก้ว

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ฅ
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ช
สารบัญตาราง.....	๗
สารบัญภาพ.....	๗
บทที่	
1. บทนำ.....	1
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษา.....	4
1.3 สมมติฐานของการศึกษา.....	5
1.4 ขอบเขตของการศึกษา.....	6
1.5 วิธีดำเนินการศึกษา.....	6
1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	6
2. อำนาจศาลกับการพิพาทคดีแพ่ง.....	7
2.1 แนวคิดพื้นฐานของหลักกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง:	
หลักความประสงค์ของคู่ความ.....	7
2.2 หลักการสำคัญของคำพิพากษา.....	8
2.2.1 องค์ประกอบของคำพิพากษา.....	10
2.2.2 หลักเกณฑ์การทำคำพิพากษา.....	11
2.2.3 ผลของคำพิพากษา.....	12
2.3 วิธีการพิพากษา.....	14
2.3.1 ศาลระบบชีวิลลอว์.....	14
2.3.2 ศาลระบบคอมมอนลอว์.....	17
2.3.3 วิเคราะห์วิธีการพิพาทคดีของระบบชีวิลลอว์	
และระบบคอมมอนลอว์.....	19
2.4 บทบาทของศาลในการพิพาทคดีแพ่ง.....	21
2.4.1 บทบาทศาลในระบบไต่สวน.....	22

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
2.4.1.1 องค์ประกอบสำคัญของวิธีพิจารณาในระบบไต่สวน.....	23
2.4.1.2 หลักการสำคัญของระบบไต่สวน.....	23
2.4.2 บทบาทศาลในระบบกล่าวหา.....	24
2.4.2.1 องค์ประกอบสำคัญของระบบกล่าวหา.....	25
2.4.2.2 หลักการสำคัญของระบบกล่าวหา.....	26
3. หลักการห้ามพินาศเกินคำขอและการพินาศเกินคำขอ.....	30
3.1 หลักการห้ามพินาศเกินคำขอ.....	30
3.1.1 หลักการสำคัญของการห้ามพินาศเกินคำขอ.....	31
3.1.1.1 คำฟ้อง.....	31
3.1.1.2 คำขอบังคับ.....	32
3.1.1.3 คำให้การ.....	33
3.1.1.4 ประเด็นแห่งคดี.....	34
3.1.1.5 พยานหลักฐาน.....	35
3.1.1.6 การพินาศ.....	37
3.2 หลักการพินาศเกินคำขอ.....	37
3.2.1 หลักการพินาศเกินคำขอในประเทศระบบคอมมอนลอว์.....	38
3.2.1.1 หลักการพินาศเกินคำขอตามกฎหมาย ประเทศสหรัฐอเมริกา.....	38
3.2.1.1.1 เงื่อนไขในการทำคำพินาศเกินคำขอตามกฎหมาย วิธีพิจารณาความแพ่งประเทศสหรัฐอเมริกา.....	39
3.2.1.1.2 ข้อยกเว้นของหลักการพินาศเกินคำขอตามกฎหมาย วิธีพิจารณาความแพ่งประเทศสหรัฐอเมริกา.....	40
3.2.1.1.3 ลักษณะสำคัญของการทำคำพินาศเกินคำขอ ตามกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง ประเทศสหรัฐอเมริกา.....	43
3.2.1.1.4 ตัวอย่างคำพินาศเกินคำขอ.....	44
3.2.1.2 หลักการพินาศเกินคำขอตามกฎหมายประเทศอังกฤษ.....	45

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
3.2.1.2.1 เนื้อหาของแบบคำฟ้องตามกฎหมาย	
วิธีพิจารณาความแพ่งประเทศอังกฤษ.....	45
3.2.1.2.2 เงื่อนไขการพิพาทยกคำขอตามกฎหมาย	
วิธีพิจารณาความแพ่งประเทศอังกฤษ.....	47
3.2.2 หลักการพิพาทยกคำขอในประเทศระบบซีวิลลอว์.....	49
3.2.2.1 หลักการพิพาทยกคำขอตามกฎหมายประเทศฝรั่งเศส.....	49
3.2.2.1.1 ขอบเขตการพิพาทคดีแพ่งตามกฎหมาย	
ประเทศฝรั่งเศส.....	49
3.2.2.1.2 การใช้อำนาจของศาลประเทศฝรั่งเศสในการ	
พิพาทคดีแพ่ง.....	49
3.2.2.1.3 การใช้อำนาจพิพาทยกคำขอของศาล	
ประเทศฝรั่งเศส.....	50
3.2.2.2 หลักการพิพาทยกคำขอตามกฎหมายประเทศอิตาลี.....	51
3.2.2.3 สรุปหลักการพิพาทยกคำขอตามกฎหมาย	
วิธีพิจารณาความแพ่งของประเทศสหรัฐอเมริกา	
ประเทศอังกฤษ ประเทศฝรั่งเศส และประเทศอิตาลี.....	53
3.2.3 หลักการพิพาทยกคำขอตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง	
ของประเทศไทย.....	53
3.2.3.1 ความเป็นมาของประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง	
มาตรา 142 วรรคสอง.....	53
3.2.3.1.1 พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาความแพ่ง ร.ศ. 127.....	53
3.2.3.1.2 ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง พ.ศ. 2478.....	56
3.2.3.1.3 พระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมาย	
วิธีพิจารณาความแพ่ง (ฉบับที่ 12) พ.ศ. 2534.....	58
3.2.3.2 ประเภทคดีตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง	
ที่ศาลมีอำนาจพิพาทยกคำขอ.....	58
3.2.3.2.1 คดีฟ้องเรียกอสังหาริมทรัพย์.....	59
3.2.3.2.2 ฟ้องเรียกทรัพย์เป็นของคนทั้งหมด.....	59

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
3.2.3.2.3 คดีฟ้องขอให้ชำระเงินพร้อมดอกเบี้ย.....	60
3.2.3.2.4 คดีฟ้องเรียกค่าเช่าหรือค่าเสียหาย.....	61
3.2.3.2.5 คดีเกี่ยวกับความสงบเรียบร้อยของประชาชน.....	61
3.2.3.2.6 คดีฟ้องขอให้ชำระเงินพร้อมดอกเบี้ยซึ่งไม่มี ข้อตกลงกำหนดอัตราดอกเบี้ยกันไว้.....	62
3.2.4 หลักการพิพากษาเกินคำขอตามกฎหมายอื่นๆ ของประเทศไทย.....	66
3.2.4.1 พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริ โภค พ.ศ. 2551.....	66
3.2.4.1.1 แนวคิดทฤษฎีและที่มาของกฎหมาย คุ้มครองผู้บริโภค.....	66
3.2.4.1.2 หลักการพิพากษาเกินคำขอตามพระราชบัญญัติ วิธีพิจารณาคดีผู้บริ โภค พ.ศ. 2551.....	67
3.2.4.2 พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลแรงงานและวิธีพิจารณาคดี แรงงาน พ.ศ. 2522.....	70
3.2.4.2.1 ที่มาของพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลแรงงานและ วิธีพิจารณาคดีแรงงาน พ.ศ. 2522.....	70
3.2.4.2.2 หลักการพิพากษาเกินคำขอตามพระราชบัญญัติจัดตั้ง ศาลแรงงานและวิธีพิจารณาคดีแรงงาน พ.ศ. 2522.....	71
3.2.4.3 พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลปกครองและวิธีพิจารณา คดีปกครอง พ.ศ. 2542.....	73
3.2.4.3.1 หลักการพิพากษาเกินคำขอตามพระราชบัญญัติ จัดตั้งศาลปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ. 2542.....	73
3.2.4.3.2 ข้อยกเว้นของหลักการพิพากษาเกินคำขอตาม พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลปกครองและ วิธีพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ. 2542.....	75
3.2.4.3.3 หลัก Ultra Petita ในคดีปกครอง.....	78
3.2.4.4 การดำเนินคดีแบบกลุ่ม.....	82

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
3.2.4.4.1 การดำเนินคดีแบบกลุ่มของสหรัฐอเมริกา.....	84
3.2.4.4.2 การดำเนินคดีแบบกลุ่มของประเทศไทย.....	87
3.2.4.5 หลักการพิพาทษาเกินคำขอตามบทบัญญัติอื่นๆ.....	90
3.2.4.5.1 ค่าฤชาธรรมเนียม.....	91
3.2.4.5.2 เบี้ยปรับ.....	94
3.2.4.5.3 การอุปการะเลี้ยงดูบุตรหลังการหย่า.....	96
3.2.4.5.4 คำพิพากษตามสัญญาประนีประนอมยอมความ.....	98
3.2.4.6 สรุปหลักการพิพาทษาเกินคำขอตามกฎหมายประเทศไทย.....	100
4. วิเคราะห์หลักการพิพาทษาเกินคำขอในคดีแพ่ง.....	103
4.1 วิเคราะห์และเปรียบเทียบบทบาทการพิพาทษาของศาลคดีแพ่งประเทศไทย	
กับบทบาทการพิพาทษาคดีแพ่งของศาลต่างประเทศ.....	103
4.1.1 ประเทศสหรัฐอเมริกา.....	104
4.1.2 ประเทศอังกฤษ.....	105
4.1.3 ประเทศฝรั่งเศส.....	105
4.1.4 ประเทศอิตาลี.....	106
4.2 วิเคราะห์และเปรียบเทียบบทบาทการพิพาทษาของศาลคดีแพ่งกับ	
บทบาทการพิพาทษาคดีของศาลตามพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลแรงงาน	
และวิธีพิจารณาคดีแรงงาน พ.ศ. 2522 พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลปกครอง	
และวิธีพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ. 2542 พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดี	
ผู้บริโภค พ.ศ. 2551 และการดำเนินคดีแบบกลุ่ม.....	108
4.2.1 พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลแรงงานและ	
วิธีพิจารณาคดีแรงงาน พ.ศ. 2522.....	109
4.2.2 พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ. 2551.....	110
4.2.3 พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลปกครองและ	
วิธีพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ. 2542.....	110
4.2.4 การดำเนินคดีแบบกลุ่ม.....	112
4.2.5 ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง.....	112

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
4.3 วิเคราะห์ความแตกต่างระหว่างข้อยกเว้นหลักการห้ามพิพากษา เกินคำขอตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 142 (5) และหลักการพิพากษาเกินคำขอในคดีแพ่งทั่วไป.....	115
4.4 วิเคราะห์ขอบเขตในการใช้อำนาจพิพากษาเกินคำขอ.....	121
4.5 วิเคราะห์ปัญหาสถานะของคู่ความกับการพิพากษาคดีแพ่ง.....	127
4.6 อุปสรรคสำคัญสำหรับการใช้อำนาจพิพากษาเกินคำขอ.....	128
4.6.1 การจัดประเภทของกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง.....	128
4.6.2 แนวความคิดของประเทระบบกฎหมายคอมมอนลอว์.....	130
4.6.3 แนวปฏิบัติของผู้พิพากษา.....	130
4.7 วิเคราะห์ผลกระทบต่อการดำเนินกระบวนการพิจารณาคดีแพ่ง.....	131
4.7.1 ผลดี.....	131
4.7.1.1 ลดปัญหาจำนวนคดีที่ค้างพิจารณาในศาล.....	131
4.7.1.2 แก้ไขปัญหาการแพ้ชนะกันทางเทคนิค.....	131
4.7.1.3 สนับสนุนให้ศาลมีบทบาทในการดำเนินคดีขึ้น.....	132
4.7.2 ผลเสีย.....	132
4.7.2.1 จำเลยอาจได้รับความเสียหาย.....	132
4.7.2.2 ขัดต่อหลักกฎหมายแพ่ง.....	133
4.7.2.3 ทำให้ไม่เป็นบรรทัดฐานเดียวกัน.....	133
4.8 ผลสำรวจแบบสอบถามความคิดเห็นของนักกฎหมาย.....	133
5. บทสรุปและข้อเสนอแนะ.....	135
5.1 บทสรุป.....	135
5.2 ข้อเสนอแนะ.....	137
บรรณานุกรม.....	143
ภาคผนวก.....	153
ภาคผนวก ก.....	154
ภาคผนวก ข.....	162
ประวัติผู้เขียน.....	168

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
5.1 เปรียบเทียบหลักการพิพากษาเกินคำขอตามพระราชบัญญัติ จัดตั้งศาลแรงงานและวิธีพิจารณาคดีแรงงาน พ.ศ. 2522 มาตรา 52 พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ. 2551 มาตรา 39 และข้อเสนอแนะนำตามวิทยานิพนธ์ในการปรับใช้กับคดีแพ่งทั่วไป.....	142

สารบัญภาพ

ภาพที่	หน้า
4.1 แสดงการใช้อำนาจพิพากษาเกินคำขอตามกฎหมายต่างๆ.....	119

๑๒๓

หัวข้อวิทยานิพนธ์	หลักการพิพากษาเกินคำขอ: ศึกษาคดีแพ่งทั่วไป
ชื่อผู้เขียน	ศศิพร เต็มแก้ว
อาจารย์ที่ปรึกษา	ดร.วรรณชัย บุญบำรุง
อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม	อาจารย์ธานีศ เกศวพิทักษ์
สาขาวิชา	นิติศาสตร์
ปีการศึกษา	2554

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาถึงหลักการใช้อำนาจในการพิพากษาคดีแพ่ง โดยมุ่งเน้นถึงอำนาจและความเป็นไปได้ที่จะให้ศาลมีอำนาจพิพากษาเกินไปกว่าที่คู่ความร้องขอ อันเป็นสิ่งที่ตรงกันข้ามกับบทบัญญัติมาตรา 142 แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งของประเทศไทย เนื่องจากปัญหาที่พบในการดำเนินกระบวนการพิจารณาคดีแพ่ง ซึ่งศาลต้องตัดสินคดีให้เป็นไปตามสิ่งที่คู่ความร้องขอมาในคำขอบังคับ มีเพียงบางประการที่กฎหมายกำหนดข้อยกเว้นไว้ศาลจึงจะสามารถพิพากษาเกินคำขอได้ แม้ว่าการกำหนดกรอบการพิพากษาคดีแพ่งตามคำขอของคู่ความดังกล่าวจะเป็นผลดีตรงที่ทำให้สามารถมองเห็นแนวทางการดำเนินคดีหรือขอบเขตของคำพิพากษาก็ตาม แต่กระนั้นในบางกรณีสิ่งที่คู่ความร้องขออาจมิใช่หนทางเยียวยาความเสียหายที่ดีที่สุด เพราะอาจเกิดความผิดพลาดบางประการขึ้นในสิ่งที่ร้องขอ อาทิ การกำหนดจำนวนค่าเสียหายไม่ถูกต้อง หรือวิธีการบังคับตามคำขอของโจทก์ไม่เพียงพอต่อการแก้ไขเยียวยาความเสียหายตามฟ้อง ซึ่งสิ่งเหล่านี้ล้วนเกิดขึ้นจากข้อผิดพลาดทางเทคนิคในการดำเนินคดี แต่มิใช่เรื่องที่คู่ความไม่ประสงค์ที่จะได้รับเพราะยังอยู่ภายใต้ขอบเขตแห่งคดีที่ปรากฏในคำฟ้อง คำให้การ หรือคำคู่ความต่างๆ รวมทั้งพยานหลักฐานในสำนวนที่คู่ความได้ยกขึ้นกล่าวมาแล้วในระหว่างการพิจารณา การที่ศาลต้องพิพากษาคดีให้เป็นไปตามคำขอของคู่ความเพียงอย่างเดียวอาจกลายเป็นอุปสรรคสำคัญต่อการอำนวยความสะดวกซึ่งเป็นหน้าที่ที่แท้จริงของศาลได้

หลักการพิพากษาเกินคำขอปรากฏในกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งหลายๆ ประเทศ อาทิ กฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งประเทศสหรัฐอเมริกาและกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งประเทศอังกฤษ โดยกฎหมายทั้งสองประเทศมีการเปิดโอกาสให้ศาลใช้ดุลพินิจพิจารณาว่าสิ่งใดที่คู่ความสมควรได้รับการเยียวยาตามกฎหมาย แม้ว่าสิ่งนั้นจะมีสิ่งซึ่งคู่ความร้องขอก็ตาม หรือในประเทศไทยปัจจุบันหลักการดังกล่าวก็มีการบัญญัติในพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลแรงงานและวิธีพิจารณาคดีแรงงาน พ.ศ. 2522 และพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ. 2551 โดยกำหนด

ให้ศาลมีอำนาจพิพากษาเกินคำขอได้ ซึ่งแม้ว่าลักษณะของคดีดังกล่าวจะแตกต่างกันกับลักษณะของคดีแพ่งทั่วไป โดยเฉพาะเรื่องสถานะของกลุ่มความ ซึ่งมีแนวความคิดว่าข้อพิพาททางแพ่งเป็นเรื่องระหว่างเอกชนที่มีฐานะและความสามารถในการดำเนินคดีเท่าเทียมกัน แต่หากเราเปลี่ยนแนวความคิดเป็นว่า ความยุติธรรมทางแพ่งก็เป็นบริการอย่างหนึ่งของรัฐหรือการบริการสาธารณะ ดังนั้นศาลจึงควรใช้อำนาจของตนเองเพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อการดำเนินคดีสูงสุด ซึ่งในปัจจุบันแนวความคิดเกี่ยวกับการเพิ่มบทบาทและอำนาจของศาลในคดีแพ่งทั่วไปตามกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งกำลังได้รับการพัฒนาอย่างต่อเนื่องทั้งในกลุ่มประเทศระบบคอมมอนลอว์และกลุ่มประเทศระบบซีวิลลอว์

อย่างไรก็ตาม การเพิ่มบทบาทและอำนาจให้แก่ศาลพิพากษาเกินคำขอได้นั้น จำต้องมีการกำหนดเงื่อนไขและวางหลักเกณฑ์ในการใช้อำนาจดังกล่าวให้ชัดเจน เพื่อป้องกันปัญหาที่อาจเกิดขึ้นจากการใช้ดุลพินิจของศาลที่แตกต่างกันได้ โดยการกำหนดเงื่อนไขและหลักเกณฑ์ดังกล่าวอาจนำแนวทางตามพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ. 2551 ซึ่งบัญญัติหลักเกณฑ์ไว้อย่างเหมาะสมมาปรับใช้ได้

ภายหลังจากที่ได้ศึกษาหลักการพิพากษาเกินคำขอในคดีแพ่งทั่วไปแล้วพบว่า การนำหลักการดังกล่าวมาปรับใช้ในคดีแพ่งอาจเป็นเรื่องที่ขัดแย้งกับหลักการเดิม แต่อย่างไรก็ตามหลักการพิพากษาเกินคำขอนี้น่าจะช่วยให้ศาลสามารถพิพากษาเยียวยาความเสียหายให้แก่คู่ความได้อย่างเต็มประสิทธิภาพมากขึ้น และการเพิ่มอำนาจดังกล่าวก็มีใช้การใช้อำนาจโดยไร้ข้อจำกัด แต่เป็นการใช้อำนาจเพื่อสนองต่อความยุติธรรมที่ดียิ่งขึ้นภายใต้กรอบและหลักเกณฑ์ที่เหมาะสม ซึ่งน่าจะก่อให้เกิดประโยชน์ต่อกระบวนการยุติธรรม

Thesis Title	Ultra Petita: A Study on the Civil Cases.
Author	Sajiphorn Taemkaew
Thesis Advisor	Dr.Wannachai Boonbumrung
Co-Thesis Advisor	Professor Thanis Kesavapitak
Department	Law
Academic Year	2011

ABSTRACT

The objective of this thesis is to study the principle in adjudicating the civil case especially on the possibility that the court may make a judgment or give an order providing more than what the parties in interest have requested. The said proposal would go against section 142 of Thai civil procedure law. Under the current civil procedure law, the court has to grant a relief according to what the parties involved have demanded as stipulated in the request at the end of the complaint or the petition. However, there are a few exceptions under this rule. Even though this present criterion is beneficial in a way that it allows all parties to see the direction of the case or the extent to which the court can give. Nonetheless, what the parties in interest needs may not be the best relief because many things can happen with what parties want. For example, the court may wrongly determine the compensation amount or the execution of judgment does not totally cure all the damages that described the complaint. These defects arose because of procedural technicality errors, not the parties' faults. The parties still would like to be made whole again from the adjudication. Furthermore all the relevant facts have already laid out in the complaint, answer or other related legal documents as well as all kinds of evidence that the parties have brought up during the trial. By forcing the court to give judgment exclusively within the parties' request could be an obstacle in providing justice to the public.

The principle that allows the court to provide in the judgment or order more than what the parties have demanded has existed in the civil procedure law of many countries such as the United States of America and the United Kingdom. Both nations' civil procedure laws enable the court to use discretion in considering what would be the best relief for the parties. The court is entitled to hand down the verdict or any order which is not within what the parties seek.

Presently, in Thailand there are similar provisions enacted in various laws such as the Act for the Establishment of and Procedure for Labor Court B.E. 2522 and the Consumer Case Procedure Act B.E. 2551. Even though in the previously mentioned statutes, the characteristics of the involved parties may differ from those in general civil and commercial cases. The court should exercise its power to maximize the benefits that may have from any civil and commercial case. This idea about increasing the roles and power of the court in general civil and commercial case has been developed continuously in both the common law and civil law countries.

However, in order to prevent any disparity among judges in exercising this power, there must be clear conditions and criteria in allowing the court to give more than what the parties have requested. The said conditions and criteria can be adapted from the guidelines in the Consumer Case Procedure Act B.E. 2551.

After extensive studying in applying the proposed principle into the general civil and commercial cases, I come to the conclusion that this application may be contrary to the long-established principle in the civil procedure law. Nonetheless, this proposal may help the court in providing better and more effective relief to the parties involved. This proposal to expand the court's power is not without limit. The implementation of this proposal is necessary in bringing better justice to all parties in interest which will subsequently benefit the society as a whole.

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

กฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง (Civil Procedure Law) หากแบ่งประเภทตามหลักเกณฑ์ของระบบกฎหมายจะสามารถแบ่งออกได้เป็น 2 กลุ่มใหญ่ๆ คือ กลุ่มประเทศระบบคอมมอนลอว์ (Common Law System) และกลุ่มประเทศระบบซีวิลลอว์ (Civil Law System) กฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งทั้งสองระบบดังกล่าวมีความแตกต่างกันหลายประการ อาทิ เรื่องทัศนคติต่อบ่อเกิดของกฎหมาย การใช้และการตีความกฎหมาย การมีส่วนร่วมของศาลตลอดจนรูปแบบและวิธีการดำเนินกระบวนการพิจารณาคดี โดยกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งของกลุ่มประเทศคอมมอนลอว์มีรูปแบบกระบวนการพิจารณาคดีตามระบบกล่าวหา ซึ่งมีแนวความคิดว่าข้อพิพาททางแพ่งเป็นเรื่องการโต้แย้งสิทธิระหว่างคู่ความ ดังนั้นคู่ความจึงสมควรที่จะเป็นผู้มีบทบาทสำคัญสูงสุดในการดำเนินกระบวนการพิจารณา ส่วนศาลต้องวางตัวเป็นคนกลางคอยรับฟังข้อเท็จจริง เพื่อนำไปประกอบการพิพากษาคดีเท่านั้น ไม่อาจใช้อำนาจเข้าแทรกแซงการดำเนินกระบวนการพิจารณาคดีได้ ตรงกันข้ามกับกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งของกลุ่มประเทศซีวิลลอว์ที่กลับมีการเพิ่มบทบาทในการดำเนินกระบวนการพิจารณาให้แก่ศาลมากกว่า โดยมีแนวความคิดว่าการดำเนินกระบวนการพิจารณาคดีเป็นหนึ่งในหน้าที่สำคัญของรัฐ และศาลเองก็เป็นสถาบันของรัฐที่ทำหน้าที่เป็นตัวแทนในการอำนวยความยุติธรรมให้แก่ประชาชน ศาลจึงสมควรเป็นผู้ที่มีบทบาทสูงสุดในการดำเนินกระบวนการพิจารณาคดี โดยความแตกต่างระหว่างระบบกฎหมายทั้งสองระบบยังส่งผลต่อการใช้อำนาจพิจารณาและพิพากษาคดีของศาลด้วย

หลักการสำคัญของการพิพากษาคดีคือหลักการพิพากษาห้ามเกินคำขอ ซึ่งบังคับให้ศาลต้องพิพากษาคัดสินคดีตามสิ่งที่ปรากฏในคำขอบังคับของคู่ความเท่านั้น หลักการดังกล่าวมีที่มาอยู่บนหลักความประสงค์ของคู่ความ (Principle of Party Disposition) ซึ่งเป็นหลักกฎหมายเก่าแก่ของกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งที่ได้รับการยอมรับและนำไปปรับใช้กับทุกระบบกฎหมาย ไม่ว่าจะเป็นระบบกฎหมายคอมมอนลอว์หรือระบบกฎหมายซีวิลลอว์ สาระสำคัญของหลักความประสงค์ของคู่ความคือคู่ความเป็นผู้มีอำนาจอย่างเต็มที่ในการต่อสู้คดีทางกฎหมายสารบัญญัติและสิทธิในกระบวนการพิจารณา ทั้งยังมีสิทธิเลือกได้โดยอิสระว่าจะใช้สิทธิหรือไม่ใช้สิทธินั้น ขอบเขตของคดีรวมทั้งวิธีการสืบพยานก็ต้องเป็นไปตามความประสงค์ของคู่ความเช่นกัน (nemo iudex sine actore;

ne eat iudex ultra petita et allegata a partibus) นอกจากนี้คู่ความยังเป็นผู้มีสิทธิเลือกว่าสมควรที่จะนำคดีมาสู่ศาลหรือไม่ เป็นผู้กำหนดทิศทางหรือความเป็นไปของการดำเนินกระบวนการพิจารณาและเป็นผู้มีสิทธิเลือกว่าควรจะดำเนินคดีต่อไปจนศาลมีคำพิพากษาวินิจฉัยชี้ขาดหรือถอนคดีออกไปก่อน ส่วนศาลต้องวางตัวเป็นกลางโดยเคร่งครัดไม่มีบทบาทเชิงรุกในกระบวนการพิจารณา และถูกกำหนดกรอบการใช้อำนาจในการพิจารณาพิพากษาคดีให้อยู่ภายในสิ่งที่คู่ความเสนอต่อศาลเท่านั้น ซึ่งแม้ว่าข้อดีของการจำกัดอำนาจในการพิพากษาคดีของศาลตามหลักการห้ามพิพากษาเกินคำขอจะทำให้คู่ความสามารถคาดการณ์ได้ล่วงหน้าถึงสิ่งที่ศาลจะพิพากษา เพราะศาลต้องพิพากษาคดีเฉพาะในสิ่งที่คู่ความกล่าวในคำขอบังคับเท่านั้น แต่ในบางครั้งการใช้อำนาจพิพากษาคดีตามหลักการห้ามพิพากษาเกินคำขอดังกล่าวอาจกลายเป็นอุปสรรคต่อการอำนวยความยุติธรรมได้ เนื่องจากบางคดีแม้ว่าข้อเท็จจริงจะปรากฏต่อศาลอย่างชัดเจนว่า การคำนวณค่าเสียหายของโจทก์ผิดพลาดหรือวิธีการแก้ไขข้อพิพาทที่เหมาะสมที่สุดมิใช่วิธีการตามที่คู่ความกล่าวมาในคำขอบังคับ แต่ศาลก็ยังต้องพิพากษาคดีไปเพียงตามที่ปรากฏในคำขอบังคับของคู่ความเท่านั้น หรือในบางคดีที่คู่ความมีสิทธิอย่างอื่นที่สมควรได้รับตามกฎหมาย แต่มิได้กล่าวถึงสิทธินั้นไว้ในคำขอบังคับ ซึ่งอาจเป็นเพราะความหลงลืมหรือไม่ทราบว่าตนมีสิทธิดังกล่าวตามกฎหมายก็ตาม ศาลก็ไม่อาจใช้อำนาจของตนเองพิพากษาให้ในสิ่งที่เหมาะสมและเป็นธรรมแก่คู่ความได้ เพราะอาจขัดต่อหลักการห้ามพิพากษาเกินคำขอ ดังที่กล่าวมา

ปัญหาเรื่องข้อจำกัดในการห้ามพิพากษาเกินคำขอนี้ ส่วนหนึ่งเกิดขึ้นจากความยึดติดต่อหลักการสำคัญของกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งที่ได้รับอิทธิพลมาจากหลักความประสงค์ของคู่ความ แต่ในปัจจุบันหลักความประสงค์ของคู่ความได้ถูกจำกัดขอบเขตลงเรื่อยๆ ในขณะที่ศาลเริ่มมีบทบาทเพิ่มขึ้นในการดำเนินกระบวนการพิจารณาคดี ไม่ว่าจะเป็นอำนาจในเรื่องการรวบรวมข้อมูลและเอกสาร การมีบทบาทเชิงรุกในการกำหนดข้อเท็จจริงและข้อกฎหมาย หรือการที่ศาลมีอำนาจใช้ดุลพินิจในกระบวนการพิจารณาคดี โดยเฉพาะกฎหมายของหลายๆ ประเทศในฝั่งตะวันตกที่เริ่มให้ความสำคัญต่อการเพิ่มบทบาทและอำนาจให้แก่ศาลในการดำเนินกระบวนการพิจารณาคดีมากขึ้น อาทิ กฎหมายวิธีพิจารณาคดีแพ่งประเทศสหรัฐอเมริกาในระดับกฎหมายสหพันธรัฐ (Federal Rules of Civil Procedure Rules) ที่บัญญัติให้อำนาจศาลในคดีแพ่งสามารถพิพากษาเยียวยาสิ่งใดๆ ก็ตามแก่คู่ความที่มีสิทธิและสมควรได้รับตามกฎหมาย แม้ว่าสิ่งที่ศาลมีคำพิพากษานั้นคู่ความจะมิได้กล่าวไว้ในคำขอบังคับก็ตาม อันเป็นการขัดต่อหลักความประสงค์ของคู่ความและหลักการห้ามพิพากษาเกินคำขอ แต่ทั้งนี้การที่ศาลจะมีอำนาจกระทำเช่นนั้นได้ต้องอยู่ภายใต้หลักเกณฑ์ที่กฎหมายกำหนด อาทิ สิ่งที่ศาลจะยกขึ้นพิพากษาเกินกว่าที่คู่ความกล่าวในคำขอบังคับนั้น จะต้องมีการตั้งประเด็นในคำฟ้องและมีการนำพยานหลักฐานเข้าสืบในประเด็นเรื่องนั้นแล้ว ทั้งนี้เพื่อให้เกิด

ความเป็นธรรมแก่คู่ความทั้งสองฝ่าย หรือในประเทศฝรั่งเศส ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งของประเทศฝรั่งเศส (Le nouveau Code de procédure civile) บัญญัติกฎหมายไว้อย่างชัดเจนถึงการจำกัดอำนาจการพิพากษาคดีแพ่งทั่วไปในมาตรา 5 ให้ศาลต้องตัดสินตามข้อหาในคำฟ้องทุกข้อ และเท่าที่ได้มีการกล่าวหาเท่านั้น อย่างไรก็ตามหลักการดังกล่าวก็มีกฎหมายกำหนดกรณียกเว้นเอาไว้หลายประการ เพื่อให้ศาลมีอำนาจพิพากษาในประเด็นที่คู่ความมิได้กล่าวในคำขอบังคับได้ อาทิ กฎหมายที่มีเหตุผลมาจากเรื่องความสงบเรียบร้อยของประชาชนหรือประโยชน์สาธารณะหรือความจำเป็นในทางปฏิบัติ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นคดีประเภทฟ้องหย่าหรือแยกกันอยู่ของคู่สมรส รวมทั้งเรื่องที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ระหว่างบิดามารดากับบุตร หรือกรณีที่กฎหมายประสงค์ที่จะคุ้มครองผลประโยชน์ของกลุ่มความที่อาจไม่ทราบถึงสิทธิของตน อาทิ กรณีที่ศาลพิพากษาให้จำเลยชำระค่าเสียหายให้แก่โจทก์เมื่อจำเลยไม่ชำระหนี้ ศาลอาจมีคำพิพากษาให้จำเลยชำระเงินสำหรับค่าเสียหายที่เกิดจากความล่าช้าในการชำระหนี้ได้ด้วย

สำหรับประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งของประเทศไทย เริ่มมีการใช้บังคับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2478 โดยมีรูปแบบวิธีพิจารณาคดีตามแบบระบบกล่าวหา อันเป็นผลมาจากอิทธิพลของหลักความประสงค์ของกลุ่มความ ซึ่งมีแนวความคิดว่าศาลสมควรวางตัวเป็นกลางโดยเคร่งครัดเสมือนมีฐานะเป็นกรรมการคอยควบคุมการดำเนินคดี ไม่ควรใช้อำนาจของตนเข้าไปมีส่วนร่วมต่อการดำเนินกระบวนการพิจารณา ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งของประเทศไทยมีบทบัญญัติห้ามมิให้ศาลคดีแพ่งทั่วไปพิพากษาเกินคำขอบังคับของกลุ่มความ โดยบัญญัติอยู่ในมาตรา 142 มีเพียงข้อยกเว้นตามอนุมาตรา (1) ถึง (6) ของมาตราดังกล่าวเท่านั้นที่เปิดช่องให้ศาลสามารถพิพากษาเกินกว่าที่คู่ความกล่าวมาในคำขอบังคับได้ หากเปรียบเทียบระหว่างอำนาจของศาลคดีแพ่งในประเทศสหรัฐอเมริกา ประเทศฝรั่งเศส และประเทศไทยแล้วพบว่า กฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งของประเทศไทยให้อำนาจศาลพิพากษานอกเหนือจากสิ่งที่คู่ความกล่าวในคำขอบังคับได้น้อยที่สุดเนื่องจากข้อยกเว้นตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 142 กำหนดเอาไว้เพียง 6 ประการเท่านั้น ซึ่งในบางคดีข้อเท็จจริงอาจจะไม่เกิดขึ้นเฉพาะตามที่กฎหมายกำหนดเอาไว้ การจำกัดอำนาจของศาลในการพิพากษาคดีไว้เพียงบางกรณีเช่นนี้ อาจกลายเป็นอุปสรรคสำคัญต่อการอำนวยความยุติธรรมแก่ประชาชนได้ ส่วนกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งของประเทศฝรั่งเศส ซึ่งบัญญัติแต่เพียงหลักการสำคัญว่าห้ามมิให้ศาลพิพากษาเกินคำขอ และมีได้บัญญัติถึงข้อยกเว้นใดๆ ไว้เลย แต่ในทางปฏิบัติกลับพบว่าศาลคดีแพ่งของประเทศฝรั่งเศสสามารถปรับใช้กฎหมายได้อย่างยืดหยุ่นและมีประสิทธิภาพ และแม้แต่ประเทศสหรัฐอเมริกาซึ่งใช้ระบบกล่าวหาเช่นเดียวกับประเทศไทย กลับมีการบัญญัติให้ศาลมีอำนาจพิพากษาคดีนอกเหนือจากสิ่งที่คู่ความกล่าวมาในคำขอบังคับได้

ปัจจุบันประเทศไทยมีการนำระบบวิธีพิจารณาคดีแบบระบบไต่สวนมาใช้กับการดำเนินคดีบางประเภท อาทิ คดีแรงงานตามพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลแรงงานและวิธีพิจารณาคดีแรงงาน พ.ศ. 2522 และคดีผู้บริโภคมตามพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ. 2551 ส่งผลให้ศาลในคดีเหล่านี้มีบทบาทและมีส่วนร่วมในการดำเนินกระบวนการพิจารณามากกว่าคดีปกติ ทั้งในขั้นตอนของการพิจารณาและการพิพากษาคดี โดยศาลตามพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลแรงงานและวิธีพิจารณาคดีแรงงาน พ.ศ. 2522 และพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ. 2551 มีอำนาจพิจารณาความเหมาะสมในการพิพากษาคดีได้ หากศาลเห็นว่าคำขอบังคับของคู่ความไม่ถูกต้องหรือไม่เพียงพอต่อการแก้ไขเยียวยาความเสียหายตามที่ฟ้อง ศาลก็มีอำนาจพิพากษาคดีเกินกว่าที่บรรยายในคำขอบังคับได้ จึงสามารถเยียวยาคู่ความได้มากกว่าการพิพากษาคดีตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ต้องการที่จะศึกษาถึงความเป็นไปได้ต่อการนำหลักการพิพากษาเกินคำขอมาปรับใช้กับประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งของประเทศไทย เช่นเดียวกับที่ปรับใช้กับพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลแรงงานและวิธีพิจารณาคดีแรงงาน พ.ศ. 2522 และพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ. 2551 ทั้งนี้เพราะต้องการเสนอว่าหากมีการเพิ่มอำนาจให้แก่ศาลในคดีแพ่งทั่วไปให้สามารถใช้ดุลพินิจพิพากษาแก้ไขเยียวยาความเสียหายให้แก่คู่ความ ตามสิทธิที่คู่ความพึงได้รับตามกฎหมายแล้ว น่าจะเป็นการอำนวยความสะดวกให้แก่คู่ความได้มากกว่าการที่พิพากษาคดีตามกรอบแห่งคำขอบังคับของคู่ความเพียงอย่างเดียว เพราะวัตถุประสงค์ที่สำคัญที่สุดของการดำเนินกระบวนการพิจารณาคดี คือการให้ความเป็นธรรมที่สมบูรณ์ที่สุดแก่คู่ความ มิใช่เพียงคำนึงถึงแต่ความถูกต้องของรูปแบบวิธีพิจารณาความเท่านั้น

1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1.2.1 เพื่อศึกษาถึงแนวความคิดและความเป็นมาของหลักการพิพากษาเกินคำขอและแนวความคิดของหลักการอื่นที่เกี่ยวข้อง

1.2.2 เพื่อศึกษาหลักการพิพากษาเกินคำขอในกลุ่มประเทศซีวิลลอว์และในกลุ่มประเทศคอมมอนลอว์ เพื่อนำมาปรับใช้กับการพิจารณาคดีแพ่งทั่วไปของประเทศไทย

1.2.3 เพื่อศึกษาถึงแนวความคิดและความเป็นมาของกฎหมายต่างๆ ที่ให้อำนาจศาลในการพิพากษาเกินคำขอ อาทิ พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลแรงงานและวิธีพิจารณาคดีแรงงาน พ.ศ. 2522 และพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ. 2551 เพื่อนำมาเปรียบเทียบกับอำนาจของศาลคดีแพ่งทั่วไปตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง

1.2.4 เพื่อศึกษาถึงหลักเกณฑ์และกรอบการใช้อำนาจของศาลในการพิพากษาเกินคำขอ

1.2.5 เพื่อศึกษาวิเคราะห์เปรียบเทียบระหว่างอำนาจของศาลตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความคดีแพ่งกับอำนาจของศาลชั้นอุทธรณ์ และอำนาจของศาลต่างประเทศ เพื่อหาแนวทางที่เหมาะสมในการเพิ่มเติมบทบาทและอำนาจของศาลในการพิพากษาคัดสินคดี และนำมาปรับใช้กับการพิจารณาพิพากษาคดีแพ่งทั่วไปของศาลไทย

1.3 สมมติฐานของการศึกษา

จากการศึกษาพบว่าแม้การพิพากษาคดีตามคำขอของคู่ความจะเป็นเสมือนสิ่งที่แสดงออกถึงความแน่นอนและชัดเจนของคดีเพราะคู่ความสามารถคาดการณ์ถึงขอบเขตของคำพิพากษาได้ล่วงหน้า เนื่องจากศาลจะต้องพิพากษาคดีไปตามที่ปรากฏในคำขอบังคับเท่านั้น ดังที่บัญญัติในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 142 แต่หากพิจารณาถึงเรื่องการอำนวยความสะดวกแก่คู่ความซึ่งเป็นหน้าที่หลักของศาลแล้ว พบว่าการให้ศาลพิพากษาคดีได้เฉพาะแต่สิ่งที่ปรากฏในคำขอของคู่ความอาจไม่เป็นการแก้ไขหรือเยียวยาให้คู่ความได้อย่างมีประสิทธิภาพสูงสุด เนื่องจากในบางครั้งวิธีการเยียวยาหรือการแก้ไขข้อพิพาทตามคำขอของคู่ความอาจไม่ใช่วิธีการที่เหมาะสมที่สุดในการยุติข้อพิพาทแห่งคดีนั้น แต่ที่เป็นเช่นนี้อาจเกิดขึ้นจากความผิดพลาดของตัวคู่ความเอง เช่น การหลงลืมระบุคำขอบังคับในบางประเด็นที่กล่าวไว้แล้วในคำฟ้อง หรือการไม่ทราบว่าตนเองมีสิทธิที่แท้จริงตามกฎหมายเพียงใดจึงไม่ได้กล่าวในคำขอบังคับ หรือการกำหนดจำนวนค่าเสียหายในคำขอบังคับผิดพลาดทั้งที่ได้นำพยานหลักฐานเข้าสืบครบถ้วนแล้ว ซึ่งในบางครั้งข้อเท็จจริงเหล่านี้อาจปรากฏต่อศาลอยู่แล้ว แต่เพราะต้องปฏิบัติตามหลักการห้ามพิพากษาเกินคำขอ ศาลจึงไม่อาจใช้วิธีการเยียวยาอย่างอื่นนอกจากที่คู่ความกล่าวในคำขอบังคับได้

ดังนั้นหากมีการเพิ่มบทบาทและอำนาจให้แก่ศาลในคดีแพ่งทั่วไปสามารถพิพากษาคดีนอกเหนือจากสิ่งที่คู่ความกล่าวในคำขอบังคับได้ โดยคำนึงถึงความยุติธรรมและสิทธิที่เหมาะสมที่คู่ความพึงได้รับตามกฎหมาย อาจทำให้การดำเนินกระบวนการพิจารณาเช่นนี้เป็นการดำเนินกระบวนการพิจารณาที่ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อคู่ความมากยิ่งขึ้น การเพิ่มบทบาทและอำนาจในการพิพากษาคดีแพ่งทั่วไปเช่นนี้ มีการปรับใช้แล้วในกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งบางประเทศ อาทิ ประเทศสหรัฐอเมริกาและประเทศอังกฤษ รวมทั้งพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลแรงงานและวิธีพิจารณาคดีแรงงาน พ.ศ. 2522 และพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ. 2551 ของประเทศไทย

1.4 ขอบเขตของการศึกษา

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้มุ่งเน้นศึกษาถึงอำนาจของศาลในการทำคำพิพากษาหรือคำสั่งสำหรับคดีแพ่งทั่วไป โดยศึกษาเปรียบเทียบระหว่างอำนาจของศาลคดีแพ่งทั่วไปในต่างประเทศกับอำนาจของศาลคดีแพ่งทั่วไปและศาลคดีพิเศษในประเทศไทยที่สามารถพิพากษาคดีเกินคำขอได้ อาทิ คดีแรงงานและคดีผู้บริโภค รวมถึงหลักเกณฑ์การใช้อำนาจและประโยชน์ที่จะพึงได้รับการใช้หลักการพิพากษาเกินคำขอ

1.5 วิธีดำเนินการศึกษา

การดำเนินการศึกษาวิจัยของวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ใช้วิธีการศึกษาด้วยการค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลจากแหล่งที่มาต่างๆ อาทิ เอกสารที่เกี่ยวข้อง หนังสือ ตำรา บทความทางกฎหมาย วิทยานิพนธ์ คำพิพากษาของศาลทั้งภาษาไทยและภาษาต่างประเทศ ข้อมูลที่เผยแพร่ทางสื่ออินเทอร์เน็ต การทำแบบสอบถามและสัมภาษณ์จากผู้ที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญ

1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

- 1.6.1 ทำให้ทราบถึงทฤษฎีและที่มาของหลักการพิพากษาเกินคำขอ
- 1.6.2 ทำให้ทราบถึงแนวคำพิพากษาของศาลต่างประเทศและศาลประเทศไทยเกี่ยวกับหลักการพิพากษาเกินคำขอ
- 1.6.3 ทำให้ทราบถึงหลักเกณฑ์และกรอบการใช้อำนาจของการพิพากษาเกินคำขอ
- 1.6.4 ทำให้สามารถเสนอแนะแนวทางในการเพิ่มอำนาจแก่ศาลที่จะพิพากษาคดีเพื่อเยียวยาความได้อย่างเหมาะสม
- 1.6.5 ทำให้สามารถเสนอแนะแนวทางปรับปรุงประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งของประเทศไทยให้มีประสิทธิภาพในการเยียวยาความได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น

บทที่ 2

อำนาจศาลกับการพิพากษาคดีแพ่ง

ความมุ่งหมายของการดำเนินกระบวนการพิจารณาคือการยุติปัญหาข้อพิพาทด้วยความเป็นธรรม โดยผู้ที่ทำหน้าที่ในการตัดสินข้อพิพาทคือผู้พิพากษาหรือศาลซึ่งเป็นตัวแทนของรัฐในการใช้อำนาจตุลาการเพื่อการพิจารณาพิพากษาคดี ในบทนี้จะกล่าวถึงบทบาทของผู้พิพากษาในการพิพากษาคดีตามระบบกฎหมายคอมมอนลอว์และระบบกฎหมายซีวิลลอว์ ลักษณะของคำพิพากษารูปแบบและประเภทของคำพิพากษาดลจดจนอำนาจในการพิพากษาคดี

2.1 แนวคิดพื้นฐานของหลักกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง: หลักความประสงค์ของคู่ความ

อำนาจของศาลที่สำคัญยิ่งคือการพิจารณาข้อเท็จจริงและข้อกฎหมาย ตรวจสอบและชี้แจงนำนักพยานหลักฐานเพื่อนำไปประกอบการใช้ดุลพินิจพิพากษาคดีอันเป็นหัวใจสำคัญสูงสุดของการยุติปัญหาข้อพิพาท แต่การใช้อำนาจดังกล่าวต้องอยู่บนพื้นฐานของความชอบด้วยกฎหมาย ซึ่งกฎหมายที่เป็นเครื่องมือควบคุมการดำเนินกระบวนการพิจารณาคดีที่สำคัญก็คือกฎหมายวิธีพิจารณาความ (Procedure Law) หากแบ่งประเภทกฎหมายวิธีพิจารณาความออกเป็นประเภทใหญ่ๆ อาจแบ่งออกได้เป็นกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งและกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา กฎหมายวิธีพิจารณาความทั้งสองประเภทนี้ต่างมีหลักการและรูปแบบที่แตกต่างกันตามวัตถุประสงค์ของกฎหมาย การศึกษาวิชานิติพนธ์ฉบับนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อการศึกษาถึงหลักการพิพากษาคดีแพ่งทั่วไป ดังนั้นในหัวข้อนี้จะขอกกล่าวถึงหลักการสำคัญเฉพาะกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งเท่านั้น

โดยทั่วไปรัฐจะกำหนดสิทธิและหน้าที่ต่างๆ ของปัจเจกชนไว้ในกฎหมายสารบัญญัติ อาทิ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ประมวลกฎหมายอาญา แต่รัฐยังคงมีหน้าที่ที่จะต้องบังคับให้กฎหมายดังกล่าวได้รับการปฏิบัติอย่างถูกต้องและเป็นรูปธรรม ในกรณีที่มิได้มีการปฏิบัติตามหน้าที่ที่กฎหมายได้กำหนดไว้ เพราะหากรัฐปล่อยให้อีกคนมีอิสระที่จะบังคับให้มีการปฏิบัติตามหน้าที่ของตนเองแล้ว ก็จะทำให้กฎหมายหรือกฎหมายของสังคมไม่มีความมั่นคงและเกิดความวุ่นวาย¹ กฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งจึงเป็นเครื่องมือสำคัญที่รัฐกำหนดขึ้นเพื่อนำไปใช้บังคับสิทธิ หน้าที่

¹ วรรณชัย บุญบำรุง, ธนากร วรปรัชญากุล และสิริพันธ์ พลรบ ก (2549). หลักและทฤษฎีกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง เล่ม 1. หน้า 57.

และความรับผิดชอบของบุคคลตามกฎหมายสารบัญญัติ เพื่อให้ได้รับความรับรอง (acknowledgement) ความคุ้มครอง (protection) และบังคับตาม (enforcement) เมื่อกฎหมายสารบัญญัติวางหลักเกณฑ์ว่า ผู้ใดมีสิทธิหน้าที่หรือความรับผิดชอบอย่างไรแล้ว การที่จะขอให้ศาลรับรอง คุ้มครองหรือบังคับตามสิทธิ หรือหน้าที่นั้นๆ จะต้องดำเนินการตามกฎหมายวิธีสบัญญัติ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือเมื่อมีผู้ใดมาโต้แย้งหรือคัดค้านต่อสิทธิของบุคคลที่มีอยู่โดยชอบหรือเมื่อสิทธิของบุคคลถูกผู้ใดทำลายเสียหาย หรือเมื่อบุคคลมีสิทธิจะได้รับประโยชน์จากผู้อื่น บุคคลนั้นจะต้องดำเนินการตามกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งนั่นเอง²

กฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งประกอบไปด้วยหลักกฎหมายสำคัญหลายประการ แต่สำหรับหลักที่เกี่ยวข้องกับการพิพากษาเกินคำขอได้แก่ หลักความประสงค์ของคู่ความ (Principle of Party Disposition) สารสำคัญของหลักการดังกล่าวคือการให้คู่ความเป็นผู้มีบทบาทสำคัญที่สุดในการดำเนินกระบวนการพิจารณา ทั้งการกำหนดขอบเขตของคดีและวิธีการสืบพยานก็ต้องเป็นไปตามความประสงค์ของคู่ความเช่นเดียวกัน การพิพากษาคดีก็เป็นอีกขั้นตอนหนึ่งของการดำเนินกระบวนการพิจารณา การใช้อำนาจในการพิพากษาคดีของศาลจึงต้องเป็นไปตามกรอบแห่งคำขอที่คู่ความกำหนดไว้ในคำขอบังคับ ศาลไม่อาจใช้ดุลพินิจพิพากษานอกเหนือไปจากคำขอของคู่ความได้ ทั้งนี้เป็นไปตามหลักกฎหมายเก่าแก่ที่ว่า “ne eat iudex ultra vel extra petita partium” และด้วยเหตุที่หลักความประสงค์ของคู่ความให้ความสำคัญต่อบทบาทอำนาจของคู่ความเป็นหลัก ในขณะที่ศาลจะต้องวางตัวเป็นเพียงคนกลาง ส่งผลให้รูปแบบของกระบวนการพิจารณาคดีที่ยึดตามหลักความประสงค์ของคู่ความเป็นไปตามรูปแบบวิธีพิจารณาคดีระบบกล่าวหา (la procedure accusatoire) โดยรายละเอียดเรื่องหลักความประสงค์ของคู่ความจะกล่าวต่อไปในหัวข้อหลักการสำคัญของระบบกล่าวหาในบทเดียวกันนี้

2.2 หลักการสำคัญของคำพิพากษา

คำพิพากษาเปรียบเสมือนหัวใจของกระบวนการพิจารณา ทั้งนี้เพราะผลสุดท้ายที่คู่ความประสงค์จะได้รับจากการดำเนินคดีคือการยุติปัญหาข้อพิพาทต่างๆ ด้วยการวินิจฉัยชี้ขาดของศาลอย่างเป็นธรรม โดยขั้นตอนการดำเนินคดีเริ่มต้นตั้งแต่การยื่นคำฟ้องหรือคำร้องต่อศาล ส่งต่อมาที่การให้คู่ความทั้งสองฝ่ายยื่นบัญชีระบุพยานเพื่อแสดงพยานหลักฐานที่ต้องการนำสืบ ผ่านกระบวนการสืบพยานหลักฐาน ไม่ว่าจะเป็นพยานบุคคล พยานวัตถุ หรือพยานเอกสาร จนกระทั่งเสร็จสิ้นขั้นตอนของการสืบพยาน จึงเป็นอันครบถ้วนกระบวนการพิจารณาคดี และในขั้นสุดท้ายศาลจึงทำ

² พระนิติการณประสม. (2515). คำอธิบายประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง. หน้า 1-2.

คำพิพากษาหรือคำสั่งตัดสินชี้ขาดคดีเพื่อให้ข้อพิพาทนั้นเสร็จสิ้นไปตามหน้าที่ของศาล โดยคำวินิจฉัยตัดสินคดีของศาลสามารถแบ่งออกได้เป็นสองกรณี คือ คดีที่มีคู่ความสองฝ่าย คดีประเภทนี้จะเริ่มต้นด้วยคู่ความฝ่ายหนึ่งเรียกว่าโจทก์ เสนอคำฟ้องต่อศาลกล่าวอ้างว่าถูกคู่ความอีกฝ่ายหนึ่งเรียกว่าจำเลย ได้แย่งสิทธิและหน้าที่ กรณีนี้คำวินิจฉัยตัดสินคดีของศาลจะเรียกว่าคำพิพากษา อีกกรณีหนึ่งคือ คดีที่มีคู่ความฝ่ายเดียวเรียกว่าผู้ร้อง โดยไม่มีผู้ใดเป็นจำเลย ผู้ร้องเพียงแต่มีคำขอให้ศาลแสดงสิทธิหน้าที่ตามที่กฎหมายบัญญัติไว้เท่านั้น กรณีนี้คำวินิจฉัยของศาลจะเรียกว่าคำสั่ง การวินิจฉัยตัดสินคดีถือเป็นหน้าที่สำคัญของศาล เพราะไม่ว่ากรณีใดๆ ศาลจะปฏิเสธไม่ยอมพิพากษาหรือมีคำสั่งชี้ขาดโดยอ้างว่าไม่มีบทบัญญัติแห่งกฎหมายที่จะใช้บังคับแก่หรือบทบัญญัตินั้นคลุมเครือหรือไม่บริบูรณ์ไม่ได้ เพราะหากเป็นเช่นนั้นศาลยังมีหน้าที่ที่จะต้องตีความกฎหมายดังกล่าวให้ชัดเจนและนำมาปรับใช้ในการตัดสินคดี

ก่อนที่จะศึกษาเกี่ยวกับรายละเอียดของคำพิพากษา สมควรที่จะทราบความหมายของคำว่าคำพิพากษาเสียก่อน โดยมีนักกฎหมายหลายท่านให้ความหมายไว้แตกต่างกันดังนี้

อาจารย์พิพัฒน์ จักรางกูร กล่าวว่า คำพิพากษาคือคำชี้ขาดของศาลในคดีมีข้อพิพาท คดีมีข้อพิพาทเป็นการพิพาทระหว่างโจทก์จำเลยว่าใครเป็นอย่างไร ต้องชี้ขาดว่าใครผิดใครถูก³

อาจารย์ถาวร โพธิ์ทอง กล่าวว่า คำพิพากษาคือคำวินิจฉัยของผู้พิพากษาที่ตัดสินประเด็นแห่งคดีโดยใช้หลักกฎหมายที่บัญญัติ ประกอบด้วยเหตุผลในคำวินิจฉัยและเหตุผลในข้อกฎหมายชี้ขาดเพื่อให้สามารถยุติปัญหาข้อพิพาทได้ด้วยความเป็นธรรม⁴

ศาสตราจารย์ ดร. คณิต ณ นคร กล่าวว่า คำพิพากษาคือคำชี้ขาดของศาลที่ผูกมัดด้วยรูปแบบและมีผลทางกฎหมายเป็นพิเศษ คำพิพากษาของศาลเป็นคำชี้ขาดที่ได้โดยผลของการพิจารณาและเป็นคำชี้ขาดที่ทำให้คดีเสร็จไปจากศาล⁵

จากคำอธิบายของนักกฎหมายต่างๆ อาจกล่าวโดยสรุปได้ว่า คำพิพากษาคือคำตัดสินชี้ขาดของศาลเพื่อยุติข้อพิพาทระหว่างคู่ความไม่ว่าจะเป็นการตัดสินในปัญหาข้อกฎหมายหรือปัญหาข้อเท็จจริง โดยศาลจะเป็นผู้ใช้ดุลพินิจชี้ชี้หน้าจากพยานหลักฐานที่คู่ความนำเสนอแล้วตัดสินไปตามประเด็นแห่งคดี

³ พิพัฒน์ จักรางกูร. (2546). คำอธิบายประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง ภาค 1. หน้า 499.

⁴ ถาวร โพธิ์ทอง. (2470). คำสอนวิชาการกฎหมายอังกฤษเบื้องต้น. หน้า 4.

⁵ คณิต ณ นคร. (2546). กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา. หน้า 268.

2.2.1 องค์ประกอบของคำพิพากษา

คำพิพากษาแบ่งออกเป็น 3 ส่วน คือ

1) บทบัญญัติของกฎหมายที่นำมาปรับใช้กับคดี การใช้ดุลพินิจวินิจฉัยคดีของศาล เกิดขึ้นจากการนำบทบัญญัติกฎหมายที่เกี่ยวข้องมาปรับเข้ากับข้อเท็จจริงที่เป็นข้อพิพาทในคดี ซึ่งเป็นการใช้ความรู้ความสามารถของศาลโดยเฉพาะ ในการทำคำพิพากษาจำเป็นอย่างยิ่งที่ศาลต้องกล่าวอ้างถึงที่มาของกฎหมายที่ใช้ในการวินิจฉัยคดี เพราะเป็นการแสดงถึงแหล่งที่มาของคำตัดสิน และทำให้เกิดความชัดเจน คู่ความจึงสามารถตรวจสอบได้ และเป็นการกำหนดกรอบการใช้อำนาจพิพากษาคดีของศาลให้อยู่ในหลักเกณฑ์ที่แน่นอนอีกด้วย

2) เหตุผลในการตัดสิน สำคัญของคำพิพากษานอกจากส่วนที่เป็นคำวินิจฉัยของศาลแล้วยังต้องแสดงเหตุผลประกอบคำตัดสินด้วย โดยเหตุผลจะประกอบด้วยส่วนที่เป็นการตั้งปัญหาหรือประเด็นที่จะวินิจฉัย ซึ่งเกิดจากคำฟ้องและคำให้การตอนขึ้นสองสถาน ไม่ว่าปัญหาข้อเท็จจริงหรือข้อกฎหมายกับส่วนที่เป็นเหตุผลในการวินิจฉัยปัญหานั้น การแสดงเหตุผลในคำพิพากษาคือการแสดงออกถึงที่มาของเหตุผลในการใช้ประกอบการวินิจฉัยชี้ขาดตัดสินคดี ทั้งนี้เพื่อเป็นหลักในการประกันความยุติธรรมในการตัดสินคดีและเป็นการแสดงออกถึงความโปร่งใสที่สามารถตรวจสอบได้ เพื่อให้คู่ความมั่นใจถึงการใช้อำนาจของศาลว่าไม่ได้เป็นไปตามอำเภอใจ

การแสดงเหตุผลในการตัดสินคดีเป็นหลักการที่ได้รับการยอมรับกันในกลุ่มประเทศยุโรปตะวันตก อาทิ ในประเทศฝรั่งเศส หากเป็นเหตุผลสำคัญที่ใช้สนับสนุนหรือมีความจำเป็นต่อการตัดสินคดีจนไม่สามารถแยกออกจากคำตัดสินได้ เหตุผลนั้นจะมีคุณค่าและมีผลผูกพันเป็นสภาพบังคับเช่นเดียวกับคำตัดสินของศาล แต่สำหรับกลุ่มประเทศในระบบคอมมอนลอว์ที่ใช้วิธีการพิพากษาคดีโดยระบบศาลเป็นผู้บัญญัติกฎหมาย (judge made law) เหตุผลนั้นถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของคำพิพากษา จึงมีผลผูกพันและมีสภาพบังคับได้⁶

3) คำวินิจฉัยของศาล คำวินิจฉัยเป็นส่วนผลของคดีที่ต้องวินิจฉัยไปตามเหตุผลที่ได้ยกขึ้นกล่าวไว้ หากเป็นคดีมีข้อพิพาทคำวินิจฉัยของศาลจะเป็นคำพิพากษาซึ่งศาลอาจพิพากษาให้เต็มตามที่โจทก์ขอ หรือให้บางส่วนหรือยกฟ้องก็ได้ แต่หากเป็นคดีไม่มีข้อพิพาทคำวินิจฉัยจะเป็นคำสั่ง โดยอาจเป็นคำสั่งอนุญาต คำสั่งแต่งตั้งหรือคำสั่งแสดงสถานะของบุคคลตามที่ขอมาท้ายคำร้องหรืออาจยกคำร้องก็ได้

⁶ วรรณชัย บุญบำรุง และชนกฤต วรรณชชากุล. (2551). ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง ฉบับอ้างอิง. หน้า 365.

2.2.2 หลักเกณฑ์การทำคำพิพากษา

การทำคำพิพากษาดังต่อไปนี้ตามหลักเกณฑ์ที่กฎหมายกำหนด โดยศาลมีหน้าที่ที่จะต้องดำเนินการตามข้อบังคับต่างๆ ดังนี้

1) เขตอำนาจศาลและอำนาจผู้พิพากษา คำพิพากษาต้องถูกต้องตามกฎหมายว่าด้วยเขตอำนาจศาลและอำนาจผู้พิพากษา โดยพิจารณาตามกฎหมายที่เกี่ยวข้อง หากเป็นกฎหมายของประเทศไทยต้องพิจารณาตามพระธรรมนูญศาลยุติธรรมประกอบประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง คำพิพากษาที่ตัดสินไปโดยศาลที่ไม่มีอำนาจพิจารณาคดีนั้นหรือตัดสินโดยมีผู้พิพากษาไม่ครบจำนวนองค์คณะที่กฎหมายกำหนด คำพิพากษาดังกล่าวจะไม่สามารถบังคับใช้ได้

2) ทำตามความเห็นฝ่ายข้างมาก กรณีที่คำพิพากษาทำโดยผู้พิพากษาหลายคน คำพิพากษานั้นจะต้องบังคับตามเสียงข้างมาก จำนวนเสียงข้างมากขององค์คณะแต่ละศาลอาจแตกต่างกัน หากเป็นศาลชั้นต้นเสียงข้างมากต้องไม่น้อยกว่าสองเสียง ส่วนศาลอุทธรณ์หรือศาลฎีกาเสียงข้างมากต้องไม่น้อยกว่าสามเสียง แต่หากผู้พิพากษาคณะใดในศาลชั้นต้นหรือชั้นอุทธรณ์มีความเห็นแย้งต่างไปจากเสียงข้างมากขององค์คณะ ผู้พิพากษานั้นสามารถทำความเห็นแย้งประกอบด้วยเหตุผลในสำนวนคดีก็ได้ สำหรับการพิพากษาคดีชั้นศาลฎีกาไม่สามารถมีความเห็นแย้งได้

3) ที่ประชุมใหญ่ การพิจารณาพิพากษาคดีโดยปกติจะต้องเป็นไปตามจำนวนองค์คณะผู้พิพากษาในบทบัญญัติพระธรรมนูญศาลยุติธรรม แต่บางคดีที่มีข้อเท็จจริงซับซ้อนยากแก่การพิจารณาหรือเป็นคดีที่มีความสำคัญอย่างยิ่งอาจได้รับการพิจารณาพิพากษาโดยที่ประชุมใหญ่ของศาลได้ ซึ่งการพิจารณาพิพากษาคดีโดยที่ประชุมใหญ่นั้นมิได้เฉพาะในศาลอุทธรณ์หรือศาลฎีกาเท่านั้น

การพิจารณาพิพากษาคดีโดยที่ประชุมใหญ่เกิดขึ้นได้ 2 กรณีดังต่อไปนี้

(1) โดยประธานศาลอุทธรณ์หรือประธานศาลฎีกา

เป็นผู้มีอำนาจใช้ดุลพินิจว่าคดีใดสมควรที่จะได้รับการพิจารณาพิพากษาโดยที่ประชุมใหญ่ ซึ่งโดยส่วนมากแล้วจะเป็นคดีที่มีปัญหาข้อกฎหมายเท่านั้น ได้แก่กรณีที่จะต้องมีการกลับแนวคำพิพากษาศาลฎีกาของศาลที่มีมาแต่เดิม หรือกรณีที่มีความเห็นแตกต่างกันในระหว่างองค์คณะหรือกรณีที่เป็นปัญหาข้อกฎหมายที่สำคัญ

(2) ตามที่กฎหมายกำหนด

กรณีนี้เป็นเรื่องที่ประธานศาลอุทธรณ์หรือประธานศาลฎีกาต้องนำคดีเข้าสู่ที่ประชุมใหญ่เท่านั้น ไม่อาจใช้ดุลพินิจได้อย่างกรณีแรก เช่น การเลือกองค์คณะพิจารณาคดีอาญานักการเมือง เป็นต้น

หลักเกณฑ์สำคัญสำหรับการพิจารณาพิพากษาคดีโดยที่ประชุมใหญ่ศาลอุทธรณ์ หรือศาลฎีกามีดังต่อไปนี้

(1) องค์ประชุม

หากเป็นการประชุมใหญ่ศาลอุทธรณ์ องค์ประชุมจะประกอบไปด้วยผู้พิพากษาหัวหน้าคณะไม่น้อยกว่าสิบคน ส่วนการประชุมใหญ่ศาลฎีกา องค์ประชุมจะประกอบด้วยผู้พิพากษาศาลฎีกาซึ่งปฏิบัติหน้าที่อยู่ในขณะที่มีการประชุม มีจำนวนไม่น้อยกว่ากึ่งหนึ่งของจำนวนผู้พิพากษาศาลฎีกา⁷

(2) ประธานในที่ประชุม

ได้แก่ อธิบดีผู้พิพากษาศาลอุทธรณ์หรือประธานศาลฎีกาหรือผู้ทำการแทนเป็นประธานในที่ประชุม

(3) คำวินิจฉัยของที่ประชุมใหญ่

คำวินิจฉัยของที่ประชุมใหญ่ให้เป็นไปตามเสียงข้างมากของที่ประชุม แต่ในกรณีที่มิจะแนเสียงเท่ากันให้ประธานที่ประชุมใหญ่เป็นผู้ออกเสียงชี้ขาด คำพิพากษาหรือคำสั่งตามคำวินิจฉัยคดีที่ได้รับการลงคะแนนเสียงจากที่ประชุมใหญ่แล้วจะต้องตัดสินไปตามคำวินิจฉัยของที่ประชุมใหญ่นั้น

4) การอ่านคำพิพากษาหรือคำสั่งโดยเปิดเผย เมื่อศาลทำคำพิพากษาเสร็จแล้ว ต้องอ่านคำพิพากษาโดยเปิดเผยต่อหน้าคู่ความทั้งสองฝ่ายหรือฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง พร้อมทั้งจดยางานลงในคำพิพากษาหรือคำสั่งนั้นและให้คู่ความที่มาศาลลงลายมือชื่อไว้เป็นสำคัญ วันที่ศาลอ่านคำพิพากษาหรือคำสั่งให้ถือว่าเป็นวันที่พิพากษาหรือมีคำสั่งคดีนั้น

กรณีที่ไม่มีคู่ความมาศาลในวันนัดอ่านคำพิพากษา ศาลจะงดการอ่านคำพิพากษาหรือคำสั่งก็ได้ โดยศาลต้องจดลงไว้ในรายงานและถือว่าได้อ่านคำพิพากษาหรือคำสั่งนั้นแล้ว⁸

2.2.3 ผลของคำพิพากษา

คำพิพากษาคัดสินคดีของศาลมีผลผูกพันคู่ความในคดีทันทีที่ศาลอ่านคำพิพากษานั้น เว้นแต่จะมีการแก้ไขเปลี่ยนแปลงคำพิพากษาหรือคำสั่งของศาล ให้ถือว่าคำพิพากษาหรือคำสั่งเดิมนั้นมีผลผูกพันคู่ความจนถึงวันที่คำพิพากษาหรือคำสั่งนั้นได้ถูกเปลี่ยนแปลง แก้ไข หรือกลับคำพิพากษาดังกล่าว

⁷ พืพัฒน จักรางกูร. เล่มเดิม. หน้า 505.

⁸ แหล่งเดิม. หน้า 506.

นอกจากระยะเวลาบังคับตามคำพิพากษาหรือคำสั่งของศาลแล้ว ผลสำคัญอีกประการหนึ่งคือการมีผลผูกพันแต่เฉพาะกับผู้ที่มีฐานะเป็นคู่ความในการพิจารณาคดีของศาลที่มีคำพิพากษาหรือคำสั่งเท่านั้น ส่วนบุคคลภายนอกไม่มีผลผูกพันตามคำพิพากษาหรือคำสั่งของศาล แม้ศาลจะมีคำกล่าวเพื่อให้ใช้คำพิพากษาหรือคำสั่งนี้บังคับแก่บุคคลภายนอกก็ตาม แต่เฉพาะสำหรับบางคดีที่อาจมีผลกระทบต่อบุคคลภายนอกได้ เพื่อความเป็นธรรมกฎหมายจึงบัญญัติให้ผลของคำพิพากษาหรือคำสั่งศาลมีผลบังคับต่อบุคคลภายนอกคดีด้วยแม้ไม่ได้เป็นคู่ความในคดีก็ตาม เช่น

1) คดีฟ้องเรียกสั่งหาริมทรัพย์

ซึ่งกฎหมายให้ถือเป็นคดีประเภทเดียวกันกับคดีฟ้องขอให้ขับไล่จำเลย หากศาลมีคำพิพากษาคัดสินคดีให้โจทก์ชนะและมีคำสั่งให้ขับไล่จำเลย คำพิพากษาและคำสั่งขับไล่เช่นนี้ให้มีผลผูกพันถึงญาติและบริวารของจำเลยที่อยู่บนอสังหาริมทรัพย์นั้นซึ่งไม่สามารถแสดงอำนาจพิเศษให้ศาลเห็นได้ด้วย⁹

2) คู่ความที่มีได้อุทธรณ์หรือคู่ความเดิมที่ผู้ร้องสอเข้ามาแทนที่ คำพิพากษาหรือคำสั่งศาลอุทธรณ์เกี่ยวกับการชำระหนี้อันไม่อาจแบ่งแยกได้ คู่ความที่แพ้คดีบางคนอุทธรณ์ซึ่งทำให้คดีเกี่ยวกับคู่ความอื่นที่มีได้อุทธรณ์นั้นถึงที่สุด ถ้าศาลอุทธรณ์เห็นสมควรกลับคำพิพากษาหรือคำสั่งที่อุทธรณ์ ศาลอุทธรณ์มีอำนาจชี้ขาดว่าคำพิพากษาหรือคำสั่งศาลอุทธรณ์มีผลถึงคู่ความในคดีทุกคนในศาลชั้นต้น รวมถึงคู่ความที่ไม่อุทธรณ์ด้วย¹⁰ และในกรณีที่ผู้ร้องสอเข้ามาแทนที่คู่ความฝ่ายใด คำพิพากษาของศาลอุทธรณ์ย่อมมีผลบังคับแก่คู่ความฝ่ายนั้นด้วย¹¹

3) ผู้ค้ำประกัน บุคคลใดเข้าเป็นผู้ค้ำประกันในศาลโดยการทำเป็นหนังสือประกันหรือโดยวิธีอื่นๆ เพื่อการชำระหนี้ตามคำพิพากษาหรือคำสั่ง ย่อมต้องผูกพันตนกับผลของคำพิพากษาเหมือนอย่างคู่ความ หากมีการพิศัญญาประกัน ผู้ค้ำประกันต้องถูกบังคับตามคำพิพากษาของศาลทันทีโดยไม่ต้องรอให้มีการฟ้องผู้ค้ำประกันขึ้นใหม่เป็นอีกคดีหนึ่ง¹²

4) คำพิพากษาเกี่ยวกับเรื่องดังต่อไปนี้

- (1) คำพิพากษาเกี่ยวกับฐานะหรือความสามารถของบุคคล
- (2) คำพิพากษาสั่งให้เลิกนิติบุคคล
- (3) คำสั่งเรื่องล้มละลาย

⁹ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง, มาตรา 142 (1).

¹⁰ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง, มาตรา 245 (1).

¹¹ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง, มาตรา 245 (2).

¹² ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง, มาตรา 274.

คำพิพากษาหรือคำสั่งเหล่านี้จำเป็นต้องให้บุคคลภายนอกได้รับทราบด้วย เพราะอาจมีผลกระทบต่อบุคคลภายนอกไม่เพียงแค่เฉพาะคู่ความในคดีเท่านั้น อาทิ การทำนิติกรรมสัญญา กับผู้ไร้ความสามารถ นิติกรรมดังกล่าวในเวลาต่อมาอาจเป็นโมฆะ หากภายหลังคู่สัญญาอีกฝ่ายใช้สิทธิบอกล้างซึ่งจะก่อให้เกิดความเสียหายและไม่สะดวกได้ ดังนั้นคำพิพากษาในเรื่องที่อาจมีผลกระทบต่อบุคคลภายนอกเช่นนี้ บุคคลภายนอกจึงสามารถยกขึ้นอ้างอิงหรือจะใช้ยันแก่บุคคลภายนอกก็ได้¹³

5) คำพิพากษาที่วินิจฉัยถึงกรรมสิทธิ์แห่งทรัพย์สิน หากเป็นคุณแก่คู่ความฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งอาจใช้ยันแก่บุคคลภายนอกได้ เว้นแต่บุคคลภายนอกจะพิสูจน์ได้ว่าตนเป็นผู้มีสิทธิดีกว่า¹⁴ บทบัญญัติเรื่องนี้เป็นแต่เพียงบทสันนิษฐานในเบื้องต้นเท่านั้นโดยที่คู่ความนั้นได้รับความคุ้มครองจากกฎหมายที่อาจใช้ยันแก่บุคคลภายนอกได้ในเบื้องต้น แต่หากบุคคลภายนอกสามารถพิสูจน์ได้ว่าตนเป็นผู้มีสิทธิดีกว่า คู่ความนั้นก็ไม่สามารถยกคำพิพากษายันแก่บุคคลภายนอกได้

2.3 วิธีการพิพากษา

ระบบกฎหมายที่สำคัญสามารถแบ่งออกได้เป็นสองประการคือระบบกฎหมายซีวิลลอว์ และระบบกฎหมายคอมมอนลอว์ โดยประเทศส่วนใหญ่ที่ใช้วิธีพิจารณาคดีตามระบบกล่าวหาจะเป็นประเทศในกลุ่มระบบคอมมอนลอว์ ส่วนประเทศที่ใช้วิธีพิจารณาคดีตามระบบไต่สวนจะเป็นประเทศกลุ่มระบบซีวิลลอว์ ปัจจัยสำคัญประการหนึ่งของความแตกต่างระหว่างระบบกฎหมายทั้งสองคือทัศนคติต่อบ่อเกิดของกฎหมายที่ส่งผลให้มีวิธีการพิพากษาคดีที่แตกต่างกันออกไป การศึกษาถึงความแตกต่างของวิธีการพิพากษาคดีทั้งสองระบบกฎหมาย จะช่วยทำให้เข้าใจบทบาทอำนาจการพิพากษาคดีของศาลแต่ละระบบได้ดีขึ้น หัวข้อนี้ผู้ศึกษาจะแบ่งออกเป็นวิธีการพิพากษาคดีของศาลระบบซีวิลลอว์และศาลระบบคอมมอนลอว์ ดังต่อไปนี้

2.3.1 ศาลระบบซีวิลลอว์

ระบบกฎหมายซีวิลลอว์รับอิทธิพลมาจากระบบกฎหมายโรมัน โดยคำว่า “ซีวิลล์” (Civil) ในสมัยโรมันหมายถึงกฎหมายที่ใช้สำหรับพลเมืองชาวโรมัน ซึ่งก็คือขนบธรรมเนียมจารีตประเพณีที่ตกทอดมาแต่ครั้งบรรพบุรุษสืบทอดเรื่อยมาจนกลายเป็นแนวปฏิบัติที่ได้รับการยอมรับว่าเป็นสิ่งที่ถูกต้องเหมาะสม หากผู้ใดกระทำการที่แตกต่างออกไปก็จะถือว่าเป็นการกระทำที่ผิดสมควรได้รับการลงโทษ จากแบบปฏิบัติที่ดีก็เริ่มก่อตัวกลายเป็นกฎหมายที่มีความศักดิ์สิทธิ์ต้องถือ

¹³ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง, มาตรา 145 (1).

¹⁴ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง, มาตรา 145 (2).

ปฏิบัติอย่างเคร่งครัด ซึ่งแต่เดิมการรู้กฎหมายจะมีอยู่แต่เฉพาะพลเมืองชั้นผู้ดีเท่านั้น แต่เมื่อเวลาผ่านไปพลเมืองชาวโรมันมีจำนวนมากขึ้น จนชั้นสามัญชนจึงเรียกร้องให้นำหลักกฎหมายต่างๆ มาเผยแพร่ เพื่อจะได้ทราบถึงสิทธิและหน้าที่ของตน ทำให้ชนบทรบธรรมเนียมที่ศักดิ์สิทธิ์ถูกบัญญัติไว้เป็นลายลักษณ์อักษรครั้งแรกในชื่อ กฎหมายสิบสองโต๊ะ ด้วยความเชื่อในความศักดิ์สิทธิ์ของจารีตประเพณีที่ถือกันมาแต่ครั้งบรรพบุรุษอย่างเคร่งครัดนี้เอง จึงเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้ชาวโรมันเคารพและเคร่งครัดต่อบทกฎหมายลายลักษณ์อักษรเช่นกัน ผู้ใช้กฎหมายจึงต้องปรับใช้ด้วยบทความระมัดระวังและถือตามข้อความที่ปรากฏลายลักษณ์อักษรเป็นสำคัญ¹⁵

บ่อเกิดสำคัญของกฎหมายในประเทศซีวิลลอว์คือตัวบทกฎหมายที่เป็นลายลักษณ์อักษร ดังนั้นเมื่อมีข้อพิพาทเกิดขึ้นนักกฎหมายจะพิจารณาถึงความสำคัญทางข้อเท็จจริงในข้อพิพาทนั้นแล้วแสวงหาประเด็นอันเป็นปัญหา จากนั้นจึงอ้างหลักเกณฑ์จากบทบัญญัติที่เกี่ยวข้องกับประเด็นปัญหานั้นมาปรับใช้กับกรณีพิพาทโดยวิธีการตีความกฎหมาย ด้วยความเชื่อเป็นเบื้องต้นว่าบทบัญญัติแห่งกฎหมายนั้นย่อมทรงไว้ซึ่งหลักแห่งเหตุผลและความเป็นธรรมอยู่แล้วในตัวของมันเอง ศาลระบบซีวิลลอว์จึงไม่ยึดติดกับคำพิพากษาเพราะถือว่าเป็นเพียงตัวอย่างการปรับใช้กฎหมายเท่านั้น ส่งผลให้วิธีการพิพากษาคดีของระบบซีวิลลอว์มีลักษณะเป็นการนำหลักทั่วไปมาปรับแก้ข้อเท็จจริงอันเป็นการเฉพาะ¹⁶ และในกรณีที่ไม่มีบทกฎหมายที่สามารถนำมาปรับใช้กับข้อเท็จจริงในคดีได้ศาลจะแก้ปัญหาด้วยการตีความกฎหมาย

เหตุที่จำเป็นจะต้องมีการตีความกฎหมาย เนื่องจากเวลาร่างกฎหมายผู้ร่างไม่อาจคาดการณ์ได้ว่าข้างหน้าจะมีเหตุการณ์ใดในอนาคตที่เกิดเป็นข้อพิพาทขึ้นได้ ดังนั้นเวลาขกร่างจึงมักบัญญัติเป็นหลักเกณฑ์กว้างๆ เพื่อให้ครอบคลุมทุกกรณีที่อาจเกิดขึ้น ส่วนหน้าที่ในการนำกฎหมายไปปรับใช้นั้นเป็นไปโดยความรู้ความสามารถเฉพาะตัวของศาล สิ่งสำคัญของการตีความกฎหมายคือต้องคำนึงถึงความสอดคล้องกันระหว่างตัวอักษรกับเจตนารมณ์ที่แฝงอยู่ ซึ่งมีใช้เพียงเจตนารมณ์ในขณะที่ร่างกฎหมายเท่านั้น แต่ต้องศึกษาไปถึงเจตนารมณ์ของกฎหมายเรื่องนั้นในปัจจุบันด้วย ทั้งนี้เพราะกฎหมายเปรียบเสมือนสิ่งมีชีวิตที่เจริญงอกงามและเปลี่ยนแปลงได้ตามกาลเวลา กฎหมายบางเรื่องอาจเพียงพอต่อความยุติธรรมในช่วงเวลาหนึ่ง แต่เมื่อเวลาผ่านไปอาจไม่เพียงพอหรือไม่เหมาะสมต่อปัญหาที่เกิดขึ้นในช่วงเวลาต่อมา ดังนั้นศาลผู้ทำคำพิพากษาจึงมีหน้าที่ต้องตีความกฎหมายและนำไปปรับใช้ให้เกิดความเป็นธรรม

¹⁵ กิตติศักดิ์ ปรกติ. (2551). ความเป็นมา และหลักการใช้นิติวิธี ในระบบซีวิลลอว์และคอมมอนลอว์. หน้า 23.

¹⁶ หยุต แสงอุทัย. (2542). ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับกฎหมายทั่วไป. หน้า 19.

หลักการสำคัญของการตีความแยกออกเป็น การตีความตามตัวอักษรกับการตีความเจตนารมณ์ ดังต่อไปนี้

1) การตีความตามตัวอักษร คือการตีความเพื่อให้ยังทราบความหมายจากตัวอักษรของกฎหมาย โดยสามารถแยกลักษณะภาษาในบทกฎหมายได้เป็นสามประเภทคือ

(1) ภาษาธรรมดา กรณีเช่นนี้ต้องใช้ตามความหมายที่เข้าใจอยู่ธรรมดาของถ้อยคำนั้นๆ

(2) ภาษาเทคนิคหรือวิชาการ ต้องใช้ความหมายที่เข้าใจกันเฉพาะทางเทคนิคหรือวิชาการนั้นๆ เช่น ศัพท์เทคนิคเฉพาะทางการกฎหมาย ศัพท์เทคนิคเฉพาะทางการแพทย์ ศัพท์เทคนิคเฉพาะทางวิศวกรรม เป็นต้น

(3) ภาษาเฉพาะ ในกรณีที่มีกฎหมายประสงค์ให้ถ้อยคำบางคำมีความหมายพิเศษไปกว่าที่เข้าใจอยู่ในสองกรณีแรก กฎหมายจะกำหนดบทวิเคราะห์ศัพท์หรือบทนิยามไว้ อาทิ คำว่า “กระทำ” ความหมายปกติอาจหมายถึงการเคลื่อนไหวร่างกาย แต่หากเป็นความหมายตามประมวลกฎหมายอาญาซึ่งกฎหมายต้องการให้มีความหมายเฉพาะ จึงบัญญัติความหมายไว้ต่างหากในมาตรา 59 วรรคท้ายว่า “การกระทำ ให้หมายความรวมถึงการให้เกิดผลอันหนึ่งอันใดขึ้น โดยงดเว้นการที่จักต้องกระทำเพื่อป้องกันผลนั้นด้วย”¹⁷

2) การตีความตามเจตนารมณ์ คือการยังทราบความหมายของคำในบทกฎหมายจากเจตนารมณ์หรือความมุ่งหมายของกฎหมายนั้นๆ¹⁸ การค้นหาเจตนารมณ์ของกฎหมายเป็นเรื่องที่มีความสำคัญมากเพราะการร่างกฎหมายแต่ละฉบับ ผู้ร่างย่อมมีความมุ่งหมายที่จะใช้กฎหมายนั้นคุ้มครองต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง หากสามารถค้นหาความมุ่งหมายดังกล่าวได้ก็จะทำให้เข้าใจความหมายอันแท้จริงของถ้อยคำตัวอักษรที่บัญญัติในกฎหมายนั้นได้ การค้นหาเจตนารมณ์ของกฎหมายอาจกระทำได้ง่ายจากบันทึกหลักการและเหตุผลประกอบร่างพระราชบัญญัตินั้นๆ ซึ่งได้กล่าวถึงเหตุผลที่จำเป็นต้องร่างกฎหมายฉบับนั้นขึ้นมา ในประเทศไทยมีการโฆษณาในราชกิจจานุเบกษาต่อท้ายพระราชบัญญัติหรือพระราชกฤษฎีกา

การตีความตัวบทกฎหมายเพื่อปรับใช้ในการพิพากษาคดี ต้องกระทำทั้งการตีความตามตัวอักษรและตีความตามเจตนารมณ์ควบคู่กันไป แต่ในกรณีที่การตีความทั้งสองประการขัดแย้งกัน ท่านอาจารย์หยุด แสงอุทัยกล่าวว่า ต้องตีความตามเจตนารมณ์เป็นสำคัญเพราะเป็นการตีความไปในทางได้ผลสมความมุ่งหมายของกฎหมาย¹⁹

¹⁷ แหล่งเดิม. หน้า 121.

¹⁸ แหล่งเดิม. หน้า 122.

¹⁹ แหล่งเดิม. หน้า 126.

อำนาจการตีความด้วยทฤษฎีหมายของศาลระบบชีวิลลอว์ถือเป็นเพียงวิธีการอย่างหนึ่งในการนำบทกฎหมายมาปรับใช้เพื่อพิพากษาคดีเท่านั้น หากใช้การเบียดเบียนอำนาจของฝ่ายนิติบัญญัติหรือฝ่ายบริหารไม่ เพราะหน้าที่ในการตีความกฎหมายและการอุดช่องว่างของกฎหมายถือเป็นภาระหน้าที่อันยิ่งใหญ่ของผู้พิพากษาที่ต้องทำให้กฎหมายชัดเจนและบริบูรณ์ หน้าที่ดังกล่าวทำให้ศาลเป็นส่วนจำเป็นของระบบกฎหมายมิใช่เพียงเป็นแค่กระบอกเสียงของฝ่ายนิติบัญญัติที่ตัดสินคดีไปตามกฎหมายเท่านั้น

ผลภายหลังเมื่อศาลทำคำพิพากษาคัดสินคดีเสร็จสิ้นแล้ว คำพิพากษาดังกล่าวจะคงมีคุณค่าเป็นเพียงตัวอย่างของการนำบทกฎหมายอันเป็นหลักทั่วไปไปปรับใช้กับข้อเท็จจริงอย่างเป็นรูปธรรม โดยนักกฎหมายชีวิลลอว์ถือว่าด้วยบทกฎหมายนั้นเป็นบ่อเกิดที่สำคัญที่สุดของกฎหมาย และกฎหมายจะต้องปรับใช้ตามที่ได้บัญญัติไว้ โดยเป็นหน้าที่ของศาลที่ต้องเคารพต่อบทบัญญัติอันเป็นที่รวบรวมหลักการและเหตุผล ประเทศเยอรมันซึ่งเป็นหนึ่งในประเทศที่อยู่ในระบบชีวิลลอว์มีแนวความคิดเป็นอย่างเดียวกันว่า คำพิพากษาของศาลนั้นเป็นเพียงตัวอย่างการปรับใช้กฎหมาย ยกเว้นประการเดียวคือคำพิพากษาของศาลรัฐธรรมนูญสหพันธ์ที่ตัดสินว่ากฎหมายใดขัดต่อรัฐธรรมนูญหรือไม่ กรณีนี้ถือว่าคำพิพากษาของศาลรัฐธรรมนูญสหพันธ์นั้นมีค่าและศักดิ์เสมือนกฎหมาย²⁰ ดังนั้น ศาลระบบชีวิลลอว์จึงไม่จำเป็นต้องเดินตามแนวบรรทัดฐานของศาลคดีก่อนๆ ที่เคยตัดสินไว้ในข้อเท็จจริงอย่างเดียวกัน

2.3.2 ศาลระบบคอมมอนลอว์

ระบบกฎหมายคอมมอนลอว์มีแหล่งกำเนิดและวิวัฒนาการในประเทศอังกฤษ และมีอิทธิพลต่อประเทศอาณานิคมอื่นๆ อีกมากมาย อาทิ ประเทศสหรัฐอเมริกา ประเทศออสเตรเลีย และประเทศนิวซีแลนด์ บ่อเกิดสำคัญของระบบกฎหมายคอมมอนลอว์คือหลักกฎหมายจากคำพิพากษาของศาล จนบางครั้งได้รับการกล่าวว่าเป็นระบบกฎหมายที่ผู้พิพากษากำหนดขึ้นหรือที่เรียกว่า judge made law แตกต่างกับระบบกฎหมายชีวิลลอว์ที่มองว่าคำพิพากษาของศาลเป็นเพียงการนำด้วยบทกฎหมายไปปรับใช้กับข้อเท็จจริงในแต่ละคดี ส่วนหลักกฎหมายที่สำคัญที่สุดคือด้วยบทกฎหมายที่เป็นลายลักษณ์อักษร

การพิพากษาคดีของศาลระบบคอมมอนลอว์เป็นไปตามหลักการยึดถือแนวบรรทัดฐานของคำพิพากษาหรือ The Doctrine of Precedent หมายความว่าเมื่อศาลพิจารณาคดีจนได้ข้อเท็จจริงที่เป็นอันยุติแล้ว ผู้พิพากษาจะค้นหาว่าเคยมีคำพิพากษาในคดีก่อนๆ ที่มีข้อเท็จจริงเป็นอย่างเดียวกันหรือไม่ หากเคยมีคำพิพากษาไว้แล้วผู้พิพากษาก็ต้องตัดสินคดีไปตามแนวคำพิพากษาคดีก่อน การ

²⁰ Cohn, Ernest Joseph. (1905). *Manual of German Law*. p. 4.

ยึดถือแนวบรรทัดฐานคำพิพากษาของศาลระบบคอมมอนลอว์นี้มีมาตั้งแต่สมัยที่ระบบคอมมอนลอว์เพิ่งก่อตัวขึ้นใหม่ๆ ในศตวรรษที่ 12 แต่ในสมัยนั้นผู้พิพากษาไม่จำเป็นต้องถือตามหลักการดังกล่าวเสมอไปเพราะอาจใช้วิธีการอนุมานได้ แต่ต่อมาราวศตวรรษที่ 18-19 เกิดความจำเป็นในการรักษาความแน่นอนของกฎหมายเนื่องจากการขยายตัวของเศรษฐกิจ จึงทำให้ศาลต้องตัดสินใจคดีตามแนวบรรทัดฐานคำพิพากษามากขึ้นจนกลายเป็นหลักสำคัญของการพิพากษาคดีระบบคอมมอนลอว์ในปัจจุบัน²¹ หลักเกณฑ์สำคัญของหลัก The Doctrine of Precedent คือข้อเท็จจริงระหว่างคดีก่อนและคดีที่กำลังตัดสินในคดีปัจจุบันจะต้องเหมือนกันในประเด็นแห่งการวินิจฉัยคดีหรือ Ratio Decidendi ซึ่งหมายถึงเหตุผลแห่งคำพิพากษาหรือหลักกฎหมายที่ศาลนำมาใช้เป็นหลักในการตัดสินคดี (The principle of law on which the decision was based)²² ดังนั้นก่อนที่ศาลจะพิพากษาคดีต้องพิจารณาเสียก่อนว่าส่วนของคำพิพากษาในคดีก่อนที่เป็นประเด็นแห่งการวินิจฉัยคดีหรือ Ratio Decidendi แล้วจึงพิจารณาข้อเท็จจริงในคดีที่กำลังตัดสินอยู่ในปัจจุบัน ซึ่งการเปรียบเทียบหา Ratio Decidendi เป็นผลมาจากความเชี่ยวชาญ ประสบการณ์และความเฉลียวฉลาดของศาลที่ทำให้เกิดการเดินตามแนวคำพิพากษาของศาลคดีก่อน²³

แต่ในบางกรณีหากศาลในคดีหลังต้องการพิพากษาคดีให้แตกต่างไปจากแนวคำพิพากษาของศาลเดิม ศาลในคดีหลังต้องมีเหตุผลที่แสดงให้เห็นอย่างใดอย่างหนึ่งดังต่อไปนี้

- 1) ไม่เคยมีคำวินิจฉัยของศาลสูงในเรื่องนี้มาก่อน
- 2) ในกรณีที่เคยมีคำวินิจฉัยของศาลคดีก่อนในเรื่องนี้ แต่เป็นที่เห็นได้ชัดเจนว่าประเด็นแห่งคดีของทั้งสองคดีแตกต่างกัน
- 3) ในกรณีที่เคยมีคำวินิจฉัยของศาลคดีก่อนในเรื่องนี้ และประเด็นแห่งคดีของทั้งสองคดีตรงกัน แต่ประเด็นนั้นไม่ใช่ประเด็นที่สำคัญแห่งคดีเป็นแต่เพียงบริบทประกอบจึงไม่จำเป็นต้องยึดถือตามเป็นแนวบรรทัดฐาน²⁴

วิธีการพิพากษาคดีโดยการเดินตามแนวคำพิพากษาของศาลคดีก่อนนี้ เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวของระบบคอมมอนลอว์ เพราะหากเป็นวิธีการพิพากษาของศาลในระบบซีวิลลอว์ คำพิพากษาของศาลคดีก่อนจะเป็นเพียงตัวอย่างของการนำบทกฎหมายลายลักษณ์อักษรไปปรับใช้กับข้อเท็จจริงแต่ละคดีไม่ผูกพันศาลในคดีต่อมาว่าต้องพิพากษาเป็นอย่างเดียวกัน ดังนั้นแม้ว่าบางคดี

²¹ กิตติศักดิ์ ปรกติ. เล่มเดิม. หน้า 71.

²² O.Hood Philips. (1970). *A First book of English Law*. pp. 202-203.

²³ Ibid.

²⁴ ไอศูรย์ ธีรนิติ. (2533). *ทัศนคติของนักกฎหมายไทยในการเดินตามแนวคำพิพากษาของศาลฎีกา*.

จะมีข้อเท็จจริงและประเด็นสำคัญในคดีเป็นอย่างเดียวกัน ศาลในระบบชีวิลลอว์ไม่จำเป็นต้องวินิจฉัยตามแนวคำพิพากษาก็ได้ แต่สิ่งสำคัญคือต้องอ้างบทบัญญัติกฎหมายที่ใช้ในการวินิจฉัยคดีและแสดงเหตุผลไว้ในคำพิพากษาคด้วย

เมื่อศาลในระบบคอมมอนลอว์ทำคำพิพากษาคัดสินคดีแล้วจะส่งผลที่แตกต่างกับศาลในระบบชีวิลลอว์ ตามแนวคิดของระบบคอมมอนลอว์ บ่อเกิดของกฎหมายที่ดีที่สุดคือแนวบรรทัดฐานคำพิพากษา เพราะถือว่าเหตุผลที่ได้จากการพิเคราะห์ข้อเท็จจริงเป็นกฎหมายที่ดีที่สุดสำหรับตัดสินข้อพิพาท เหตุผลจึงมีค่าเป็นกฎหมายอยู่แล้ว ศาลเพียงแค่เป็นผู้ค้นพบเหตุผลนั้นและประกาศใช้²⁵ เหตุสำคัญอีกประการหนึ่งคือนักกฎหมายคอมมอนลอว์มองว่าการตัดสินคดีตามแนวคำพิพากษาจะก่อให้เกิดความเสมอภาคเท่าเทียม เพราะคดีที่มีข้อเท็จจริงเป็นอย่างเดียวกันก็สมควรที่จะได้รับการตัดสินอย่างเดียวกัน เพื่อเป็นการประกันความเสมอภาคให้แก่ประชาชนที่จะไม่เกิดความรู้สึกขัดแย้งต่อความยุติธรรม ผลผูกพันภายหลังจากการทำคำพิพากษาของศาลจึงกลายเป็นแนวบรรทัดฐานของคำพิพากษาในคดีต่อมา มาที่ต้องยึดถือตาม

2.3.3 วิเคราะห์วิธีการพิพากษาคดีของระบบชีวิลลอว์และระบบคอมมอนลอว์

เมื่อทำการศึกษาวิธีการพิพากษาของศาลทั้งสองระบบแล้ว พบว่าต่างมีข้อดีและข้อเสียที่แตกต่างกันออกไป ซึ่งความแตกต่างเหล่านั้นก็เนื่องมาจากประวัติศาสตร์ การเมือง การปกครอง ขนบธรรมเนียมและเหตุผลสนับสนุนอีกหลายประการที่ก่อให้เกิดวิธีการพิพากษาที่เหมาะสมสำหรับแต่ละระบบทั้งชีวิลลอว์และคอมมอนลอว์

วิธีการพิพากษาคดีตามอย่างระบบคอมมอนลอว์ ข้อดีคือทำให้เกิดความแน่นอนว่าคดีที่มีข้อเท็จจริงเป็นอย่างเดียวกันผลของคดีย่อมเป็นไปในทางเดียวกัน จึงเป็นประโยชน์ต่อประชาชนทั่วไปด้วย เพราะหากประชาชนประสงค์จะทำการใดที่มีผลทางกฎหมายต่อกันก็จะทราบว่าหากเกิดปัญหาขึ้นและนำคดีมาฟ้องยังศาล ศาลจะมีคำพิพากษาคัดสินคดีเช่นไร ประชาชนสามารถกระทำการต่างๆ ให้เป็นไปตามแนวทางที่ถูกต้องได้ ในทางตรงกันข้ามหากเป็นวิธีการพิพากษาคดีตามระบบชีวิลลอว์ ซึ่งศาลแต่ละคดีไม่จำเป็นต้องวินิจฉัยเหมือนกัน ข้อเท็จจริงเดียวกันก็อาจมีคำพิพากษาต่างกันได้ ทำให้เกิดความไม่แน่นอนและประชาชนก็ไม่อาจคาดการณ์ได้ล่วงหน้าว่าการต่างๆ ของคนที่ทำไป หากเกิดเป็นข้อพิพาทขึ้นจะเป็นการถูกต้องเหมาะสมตามดุลพินิจของศาลหรือไม่ นอกจากนี้ในด้านของกระบวนการยุติธรรมวิธีการพิพากษาคดีตามแบบอย่าง The Doctrin of Precedent ยังเป็นการป้องกันการใช้อำนาจตามอำเภอใจของผู้พิพากษาเพราะมีแบบอย่างของการใช้ดุลพินิจตัดสินคดีไว้แล้ว ส่งผลให้เกิดความรวดเร็วและย่นระยะเวลาการดำเนินคดีได้ด้วย ในส่วนของข้อเสียคือการ

²⁵ กิตติศักดิ์ ปรกติ, เล่มเดิม, หน้า 69.

ขาดความยืดหยุ่นและมีลักษณะแข็งกระด้างมากเกินไป ทั้งนี้เพราะในความเป็นจริงสิ่งที่เรียกว่าความเหมาะสมของแต่ละยุคสมัยย่อมเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพแวดล้อมและกาลเวลา ความยุติธรรมในบางคดีเมื่อเวลาผ่านไปอาจกลายเป็นความไม่เหมาะสมและไม่ยุติธรรมสำหรับคดีภายหลังก็ได้ ดังนั้นหากศาลในคดีหลังจำต้องยึดติดอยู่กับคำพิพากษาคดีเดิมตามหลักการดังกล่าวก็อาจไม่ใช่เรื่องที่ถูกต้อง ซึ่งในบางคดีผู้พิพากษาเจ้าของสำนวนก็อาจมีความเห็นตรงข้ามกับแนวคำพิพากษาของศาลคดีก่อน แต่ก็อาจใช้ดุลพินิจแตกต่างไปได้ ข้อเสียนี้ส่งผลกระทบต่อภาระหนี้ยว้ถึงความเจริญของระบบกฎหมายคอมมอนลอว์ เพราะหากศาลหรือนักกฎหมายไม่สามารถใช้ความคิดให้แตกต่างไปจากหลักการเดิมๆ ได้ กฎหมายก็จะแข็งกระด้างและไม่พัฒนาจนในที่สุดก็จะไม่เหมาะสมต่อการนำไปใช้พิจารณาคดี

สำหรับวิธีการพิพากษาคดีของศาลระบบซีวิลลอว์นั้น ข้อดีคือมีความยืดหยุ่นเนื่องจากศาลสามารถใช้ดุลพินิจตีความบทกฎหมายได้อย่างเป็นอิสระ ไม่ถูกจำกัดอยู่เฉพาะแนวบรรทัดฐานคำพิพากษาของศาลในคดีก่อน หลักความเป็นอิสระของศาลในการใช้ดุลพินิจตีความกฎหมายนี้ส่งผลให้ระบบกฎหมายซีวิลลอว์ได้รับการวิวัฒน์พัฒนาอยู่เรื่อยไป เพราะศาลซึ่งเป็นผู้ใช้กฎหมายต้องพยายามศึกษาหาความรู้ ทำความเข้าใจตัวบทกฎหมาย ค้นหาเจตนารมณ์ที่แฝงอยู่นั้นตลอดเวลาเพื่อปรับใช้ให้ทันกับยุคสมัยที่เปลี่ยนแปลงอันส่งผลต่อความซับซ้อนของคดี การตื่นตัวอยู่ตลอดเวลาของศาลซีวิลลอว์ทำให้เป็นระบบกฎหมายที่ไม่แข็งกระด้าง อีกประการหนึ่งคือการวางหลักกฎหมายไว้เป็นหลักทั่วไปเช่นนี้ ทำให้การบัญญัติกฎหมายไม่ซับซ้อนเพราะผู้ร่างไม่จำเป็นต้องร่างกฎหมายให้ละเอียดจนเกินไปเพื่อให้นำไปปรับใช้ได้กับข้อเท็จจริงทุกกรณีที่จะเกิดมีขึ้น และทำให้การศึกษากฎหมายสะดวกมากกว่าอีกด้วย แตกต่างจากระบบคอมมอนลอว์ที่บ่อเกิดของกฎหมายคือคำพิพากษาอันเกิดจากการใช้เหตุผลของศาลตัดสินคดีในแต่ละคดีที่มีข้อเท็จจริงที่แตกต่างกัน เป็นเหตุให้กฎหมายมีความละเอียดซับซ้อน เนื่องจากต้องศึกษาถึงความแตกต่างของแต่ละคดี การที่กฎหมายมีความละเอียดเกินไปเช่นนี้จะทำให้กฎหมายไม่มีความยืดหยุ่นกลายเป็นตัวเหนี่ยวรั้งต่อการประยุกต์ใช้

ส่วนข้อเสียของระบบซีวิลลอว์คือการขาดความแน่นอนและความชัดเจน เนื่องจากการที่กฎหมายให้อำนาจศาลเป็นผู้ใช้ดุลพินิจตัดสินคดีได้เต็มที่ตามหลักการความเป็นอิสระของศาลนั้นในบางครั้งจึงเกิดความแตกต่าง เพราะการใช้ดุลพินิจของศาลแต่ละคนเป็นเหตุผลส่วนบุคคลที่แตกต่างกันได้ ดังจะเห็นได้จากการทำความเข้าใจในคำพิพากษบางคดีที่ผู้พิพากษาบางท่านที่เป็นเสียงส่วนน้อย ไม่เห็นด้วยกับการตัดสินคดีขององค์คณะจึงทำความเข้าใจไว้ หรือบันทึกหมายเหตุท้ายคำพิพากษบางเรื่องที่ผู้พิพากษาบางท่านเห็นแตกต่างจากที่องค์คณะเจ้าของสำนวนตัดสินไว้ การเป็นอิสระของศาลระบบซีวิลลอว์นี้ทำให้เกิดความไม่เป็นเอกภาพและไม่เป็นหลัก

ประกันความยุติธรรมแก่ประชาชนที่ไม่อาจทราบได้ว่าการบางอย่างที่มีลักษณะเหมือนกัน ศาลอาจตัดสินให้ชนะหรือแพ้แตกต่างกันได้ สิ่งเหล่านี้อาจส่งผลกระทบต่อความชัดเจนของกฎหมายและความรู้สึกของประชาชนที่มีต่อการพิจารณาพิพากษาคดีของศาล

ความแตกต่างระหว่างระบบกฎหมายทั้งสองล้วนเกิดจากเหตุปัจจัยหลายประการ แต่ก็มีใช้ว่าสิ่งใดของระบบใดจะดีกว่าอีกระบบหนึ่ง ทั้งนี้เพราะขึ้นอยู่กับความเหมาะสมในการนำไปปรับใช้ ยกตัวอย่างประเทศไทยที่แม้จะเป็นประเทศที่มีประมวลกฎหมายเป็นลายลักษณ์อักษรตามแบบระบบซีวิลลอว์ แต่วิธีการพิจารณาคดีกลับอยู่ในรูปแบบกล่าวหาซึ่งใช้กันมากในประเทศที่เป็นระบบกฎหมายแบบคอมมอนลอว์ สาเหตุที่เป็นเช่นนี้ก็ด้วยปัจจัยในอดีต ประวัติศาสตร์ การปกครอง และอิทธิพลของนักกฎหมายในสมัยนั้น การผสมผสานระหว่างความแตกต่างนี้กลับทำให้กฎหมายของประเทศไทยมีคุณภาพและได้รับการพัฒนามาจนปัจจุบัน

2.4 บทบาทของศาลในการพิพากษาคดีแพ่ง

ในทางทฤษฎีอาจแบ่งประเภทของระบบวิธีพิจารณาความได้ 2 ประเภทใหญ่ๆ นั่นคือประเภทแรก วิธีพิจารณาความระบบกล่าวหา (la procedure accusatoire) และประเภทที่สอง วิธีพิจารณาความระบบไต่สวน (la procedure inquisitoire)²⁶ ความแตกต่างที่สำคัญของวิธีพิจารณาคดีทั้งสองระบบนี้คือบทบาทหน้าที่ของศาลและคู่ความในการดำเนินกระบวนการพิจารณา โดยวิธีพิจารณาแบบกล่าวหา คู่ความจะเป็นตัวแปรสำคัญของการดำเนินกระบวนการพิจารณาตั้งแต่ขั้นตอนการเสนอคดี การกำหนดพยานหลักฐาน ระยะเวลาการดำเนินคดีตลอดจนการมีคำพิพากษา ในขณะที่ศาลทำหน้าที่เพียงคอยควบคุมให้การดำเนินคดีไปเป็นอย่างไรเรียบร้อยและถูกต้องตามกฎหมายเท่านั้น ในทางตรงกันข้ามผู้ที่มิบทบาทสำคัญสำหรับการดำเนินกระบวนการพิจารณาของระบบไต่สวนจะอยู่ที่ศาล โดยศาลมีอำนาจที่จะสอบถามพยานหรือเรียกพยานหลักฐานมาสืบในฐานะพยานของศาล แม้ว่าจะไม่มีคู่ความฝ่ายใดกล่าวอ้างก็ตาม จึงอาจกล่าวได้ว่าศาลระบบไต่สวนเป็นศาลในลักษณะเชิงรุก ส่วนศาลระบบกล่าวหาเป็นศาลในลักษณะเชิงรับ โดยความแตกต่างของวิธีพิจารณาความทั้งสองระบบนี้มีสาเหตุหลายประการอาทิ ประวัติศาสตร์ การเมืองการปกครอง ตลอดจนขนบธรรมเนียมประเพณีแต่ละท้องถิ่น

ความแตกต่างกันในเรื่องบทบาทหน้าที่ของศาลและคู่ความนี้ทำให้อำนาจการพิพากษาคดีของศาลในระบบไต่สวนและระบบกล่าวหาแตกต่างกันไปด้วย เพราะหากเป็นระบบกล่าวหา

²⁶ สิริพันธ์ พลรบ และวรรณชัย บุญบำรุง. (2542, กันยายน). “การเร่งรัดวิธีพิจารณาคดีมโนสำเนาและคดีไม่มีข้อผูกมัดกับหลักกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง.” วารสารนิติศาสตร์, 29, 2. หน้า 428.

หลักการสำคัญในการดำเนินกระบวนการพิจารณาคือหลักความประสงค์ของกลุ่มความ (Principle of Party Disposition) ซึ่งยึดกลุ่มความเป็นหลักในการดำเนินกระบวนการพิจารณา การพิพากษาคดีของศาลจึงต้องเป็นไปตามที่กลุ่มความเสนอมาในคำฟ้อง ทำให้การและพยานหลักฐานที่กลุ่มความยื่นต่อศาลเท่านั้น แต่หากเป็นระบบไต่สวนศาลจะมีบทบาทในการดำเนินกระบวนการพิจารณาที่มากกว่า สามารถค้นหาข้อเท็จจริงในคดีได้ด้วยตนเอง และในบางคดีศาลมีอำนาจที่จะพิพากษาคดีเกินกว่าที่ปรากฏในคำขอของโจทก์ได้ด้วย รายละเอียดเกี่ยวกับความแตกต่างเรื่องบทบาทของศาลและหลักการสำคัญของทั้งสองระบบมีดังต่อไปนี้

2.4.1 บทบาทศาลในระบบไต่สวน

ระบบไต่สวนมีวิวัฒนาการมาจากประเทศภาคพื้นยุโรปแผ่นดินใหญ่ แต่ในอดีตแนวความคิดเรื่องวิธีพิจารณาจะถูกปลูกฝังว่าเป็นเรื่องประโยชน์ของกลุ่มความเท่านั้น การดำเนินกระบวนการพิจารณาเกือบทุกประเทศเป็นไปในรูปแบบระบบกล่าวหา คือกลุ่มความมีบทบาทในการควบคุมและกำหนดแนวทางการพิจารณาคดีตั้งแต่ขั้นตอนการเริ่มต้นคดี การยกข้อต่อสู้ วางขอบเขตคำพิพากษา การอุทธรณ์ได้แย้งคำพิพากษา ตลอดจนมีบทบาทในการกำหนดรูปแบบและวิธีการดำเนินกระบวนการพิจารณาคดีด้วยตนเอง ศาลเป็นเพียงผู้ควบคุมให้การดำเนินคดีเป็นไปโดยชอบด้วยกฎหมาย ไม่มีอำนาจที่จะแทรกแซงความประสงค์ของกลุ่มความ กล่าวได้ว่าอำนาจของศาลในช่วงเวลานี้เป็นเพียงกรรมการคอยควบคุมการต่อสู้คดีระหว่างกลุ่มความเท่านั้น

ต่อมาในช่วงปลายศตวรรษที่ 19 นักกฎหมายเริ่มเห็นความสำคัญถึงอำนาจหน้าที่ของศาลและเกิดแนวความคิดใหม่ที่ต้องการเพิ่มบทบาทของศาลให้มากขึ้น ทั้งนี้เพราะเกิดปัญหาว่ากลุ่มความซึ่งเป็นผู้มีบทบาทสูงสุดใช้สิทธิในการดำเนินคดีโดยไม่สุจริต อาศัยเทคนิคต่างๆ ประวิงคดีให้ล่าช้าหรือละเลยไม่ดำเนินกระบวนการพิจารณาภายในกำหนดเวลาตามกฎหมาย จนทำให้กลุ่มความฝ่ายที่สุจริตต้องเสียหายหรือเสียเปรียบ ในขณะที่ศาลซึ่งถูกจำกัดอำนาจจึงไม่อาจเข้าแทรกแซงได้ ปัญหาดังกล่าวทำให้มีการพัฒนาแนวความคิดใหม่ในช่วงศตวรรษที่ 20 ว่าความยุติธรรมทางแพ่งถือเป็นบริการของรัฐหรือบริการสาธารณะอย่างหนึ่ง ดังนั้น จึงเป็นธรรมดาอยู่เองที่ผู้พิพากษาซึ่งถือเป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐต้องมีอำนาจหน้าที่ในการควบคุมการดำเนินกระบวนการพิจารณาให้เกิดความยุติธรรม ตลอดจนมีอำนาจที่จะลงโทษกลุ่มความที่ใช้สิทธิโดยไม่สุจริตหรือดำเนินกระบวนการพิจารณาโดยล่าช้า แนวความคิดเรื่องบริการสาธารณะดังกล่าวมีเหตุผลสนับสนุนอยู่ว่า รัฐมีภาระหน้าที่ที่จะต้องอำนวยความสะดวกแก่ประชาชน และเพื่อให้ภาระหน้าที่ดังกล่าวบรรลุผล จำเป็นที่จะต้องจัดให้มีบริการสาธารณะเกี่ยวกับความยุติธรรมซึ่งได้แก่ศาลต่างๆ และตัวผู้พิพากษาเองซึ่งเป็นกลไกที่สำคัญอันหนึ่งให้มีอำนาจหน้าที่อย่างกว้างขวางในการที่จะควบคุมดูแลการดำเนินกระบวนการพิจารณา

ให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อย ปราศจากการใช้สิทธิโดยไม่สุจริตของกลุ่มหรือบุคคลอื่นๆ²⁷ จากแนวความคิดนี้จึงได้รับการพัฒนาเรื่อยมาและกลายเป็นระบบไต่สวนในปัจจุบัน

2.4.1.1 องค์ประกอบสำคัญของวิธีพิจารณาในระบบไต่สวนคือ

ประการแรก การดำเนินกระบวนการพิจารณาถือเป็นอำนาจหน้าที่หลักของศาล

ประการที่สอง คู่ความทั้งหมดในคดีรวมทั้งจำเลย มีหน้าที่เป็นเพียงผู้ช่วยเหลือศาลในการค้นหาความจริงของคดี

ประการที่สาม ข้อเท็จจริงที่นำไปสู่การพิพากษาของศาลไม่จำกัดเฉพาะที่เสนอโดยคู่ความในคดีเท่านั้น

2.4.1.2 หลักการสำคัญของระบบไต่สวน มีสาระสำคัญ 2 ประการได้แก่

(1) หลักการไต่สวนโดยศาล (Judicial Investigation)

หลักการนี้มีแนวความคิดว่าศาลสามารถเป็นผู้รวบรวมข้อเท็จจริงทั้งหลายในคดีด้วยตนเอง โดยนักกฎหมายอธิบายว่าตามหลักการไต่สวนโดยศาลนี้ศาลมีอำนาจค้นหาสาระสำคัญ (material) หรือความจริงในคดี (absolute truth) ศาลจึงมีหน้าที่ต้องพิจารณาให้แน่ใจถึงข้อเท็จจริงที่คู่ความนำเสนอและต้องพิจารณาถึงข้อเท็จจริงที่คู่ความมิได้นำเสนอต่อศาลด้วย หรืออีกนัยหนึ่งศาลจะต้องไม่พิจารณาว่าเรื่องที่กำลังพิจารณาอยู่เป็นความจริง แม้คู่ความจะเห็นตรงกันว่าเป็นความจริงก็ตาม จนกว่าศาลจะได้ไต่สวนให้ได้ความเช่นนั้นก่อน หลักนี้จึงเป็นการโต้แย้งแนวความคิดเกี่ยวกับประโยชน์ของคู่ความตามกฎหมายซึ่งถือว่าการแสดงเจตจำนงโดยอิสระของคู่ความเป็นเพียงวิถีทางเดียวที่จะได้มาซึ่งประโยชน์ตามกฎหมายนั้น และเป็นการเปลี่ยนแปลงสถานะของคู่ความจากการเป็นวัตถุทางกฎหมายเอกชนมาเป็นวัตถุแห่งประโยชน์ทางกฎหมายโดยทั่วไป (general legal interest) คู่ความจะสูญเสียสิทธิในการแสดงเจตจำนงอย่างอิสระเพื่อให้ศาลได้ใช้อำนาจมากยิ่งขึ้น หรืออาจกล่าวได้ว่าการแสดงเจตจำนงของคู่ความกลับกลายมาเป็นเพียงข้อเสนอ ซึ่งศาลจะไม่ถูกผูกมัดแต่ศาลจะมีดุลพินิจของตนเองในการดำเนินการใดๆ ที่คู่ความมิได้มีความประสงค์ได้²⁸

บทบาทของศาลในประเทศที่ใช้วิธีพิจารณาค่อนไปในทางระบบไต่สวนอาทิ ประเทศฝรั่งเศสหรือประเทศเยอรมัน จะมีลักษณะเด่นชัดในเรื่องอำนาจหน้าที่ของศาลที่มากกว่าอำนาจหน้าที่ของศาลในประเทศที่ใช้ระบบวิธีพิจารณาค่อนไปในทางแบบกล่าวหา โดยศาลนอกจากจะเป็นผู้ควบคุมการดำเนินคดีแล้ว ยังมีอำนาจเชิงรุกในลักษณะสามารถสั่งการการ

²⁷ วรรณชัย บุญบำรุง, ธนากร วรปรัชญากุล และศิริพันธ์ พลรบ ก เล่มเดิม. หน้า 84.

²⁸ แหล่งเดิม. หน้า 73.

ดำเนินกระบวนการพิจารณาต่างๆ ได้อีกด้วย เช่น ศาลมีอำนาจซักถามพยานได้ด้วยตนเอง มีอำนาจเรียกพยานมาสืบได้ในฐานะพยานของศาล มีอำนาจสั่งไม่รับหรือตัดพยานใดๆ ที่ศาลเห็นว่าไม่จำเป็นอำนาจต่างๆ เหล่านี้จะไม่อาจพบในศาลระบบวิธีพิจารณาที่ค่อนข้างไปในทางกล่าวหา ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากวัฒนธรรมและธรรมเนียมทางปฏิบัติที่แตกต่างกัน แต่เจตนารมณ์ของหลักการได้สวนโดยศาลที่ให้อำนาจแก่ศาลอย่างมากนี้ก็เนื่องจากการหลีกเลี่ยงการรบกวนการดำเนินกระบวนการพิจารณาคดีโดยคู่ความ เช่น การประวิงคดีหรือการใช้สิทธิดำเนินกระบวนการพิจารณาโดยไม่สุจริต โดยให้อำนาจแก่ศาลในการใช้ดุลพินิจต่างๆ และควบคุมการดำเนินกระบวนการพิจารณาให้เป็นไปโดยรวดเร็วและเรียบร้อย แต่บทบาทของศาลในลักษณะเชิงรุกดังกล่าวมีเงื่อนไขว่าจะต้องไม่เป็นการตัดสิทธิคู่ความโดยเด็ดขาดในการต่อสู้คดีและจะต้องไม่มีผลทำให้สิทธิในการต่อสู้คดีของคู่ความเสียหาย

(2) หลักหน้าที่ในการควบคุมกระบวนการพิจารณา (principle of officiality)

แนวความคิดของหลักนี้คือการตัดอำนาจของคู่ความในการดำเนินกระบวนการพิจารณา โดยหน้าที่ในการควบคุมกระบวนการพิจารณา (official duty) ของศาลไม่ใช่เพียงการบังคับใช้กฎหมาย แต่ยังรวมถึงการกำหนดขอบเขตของสาระสำคัญอันเป็นมูลเหตุแห่งคดีด้วย ในประเทศเยอรมันได้นำหลักนี้มาใช้ในกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งเช่นเดียวกับที่ใช้ในกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา เช่น คดีเกี่ยวกับการสมรส การเป็นผู้ปกครองหรือผู้อนุบาล และการรับรองบุตร เป็นต้น²⁹

สาระสำคัญของหลักการนี้คล้ายคลึงกับหลักการได้สวนโดยศาลตามที่กล่าวมาข้างต้นคือให้อำนาจแก่ศาลในลักษณะเชิงรุกเพื่อการควบคุมกระบวนการพิจารณารวมถึงอำนาจต่างๆ เช่น อำนาจในการรวบรวมพยานหลักฐาน อำนาจในการซักถามพยาน พบมากในประเทศที่ใช้ระบบวิธีพิจารณาคดีค่อนข้างไปในทางระบบได้สวน หลักการนี้มีความคิดว่าศาลต้องเป็นผู้นำมาซึ่งความจริงสำหรับการวินิจฉัยคดีและศาลจะอำนวยความสะดวกได้ต่อเมื่อศาลเป็นผู้มีอำนาจและควบคุมการต่างๆ มากกว่าเป็นเพียงคนกลางเท่านั้น

2.4.2 บทบาทศาลในระบบกล่าวหา

ระบบกล่าวหาเป็นกระบวนการวิธีพิจารณาความแพ่งที่มีวิวัฒนาการมาพร้อมกับการก่อตัวเป็นชุมชนของมนุษย์ แต่มีรากฐานสำคัญมากในประเทศอังกฤษรวมถึงประเทศอาณานิคมต่างๆ เช่น สหรัฐอเมริกา สวิสเซอร์แลนด์ เบลเยียม เป็นต้น เมื่อมนุษย์อาศัยอยู่ร่วมกันย่อมมีเรื่องกระทบกระทั่งกันในสิทธิและหน้าที่ของแต่ละฝ่าย การแก้ไขข้อพิพาทในอดีตนั้นคือการนำเรื่องไปให้

²⁹ แหล่งเดิม. หน้า 74.

หัวหน้าของชุมชนหรือผู้มีความรู้อาวุโสในชุมชนที่อยู่อาศัยเป็นผู้ตัดสิน การพิพากษาหาคนผิดในช่วงเวลานี้เป็นไปตามหลักความเชื่อในศาสนาและการบูชาเทพเจ้าคือการพิสูจน์ข้ออ้างด้วยวิธีการดำนําลุยไฟ³⁰ จึงกลายเป็นที่มาของประเพณีการวางตัวเป็นกลางของผู้ตัดสินคดี โดยปล่อยให้ผู้บริสุทธิ์ได้รับการพิสูจน์จากวิธีการดำนําลุยไฟและให้พระเจ้าเป็นผู้คุ้มครอง ผู้ตัดสินเพียงแต่คอยควบคุมให้การพิสูจน์ความจริงดำเนินต่อไปจนจบแม้ว่าผู้ถูกพิสูจน์จะได้รับบาดเจ็บหรือเสียชีวิต การพิสูจน์ความจริงด้วยวิธีการดังกล่าวมีการใช้เรื่อยมาจนในเวลาต่อมาจึงมีการพัฒนาการค้นหาข้อเท็จจริงด้วยระบบพยานหลักฐานแทน

ลักษณะสำคัญของวิธีพิจารณาระบบกล่าวหา คือ คู่ความมีอำนาจหน้าที่และบทบาทสำคัญที่สุดในการกำหนดรูปแบบและวิธีการดำเนินคดี มีอำนาจตัดสินใจตั้งแต่เริ่มต้นว่าสมควรนำคดีมาฟ้องศาลหรือไม่ มีอำนาจตกลงกันในพยานหลักฐานที่จะนำเข้าสู่ศาล การซักถามพยาน กำหนดระยะเวลาการดำเนินกระบวนการพิจารณา การขอยุติการดำเนินคดีต่อไปหรือการวางกำหนดแนวทาง การพิพากษาของศาลตลอดจนสิทธิในการอุทธรณ์คดี กล่าวได้ว่าศูนย์กลางการดำเนินคดีตามระบบกล่าวหาอยู่ที่คู่ความเป็นหลัก ทั้งนี้อาจเป็นเพราะหลักการสำคัญของระบบกล่าวหา คือ หลักความประสงค์ของคู่ความ (ซึ่งจะกล่าวในรายละเอียดต่อไป) เป็นเหตุให้ศาลหรือผู้พิพากษารับตามระบบนี้เป็นเพียงผู้ควบคุมการดำเนินกระบวนการพิจารณาหรือเปรียบเสมือนเป็นเพียงกรรมการควบคุมการต่อสู้คดีเท่านั้น การวางตัวเป็นกลางของศาลโดยไม่เข้าไปสอดแทรกถือเป็นประเพณีของระบบกล่าวหา เพราะมีความคิดว่าการเข้าไปมีส่วนร่วมหรือใช้อำนาจในการดำเนินกระบวนการพิจารณาของศาลเท่ากับศาลนั้นมีความลำเอียงเข้าข้างคู่ความฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งอันเป็นการกระทำที่ไม่ถูกต้อง โดยนักกฎหมายประเทศอังกฤษกล่าวว่าการกระทำเช่นนั้นก็เสมือนหนึ่งว่าศาลได้ลดละสิทธิของศาลและลงไปใส่เสื้อครุฑนายเสียแล้ว

2.4.2.1 องค์ประกอบสำคัญของระบบกล่าวหา มีสาระสำคัญอยู่ 4 ประการ ดังนี้

ประการแรก คดีที่ใช้การแสวงหาข้อเท็จจริงในระบบนี้จะประกอบไปด้วยคู่ความสองฝ่ายที่มีความขัดแย้งกันในเรื่องผลประโยชน์ระหว่างกันเอง

ประการที่สอง ในการพิจารณาคดีคู่ความมีความจำเป็นต้องปรากฏตัวในศาลเพื่อจะแสดงข้ออ้างข้อเถียงและกล่าวแก้ข้อโต้แย้งของแต่ละฝ่ายด้วยวาจา

ประการที่สาม ผู้พิพากษาจะเป็นผู้ดำเนินการตามที่คู่ความกำหนดและทำหน้าที่เป็นตัวกลางในการประมินพยานหลักฐานที่แต่ละฝ่ายเสนอ

ประการที่สี่ คำวินิจฉัยของศาลวางอยู่บนพื้นฐานของพยานหลักฐานที่ได้รับฟังจากคู่ความเท่านั้น โดยจะไม่นำพยานหลักฐานนอกเหนือมาพิจารณา

³⁰ Jean-Marrie Caebesse. (2006). *Historie du droit penal et de la justice criminelle*. pp. 94-96.

2.4.2.2 หลักการสำคัญของระบบกล่าวหา ได้แก่

หลักความประสงค์ของคู่ความ (Principle of Party Disposition)³¹

หลักความประสงค์ของคู่ความได้ถูกนำมาใช้ในกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งของโรมันตลอดจนถึงกฎหมายของเผ่าเยอรมันในยุคดั้งเดิม ต่อมาจึงลดบทบาทลงตั้งแต่ปลายยุคปี ค.ศ. 1700 ในกฎหมายรัสเซียของพระเจ้าเฟรดเดอริคหาราช และกลับมามีบทบาทมากในศตวรรษที่ 19 โดยอิทธิพลของแนวความคิดเรื่องเสรีนิยม แต่ตั้งแต่ตอนปลายศตวรรษที่ 19 จนถึงปัจจุบันกฎหมายของกลุ่มประเทศภาคพื้นยุโรปแผ่นดินใหญ่ที่ใช้ระบบกฎหมายซีวิลลอว์จึงเริ่มมีการใช้หลักการไต่สวนโดยศาลมากขึ้น เนื่องมาจากหลักความประสงค์ของคู่ความเป็นการสนับสนุนให้คู่ความใช้สิทธิโดยไม่สุจริตและยังมีผลทำให้การดำเนินกระบวนการพิจารณาต้องล่าช้า แต่อย่างไรก็ตามหลักความประสงค์ของคู่ความก็ยังคงเป็นหลักสำคัญในระบบการพิจารณาคดีแพ่งทั้งหลายในยุคปัจจุบัน

สำหรับระบบกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งของกลุ่มประเทศที่ใช้ระบบคอมมอนลอว์ โดยปกติจะยึดหลักการเสนอคดีของคู่ความเป็นหลักมาตั้งแต่ต้นจนกลายเป็นจารีตประเพณี ซึ่งมีการนำมาใช้อย่างเด่นชัดมากที่สุดในเรื่องพยานหลักฐานโดยหน้าที่ทั้งหมดในการเสนอพยานหลักฐานจะตกอยู่แก่คู่ความในการดำเนินคดี และไม่มีการกำหนดหรือคาดหมายว่าศาลจะเป็นผู้มีหน้าที่เช่นนั้น แต่อย่างไรก็ดีไม่มีระบบกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งใดที่หลักการเสนอคดีของคู่ความซึ่งเป็นลักษณะหนึ่งของกระบวนการพิจารณาแบบกล่าวหาจะถูกนำมาใช้โดยสมบูรณ์ ดังนั้น จึงปรากฏหลักการไต่สวนของศาลอยู่ด้วยในระดับหนึ่ง ดังเช่นเรื่องที่ศาลอาจเรียกพยานซึ่งคู่ความมิได้นำสืบมาสืบได้ และมีแนวโน้มที่จะมีการนำหลักการไต่สวนโดยศาลมาใช้มากขึ้น โดยนำมาปรับใช้ให้ผสมผสานกันเพื่อให้เกิดความเหมาะสม

หลักความประสงค์ของคู่ความนี้ประกอบด้วยองค์ประกอบย่อยหลายประการ ได้แก่

(1) หลักคู่ความเป็นผู้ร้องขอ ในระบบคอมมอนลอว์และระบบซีวิลลอว์โดยทั่วไป ศาลไม่มีอำนาจริเริ่มคดีเช่นเดียวกับที่นักกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งของประเทศยุโรปตะวันตกและลาตินกล่าวว่า หลักคู่ความเป็นผู้ร้องหมายถึงกระบวนการพิจารณาไม่อาจมีขึ้นได้เว้นแต่การริเริ่มของคู่ความ (nemo iudex sine actore) หลักคู่ความเป็นผู้ร้องขอนี้แสดงให้เห็นถึงความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ที่มีทิศทางเดียวกันของระบบกฎหมายต่างๆ ในยุโรปตะวันตก อังกฤษและสหรัฐอเมริกา ซึ่งแตกต่างจากระบบของประเทศยุโรปตะวันออกที่ให้อำนาจอัยการในการฟ้องคดีแพ่งได้อย่างกว้างขวาง

³¹ วรณชัย บุญบำรุง, ธนากร วรปรัชญากุล และสิริพันธ์ พลรบ ก เล่มเดิม. หน้า 75.

(2) หลักการฟ้องแย้งและต่อสู้คดีของเอกชน ในประเทศตะวันตกการฟ้องแย้งมีที่มาทางประวัติศาสตร์ในเชิงที่ไม่เป็นที่พึงประสงค์ให้นำมาเป็นวิธีต่อสู้คดี แม้ในปัจจุบันจะยอมให้มีการฟ้องแย้งได้แต่ก็ต้องยกขึ้นโดยคู่ความอย่างมีข้อจำกัด อาทิ ในประเทศระบบคอมมอนลอว์และประเทศระบบซีวิลลอว์ การฟ้องแย้งแต่เดิมต้องมีขึ้นจากการดำเนินกระบวนการหรือเหตุการณ์ที่สืบเนื่องจากคดีเดิม อย่างไรก็ตามเมื่อไม่นานมานี้ในระบบคอมมอนลอว์มีแนวโน้มที่จะขยายขอบเขตสิทธิของคู่ความในการฟ้องแย้งเพิ่มมากขึ้น แต่ตรงกันข้ามกับในประเทศยุโรปตะวันออกที่ใช้ระบบกฎหมายสังคมนิยม ศาลและอัยการมีอำนาจพิจารณาว่ามีประเด็นที่อาจฟ้องแย้งได้ระหว่างคู่ความหรือไม่

(3) หลักการไม่พิพากษาเกินคำขอ ศาลในประเทศตะวันตกยึดถือต่อหลักการว่าจะไม่พิพากษาเกินสิ่งที่คู่ความร้องขอ ตามหลักกฎหมายเก่าแก่ที่ว่า *ne eat iudex ultra vel extra petita partium* โดยเฉพาะประเทศในระบบซีวิลลอว์จะถือหลักนี้อย่างเคร่งครัดในการพิจารณาคดีแพ่ง แต่ประเทศในระบบคอมมอนลอว์และประเทศยุโรปที่เป็นสังคมนิยมศาลอาจยกเว้นหลักการนี้ได้บ้าง โดยในประเทศอังกฤษและประเทศสหรัฐอเมริกาถือแนวปฏิบัติที่ได้รับมาจากศาลชานเซอร์ซึ่งเป็นศาลคดีเอกวิติว่าในบางครั้งเพื่อประโยชน์แห่งความยุติธรรมระหว่างคู่ความ ศาลอาจให้การเยียวยาแก่คู่ความได้หรือเรียกว่าหลักเอกวิติ ซึ่งเป็นกรณีแตกต่างจากศาลคดีคอมมอนลอว์ แต่เมื่อได้มีการรวมศาลคดีเอกวิติกับศาลคดีคอมมอนลอว์ในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 19 หลักนี้ก็ยังคงได้รับการถือปฏิบัติอยู่ สำหรับประเทศยุโรปในกลุ่มสังคมนิยมยังยึดถือหลักว่า ในกรณีที่เห็นสมควรเพื่อปกป้องสิทธิหรือประโยชน์ของรัฐที่กฎหมายคุ้มครอง ศาลอาจพิพากษานอกเหนือจากที่โจทก์ร้องขอได้ ส่วนประเทศไทยน่าจะมีหลักการทำนองเดียวกันกับประเทศในระบบคอมมอนลอว์ ทั้งนี้ตามที่ปรากฏในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 142

(4) สิทธิเด็ดขาดในการโต้แย้งคำพิพากษา ในประเทศซีวิลลอว์และคอมมอนลอว์ เมื่อศาลมีคำพิพากษาแล้วเฉพาะคู่ความเท่านั้น (หรือในบางกรณีรวมถึงผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง) ที่มีสิทธิอุทธรณ์คำพิพากษา โดยศาลเองไม่มีอำนาจในเรื่องนี้ไม่ว่าจะเป็นศาลชั้นใด นอกจากนี้ศาลที่มีอำนาจพิจารณาอุทธรณ์คำพิพากษาก็จะต้องพิจารณาโดยมีข้อต่อสู้ข้ออ้างจำกัดเช่นกัน แต่เมื่อไม่นานมานี้ในประเทศสหรัฐอเมริกาได้มีการพัฒนาหลักการสำคัญในเรื่องนี้คือมีการขยายอำนาจศาลซึ่งพิจารณาอุทธรณ์ ให้สามารถริเริ่มการพิจารณาข้อโต้แย้งที่คู่ความมิได้ยกขึ้นในศาลล่างหรือในคำอุทธรณ์ได้ การพัฒนารูปแบบนี้มีที่มาจากการที่ศาลอุทธรณ์ของสหรัฐอเมริกาต้องมีหน้าที่เพิ่มขึ้นในการวางหลักคำวินิจฉัยเพื่อคุ้มครองสิทธิของคู่ความในบางกรณี ซึ่งจะต้องมองไปถึงประเด็นที่จะเกิดขึ้นในอนาคตด้วย ไม่เฉพาะที่อยู่ในขอบเขตของคดีที่พิจารณาเท่านั้น อย่างไรก็ตามผู้ที่อุทธรณ์คำพิพากษาได้ยังคงเป็นคู่ความเท่านั้น

ตรงข้ามกับในประเทศยุโรปในกลุ่มสังคมนิยม ซึ่งถือหลักสองประการในเรื่องนี้คือ ประการแรก ศาลอุทธรณ์จะไม่ถูกจำกัดอยู่กับข้อโต้แย้งที่คู่ความยกขึ้น และประการที่สอง การอุทธรณ์คดีสามารถกระทำได้ทั้งสองคือทั้งฝ่ายรัฐและฝ่ายเอกชน เนื่องจากหลักที่ว่าศาลมีหน้าที่ค้นหาความจริงในคดี ในส่วนองค์กรของรัฐที่มีอำนาจอุทธรณ์คดี เช่น อัยการหน่วยงานของรัฐ และแม้แต่ศาลอุทธรณ์เอง ซึ่งหลักนี้ปกติไม่ใช้ในประเทศในกลุ่มยุโรปตะวันตก เว้นแต่ในบางประเทศ เช่น ประเทศอิตาลี แต่จำกัดเฉพาะบางกรณีเช่น คดีเกี่ยวกับการสมรส หรือในประเทศฝรั่งเศสสำหรับในบางกรณีเช่นเดียวกัน

(5) สิทธิเด็ดขาดในการประนีประนอมยอมความ หลักการสุดท้ายซึ่งสะท้อนให้เห็นหลักการริเริ่มคดีโดยฝ่ายเอกชนในประเทศตะวันตก ได้แก่ การที่คู่ความสามารถยุติคดีได้ไม่ว่าในขั้นตอนใดของกระบวนการพิจารณาโดยการตกลงประนีประนอมยอมความ ประเทศในกลุ่มคอมมอนลอว์ถือเป็นกรณีปกติที่คู่ความมักจะทำข้อตกลงร่วมกันในชั้นสุดท้าย ภายหลังจากเมื่อได้ดำเนินกระบวนการพิจารณาคดีกันมาอย่างยาวนาน แม้แต่ในขณะที่ลูกขุนกำลังทำคำชี้ขาดก็ตาม แต่หลักนี้ก็มีข้อยกเว้นเล็กน้อยเช่นเดียวกับหลักข้ออื่น เช่น เพื่อประโยชน์บางประการของสาธารณะ และก็เช่นเดียวกันที่หลักการนี้เป็นไปในทางตรงกันข้ามในประเทศยุโรปในกลุ่มสังคมนิยมที่ไม่อนุญาตให้ศาลยอมรับการถอนฟ้องของโจทก์หรือการตกลงประนีประนอมยอมความกันระหว่างคู่ความ หากมีการกระทำเช่นนั้นเป็นการฝ่าฝืนกฎหมายหรือสิทธิหรือประโยชน์ใดที่กฎหมายให้การคุ้มครอง แม้ว่าในทางปฏิบัติจะไม่มีแตกต่างกับในประเทศยุโรปตะวันตกมากนัก แต่แนวความคิดในเรื่องนี้จะเน้นให้เห็นถึงประโยชน์ส่วนรวมของสังคมและหน้าที่ของศาลที่จะต้องตระหนักถึงประโยชน์สาธารณะมากกว่าความประสงค์ของคู่ความในคดี

ความแตกต่างระหว่างระบบกฎหมายทั้งสองระบบดังที่กล่าวมาข้างต้น มิได้เป็นสิ่งแสดงว่าวิธีพิจารณาความของระบบใดดีกว่าอีกฝ่ายหนึ่ง เพราะความแตกต่างทั้งหลายเกิดขึ้นจากปัจจัยหลายประการ เช่น การเมืองการปกครอง วิถีชีวิต ตลอดจนประเพณีของแต่ละชุมชนที่มีลักษณะแตกต่างกันส่งผลให้ระบบกฎหมายและวิธีพิจารณาความแตกต่างกันไปด้วย สิ่งสำคัญคือความเหมาะสมในการนำไปปรับใช้กับลักษณะของประชาชนในชุมชนเหล่านั้น วิธีพิจารณาระบบกล่าวหาและวิธีพิจารณาระบบไต่สวนต่างมีข้อดีและข้อเสียที่แตกต่างกัน ในระบบไต่สวนแม้จะมีข้อดีที่ศาลมีบทบาทอำนาจมากกว่าในระบบกล่าวหา ทำให้สามารถควบคุมการดำเนินกระบวนการพิจารณาให้รวดเร็วและมีความยุติธรรม อีกทั้งสามารถแทรกแซงการใช้สิทธิดำเนินกระบวนการพิจารณาโดยไม่สุจริตหรือละเลยต่อการดำเนินคดีของคู่ความบางฝ่ายได้ แต่ศาลหรือผู้พิพากษาของระบบนี้ก็เสี่ยงต่อการใช้อารมณ์ความรู้สึกของตนในการตัดสินใจ เพราะวิธีพิจารณาระบบไต่สวนให้อำนาจแก่ศาลอย่างมากในการควบคุมการดำเนินกระบวนการพิจารณา ส่วนระบบกล่าวหาคู่ความหรือตัวแทน

ของคู่ความ เช่น ทุน ความ มีอิสระต่อการดำเนินคดี มีอำนาจในการสืบพยานหลักฐานต่างๆ ที่เห็นว่า มีประโยชน์แก่ฝ่ายของตน รวมไปถึงมีอำนาจในการกำหนดรูปแบบวิธีการในการดำเนินกระบวนการพิจารณา แต่ก็ยังมีข้อเสียคือความเป็นอิสระของคู่ความดังกล่าวกลับกลายเป็นช่องทางให้แก่คู่ความที่ไม่สุจริตใช้เป็นเทคนิคในการต่อสู้คดี การทะเลาะและการประวิงคดีให้ชักช้าเพื่อหาประโยชน์ต่อการชนะคดีของฝ่ายตน ศาลในฐานะเพียงกรรมการไม่มีอำนาจในการแทรกแซง จึงทำให้คู่ความฝ่ายที่สุจริตต้องเสียเปรียบ แต่ทั้งนี้ก็ไม่ปรากฏว่าวิธีพิจารณาความแพ่งของประเทศใดๆ ที่มีลักษณะเป็นระบบได้สวนหรือระบบกล่าวหาอย่างเต็มรูปแบบ แต่มักอยู่ในลักษณะของการผสมที่อาจค่อนข้างไปในทางใดทางหนึ่งมากกว่าเท่านั้น ทั้งนี้เพราะตามที่กล่าวมาแล้วว่าวิธีพิจารณาความแพ่งของทั้งสองระบบต่างมีข้อดีข้อเสียในตัวเองแตกต่างกัน การนำไปปรับใช้ที่ดีที่สุดคือการหยิบเอาข้อดีที่เหมาะสมกับวิธีพิจารณาในประเทศของตนมาใช้นั่นเอง

บทที่ 3

หลักการห้ามพิพาทษาเกินคำขอและการพิพาทษาเกินคำขอ

ในบทนี้ผู้ศึกษาจะกล่าวถึงหลักการพิพาทษาคดีทั้งกรณีที่เป็นการพิพาทษาห้ามเกินคำขอและกรณีการพิพาทษาเกินคำขอ เพื่อให้เห็นถึงความแตกต่างของทั้งสองหลักการและสามารถนำไปวิเคราะห์ได้ในบทต่อไปถึงความเป็นไปได้ในการเพิ่มหลักการพิพาทษาเกินคำขอในคดีแพ่งทั่วไปตามสมมุติฐานของวิทยานิพนธ์เล่มนี้

3.1 หลักการห้ามพิพาทษาเกินคำขอ

การใช้ดุลพินิจตัดสินคดีของศาลโดยปกติแล้วย่อมเป็นไปตามที่คู่ความมีคำขอเข้ามาในคดีเท่านั้น ภายใต้หลักการสำคัญของการดำเนินคดีนั้นคือหลักความประสงค์ของคู่ความ (Principle of Party Disposition) ดังที่ได้กล่าวมาแล้วในบทก่อนหน้า ซึ่งเป็นหลักการดั้งเดิมที่ใช้มาเป็นเวลาช้านานและได้รับการยอมรับทั่วไปไม่ว่าจะเป็นกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งของประเทศในระบบคอมมอนลอว์หรือระบบซีวิลลอว์ สารสำคัญของหลักความประสงค์ของคู่ความคือการให้ความสำคัญต่อบทบาทหน้าที่และอำนาจในการดำเนินกระบวนการพิจารณาแก้คู่ความอย่างเต็มที่ ในขณะที่ศาลจะต้องวางตัวเป็นกลางคอยควบคุมการดำเนินกระบวนการพิจารณาระหว่างคู่ความทั้งสองฝ่ายเท่านั้น ไม่สามารถใช้อำนาจของศาลก้าวล่วงเข้ามาในการดำเนินคดีระหว่างคู่ความได้ หลักความประสงค์ของคู่ความนี้มีองค์ประกอบย่อยที่สำคัญหลายเรื่อง แต่เรื่องหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับการพิพาทษาคดีคือหลักการไม่พิพาทษาเกินคำขอ ทั้งนี้ตามหลักกฎหมายเก่าแก่ที่เรียกว่า *ne eat iudex ultra vel extra petita partium* อันเป็นหลักที่ยึดถือว่าจะไม่พิพาทษาเกินสิ่งที่คู่ความร้องขอ แต่ในบางประเทศหลักการนี้อาจได้รับการผ่อนปรนในการปรับใช้ โดยขึ้นอยู่กับลักษณะของกฎหมายและแนวทางการตัดสินคดีที่แตกต่างกันไป¹ สำหรับประเทศไทยหลักการห้ามพิพาทษาเกินคำขอบัญญัติอยู่ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 142 วรรคแรก ความว่า “คำพิพาทหรือคำสั่งของศาลที่ชี้ขาดคดีต้องตัดสินตามข้อหาในคำฟ้องทุกข้อ แต่ห้ามมิให้พิพาทษาหรือทำคำสั่งให้สิ่งใดๆ เกินไปกว่าหรือนอกจากที่ปรากฏในคำฟ้อง”

¹ วรรณชัย บุญบำรุง, ธนกร วรปรัชญากุล และสิริพันธ์ พลรบ ก เล่มเดิม. หน้า 75.

เมื่อพิจารณาประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 142 ของประเทศไทยแล้ว พบว่าเนื้อความตามบทบัญญัติดังกล่าวสอดคล้องกับหลักการห้ามพิพาทเกินคำขอและหลักความ ประสงค์ของคู่ความ

หลักการห้ามพิพาทเกินคำขอตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 142 วรรคแรก สามารถแบ่งได้เป็น 2 กรณี² คือ

1) ศาลต้องวินิจฉัยคดีตามประเด็นแห่งคดี คือการห้ามมิให้ศาลพิพาทนอกเหนือ ประเด็นแห่งคดี ซึ่งการพิจารณาหาประเด็นแห่งคดีศาลต้องพิจารณาจากคำคู่ความของทั้งสองฝ่ายว่า มีข้อโต้แย้งกันในประเด็นใดบ้างและพิจารณาไปแต่เฉพาะประเด็นนั้น สิ่งใดมิใช่ประเด็นแห่งคดี ศาลไม่อาจพิพาทก้าวล่วงไปถึงได้ นอกจากนั้นกฎหมายยังบังคับให้ศาลต้องพิพาทให้ครบทุก ประเด็นจะตกหล่นไม่ครบตามข้อหาไม่ได้

2) ศาลต้องไม่ตัดสินให้สิ่งใดๆ เกินไปกว่าคำขอที่โจทก์ขอมาในคำฟ้อง คือศาลต้อง พิจารณาว่าโจทก์หรือผู้ร้องมีข้อเรียกร้องตามคำขอบังคับอย่างไร ศาลมีอำนาจพิพาทหรือมีคำสั่ง ชี้อัดให้ได้เพียงตามที่ระบุในคำขอบังคับเท่านั้น แต่หากข้อเรียกร้องดังกล่าวขอมาเกินกว่าสิทธิที่ โจทก์หรือผู้ร้องพึงได้ตามกฎหมาย ศาลมีอำนาจพิพาทหรือมีคำสั่งชี้ขาดคดีให้เท่าสิทธิที่ผู้นั้นพึง มีได้

3.1.1 หลักการสำคัญของการห้ามพิพาทเกินคำขอ

ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 142 เป็นบทบัญญัติที่วางหลักเกณฑ์ของ รายการในคำพิพาทตามที่บัญญัติในมาตรา 141 ว่าด้วยเรื่องรูปแบบของคำพิพาทหรือคำสั่งใน ส่วนอนุมาตรา (4) เรื่องการวินิจฉัยชี้ขาดตามประเด็นแห่งคดี และอนุมาตรา (5) เรื่องการพิพาท หรือทำคำสั่งไม่เกินคำฟ้อง³ นั้นเอง การพิจารณาว่าคำพิพาทหรือคำสั่งชี้ขาดตัดสินคดีเป็นไปตาม ประเด็นแห่งคดีหรือไม่ หรือนอกเหนือจากที่กล่าวในฟ้องหรือไม่นั้น ต้องพิจารณาสืบต่อไปนี้ ประกอบกัน

3.1.1.1 คำฟ้อง

เมื่อบุคคลใดถูกโต้แย้งสิทธิหน้าที่ตามกฎหมายหรือต้องการใช้สิทธิทางศาล บุคคลนั้นสามารถเสนอข้อหาของตนต่อศาลแพ่งที่มีเขตอำนาจพิจารณาคดีได้ตามมาตรา 55 แห่ง ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง โดยการเสนอข้อหาต่อศาลสามารถทำได้ 2 กรณี คือการทำ คำฟ้องเป็นหนังสือ กรณีนี้ผู้เสนอคดีเรียกว่าโจทก์ พิพาทกับคู่ความอีกฝ่ายหนึ่งเรียกว่าจำเลย เป็นคดี มีข้อพิพาท โดยโจทก์กล่าวอ้างว่าตนเองถูกจำเลยโต้แย้งในเรื่องสิทธิหรือหน้าที่ตามกฎหมาย อีก

² สุธรรม ภัทธคม. (2518). คำอธิบายประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง. หน้า 229.

³ อุดม เฟื่องฟู่ง ข (2550). คำอธิบายประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง ภาค 1 ตอน 2. หน้า 144.

กรณีคือการทำเป็นคำร้องขอ คดีประเภทนี้มีคู่ความเพียงฝ่ายเดียวคือผู้เสนอคำร้องขอเรียกว่าผู้ร้อง เป็นคดีไม่มีข้อพิพาท กล่าวอ้างว่าตนมีเรื่องที่จะต้องใช้สิทธิตามที่กฎหมายบัญญัติรับรองไว้ต่อศาล คำฟ้องนั้นโจทก์ต้องบรรยายให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์ที่กฎหมายบัญญัติไว้ใน 172 ที่ว่า

“ภายใต้บังคับบทบัญญัติมาตรา 57 ให้โจทก์เสนอข้อหาของตนโดยทำเป็นคำฟ้องเป็นหนังสือยื่นต่อศาลชั้นต้น

คำฟ้องต้องแสดงโดยแจ้งชัดซึ่งสภาพแห่งข้อหาของโจทก์และคำขอบังคับทั้งข้ออ้างที่อาศัยเป็นหลักแห่งข้อหาเช่นนั้น

ให้ศาลตรวจคำฟ้องนั้นแล้วสั่งให้รับไว้ หรือให้ยกเสีย หรือให้คืนไป ตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา 18”

การบรรยายคำฟ้องมีความสำคัญมากต่อการพิจารณาว่าศาลพิพากษาภายในขอบเขตคำฟ้องที่โจทก์บรรยายหรือภายในคำขอบังคับตามคำขอท้ายฟ้องโจทก์หรือไม่ โดยเฉพาะสภาพแห่งข้อหาและข้ออ้างที่อาศัยเป็นหลักแห่งข้อหาซึ่งจะทำให้เกิดประเด็นแห่งคดีตามคำฟ้อง

สภาพแห่งข้อหา หมายถึง สิทธิของโจทก์ที่จะขอให้ศาลบังคับแก้จำเลย หรือ ส่วนที่โจทก์แสดงให้เห็นถึงสิทธิหรือหน้าที่ตามกฎหมายแพ่งที่โจทก์มีอยู่อันเป็นฐานในการที่จะกล่าวอ้างว่าจำเลยได้กระทำการโต้แย้งสิทธิหรือหน้าที่นั้นอย่างไร ซึ่งเป็นข้ออ้างอันอาศัยเป็นหลักแห่งข้อหาที่โจทก์จะกล่าวต่อไป

ข้ออ้างอันอาศัยเป็นหลักแห่งข้อหา หมายถึง ส่วนที่แสดงถึงการกระทำที่เป็นมูลให้จำเลยต้องรับผิดชอบหรือเป็นการโต้แย้งสิทธิหรือหน้าที่ตามกฎหมายแพ่งซึ่งเป็นสภาพแห่งข้อหาที่โจทก์ได้กล่าวไว้ในตอนต้นแล้ว โดยทั้งสองส่วนนี้จะต้องสอดคล้องกัน เช่น ถ้าสภาพแห่งข้อหาเป็นเรื่องหนี้ ซึ่งอาจจะเกิดจากมูลละเมิดหรือมูลสัญญา ข้ออ้างอันอาศัยเป็นหลักแห่งข้อหาจะต้องเป็นเรื่องที่เกิดจากการที่ลูกหนี้ไม่ชำระหนี้หรือชำระหนี้ไม่ถูกต้องตามความประสงค์อันแท้จริงแห่งมูลหนี้หรือผิดสัญญาอย่างไรอันทำให้เกิดความเสียหายแก่เจ้าหนี้ เป็นต้น

3.1.1.2 คำขอบังคับ

คำขอบังคับเป็นส่วนที่ระบุไว้ท้ายคำฟ้องในแบบพิมพ์คำขอท้ายฟ้องซึ่งแตกต่างจากแบบพิมพ์คำฟ้องที่อยู่ตอนต้น เพื่อแสดงความประสงค์ของโจทก์ที่จะขอให้ศาลมีคำพิพากษาบังคับจำเลยและรับรองหรือคุ้มครองสิทธิของโจทก์ซึ่งถือว่าเป็นส่วนสำคัญยิ่งของคำฟ้อง โดยจะขาดส่วนนี้ไม่ได้ มิฉะนั้นจะเป็นเพียงการขอให้ศาลตีความกฎหมายหรือแสดงความคิดเห็น มิใช่เป็นคำวินิจฉัยชี้ขาดข้อพิพาทที่จะมีผลบังคับระหว่างคู่ความซึ่งไม่ถือว่าเป็นคำฟ้องที่จะยื่นต่อศาลได้

คำขอบังคับต้องสอดคล้องกับสภาพแห่งข้อหาและข้ออ้างอันอาศัยเป็นหลักแห่งข้อหาตามที่กล่าวในตอนต้น โดยต้องพิจารณาว่าสภาพแห่งข้อหาดังกล่าวจะส่งผลให้มีคำขอบังคับจำเลยอย่างไรหรือจะบังคับเช่นนั้นได้หรือไม่ และคำขอบังคับนี้มีไว้ว่าโจทก์จะขอบังคับได้ทุกกรณี โจทก์มีสิทธิขอบังคับเพียงเท่าที่ตนมีสิทธิตามกฎหมายเท่านั้น คำขอที่เกินสิทธิตามกฎหมาย ศาลไม่อาจพิพากษาบังคับให้ได้ แต่หากโจทก์มีคำขอบังคับน้อยกว่าสิทธิที่มีอยู่ตามกฎหมาย ศาลมีอำนาจพิพากษาได้เพียงเท่าที่โจทก์บรรยายในคำขอบังคับเท่านั้น⁴

3.1.1.3 คำให้การ

เมื่อโจทก์ฟ้องคดีแล้วกฎหมายกำหนดให้จำเลยมีหน้าที่ยื่นคำให้การเพื่อแสดงว่าจำเลยยอมรับหรือปฏิเสธข้อกล่าวอ้างตามคำฟ้องของโจทก์ โดยจำเลยมีสิทธิที่จะยอมรับตามคำฟ้องของโจทก์ทั้งหมดหรือแต่บางส่วน หรือปฏิเสธข้อกล่าวอ้างเสียก็ได้ ข้อเท็จจริงที่จำเลยยอมรับหรือมิได้ปฏิเสธอย่างชัดแจ้งจะไม่เกิดเป็นประเด็นที่ศาลต้องพิจารณาพิพากษา ส่วนข้อเท็จจริงที่จำเลยให้การปฏิเสธจะเกิดเป็นประเด็นที่โจทก์และจำเลยมีหน้าที่ต้องนำสืบและศาลมีหน้าที่ต้องพิพากษาตามประเด็นดังกล่าวอย่างครบถ้วน

การทำคำให้การต้องเป็นไปตามที่กฎหมายบัญญัติเอาไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 177 ดังนี้

“เมื่อได้ส่งหมายเรียกและคำฟ้องให้จำเลยแล้ว ให้จำเลยทำคำให้การเป็นหนังสือยื่นต่อศาลภายในสิบห้าวัน

ให้จำเลยแสดงโดยชัดแจ้งในคำให้การว่า จำเลยยอมรับหรือปฏิเสธข้ออ้างของโจทก์ทั้งสิ้นหรือแต่บางส่วน รวมทั้งเหตุแห่งการนั้น

จำเลยจะฟ้องแย้งมาในคำให้การก็ได้ แต่ถ้าฟ้องแย้งนั้นเป็นเรื่องอื่นไม่เกี่ยวกับคำฟ้องเดิมแล้ว ให้ศาลสั่งให้จำเลยฟ้องเป็นคดีต่างหาก

ให้ศาลตรวจดูคำให้การนั้นแล้วสั่งให้รับไว้ หรือให้คืนไปหรือสั่งไม่รับตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา 18

บทบัญญัติแห่งมาตรานี้ ให้ใช้บังคับแก่บุคคลภายนอกที่ถูกเรียกเข้ามาเป็นผู้ร้องสอดตามมาตรา 57 (3) โดยอนุโลม”

จากบทบัญญัติดังกล่าวสามารถแยกประเภทคำให้การได้ 2 กรณีคือ คำให้การยอมรับและคำให้การปฏิเสธ กรณีคำให้การยอมรับ จำเลยสามารถให้การยอมรับทั้งหมดหรือแต่

⁴ จำลอง สุขศิริ. (2551). คำบรรยายวิชากฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งภาค 2 (สมัยที่ 61 ครั้งที่ 2 สำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา). หน้า 264.

บางส่วนโดยไม่แสดงเหตุอย่างใดก็ได้ แต่คำให้การปฏิเสธข้ออ้างของโจทก์นั้นจะต้องแสดงโดยชัดแจ้ง หากจำเลยประสงค์จะสืบพยานสนับสนุนข้อต่อสู้ข้ออ้างใดก็ต้องแสดงเหตุผลในการปฏิเสธด้วย คำให้การปฏิเสธที่จะถือว่าชอบด้วยกฎหมายหรือไม่อาจแยกพิจารณาได้ 3 กรณี คือ

1) คำให้การปฏิเสธที่ไม่แสดงเหตุผลประกอบ คือกรณีที่จำเลยให้การปฏิเสธอย่างชัดแจ้งแล้ว แต่จำเลยไม่ได้อ้างเหตุแห่งการปฏิเสธประกอบข้อต่อสู้ ซึ่งเหตุแห่งการปฏิเสธก็คือเหตุผลประกอบข้อต่อสู้ของจำเลย เช่น โจทก์ฟ้องบังคับจำเลยชำระเงินตามสัญญากู้ยืม จำเลยปฏิเสธคำฟ้องของโจทก์อย่างชัดแจ้งว่าจำเลยไม่ได้กู้เงินจากโจทก์ สัญญากู้ยืมที่โจทก์นำมาแสดงเป็นสัญญากู้ปลอม แต่จำเลยไม่ได้แสดงให้เห็นในคำให้การว่าสัญญากู้ดังกล่าวปลอมอย่างไร เป็นการปลอมทั้งหมดหรือปลอมแต่เพียงบางส่วน ผลคือมีประเด็นข้อพิพาทเกิดขึ้นตามคำให้การของจำเลย ว่าสัญญากู้ดังกล่าวปลอมหรือไม่ โจทก์ต้องนำสืบพยานหลักฐานต่อศาล แต่จำเลยไม่มีสิทธินำพยานเข้าสืบสนับสนุนคำให้การของตน

2) คำให้การปฏิเสธที่แสดงเหตุผลประกอบ คือคำให้การปฏิเสธที่ชัดแจ้งพร้อมทั้งแสดงเหตุผลประกอบข้อต่อสู้ของจำเลย เช่น โจทก์ฟ้องบังคับจำเลยชำระเงินตามสัญญากู้ยืม พร้อมทั้งแสดงสัญญากู้ยืมเงินเป็นหลักฐาน จำเลยให้การปฏิเสธในคำให้การอย่างชัดแจ้งว่าไม่เคยกู้เงินโจทก์พร้อมเหตุผลว่าสัญญากู้ยืมที่โจทก์นำมาแสดงเป็นสัญญาปลอมเพราะโจทก์ให้จำเลยลงลายมือชื่อในเอกสารเปล่าหรือโจทก์ปลอมลายมือชื่อจำเลย ผลจากคำให้การดังกล่าวก่อให้เกิดประเด็นข้อพิพาท โจทก์ต้องนำพยานหลักฐานมาสืบต่อศาลแสดงว่าสัญญากู้ยืมเป็นของจริงและจำเลยกู้เงินโจทก์ไป ส่วนจำเลยก็มีหน้าที่นำพยานเข้าสืบสนับสนุนข้อต่อสู้ของตนเช่นกัน

3) คำให้การปฏิเสธที่มีการยกข้อต่อสู้ใหม่ คือคำให้การรับตามข้ออ้างของโจทก์แต่มีการยกข้อต่อสู้ขึ้นใหม่ประกอบเหตุผลสนับสนุนข้อต่อสู้ดังกล่าวอันอาจทำให้จำเลยไม่ต้องรับผิดชอบตามที่โจทก์ฟ้องก็ได้ โดยเหตุผลสนับสนุนนั้นต้องเป็นเหตุผลที่อาจทำให้จำเลยชนะคดีได้ ถ้าไม่อาจทำให้จำเลยชนะคดีได้ก็ย่อมไม่เกิดเป็นประเด็นข้อพิพาทเพราะถือว่าเป็นคำให้การที่ไม่ชอบเหตุที่จำเลยยกขึ้นสนับสนุนข้อต่อสู้ของตนเองขึ้นใหม่อาจมีได้หลายประการ เช่น ต่อสู้อันติกรรมระหว่างโจทก์และจำเลยไม่สมบูรณ์ เป็นโมฆะหรือเป็นโมฆียะ หรือเอกสารที่โจทก์นำมาแสดงเป็นพยานหลักฐานปลอมทั้งหมดหรือแต่บางส่วน เป็นต้น

3.1.1.4 ประเด็นแห่งคดี

คือข้อที่คู่ความยกขึ้นให้ศาลวินิจฉัยซึ่งเกิดจากคำคู่ความอันจะมีผลให้แพ้ชนะคดีกันได้ โดยอาจเป็นข้อเท็จจริงหรือข้อกฎหมายก็ได้ แตกต่างกับประเด็นข้อพิพาทซึ่งเป็นประเด็น

แห่งคดีที่คู่ความโต้เถียงกันอยู่ไม่ว่าในข้อเท็จจริงหรือข้อกฎหมาย โดยประเด็นข้อพิพาทเป็นส่วนหนึ่งของประเด็นแห่งคดี⁵

3.1.1.5 พยานหลักฐานในสำนวน

เมื่อพิจารณาตามคำฟ้องของโจทก์ ทำให้การของจำเลยและประเด็นแห่งคดีแล้ว สิ่งที่ศาลจะต้องพิจารณาต่อมาตามลำดับคือพยานหลักฐานในสำนวนคดี ซึ่งหมายความว่าพยานหลักฐานที่ได้ผ่านกระบวนการนำสืบมาอย่างถูกต้องตามกฎหมายว่าด้วยการยื่นพยานหลักฐานไม่ว่าจะเป็นการนำเข้ามาโดยคู่ความหรือโดยศาลเรียกเข้ามาในฐานะพยานหลักฐานของศาล⁶ พยานหลักฐานบางชิ้นแม้จะมีคุณค่าอย่างมากต่อผลของคดี แต่หากไม่ผ่านกระบวนการยื่นตามกฎหมายแล้ว ก็ไม่สามารถรับฟังเป็นพยานหลักฐานได้ เพราะไม่ถือว่าเป็นพยานหลักฐานในสำนวน ซึ่งวิธีการที่ถูกต้องในการเสนอพยานหลักฐานคือการยื่นบัญชีระบุพยานตามกฎหมาย

วัตถุประสงค์สำคัญของการยื่นบัญชีระบุพยานคือป้องกันการเอาเปรียบกันระหว่างคู่ความ กฎหมายจึงบังคับให้คู่ความต้องเปิดเผยพยานหลักฐานที่ตนประสงค์จะนำสืบในศาลก่อนที่จะนำสืบ ทั้งนี้เพื่อให้โอกาสศาลและคู่ความฝ่ายตรงข้ามได้ล่วงรู้ถึงแนวทางการนำสืบพยานหลักฐานของกันและกัน และเพื่อให้เกิดความโปร่งใสในการต่อสู้คดีกันในชั้นศาลและเป็นประโยชน์ต่อการที่จะทำให้ศาลมีโอกาสได้รับพยานหลักฐานที่สมบูรณ์มากขึ้นกว่าการที่ปล่อยให้คู่ความปกปิดพยานหลักฐานเอาไว้

ระยะเวลาในการยื่นบัญชีระบุพยานมี 3 กรณีคือ

1) การยื่นบัญชีระบุพยานครั้งแรก คือต้องยื่นบัญชีระบุพยานต่อศาลก่อนวันสืบพยานไม่น้อยกว่าเจ็ดวัน โดยวันสืบพยานหมายถึงวันที่มีการสืบพยานกันจริงๆ ดังนั้นหากกำหนดวันนัดสืบพยานแล้วแต่เมื่อถึงวันดังกล่าวกลับมีการเลื่อนวันสืบพยานออกไป เช่นนี้วันที่เลื่อนออกไปถือว่าเป็นวันสืบพยานตามความหมายนี้ และส่งผลให้ระยะเวลาในการยื่นบัญชีระบุพยานเลื่อนตามไปเช่นกัน

กำหนดระยะเวลาที่ว่าคู่ความต้องยื่นบัญชีระบุพยานต่อศาลก่อนวันสืบพยานไม่น้อยกว่า 7 วัน หมายความว่าต้องให้มีวันคั่นอยู่ระหว่างวันที่ยื่นบัญชีระบุพยานกับวันสืบพยานอย่างน้อย 7 วัน ยกตัวอย่าง วันสืบพยานเป็นวันที่ 18 มกราคม เช่นนี้วันสุดท้ายที่จะยื่นบัญชีระบุ

⁵ ไพโรจน์ วายุภาพ ข (2551). คำอธิบายกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง ภาค 1 บททั่วไป. หน้า 364.

⁶ จรัญ ภักดีธนากุล. (2552). คำบรรยายวิชากฎหมายลักษณะพยาน (สมัยที่ 62 ครั้งที่ 3 สำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา). หน้า 54.

พยานได้โดยชอบคือวันที่ 10 มกราคม เพื่อให้มีวันที่ 11, 12, 13, 14, 15, 16 และ 17 มกราคม คั่นอยู่ โดยไม่ต้องคำนึงว่าวันที่ 11 ถึงวันที่ 17 นั้นจะมีวันใดเป็นวันหยุดราชการหรือไม่⁷

2) การยื่นบัญชีระบุพยานเพิ่มเติม คือกรณีที่คู่ความฝ่ายใดยื่นบัญชีระบุพยานครั้งแรกไว้แล้ว แต่มีความประสงค์จะอ้างพยานหลักฐานอื่นๆ เพิ่มเติมเพื่อสนับสนุนข้ออ้างข้อเถียงของฝ่ายตนก็สามารถยื่นบัญชีระบุพยานเพิ่มเติมได้ โดยยื่นคำแถลงต่อศาลพร้อมกับบัญชีระบุพยานเพิ่มเติมและสำเนาบัญชีระบุพยานเพิ่มเติมดังกล่าว

กำหนดระยะเวลายื่นบัญชีระบุพยานเพิ่มเติมคือภายใน 15 วันนับแต่วันสืบพยาน โดยใช้วิธีนับระยะเวลาตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ว่าด้วยเรื่องระยะเวลาบังคับ หากวันสุดท้ายของกำหนดเวลา 15 วันเป็นวันหยุดราชการ คู่ความย่อมมีสิทธิยื่นบัญชีระบุพยานเพิ่มเติมในวันเปิดทำการถัดไปได้ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 193/8

3) การยื่นบัญชีระบุพยานเมื่อพ้นกำหนดเวลา จะแตกต่างจากขั้นตอนอื่นๆ เพราะคู่ความสามารถยื่นคำร้องขออนุญาตอ้างพยานหลักฐานต่อศาลพร้อมกับบัญชีระบุพยานและสำเนาบัญชีระบุพยานดังกล่าวได้ไม่ว่าเวลาใดๆ ก่อนศาลทำคำพิพากษา การที่จะยื่นบัญชีระบุพยานตามกรณีนี้ได้จึงต้องปรากฏว่าระยะเวลาตามวรรคหนึ่งหรือวรรคสองแล้วแต่กรณีได้สิ้นสุดลงแล้ว การยื่นบัญชีระบุพยานเมื่อพ้นกำหนดเวลานี้อาจเกิดขึ้นได้ 2 กรณี คือ กรณีที่หนึ่ง คู่ความได้ยื่นบัญชีระบุพยานไว้แล้ว แต่ไม่สามารถทราบได้ในขณะยื่นบัญชีระบุพยานครั้งแรกว่าต้องนำพยานหลักฐานบางอย่างมาสืบเพื่อประโยชน์ของตนหรือไม่ทราบว่าพยานหลักฐานบางอย่างได้มีอยู่ หรือเพราะมีเหตุอันสมควรอื่นๆ และกรณีที่สอง คือคู่ความไม่ได้ยื่นบัญชีระบุพยานไว้เลย แต่ประสงค์จะขออนุญาตยื่นบัญชีระบุพยานเมื่อพ้นกำหนดเวลาแล้ว ทั้งสองกรณิดังกล่าวต้องปรากฏให้เป็นที่พอใจแก่ศาลว่ามีเหตุอันสมควรจึงไม่สามารถยื่นบัญชีระบุพยานตามกำหนดเวลาได้ และถ้าศาลเห็นว่าเพื่อให้การวินิจฉัยชี้ขาดข้อสำคัญแห่งประเด็นเป็นไปโดยเที่ยงธรรมจำเป็นจะต้องสืบพยานหลักฐานเช่นนั้น ศาลมีอำนาจอนุญาตตามคำร้องขอยื่นบัญชีระบุพยานดังกล่าวได้

นอกเหนือจากการยื่นบัญชีระบุพยานแล้ว วิธีการที่จะนำพยานหลักฐานเข้ามาสู่สำนวนยังมีอีกหลายวิธีการ เช่น การนำส่งสำเนาเอกสาร หรือการอ้างค้นจับพยานเอกสารและการแนบสำเนาพยานหลักฐานพร้อมกับคำคู่ความให้แก่อีกฝ่าย ทั้งหมดนี้แม้ไม่เป็นไปตามหลักการยื่นบัญชีระบุพยาน แต่ก็ไม่ใช่การขัดวัตถุประสงค์คือไม่เป็นการจู่โจมพยานหลักฐาน เนื่องจากคู่ความอีกฝ่ายก็ได้รับทราบและสามารถตรวจสอบความถูกต้องแท้จริงของพยานหลักฐานเหล่านั้นภายในเวลาที่เหมาะสมได้

⁷ เจ่มชัย ชุตินวงศ์. (2551). คำอธิบายกฎหมายลักษณะพยาน. หน้า 301.

3.1.1.6 การพิพากษา

การดำเนินกระบวนการพิจารณาเมื่อมาถึงขั้นตอนสุดท้ายนั้นคือการใช้ดุลพินิจของศาลซึ่งนำหลักพยานหลักฐานโดยพิเคราะห์ตามคำฟ้อง คำให้การ และพยานหลักฐานในสำนวนคดีตามที่กล่าวมาแล้ว คำพิพากษานับว่าเป็นหัวใจสำคัญที่สุดของการดำเนินกระบวนการพิจารณาเพราะสิ่งที่คู่ความต้องการในผลสุดท้ายนั้นคือคำพิพากษาที่ถูกต้องและเป็นธรรมนั่นเอง

สิ่งสำคัญของการพิพากษาคดีคือต้องอยู่ภายในขอบเขตการทำคำพิพากษามาตรา 142 แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง ซึ่งบัญญัติห้ามมิให้ศาลพิพากษาเกินคำขอของโจทก์ แต่อย่างไรที่จะถือว่าเป็นการเกินคำขอจะต้องพิจารณาจากข้อเท็จจริงแต่ละคดีไป โดยพิจารณาจากคำฟ้องและคำขอบังคับของโจทก์ คำให้การของจำเลย ประเด็นแห่งคดีและพยานหลักฐานในสำนวนประกอบกัน แล้วจึงพิจารณาว่าคำขอนั้นหรือประเด็นนั้นต้องการให้มีผลอย่างไรบ้าง หากผลนั้นยังอยู่ในกรอบของความหมายที่ว่าไว้ก็ไม่ถือว่าเป็นการพิพากษาเกินคำขอ

3.2 หลักการพิพากษาเกินคำขอ

การพิพากษาคดีของศาลต้องอยู่ภายใต้ขอบเขตที่ห้ามมิให้พิพากษาเกินคำขอ หลักการดังกล่าวถือเป็นหลักการสำคัญประการหนึ่งของการดำเนินกระบวนการพิจารณาคดีแพ่งที่ใช้กันมาเป็นเวลายาวนาน ข้อดีของหลักการดังกล่าวคือคู่ความทุกฝ่ายที่สามารถคาดการณ์ได้ล่วงหน้าถึงขอบเขตคำพิพากษาของศาลว่าจะมีประการใด เพราะศาลจะไม่สามารถพิพากษาเกินไปกว่าคำขอที่กล่าวมาในคำฟ้อง แต่หากพิจารณาอีกทางหนึ่งการที่ศาลต้องจำกัดอำนาจของตนเองอยู่เพียงความประสงค์ของคู่ความเช่นนี้ ก็เสมือนกับการที่ศาลใช้อำนาจของตนเองให้เกิดความยุติธรรมได้อย่างไม่เต็มที่ หรืออาจกล่าวได้ว่าศาลใช้อำนาจเพียงในทางเชิงรับ (Passive) มากกว่าใช้อำนาจในทางเชิงรุก (Active) ซึ่งในบางครั้งข้อเท็จจริงในคดีอาจปรากฏให้เห็นว่า คู่ความสมควรได้รับการเยียวยาเป็นอีกทางหนึ่งนอกเหนือจากทางที่ปรากฏในคำขอ และเป็นการเยียวยาที่คู่ความก็มีสิทธิตามที่กฎหมายบัญญัติด้วย แต่ติดปัญหาที่คู่ความมิได้กล่าวไว้ในคำขอบังคับเท่านั้น หรือบางกรณีโจทก์เกิดความผิดพลาดในการทำคำฟ้อง เช่น ลืมระบุคำขอบังคับไปบางประเด็น ทั้งที่ประเด็นนั้นมีการตั้งประเด็นไว้ในคำฟ้องและนำพยานหลักฐานเข้าสืบแล้วเรียบร้อย หรือโจทก์อาจคำนวณคำขอบังคับที่ให้ชำระเป็นตัวเงินผิดพลาด กรณีเหล่านี้เป็นเรื่องทางเทคนิคมากกว่าประเด็นแห่งคดี หากศาลยึดติดกับหลักการมากเกินไปทั้งที่สามารถให้การเยียวยาได้ อาจกลายเป็นความไม่ยุติธรรม คู่ความก็อาจแพ้ชนะคดีกันในทางเทคนิคมากกว่าที่จะแพ้ชนะกันในผลแห่งคดีตามที่ควรจะเป็น

เนื่องจากระบบวิธีพิจารณาของประเทศไทยเป็นระบบกล่าวหา ซึ่งมีหลักการสำคัญว่าศาลมีหน้าที่เพียงควบคุมการดำเนินคดีของคู่ความให้เป็นไปอย่างเรียบร้อยเท่านั้น โดยไม่ก้าวล่วง

เข้าไปในส่วนบทบาทของคู่ความ อุปสรรคสำคัญของศาลไทยจึงเป็นเรื่องระบบวิธีพิจารณาที่ใช้กันมาเป็นเวลายาวนานจนกลายเป็นธรรมเนียมปฏิบัติที่เคร่งครัดให้ผู้พิพากษาต้องปฏิบัติตาม การนำหลักการพิพากษาเกินคำขอมาใช้บังคับจึงต้องศึกษาจากกฎหมายต่างประเทศว่ามีการบัญญัติกฎหมายในเรื่องหลักการพิพากษาเกินคำขอหรือไม่อย่างไร โดยศึกษาทั้งกฎหมายของประเทศในกลุ่มระบบกฎหมายซีวิลลอว์และระบบกฎหมายคอมมอนลอว์ เพื่อให้สามารถเปรียบเทียบกันได้ หลังจากนั้นจึงศึกษาตามกฎหมายประเทศไทยว่าปัจจุบันกฎหมายของไทยมีการนำหลักการพิพากษาเกินคำขอมาใช้บังคับหรือไม่ และแนวทางที่เหมาะสมรวมไปถึงความเป็นไปได้ที่จะนำมาปรับใช้กับประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งไทยนั้นมีหรือไม่อย่างไร

3.2.1 หลักการพิพากษาเกินคำขอในประเทศระบบคอมมอนลอว์

3.2.1.1 หลักการพิพากษาเกินคำขอตามกฎหมายประเทศสหรัฐอเมริกา

ประเทศสหรัฐอเมริกาใช้ระบบกฎหมายตามแบบระบบคอมมอนลอว์ วิธีการพิพากษาคัดสินคดีของศาลประเทศสหรัฐอเมริกาจึงใช้วิธียึดถือแนวบรรทัดฐานคำพิพากษาของศาลเป็นสำคัญ สำหรับระบบศาลของประเทศสหรัฐอเมริกาจัดอยู่ในประเภทศาลเดี่ยวที่มีอำนาจตัดสินคดีทุกประเภท โดยแบ่งศาลออกเป็นสองระดับคือศาลสหพันธรัฐและศาลมลรัฐ เนื่องจากประเทศสหรัฐอเมริกาปกครองในรูปแบบสหพันธรัฐ (Federalism) จึงทำให้ระบบศาลมีความแตกต่างกันถึง 51 ระบบ กล่าวคือมลรัฐ 50 มลรัฐต่างก็มีระบบศาลของตนเองและในระดับสหพันธรัฐเองก็มีระบบศาลเป็นของตนเองเช่นกัน ปัญหาเรื่องเขตอำนาจศาลสหพันธรัฐและศาลมลรัฐจึงเป็นเรื่องปกติสำหรับประเทศสหรัฐอเมริกา กฎหมายรัฐธรรมนูญประเทศสหรัฐอเมริกานับว่า “รัฐบาลกลางมีอำนาจเพียงเท่าที่รัฐธรรมนูญให้ไว้ อำนาจอื่นนั้นถือว่าเป็นของมลรัฐและประชาชน” การทำความเข้าใจในการแบ่งแยกเขตอำนาจศาลสหพันธรัฐกับเขตอำนาจศาลมลรัฐจึงต้องพิจารณาว่าเรื่องใดอยู่ในเขตอำนาจศาลสหพันธรัฐบ้าง หากเรื่องใดไม่อยู่ในเขตอำนาจศาลสหพันธรัฐย่อมหมายความว่าเรื่องนั้นอยู่ในเขตอำนาจของศาลมลรัฐ⁸ วิทยานิพนธ์ฉบับนี้จะศึกษาเฉพาะตามกฎหมายสหพันธรัฐซึ่งเป็นกฎหมายกลางของประเทศสหรัฐอเมริกาเท่านั้น

กฎหมายวิธีพิจารณาคดีแพ่งในระดับกฎหมายสหพันธรัฐแห่งประเทศสหรัฐอเมริกา คือ Federal Rules of Civil Procedure Rules มีขอบเขตการทำคำพิพากษาเช่นเดียวกับประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งของประเทศไทย คือศาลต้องพิพากษตามคำขอบังคับของคู่ความเท่านั้น โดยบัญญัติอยู่ใน Rule 54 (C) ใจความว่า “คำพิพากษาในคดีที่คู่ความขาค้นจะต้องไม่แตกต่างไปจากคำพิพากษาในกรณีทั่วไปทั้งในเรื่องของรูปแบบหรือผลแห่งคำพิพากษาที่จะต้อง

⁸ มานิตย์ จุมปา. (2552). ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับกฎหมายสหรัฐอเมริกา. หน้า 95.

ไม่เกินจำนวนที่ขอไว้ในคำฟ้อง แต่สำหรับคำพิพากษาในคดีแพ่งทั่วไป ศาลต้องวินิจฉัยให้ในสิ่งใดๆ ตามที่คู่ความมีสิทธิที่จะได้รับ แม้คู่ความดังกล่าวจะไม่ได้กล่าวในคำคู่ความก็ตาม” (Rule 54 (c) A default judgment must not differ in kind from, or exceed in amount, what is demanded in the pleadings. Every other final judgment should grant the relief to which each party is entitled, even if the party has not demanded the relief in its pleadings.)⁹ ความในตอนต้นของบทบัญญัติดังกล่าวเป็นไปตามหลักการห้ามพิพากษาเกินคำขอ ส่วนในตอนท้ายเป็นข้อยกเว้นที่ให้อำนาจศาลเฉพาะคดีแพ่งทั่วไปมีอำนาจพิพากษากำหนดสิ่งใดๆ ก็ตามแก่คู่ความที่มีสิทธิและสมควรได้รับตามกฎหมาย แม้ว่าเรื่องที่ศาลพิพากษาเยี่ยงยวยาให้นั้นคู่ความจะมีได้มีคำขอเข้ามาในคำคู่ความของเขาก็ตาม ซึ่งเป็นเรื่องที่ขัดต่อหลักความประสงค์ของคู่ความและหลักการพิพากษาห้ามเกินคำขอ แต่ทั้งนี้การที่ศาลจะมีอำนาจกระทำเช่นนั้นได้ต้องอยู่ภายใต้เงื่อนไขต่างๆ ดังต่อไปนี้

3.2.1.1.1 เงื่อนไขในการทำคำพิพากษาเกินคำขอตามกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งประเทศสหรัฐอเมริกา

(1) มีการตั้งประเด็นในคำฟ้องแล้ว

กฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งประเทศสหรัฐอเมริกา Rule 54 (c) ไม่ให้อำนาจศาลสหพันธรัฐทำคำพิพากษาให้สิ่งใดๆ ในประเด็นที่มีได้มีการยกขึ้นกล่าวอ้างไว้ในคดี อย่างไรก็ตามความหมายของประเด็นที่ถือว่ามีมีการยกขึ้นอ้างแล้วตามเงื่อนไขข้อนี้รวมถึงประเด็นที่มีการกล่าวอ้างและไม่มีการโต้แย้งด้วย

เงื่อนไขในข้อนี้เป็นไปตามหลักการฟังความทุกฝ่าย เพราะการพิจารณาคดีที่ถูกต้อง คู่ความทุกฝ่ายสมควรได้รับทราบข้อเท็จจริงของคดี พยานหลักฐาน คำขอ บังคับ รวมไปถึงเรื่องอื่นๆ ที่จำเป็นต่อการดำเนินคดีอย่างเพียงพอ มิเช่นนั้นอาจทำให้เกิดความเสียหายแก่คู่ความอีกฝ่ายหนึ่งซึ่งไม่มีทางที่จะทราบได้เลยว่าคดีที่ตนเข้าสู่จะมีประเด็นหรือคำขอ บังคับเช่นไรบ้างจึงไม่อาจจะเตรียมข้อต่อสู้หรือพยานหลักฐานที่เหมาะสมได้อันเป็นเรื่องที่ไม่เป็นธรรมอย่างยิ่ง ดังนั้นหากมิใช่เรื่องที่มีการกล่าวไว้แล้วในคำฟ้อง ศาลจะทำคำพิพากษาเยี่ยงยวยาให้ไม่ได้ ตัวอย่างคำพิพากษาคดี USX Corp. v. Barnhart¹⁰ ศาลในคดีนี้ตัดสินว่าบทบัญญัติ Rule 54 (c)

⁹ Steven S. Gensler . (2009, December). Federal Rules of Civil Procedure: Rules and Commentary. Retrieved December 29, 2011, from <https://web2.westlaw.com>

¹⁰ United States Court of Appeals. (n.d.). USX CORPORATION and U.S. Steel Mining Company, Inc., Appellants. v. Jo Anne B. BARNHART, Commissioner of Social Security. (Filed December 23, 2004). Retrieved December 29, 2011, from <https://web2.westlaw.com>

บัญญัติขึ้นเพื่อให้ศาลทุกศาลมีอำนาจทำคำพิพากษาเยียวยาแก่คู่ความตามสมควร แต่ไม่รวมถึงสิ่งที่โจทก์ไม่เคยกล่าวอ้างขึ้นในคำฟ้องเลยด้วย

(2) มีการนำพยานหลักฐานเข้าสืบในประเด็นเรื่องนั้นแล้ว

เงื่อนไขในข้อนี้เหมือนกันกับเรื่องประเด็นในคำฟ้องที่ไม่อนุญาตให้ศาลพิพากษาให้สิ่งใดๆ ในเรื่องที่มีได้มีการนำพยานหลักฐานเข้าสืบแล้ว หลักการสำคัญของเงื่อนไขข้อนี้คือหลักการฟังความทุกฝ่ายเช่นกัน ทั้งนี้เพื่อความเป็นธรรมแก่คู่ความทั้งสองฝ่ายที่จะไม่เอารัดเอาเปรียบต่อกัน แต่หลักเกณฑ์สำคัญคือพยานหลักฐานดังกล่าวต้องเป็นพยานหลักฐานที่ชอบด้วยกฎหมายด้วย

คดี Johnson v. Fredrick¹¹ ตัดสินว่าเมื่อคำฟ้องแสดงว่าคู่ความมีสิทธิสมควรได้รับการเยียวยา ศาลชั้นต้นแห่งสหพันธรัฐจึงมีหน้าที่ตามกฎหมายในการให้ความเยียวยาตามพยานหลักฐานที่ปรากฏในคดีมิใช่พิจารณาเพียงคำขอของคู่ความเท่านั้น¹²

เงื่อนไขทั้งสองประการดังกล่าวเป็นองค์ประกอบที่สำคัญอย่างยิ่งในการใช้อำนาจพิพากษาคัดสินคดีให้นอกเหนือไปจากเรื่องที่ปรากฏในคำขอบังคับ โดยศาลจะมีอำนาจพิพากษาคดีที่เกินกว่าคำขอได้ ต้องปรากฏชัดแจ้งในคดีแล้วว่าองค์ประกอบทั้งสองเรื่องนั้นครบถ้วน

3.2.1.1.2 ข้อยกเว้นของหลักการพิพากษาเกินคำขอตามกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งประเทศสหรัฐอเมริกา

แม้บทบัญญัติ Rule 54 (c) จะให้อำนาจศาลสามารถพิพากษาคดีนอกเหนือจากที่คู่ความระบุในคำขอบังคับได้ก็ตาม แต่สำหรับบางกรณีกฎหมายก็จำกัดอำนาจของศาลที่จะต้องพิพากษาเฉพาะสิ่งที่คู่ความมีคำขอเท่านั้นคือ

(1) คดีขาดนัด (Default Judgment) บทบัญญัติตอนต้นของ Rule 54 (c) บัญญัติไว้ว่า “คำพิพากษาในคดีที่คู่ความขาดนัดจะต้องไม่แตกต่างไปจากคำพิพากษาในกรณีทั่วไปทั้งในเรื่องของรูปแบบหรือผลแห่งคำพิพากษาที่จะต้องไม่เกินจำนวนที่ขอไว้ในคำฟ้อง” เป็นการอธิบายว่าคำพิพากษาในคดีทั่วไป (คดีที่คู่ความทั้งสองฝ่ายมาศาลตามกำหนดพิจารณาและดำเนินกระบวนการพิจารณาไปตามปกติ) กับคำพิพากษาคดีขาดนัดนั้นจะต้องเหมือนกันในเรื่องรูปแบบคำพิพากษาและขอบเขตการทำคำพิพากษา แต่ในตอนท้ายที่บัญญัติให้อำนาจศาลพิพากษาให้ในสิ่ง

¹¹ United States District Court D. Nebraska, Omaha. (n.d.). JOHNSON v. FREDRICK. (Filed November 1, 1949). Retrieved December 29, 2011, from <https://web2.westlaw.com>

¹² United states code annotated. (1992). UNITED STATES CODE ANNOTATED Title 28 Federal Rules of Civil Procedure Rules 54 to 56. U.S.A. p. 111.

ใดๆ ก็ตามที่คู่ความมีสิทธิที่จะได้รับ แม้ว่าคู่ความดังกล่าวจะไม่ได้ขอในคำคู่ความนั้น เป็นเรื่องที่ใช้เฉพาะในคดีทั่วไปเท่านั้น การที่กฎหมายจำกัดอำนาจของศาลในคดีขนาดนี้ไม่ให้พิพากษาเกินไปกว่าที่ปรากฏในคำบังคับนั้น เป็นเรื่องในเชิงนโยบายว่าคู่ความมีสิทธิที่จะเลือกว่าต้องการต่อสู้คดีหรือไม่ ซึ่งเป็นหลักเดียวกับในคดีที่จำเลยขาดนัด และโจทก์ประสงค์จะยื่นคำร้องขอแก้ไขคำฟ้อง กรณีที่มีการยกข้อเรียกร้องใหม่ ก็จะต้องมีการส่งสำเนาคำคู่ความให้กับจำเลยก่อน¹³

การจำกัดอำนาจของศาลในคดีขนาดนี้ตามเงื่อนไขข้อนี้ เป็นผลจากหลักการฟังความทั้งสองฝ่าย¹⁴ ที่ต้องการให้ศาลได้พิจารณาข้อเท็จจริงและพยานหลักฐานที่คู่ความฝ่ายที่มาศาลและตัดสินไปภายในขอบเขตของคำขอเท่านั้น เพราะการดำเนินกระบวนการพิจารณาในคดีขนาดนี้เป็นการดำเนินคดีฝ่ายเดียวไม่ว่าจะเป็นเพราะคู่ความอีกฝ่ายหนึ่งไม่ประสงค์จะดำเนินคดีเองหรืออาจเป็นเพราะความผิดพลาดที่ทำให้ไม่ทราบว่ามีการดำเนินคดีเช่นนั้นอยู่ก็ตาม ศาลในคดีขนาดนี้ก็ต้องจำกัดการรับฟังข้อเท็จจริงและพยานหลักฐานต่างๆ เพียงฝ่ายเดียวโดยไม่มีการโต้แย้ง และแม้ว่าศาลจะสามารถใช้ดุลพินิจของตนว่าข้อเท็จจริงและพยานหลักฐานเหล่านั้นมีน้ำหนักหรือไม่เพียงใด สมควรทำคำพิพากษาหรือยกเสียก็ตาม แต่การใช้ดุลพินิจที่เหมาะสมที่สุดควรเป็นการใช้ดุลพินิจจากการฟังความทุกฝ่ายโดยมีการโต้แย้งกันและกัน แต่สำหรับคดีขนาดนี้ได้เป็นเช่นนั้น ศาลจึงสมควรจำกัดอำนาจการทำคำพิพากษาให้อยู่เฉพาะที่ปรากฏในคำขอบังคับเท่านั้นจึงจะเป็นธรรมที่สุด

คดี *Petzman v. City of Illmo*¹⁵ ซึ่งเป็นคดีขนาดนี้ ตัดสินเกี่ยวกับ Rule 54 (c) ไว้ประเด็นหนึ่งว่า บทบัญญัติที่กำหนดให้คำพิพากษาในคดีขนาดนี้มีรูปแบบแตกต่างไปจากคำพิพากษาคดีทั่วไปและมีให้ศาลในคดีขนาดนี้ทำคำพิพากษาเกินไปกว่าที่ปรากฏในคำร้องนั้น เป็นการเหมาะสมอย่างยิ่งกับคดีที่จำเลยขาดนัด

(2) ค่าเสียหายพิเศษ (Special Damages) ค่าเสียหายพิเศษบัญญัติอยู่ใน Rule 9 (g) มีลักษณะแตกต่างจากค่าเสียหายทั่วไปและเป็นข้อยกเว้นของหลักการพิพากษาเกิน

¹³ Ibid.

¹⁴ หลักนี้มีที่มาจากหลักเกณฑ์ในการบริหารงานศาลยุติธรรมที่เหมาะสมในสมัยโบราณที่เรียกว่า “Audiatur et altera pars” ความหมายของหลักนี้มีหลายแง่มุม เช่น สิทธิของคู่ความในการได้รับการแจ้งว่ามีการฟ้องคดีต่อตนและได้รับการแจ้งในเรื่องอื่นๆ ที่เกี่ยวกับกระบวนการพิจารณา สิทธิของคู่ความในการเสนอหรือโต้แย้งพยานหลักฐาน สิทธิที่จะต้องมีคู่ความอยู่ด้วยในขณะนำเสนอข้อเท็จจริง และสิทธิที่จะไม่ถูกผูกพันโดยคำพิพากษาที่ตนมิได้เข้ามาเป็นคู่ความในคดี. อ้างถึงใน วรรณชัย บุญบำรุง, ธนกร วรปรัชญากุล และสิริพันธ์ พลรบ ก (2549). *หลักและทฤษฎีกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง เล่ม 1*. หน้า 98.

¹⁵ United states code annotated. Op.cit. p. 114.

คำขอตามบทบัญญัติ Rule 54 (c) ด้วย เพราะหากค่าเสียหายที่คู่ความขอเข้ามาในคดีเป็นค่าเสียหายพิเศษตาม Rule 9 (g) ศาลจะทำคำพิพากษาหรือคำสั่งให้เกินไปกว่าที่คู่ความมีคำขอเข้ามาอย่างคดีทั่วไปไม่ได้ ศาลมีอำนาจพิพากษาเกินคำขอได้ต่อเมื่อคู่ความมีคำขอค่าเสียหายกรณีพิเศษในคำคู่ความอย่างชัดแจ้งแล้วเท่านั้น Rule 9 (g) มิได้อธิบายความหมายคำว่าค่าเสียหายพิเศษเอาไว้แต่อย่างใด กล่าวแต่เพียงว่าคู่ความมีหน้าที่ระบุถึงค่าเสียหายพิเศษเอาไว้โดยชัดแจ้งในคำคู่ความเท่านั้น คดี *Avitia v. Metropolitan Club of Chicago, Inc.*¹⁶ ตัดสินว่าค่าเสียหายพิเศษคือความเสียหายที่เป็นความผิดต่อร่างกายของบุคคลเป็นความเสียหายที่ผิดปกติสำหรับคดีพาณิชย์ ส่วนความเสียหายจากการละเมิดหรือการขาดทุนเป็นความเสียหายตามปกติสำหรับคดีที่เกี่ยวข้องกับสัญญา แต่เป็นความเสียหายที่ผิดปกติสำหรับคดีที่เป็นความผิดต่อร่างกายของบุคคล ดังนั้นความเสียหายพิเศษจึงอาจตีความได้ว่าเป็นความเสียหายที่มีใช้กรณีต่างๆ ไป โดยจะต้องพิจารณาจากลักษณะของแต่ละคดี

คู่ความซึ่งต้องการมีคำขอเรื่องค่าเสียหายพิเศษมีหน้าที่สำคัญคือ จะต้องบอกกล่าวโดยชัดแจ้งถึงความเสียหายกรณีพิเศษนั้นในคำคู่ความ มิใช่เพียงแต่แบ่งแยกประเภทของความเสียหายในกรณีต่างๆ ไป แต่หากคู่ความมิได้บอกกล่าวเอาไว้โดยชัดแจ้งถึงความเสียหายพิเศษนั้น ก็คงมีหน้าที่ที่ยังต้องรีบแจ้งเข้ามาในคดีโดยทันทีที่ทราบ ซึ่งโดยปกติแล้วศาลจะมีคำสั่งรับคำขอนั้น อีกกรณีหนึ่งแม้ว่าความเสียหายพิเศษจะมีได้กล่าวเอาไว้โดยชัดแจ้งในคำฟ้องเดิมหรือคำฟ้องที่แก้ไขก็ตาม แต่ได้มีการดำเนินกระบวนการพิจารณาในประเด็นความเสียหายพิเศษในชั้นศาลแล้วและคู่ความอีกฝ่ายหนึ่งไม่ได้คัดค้าน ก็ถือว่าคำขอเรื่องความเสียหายพิเศษอย่างถูกต้องแล้วตามบทบัญญัติ Rule 15 (b)¹⁷

(3) การอันไม่เป็นธรรมต่อคู่ความอีกฝ่ายหนึ่งอย่างมาก แม้ว่าโดยหลักแล้วศาลมีอำนาจพิพากษาเยียวยาให้แก่คู่ความด้วยวิธีการใดๆ ตามที่คู่ความมีสิทธิจะได้รับ โดยไม่ต้องคำนึงว่าคู่ความฝ่ายนั้นจะมีคำขอในเรื่องดังกล่าวในคำขอหรือไม่ก็ตาม ศาลมีอำนาจที่จะพิพากษาให้ได้โดยที่ไม่ต้องได้รับความยินยอมจากคู่ความที่ได้รับผลกระทบ แต่การทำคำพิพากษาดังกล่าวให้เกินกว่าที่ปรากฏในคำร้องนั้นก็จะต้องไม่ทำให้เกิดความเดือดร้อนแก่คู่ความที่ได้รับผล

¹⁶ United States Court of Appeals. (n.d.). Alfonso AVITIA, Plaintiff-Appellee, Cross-Appellant, And Diane Larsen, Plaintiff - Appellee, v. METROPOLITAN CLUB OF CHICAGO, IN - CORPORATED, Defendant-Appellant, Cross-Appellee. (Decided March 1, 1995). Retrieved December 29, 2011, from <https://web2.westlaw.com>

¹⁷ Steven S. Gensler. (2009, December). Federal Rules of Civil Procedure, Rules and Commentary Rule. Retrieved June 10, 2010, from <https://web2.westlaw.com>

กระทบจนถึงขั้นเป็นการกระทำอันไม่เป็นธรรมกับคู่ความอีกฝ่ายหนึ่งอย่างมาก ซึ่งหากได้ความว่าเป็นเช่นนั้นศาลก็ไม่อาจพิพากษาให้เกินกว่าที่ปรากฏในคำขอได้

ข้อยกเว้นเรื่องการอันไม่เป็นธรรมต่อคู่ความอีกฝ่ายหนึ่งอย่างมากนี้มีที่มาจากแนวคำพิพากษาของศาล อาทิ คดี Albemarle Paper Co. v. Moody¹⁸ ศาลในคดีนี้ตัดสินว่าลูกจ้างเพิ่งมายื่นขอค่าชดเชยเพิ่มเติมภายหลังการพิจารณาคดีใกล้จะเสร็จสิ้นแล้ว ซึ่งก่อนหน้านี้ลูกจ้างได้แสดงเจตนาแล้วว่าไม่ประสงค์จะได้ค่าชดเชยในส่วนนี้ ศาลจึงพิพากษายกคำขอค่าชดเชยเพิ่มเติมของลูกจ้าง เนื่องจากจะเป็นการทำให้นายจ้างได้รับความเสียหายเกินสมควร

3.2.1.1.3 ลักษณะสำคัญของการทำคำพิพากษาเกินคำขอตามกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งประเทศสหรัฐอเมริกา

(1) วัตถุประสงค์ของหลักการพิพากษาเกินคำขอ บทบัญญัติ Rule 54 (c) มีวัตถุประสงค์เพื่อคุ้มครองคู่ความฝ่ายโจทก์จากการทำคำฟ้องที่ไม่ครบถ้วนเนื่องจากการมองข้ามไปทางด้านเทคนิค ซึ่งอาจทำให้โจทก์ไม่ได้รับการชดเชยตามสมควรที่จะได้รับความบกพร่องในการทำคำฟ้องของโจทก์นี้อาจเกิดขึ้นจากความผิดพลาดของโจทก์เอง เช่น ลืมทำคำขอบางประเด็น การคำนวณค่าเสียหายไม่ถูกต้อง หรืออาจเกิดขึ้นเพราะความไม่ทราบของโจทก์ เช่น ในคดีผู้บริโภควินโจทก์เป็นผู้บริโภคฟ้องผู้ประกอบการเป็นจำเลย หากโจทก์ไม่ได้มีคำขอในบางประการที่ตนเองมีสิทธิได้รับหรือมีคำขอมาแล้ว แต่ศาลที่พิจารณาคดีเห็นว่าหากศาลกำหนดวิธีการแก้ไขเยียวยาเป็นอย่างอื่นแล้วจะเป็นประโยชน์ต่อตัวโจทก์มากกว่า ศาลก็สามารถทำคำพิพากษากำหนดวิธีการแก้ไขเยียวยาความเสียหายตามคำขอของโจทก์ได้ ทั้งนี้เพื่อให้การดำเนินคดีเป็นไปอย่างถูกต้องตามวิถีทางของกระบวนการพิจารณามีใช้เป็นการแพ้ชนะคดีกันในทางเทคนิควิธี¹⁹

(2) อำนาจศาล ศาลที่มีอำนาจพิพากษาเกินคำขอตามคือศาลทุกระดับชั้นในระดับสหพันธรัฐ เพราะความมุ่งหมายของบทบัญญัตินี้คือต้องการให้คำพิพากษาของศาลทุกศาลในคดีทั่วไปให้การเยียวยาแก่คู่ความตามที่คู่ความมีสิทธิตามกฎหมายและสมควรที่จะได้รับแม้ว่าจะไม่มีคำขอมาก็ตาม²⁰

¹⁸ Supreme Court of the United States. (n.d.). ALBEMARLE PAPER COMPANY et al., Petitioners, v. Joseph P. MOODY et al. (Decided June 25, 1975). Retrieved December 29, 2011, from <https://web2.westlaw.com>

¹⁹ Steven S. Gensler. (2009, December). Federal Rules of Civil Procedure, Rules and Commentary Rule. Retrieved July 18, 2010, from <https://web2.westlaw.com>

²⁰ United states code annotated. Op.cit. p. 108.

(3) ระยะเวลาสำหรับการทำคำพิพากษาเกินคำขอ เมื่อศาลพิจารณาแล้วเห็นสมควรว่าคู่ความมีสิทธิสมควรที่จะได้รับการเยียวยามากกว่าที่ปรากฏในคำร้อง ศาลก็สามารถทำคำพิพากษาเกินกว่าคำขอได้ โดยระยะเวลาที่เหมาะสมสำหรับการทำคำพิพากษาเกินคำขอคือภายในทันทีหลังจากที่ศาลทำคำพิพากษาหรือช่วงสุดท้ายในการดำเนินกระบวนการพิจารณา²¹

3.2.1.1.4 ตัวอย่างคำพิพากษาเกินคำขอ

คดี Noel REYNOLDS, v. George T.SLAUGHTER.²² โจทก์นำคดีมาฟ้องต่อศาลเรื่องในความผิดฐานผิดสัญญาซื้อขายและการโอนหุ้น ศาลชั้นต้นสืบพยานแล้วพบว่าสัญญาซื้อขายดังกล่าวนั้นเกิดขึ้นจากกลฉ้อฉลของจำเลย ข้อเท็จจริงยังได้ความอีกว่าโจทก์ได้จ่ายเงินค่าหุ้นตามจำนวนที่ตกลงกันในสัญญาซื้อขายและโอนหุ้นที่ทำกันโดยปากเปล่าแก่จำเลยแล้ว ศาลชั้นต้นจึงพิพากษาว่าโจทก์มีสิทธิที่จะได้รับเงินค่าซื้อขายและโอนหุ้นกลับคืน จำเลยอุทธรณ์คำพิพากษาศาลชั้นต้นต่อศาลอุทธรณ์ ศาลอุทธรณ์พิพากษตามศาลชั้นต้นว่า โจทก์สมควรได้รับคืนเงินตามจำนวนที่โจทก์จ่ายไปตามสัญญาซื้อขายและการโอนหุ้นอันเกิดจากกลฉ้อฉลของจำเลย แม้จะได้ความตามข้อเท็จจริงว่าโจทก์มิได้มีคำขอให้คืนเงินดังกล่าวในคำฟ้องฐานความผิดเรื่องผิดสัญญาก็ตาม ตามบทบัญญัติ Rule 54 (c)

คดี Patricia Stineman v. FONTBONNE COLLEGE and Mary Jo Lopiccolo.²³ โจทก์ฟ้องต่อศาลเรียกค่าเสียหายจากการบาดเจ็บอันเนื่องมาจากโดนลูกชอฟท์บอลขณะฝึกซ้อมกันที่วิทยาลัยของจำเลย จากคำเบิกความของผู้เล่นคนอื่นที่อยู่ในสนามกล่าวว่าหลังจากที่โจทก์ได้รับบาดเจ็บ โค้ชผู้ฝึกสอนซึ่งเป็นอาจารย์ในวิทยาลัยได้ยินเสียงร้องของโจทก์ได้บอกให้โจทก์ขึ้นไปพักผ่อนที่ห้องพักนักเรียน โดยไม่แม้แต่แนะนำหรือบอกให้โจทก์ไปพบแพทย์ซึ่งตั้งอยู่เพียงฝั่งตรงข้ามของวิทยาลัยแต่อย่างใด ทั้งที่โค้ชก็ทราบดีอยู่แล้วว่าน้ำหนักของลูกชอฟท์บอลนั้นหนักมากและอาจเป็นอันตรายต่อโจทก์ได้ ภายหลังจากที่ได้รับบาดเจ็บ โจทก์ขึ้นไปพักผ่อนตามคำแนะนำของโค้ช โจทก์เบิกความว่าในวันแรกเธอยังไม่รู้สึกอะไรเพราะโค้ชทุกคนบอกว่าไม่มีอะไรผิดปกติ แต่ในวันต่อมาโจทก์เริ่มรู้สึกว่ามีอาการเวียนหัวและสายตาเริ่มพล่ามัว โจทก์จึงไปพบจักษุแพทย์

²¹ Ibid. pp. 117-118.

²² United States Court of Appeals. (n.d.). Noel REYNOLDS, Plaintiff-Appellee, v. George T. SLAUGHTER, Defendant - Appellant. (Decided September 7, 1976). Retrieved December 29, 2011, from <https://web2.westlaw.com>

²³ United States Court of Appeals. (n.d.). Patricia STINEMAN, Appellee, v. FONTBONNE COLLEGE and Mary Jo Lopiccolo, Appellants. (Decided November 24, 1981). Retrieved December 29, 2011, from <https://web2.westlaw.com>

จากการตรวจสอบพบว่ามีการผิดปกติที่บริเวณรูม่านตา ซึ่งน่าจะเกิดจากตอนที่ได้รับบาดเจ็บ นอกจากนั้นยังพบว่ามีเลือดไหลที่นัยน์ตาด้วย อาการต่างๆ ดังกล่าวหากได้รับการรักษาอย่างถูกต้อง ทันทีที่ได้รับบาดเจ็บจะมีโอกาสมากกว่า 90 เปอร์เซ็นต์ที่อาจรักษาให้หายได้ แต่โจทก์เพิ่งมาพบแพทย์ภายหลังจากได้รับบาดเจ็บเป็นเวลานานถึง 2 วัน อาการของโจทก์จึงเริ่มติดเชื้ออย่างมากและตาบอดในที่สุด ศาลชั้นต้นตัดสินให้โจทก์ได้รับค่าเสียหายจำนวน 800,000 เหรียญสหรัฐฯ จำเลยต่อสู้ประเด็นเรื่องค่าเสียหายว่าโจทก์มีค่าขอค่าเสียหายเพียงแค่ 300,000 เหรียญสหรัฐฯ เท่านั้น ศาลพิพากษาประเด็นนี้โดยให้เหตุผลว่าเนื่องจากโจทก์เพิ่งจะมีอายุเพียง 23 ปี โจทก์จึงยังอาจมีเวลาอีกถึงประมาณ 42 ปี ในการทำงานหารายได้ อีกทั้งก่อนที่โจทก์จะได้รับบาดเจ็บ โจทก์ก็เป็นนักศึกษาในระดับวิทยาลัยและทำงานพิเศษเป็นผู้ช่วยอาจารย์ได้ค่าจ้างตอบแทน 4 เหรียญสหรัฐฯ ต่อชั่วโมง ความรู้ความสามารถของโจทก์อาจทำให้โจทก์มีรายได้เมื่อเรียนจบถึง 95,000 เหรียญสหรัฐฯ แต่การที่โจทก์ต้องตาบอดเช่นนี้อาจทำให้โจทก์ต้องสูญเสียโอกาสทั้งหมดอีกทั้งยังต้องเรียนรู้กับการใช้ชีวิตใหม่ในสภาพที่ร่างกายพิการและหน้าตาเสียโฉมด้วย นอกจากนั้นแล้วจากพยานหลักฐานจำเลยซึ่งควรมีหน้าที่ที่จะต้องให้การช่วยเหลือด้านการรักษาแก่โจทก์อย่างเหมาะสม แต่กลับพบว่าจำเลยไม่กระทำตามหน้าที่ดังกล่าวและไม่ได้กระทำให้สิ่งใดภายในวิสัยของหน้าที่นั้นเลย ดังนั้นศาลจึงเห็นสมควรให้ค่าเสียหายแก่โจทก์ในจำนวนที่สมควรได้และไม่เป็นการดำเนินกระบวนการพิจารณาที่ผิดแต่อย่างใดตาม Rule 54 (c)

3.2.1.2 หลักการพิพากษาเกินคำขอตามกฎหมายประเทศอังกฤษ

กฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งแห่งประเทศอังกฤษหรือ The Civil Procedure Rules เป็นกฎหมายที่ใช้บังคับสำหรับการดำเนินกระบวนการพิจารณาและการพิพากษาคดีในศาลอุทธรณ์ (The Court of Appeal) ศาลสูง (High Court of Justice) และศาลเทศมณฑล (County Courts) เฉพาะการพิจารณาพิพากษาคดีแพ่งในประเทศอังกฤษและเวลส์เท่านั้น ประกาศใช้เมื่อวันที่ 10 ธันวาคม 1998 และมีผลใช้บังคับเมื่อวันที่ 26 เมษายน 1999 และใช้บังคับกับเฉพาะคดีที่เกิดขึ้นภายหลังวันที่ 26 เมษายน 1999

3.2.1.2.1 เนื้อหาแบบคำฟ้องตามกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งประเทศอังกฤษ

กฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งประเทศอังกฤษมีการแบ่งเนื้อหาออกเป็นหลายส่วน เนื้อหาเกี่ยวกับคำพิพากษาอยู่ใน Part 40: Judgments, Orders, Sale of Land etc. จากการค้นคว้าในส่วนนี้ไม่พบว่ามีบทบัญญัติถึงหลักการพิพากษาคดีเกินคำขอของคู่ความ แต่กลับพบว่ามิตบทบัญญัติเรื่องดังกล่าวใน Part 16: Statements of Case; Rule 16.2 ว่าด้วยเรื่องเนื้อหาแบบคำฟ้อง โดยเป็นการอธิบายถึงเนื้อหาแห่งคำฟ้องที่เป็นสาระสำคัญที่คู่ความจะต้องกล่าวให้ครบถ้วนรายละเอียดแห่งคำฟ้องตามกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งประเทศอังกฤษมีสาระสำคัญดังต่อไปนี้

(1) คู่ความฝ่ายที่ยื่นคำขอต้องกล่าวโดยชัดแจ้งถึงวิธีการบังคับที่ตนประสงค์ และคำขอนั้นต้องปรากฏรายละเอียดโดยย่อของข้อเรียกร้อง และต้องอ้างอิงความเสียหายและจำนวนหนี้ด้วย²⁴

(2) ในกรณีที่โจทก์ประสงค์จะให้จำเลยชำระหนี้เป็นเงิน (ไม่ว่าจะเป็นหนี้ที่เกิดขึ้นจากมูลหนี้หนี้หรือค่าเสียหาย) โจทก์ต้องระบุจำนวนเงินที่แน่นอนตามที่โจทก์ประสงค์ เมื่อโจทก์ระบุจำนวนเงินที่แน่ชัด ทั้งในคดีทั่วไปรวมทั้งคดีละเมิดที่โจทก์ได้รับบาดเจ็บหรือในคดีที่จำเลยไม่ได้ยื่นคำให้การในประเด็นนี้ โจทก์ก็มีสิทธิได้รับคำพิพากษาในจำนวนที่ขอดังกล่าว รวมทั้งค่าใช้จ่ายและดอกเบี้ยด้วย ผลอีกประการหนึ่งของการระบุค่าขอเป็นจำนวนเงินที่แน่นอนคือ หากโจทก์ไม่ได้มีคำขอบังคับอื่นใดนอกจากที่ได้ขอเป็นตัวเงินไว้แล้ว และจำเลยได้ให้การในประเด็นดังกล่าว บทบัญญัติมาตราในส่วนที่เกี่ยวกับการโอนคดีไปยังศาลที่มีเขตอำนาจเหนือจำเลยจะมีผลใช้บังคับด้วย

อย่างไรก็ตามแม้โจทก์จะพึงมีหน้าที่ต้องบอกกล่าวโดยชัดแจ้งถึงสิ่งที่โจทก์ต้องการร้องขอ แต่ศาลเองก็ยังคงมีอำนาจที่จะพิพากษาไว้ในสิ่งที่โจทก์มีสิทธิได้รับ แม้ว่าสิ่งนั้นโจทก์จะไม่ได้ระบุไว้ในคำขอท้ายฟ้องตามที่กล่าวมาข้างต้นก็ตาม

(3) ในกรณีที่โจทก์ประสงค์จะขอให้ศาลทำคำสั่งเพื่อให้การบังคับตามคำพิพากษาเป็นไปอย่างเรียบร้อย เช่น ในกรณีที่จะมีการส่งหมายข้ามเขต (กรณีที่จะบังคับคดีกับจำเลยหรือทรัพย์ของจำเลยที่ไม่ได้อยู่ในเขตอำนาจศาลที่ฟ้อง) และกรณีที่โจทก์ฟ้องให้จำเลยชำระหนี้เป็นสกุลเงินต่างประเทศ เป็นต้น

ในคำฟ้องต้องปรากฏภูมิลำเนาหรือสถานที่ประกอบธุรกิจของโจทก์ และหรือภูมิลำเนาของทนายความโจทก์ ในกรณีที่จำเลยเป็นบุคคลธรรมดา คำฟ้องควรระบุภูมิลำเนาหรือสถานที่ประกอบธุรกิจของจำเลย แม้เป็นกรณีที่ทนายความของจำเลยตกลงยอมรับคำคู่ความที่ส่งมาหาจำเลยแทนแล้วก็ตาม

(4) ในกรณีที่หน่วยงานของรัฐหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐเป็นจำเลย คำฟ้องควรแจ้งชื่อหน่วยงานของรัฐดังกล่าวและชื่อของเจ้าหน้าที่ของรัฐที่เกี่ยวข้อง และควรระบุพฤติการณ์ที่ทำให้หน่วยงานของรัฐจะต้องรับผิดชอบ

(5) คดีบางประเภทตาม Rule 16.4 รายละเอียดเกี่ยวกับคำขอท้ายฟ้องจำต้องระบุพร้อมกับเนื้อหาคำฟ้องที่อยู่ในแบบคำฟ้อง หรือมิฉะนั้นก็ต้องแจ้งคำขอท้ายฟ้องต่อจำเลยภายใน 14 วันนับแต่ได้ยื่นแบบคำฟ้องหรือภายในระยะเวลาที่คดีประเภทนั้นกำหนดให้แจ้งคำขอท้ายฟ้อง

²⁴ Craig Osborne. (2007). *Civil Litigation 2007-2008*. p. 117.

(6) ในกรณีคำขอบังคับซึ่งผู้ขอประสงค์จะให้ศาลมีคำบังคับให้ เป็นเรื่องการขอเป็นผู้มีอำนาจจัดการแทน คู่ความฝ่ายที่ยื่นคำขอต้องกล่าวโดยชัดแจ้งซึ่งอำนาจที่ประสงค์จะจัดการนั้นด้วย

(7) ในคำฟ้องจะต้องมีข้อความว่า โจทก์รับรองว่าข้อความที่ปรากฏในฟ้องและคำขอท้ายฟ้องถูกต้องตามความเป็นจริงทุกประการ โดยโจทก์หรือทนายความโจทก์จะต้องลงลายมือชื่อรับรองข้อความดังกล่าว วัตถุประสงค์ของการรับรองดังกล่าวก็เพื่อขจัดคำขอใดๆ ที่โจทก์คิดว่าไม่มีสิทธิที่จะได้รับอย่างแน่แท้ตามสิทธิของตน และไม่ให้โจทก์ขอศาลให้พิพากษาหรือทำคำสั่งใดๆ ในสิ่งที่โจทก์ไม่มีพยานหลักฐานมายืนยัน ศาลมีสิทธิที่จะไม่รับคำฟ้องหากไม่มีการรับรองความเป็นจริงนี้

(8) กรณีที่ประชาชนสามารถขอคัดสำเนาเอกสารคดีจากศาล โดยทั่วไปแล้วสำเนาคำฟ้องสามารถขอคัดถ่ายได้ เมื่อสำเนาคำฟ้องได้ส่งไปถึงจำเลยแล้วหรือจำเลยได้ยื่นคำให้การแล้วหรือมีการกำหนดวันนัดพิจารณาหรือได้มีคำพิพากษาแล้ว เอกสารที่ได้ยื่นโดยคู่ความ บุคคลอื่นไม่มีสิทธิขอคัดถ่ายสำเนานั้นเว้นแต่ศาลจะอนุญาต

3.2.1.2.2 เงื่อนไขการพิพากษาเกินคำขอตามกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งประเทศอังกฤษ

กฎหมายวิธีพิจารณาคดีแพ่งแห่งประเทศอังกฤษ Rule 16.2 (5) บัญญัติให้อำนาจแก่ศาลในการพิพากษาคดีไว้มีใจความว่า “ศาลมีอำนาจพิพากษาบังคับตามที่ผู้ขอมีสิทธิสมควรได้รับ แม้ว่าการบังคับดังกล่าวจะมีได้กล่าวไว้โดยเฉพาะในคำขอก็ตาม” (The court may grant any remedy to which the claimant is entitled even if that remedy is not specified in the claim form)²⁵

บทบัญญัติดังกล่าวมีลักษณะข้อความที่คล้ายกันกับกฎหมายวิธีพิจารณาคดีแพ่งประเทศสหรัฐอเมริกา อาจเนื่องจากกฎหมายของประเทศสหรัฐอเมริกาและกฎหมายของประเทศอังกฤษมีลักษณะเป็นระบบกฎหมายคอมมอนลอว์เช่นเดียวกัน สำหรับ Rule 16.2 (5) ของประเทศอังกฤษเป็นบทขยายอำนาจของศาลหลังจากที่คู่ความฝ่ายที่มีคำขอบังคับ ได้ปฏิบัติตามที่กฎหมายบัญญัติใน Part 16 ว่าด้วยเรื่องรายละเอียดแห่งคำฟ้องแล้ว นั่นคือผู้ขอต้องกล่าวโดยชัดแจ้งถึงเนื้อหาคำฟ้องและรายการต่างๆ ตามที่กฎหมายกำหนดและมีหน้าที่ต้องระบุคำขอท้ายฟ้องตามที่บัญญัติใน Rule 16.2 (1) (b) อย่างไรก็ตามแม้โจทก์จะไม่ได้ระบุคำขอบังคับในบางประเด็น

²⁵ Sweet and Maxwell. (2010, 30 April). The White Book from Sweet and Maxwell, Section A-Civil Procedure Rules 1998, Part 16-Statements of Case. Retrieved December 30, 2011, from <http://uk.westlaw.com>

แต่ศาลยังคงมีอำนาจพิพากษาหรือมีคำสั่งไว้ในสิ่งที่โจทก์มีสิทธิที่จะได้รับตามกฎหมายตามที่บัญญัติใน Rule 16.2 (5) จึงกล่าวได้ว่าบทบัญญัติใน Rule 16.2 (5) เป็นเพียงบทเสริมให้เกิดความยุติธรรมที่มีประสิทธิภาพมากขึ้น โดยกฎหมายให้อำนาจศาลสามารถกำหนดวิธีการบังคับได้ตามที่ศาลมีดุลพินิจพิจารณาว่าวิธีการบังคับเช่นนั้นจะสามารถเยียวยาความเสียหายให้แก่คู่ความได้และเป็นที่คู่ความพึงสมควรได้รับ แม้ว่าวิธีการบังคับที่ศาลกำหนดขึ้นนั้นคู่ความจะมีได้กล่าวไว้ในคำขอบังคับโดยตรงก็ตาม

ประเด็นดังกล่าวมีความคิดเห็นของนักกฎหมายท่านหนึ่งซึ่งเป็นผู้ที่มีบทบาทและอิทธิพลอย่างยิ่งต่อวงการกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งประเทศอังกฤษนั่นคือ ลอร์ดวูล์ฟ (Lord Woolf) ซึ่งแสดงความคิดเห็นต่อเรื่องนี้ว่า กฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งของประเทศอังกฤษ ประสงค์ให้คำขอบังคับนั้นจะต้องกล่าวโดยชัดแจ้งซึ่งวิธีการเยียวยาที่ผู้ขอมีความประสงค์ รวมไปถึงจำนวนเงินที่ต้องการเรียกร้อง ดอกเบี้ย หรือค่าเสียหายเฉพาะกาล ข้อมูลโดยทั่วไปของคำขอ หรือบทบัญญัติที่เกี่ยวข้องสำหรับวิธีการคิดคำนวณจำนวนดอกเบี้ยจะต้องระบุให้ชัดแจ้ง อย่างไรก็ตามศาลเองยังคงมีอำนาจที่จะพิพากษาคดีกำหนดวิธีการเยียวยานอกเหนือจากสิ่งที่คู่ความฝ่ายที่มีคำขอกล่าวไว้ได้²⁶

เมื่อได้ศึกษากฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งประเทศอังกฤษดังที่กล่าวมาข้างต้นแล้วอาจกล่าวได้ว่า แม้บทบัญญัติดังกล่าวจะให้อำนาจแก่ศาลสามารถพิพากษาคดีเกินกว่าที่คู่ความกล่าวมาในคำขอได้ก็ตาม แต่กระนั้นหลักการที่แท้จริงของบทบัญญัตินี้ยังคงอยู่ภายใต้หลักการสำคัญประการหนึ่งของกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งนั่นคือ หลักความประสงค์ของคู่ความ เนื่องจากกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งของประเทศอังกฤษ กำหนดให้คู่ความมีหน้าที่ที่จะต้องแสดงรายละเอียดต่างๆ ในคำขอบังคับ รวมทั้งต้องระบุไว้โดยชัดแจ้งถึงสิ่งซึ่งตนประสงค์ให้ศาลพิพากษา แม้แต่ในกรณีดอกเบี้ยหรือค่าเสียหายที่มีลักษณะเป็นพิเศษนอกเหนือจากคำขอทั่วไป คู่ความฝ่ายที่ยื่นคำขอก็ยังต้องมีหน้าที่ที่จะต้องกล่าวในคำขอด้วยเช่นกัน ซึ่งหน้าที่ทั้งหลายเหล่านี้ล้วนเป็นหลักการพื้นฐานของหลักความประสงค์ของคู่ความ คือคู่ความเป็นผู้มีบทบาทในการดำเนินคดีทั้งในทางกฎหมายสารบัญญัติและสิทธิในกระบวนการพิจารณา และมีสิทธิที่จะเลือกได้โดยอิสระว่าจะใช้สิทธิหรือไม่ใช้สิทธิเหล่านั้นอย่างไร ขอบเขตและวิธีการสืบพยานก็คงเป็นไปตามความประสงค์ของคู่ความ ส่วนศาลจะต้องวางตัวเป็นกลางโดยเคร่งครัด จึงกล่าวได้ว่า Rule 16.2

²⁶ ALBERTA LAW REFORM INSTITUTE EDMONTON. (2003, October). ALBERTA RULES OF COURT PROJECT: Pleadings. Retrieved September 12, 2011, from <http://www.law.ualberta.ca/alri/docs/cm0128.pdf>

นั้นเป็นหลักซึ่งมีที่มาจากหลักความประสงค์ของคู่ความเป็นสำคัญ แต่สำหรับ Rule 16.2 (5) ที่กำหนดให้ศาลสามารถพิพากษาของศาลเกินกว่าคำขอของคู่ความได้นั้นเป็นเพียงการเพิ่มบทบาทและอำนาจของศาลในการอำนวยความสะดวกยุติธรรมอย่างมีประสิทธิภาพในทางคดี เช่นเดียวกันกับหลักการพิพากษาเกินคำขอของประเทศสหรัฐอเมริกา

3.2.2 หลักการพิพากษาเกินคำขอในประเทศระบบซีวิลลอว์

ประเทศที่ใช้ระบบกฎหมายระบบซีวิลลอว์ โดยส่วนใหญ่เป็นประเทศแถบภาคพื้นยุโรป เช่น ฝรั่งเศส เยอรมัน อิตาลีหรือประเทศในแถบเอเชีย เช่น ญี่ปุ่น ไทย เป็นต้น ระบบกฎหมายประเภทนี้ได้รับอิทธิพลมาจากกฎหมายโรมัน ซึ่งเน้นถึงความศักดิ์สิทธิ์ของกฎหมายลายลักษณ์อักษร การนำตัวบทกฎหมายไปปรับใช้ต้องอาศัยการตีความหาเจตนารมณ์หรือความมุ่งหมายของกฎหมายนั้นๆ ดังนั้น อุปสรรคที่สำคัญประการหนึ่งของระบบซีวิลลอว์ในการพิพากษาเกินคำขอคือการยึดมั่นถือมั่นตามตัวบทกฎหมายนั่นเอง

3.2.2.1 หลักการพิพากษาเกินคำขอตามกฎหมายประเทศฝรั่งเศส

ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งประเทศฝรั่งเศสหรือ Le nouveau Code de procédure civile บัญญัติหลักการพิพากษาคดีแพ่งทั่วไปใน Art. 5 โดยกำหนดให้ศาลต้องตัดสินตามข้อหาในคำฟ้องทุกข้อ และเท่าที่ได้มีการกล่าวหาเท่านั้น²⁷ (Le juge doit se prononcer sur tout ce qui est demandé et seulement sur ce qui est demandé) โดยสามารถแบ่งขอบเขตการพิพากษาคดีแพ่งตามกฎหมายฝรั่งเศสออกได้เป็น 2 กรณีคือ

3.2.2.1.1 ขอบเขตการพิพากษาคดีแพ่งตามกฎหมายประเทศฝรั่งเศส

กรณีแรก ศาลจะต้องตัดสินตามข้อหาหรือข้อพิพาทในคำคู่ความทุกข้อ (omnia petita) หากศาลตัดสินไม่ครบข้อหาหรือประเด็นของคดี (infra petita) จะถือว่าเป็นการดำเนินกระบวนการพิจารณาที่ไม่ชอบด้วยกฎหมาย

กรณีที่สอง ศาลต้องตัดสินเฉพาะข้อหาหรือประเด็นในคดีเท่านั้นหากศาลตัดสินเกินไปกว่าข้อหาที่ปรากฏในคดี (ultra petita) ถือเป็นการละเมิดสิทธิคู่ความ

อย่างไรก็ตามมาตรา 5 แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งศาลยังคงมีอำนาจบางประการในการตัดสินคดี

3.2.2.1.2 การใช้อำนาจของศาลประเทศฝรั่งเศสในการพิพากษาคดีแพ่ง

ประการแรก ในกรณีที่คู่ความไม่ได้แสดงให้เห็นแจ้งชัดเกี่ยวกับประเด็นปัญหาข้อเท็จจริงและข้อกฎหมายในคำคู่ความ ศาลก็มีอำนาจที่จะแปลความในคำคู่ความเพื่อค้นหา

²⁷ Legifrance. (n.d.). Le nouveau Code de procédure civile Article 5. Retrieved August 12, 2011, from <http://www.legifrance.gouv.fr>

จุดประสงค์ที่แท้จริงของคู่ความได้ ทั้งนี้ได้มีคำพิพากษาของศาลวางแนวในเรื่องนี้ไว้ว่า ศาลมีอำนาจในการที่จะกำหนดวัตถุแห่งคดีที่ยื่นต่อศาล โดยกำหนดขอบเขตของกฎหมายที่แท้จริงที่จะใช้บังคับกับคำคู่ความจากแนวทางดังกล่าว ศาลจึงสามารถที่จะแก้ไขแม้กระทั่งในเรื่องข้อหาของโจทก์ที่ระบุไว้ไม่แน่นอนในคำคู่ความ แต่การใช้อำนาจในการตีความดังกล่าวจะต้องไม่เป็นการบิดเบือนคำคู่ความที่ชัดเจนและแน่นอน²⁸

ประการที่สอง เนื่องจากในบางคดีเป็นการยากที่จะกำหนดวัตถุแห่งคดีได้โดยชัดเจน ศาลจึงสามารถที่จะมีคำวินิจฉัยในคำขอบางประการที่ไม่ปรากฏชัดเจนในคำคู่ความ เช่น ศาลมีอำนาจที่จะมีคำพิพากษาในคำขอบางอย่างที่จะพอถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของคำคู่ความ (des demandes virtuelles) รวมทั้งกรณีที่ศาลสามารถเลือกคำวินิจฉัยในคำขอบางอย่างซึ่งอาจถือได้ว่ามีจุดประสงค์หรือเป้าหมายสุดท้ายอย่างเดียวกับคำขอที่ปรากฏในคำคู่ความ (la finalité de l'action) ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดเจน เช่น ในคดีที่เกี่ยวกับเรื่องความรับผิดชอบทางแพ่ง ซึ่งคำขอให้ชดเชยค่าเสียหายด้วยวิธีการต่างๆ นั้นก็มีจุดประสงค์อย่างเดียวกันคือเพื่อทำให้ความเสียหายที่เกิดขึ้นได้รับการแก้ไข เช่น แนวคำพิพากษาของศาลในระยะหลังวินิจฉัยว่าศาลอาจมีคำพิพากษาให้ชดเชยค่าเสียหายตามวิธีการที่ศาลเห็นว่าเหมาะสมที่สุด ไม่ว่าจะเป็นการชดเชยค่าเสียหายด้วยสิ่งของด้วยเงินเป็นก้อนเดียวหรือโดยการชำระเป็นงวด เป็นต้น²⁹

3.2.2.1.3 การใช้อำนาจพิพากษาเกินคำขอของศาลประเทศฝรั่งเศส

แม้หลักการตามมาตรา 5 ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งฝรั่งเศสที่จำกัดอำนาจการคำพิพากษาของศาลเพียงตามที่ปรากฏในคำคู่ความ แต่หลักการดังกล่าวมีกฎหมายกำหนดเป็นข้อยกเว้นเอาไว้หลายกลุ่ม โดยศาลมีอำนาจที่จะมีคำพิพากษาในปัญหาที่คู่ความไม่ได้ขอให้ศาลวินิจฉัยได้ดังนี้

กลุ่มแรก เป็นกฎหมายที่มีเหตุผลมาจากเรื่องความสงบเรียบร้อยของประชาชนหรือประโยชน์สาธารณะหรือความจำเป็นในทางปฏิบัติ เช่น การประหยัค่าใช้จ่ายเพื่อที่จะได้ไม่ต้องมาร้องกันเป็นคดีใหม่กันต่อไป เป็นต้น โดยได้กำหนดให้อำนาจแก่ศาลที่จะวินิจฉัยตัดสินในทุกเรื่องหรือทุกปัญหาที่เกี่ยวพันกับคดี ซึ่งส่วนใหญ่เป็นคดีเรื่องคดีหย่าหรือคดีแยกกันอยู่ของคู่สมรส รวมทั้งเรื่องที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ระหว่างบิดามารดากับบุตร อาทิ ในคดีที่คู่สมรสฝ่ายหนึ่งฟ้องหย่าโดยอ้างเหตุหย่าที่เกิดจากความผิดของคู่สมรสอีกฝ่ายหนึ่งนั้น ศาลสามารถตัดสินให้มีการหย่ากันเองเนื่องมาจากความผิดของคู่สมรสทั้งสองฝ่ายได้ แม้ว่าคู่สมรสอีกฝ่ายหนึ่งจะไม่ได้

²⁸ วรณชัย บุญบำรุง, ธนกร วรปรัชญากุล และสิริพันธ์ พลรบ ข เล่มเดิม. หน้า 43.

²⁹ แหล่งเดิม. หน้า 44.

ต่อสู้คดีเลยก็ตาม นอกจากนี้เมื่อศาลได้มีคำพิพากษาให้มีการหย่ากัน ศาลอาจมีคำพิพากษาในเรื่องที่เกี่ยวกับเรื่องค่าอุปการะเลี้ยงดู ผู้มีอำนาจปกครองหรือสิทธิในการเยี่ยมบุตรด้วยก็ได้

กลุ่มที่สอง เป็นกรณีที่กฎหมายประสงค์คุ้มครองผลประโยชน์ของกลุ่มคนที่อาจจะไม่ทราบสิทธิของตน เช่น กรณีที่ศาลพิพากษาให้จำเลยชำระค่าเสียหายให้แก่โจทก์ ในกรณีที่จำเลยไม่ชำระหนี้ ศาลอาจมีคำพิพากษาให้จำเลยชำระเงินสำหรับค่าเสียหายที่เกิดจากความล่าช้าในการชำระหนี้ได้ด้วย³⁰ (มาตรา 1153-1 ประมวลกฎหมายแพ่ง)

เมื่อพิจารณาเปรียบเทียบหลักการในเรื่องวัตถุแห่งคดีกับประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งของไทย พบว่ามีหลักเกณฑ์เดียวกับประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งไทย มาตรา 142 แต่อาจแตกต่างกันในส่วนที่เป็นข้อยกเว้นตามที่กำหนดไว้อยู่บ้างเท่านั้น และกล่าวได้ว่าอำนาจของศาลฝรั่งเศสในการพิพากษาคดีแพ่งในเรื่องการพิพากษาเกินคำขอมีมากกว่าศาลไทย

3.2.2.2 หลักการพิพากษาเกินคำขอตามกฎหมายประเทศอิตาลี

ประเทศอิตาลีเป็นประเทศทางภาคพื้นตะวันตกจึงได้รับอิทธิพลจากระบบกฎหมายซีวิลลอว์ การบัญญัติและรวบรวมกฎหมายจึงปรากฏอยู่ในรูปแบบของประมวลกฎหมายตามความยึดถือในเรื่องความศักดิ์สิทธิ์ของกฎหมายลายลักษณ์อักษรเช่นเดียวกับประเทศฝรั่งเศส

ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งแห่งประเทศอิตาลีหรือ Codice di Procedura Civile มีบทบัญญัติทั่วไปคล้ายคลึงกับประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งประเทศฝรั่งเศส โดยเฉพาะการบัญญัติถึงหลักการพิพากษาห้ามเกินคำขอตามที่ปรากฏใน Art.112 ห้ามมิให้ศาลพิพากษาให้การเยียวยาแก่คู่ความเกินไปกว่าที่ได้กล่าวไว้ในคำขอบังคับ³¹ “(Corrispondenza tra il chiesto e il pronunciato) Il giudice deve pronunciare su tutta la domanda e non oltre i limiti di essa; e non può pronunciare d'ufficio su eccezioni, che possono essere proposte soltanto dalle parti.)

ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งอิตาลีห้ามมิให้ศาลพิพากษาเกินกว่าที่โจทก์ขอเท่านั้น โดยมีได้บัญญัติข้อยกเว้นอย่างใดๆ ไว้ การพิพากษาคดีของศาลอิตาลีจึงต้องตัดสินโดยเคร่งครัดและเป็นไปตามคำขอของกลุ่มความเท่านั้น โดยเฉพาะการพิพากษาคดีที่ต้องบังคับคดีเป็นตัวเงินซึ่งถือเป็นเรื่องที่สำคัญ โดยศาลตัดสินคดีประเภทนี้จะต้องพิพากษาตามจำนวนเงินที่ปรากฏในคำขอของโจทก์เท่านั้น ศาลจะพิพากษาให้เกินจำนวนตามคำขอไม่ได้ และหากเป็นคดีที่โจทก์ฟ้อง

³⁰ แหล่งเดิม. หน้า 45.

³¹ Codice di Procedura Civile. (n.d.). Art. 112. Retrieved August 8, 2010, from

http://it.wikisource.org/wiki/Codice_di_Procedura_Civile/Libro_primo

เพียงเพื่อให้ศาลมีคำสั่งแสดงสิทธิตามกฎหมาย ศาลต้องพิพากษาเพียงประเด็นเดียวว่าโจทก์หรือผู้ร้องมีสิทธิตามที่ โจทก์หรือผู้ร้องกล่าวอ้างตามกฎหมายหรือไม่เท่านั้น ศาลจะพิพากษาให้การเยียวยาเป็นตัวแทนด้วยไม่ได้³²

การให้ความสำคัญต่อคำขอของกลุ่มความตามกฎหมายอิตาลีเป็นไปอย่างเดียวกับกฎหมายประเทศอื่นๆ คืออยู่บนพื้นฐานของหลักความประสงค์ของกลุ่มความ ห้ามมิให้ศาลใช้อำนาจของตนเองก้าวล่วงการดำเนินกระบวนการพิจารณา หลักการสำคัญของกฎหมายฉบับนี้คือ ศาลต้องถือตามความประสงค์ของกลุ่มความเป็นสำคัญโดยกลุ่มความจะเป็นผู้ริเริ่มและกำหนดแนวทางของคดีเอง การทำคำพิพากษาของศาลจึงต้องเป็นไปตามที่กลุ่มความกำหนดในคำขอ

เมื่อได้พิจารณาประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งอิตาลีพบว่ามีกรวางขอบอำนาจในการพิพากษาคดีของศาลอิตาลีให้เป็นไปอย่างเคร่งครัด เช่นเดียวกับกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งประเทศฝรั่งเศสคือห้ามมิให้ศาลพิพากษานอกเหนือจากที่โจทก์กล่าวมาในคำขอ และหากศาลพิพากษาค้นนอกเหนือจากสิ่งที่กลุ่มความร้องขอแล้วถือว่าเป็นกรณีที่ศาลกระทำการไม่ชอบด้วยกฎหมาย โดยความไม่ชอบด้วยกฎหมายดังกล่าวรู้จักในนาม *ultra petita partium* อันเป็นหลักกฎหมายลาตินที่มีมายาวนาน³³ *ultra petita partium* หรือ *ultra petita* หมายถึงการที่ศาลมีอำนาจพิพากษานอกเหนือไปจากที่กลุ่มความกล่าวมาคำขอบังคับได้ อันเป็นการขัดกับหลักกฎหมาย *ne eat iudex ultra vel extra petita partium* ที่หมายความว่าห้ามมิให้ศาลพิพากษาเกินกว่าที่ปรากฏในคำขอบังคับ ดังที่ปรากฏอยู่ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งของหลายๆ ประเทศ อาทิ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งแห่งประเทศเยอรมัน มาตรา 308 (1) และประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งแห่งประเทศออสเตรีย มาตรา 405 โดยหลัก *ne eat iudex ultra vel extra petita partium* เป็นหนึ่งในส่วนประกอบสำคัญของหลักความประสงค์ของกลุ่มความ ซึ่งศาลในประเทศตะวันตกส่วนใหญ่จะยึดถือหลักการว่าจะไม่พิพากษาเกินสิ่งที่กลุ่มความร้องขอ โดยเฉพาะในประเทศสวิตเซอร์แลนด์ถือหลักนี้อย่างเคร่งครัดในการพิจารณาคดีแพ่ง แต่ในประเทศคอมมอนลอว์และประเทศยุโรปที่เป็นสังคมนิยม อาจยกเว้นหลักการนี้ได้บ้าง³⁴ ด้วยเหตุดังกล่าวจึงอาจเป็นเหตุผลสำคัญที่ทำให้เกิดความแตกต่างกับกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งประเทศสหรัฐอเมริกาและกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งประเทศอังกฤษที่บัญญัติให้อำนาจศาลพิพากษาได้เกินคำขอ โดยให้ศาลเป็นผู้ใช้ดุลพินิจพิจารณาว่าสิ่งใดที่จะเป็นการเยียวยาที่ดีที่สุดของกลุ่มความโดยที่ศาลไม่จำเป็นต้องคำนึงถึงคำขอของกลุ่มความเลย ในขณะที่กฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งประเทศฝรั่งเศสและกฎหมายวิธีพิจารณาความ

³² Mauro Cappelletti and Joseph M. Perillo. (1965). *Civil Procedure in Italy*. p. 245.

³³ Ibid.

³⁴ วรณชัย บุญบำรุง, ธนากร วรปรัชญากุล และสิริพันธ์ พลรบ ก เล่มเดิม. หน้า 75.

แห่งประเทศอิตาลี กลับมีการบัญญัติถึงเรื่องเดียวกันนี้ไว้อย่างชัดเจนว่าห้ามมิให้ศาลพิพากษาเกินคำขอ โดยไม่ได้บัญญัติถึงข้อยกเว้นหรือบทผ่อนปรนใดๆ ไว้เลย ทั้งนี้ก็เพราะว่าประเทศสหรัฐอเมริกาและประเทศอังกฤษเป็นประเทศที่ใช้รูปแบบกระบวนการพิจารณาอย่างระบบคอมมอนลอว์ ส่วนประเทศฝรั่งเศสและประเทศอิตาลีเป็นประเทศทางฝั่งตะวันตกและใช้รูปแบบการดำเนินกระบวนการพิจารณาตามระบบซีวิลลอว์

จึงสรุปได้ว่าหลักการพิพากษาคดีแห่งของประเทศอิตาลีอยู่ภายใต้บังคับของหลักกฎหมาย *ne eat iudex ultra vel extra petita partium* รวมทั้งหลักความประสงค์ของคู่ความเป็นสำคัญ การพิจารณาและพิพากษาคดีจึงต้องถือตามที่คู่ความกล่าวในคำขอบังคับ ศาลไม่อาจกำหนดการเยียวยาใดๆ ให้นอกเหนือไปจากคำขอบังคับของคู่ความได้ หากศาลคดีแห่งทั่วไปประเทศอิตาลีพิพากษาเกินกว่าที่คู่ความร้องขอจะถือว่าเป็นการดำเนินกระบวนการพิจารณาที่ไม่ชอบด้วยกฎหมายตามหลัก *ultra petita*

3.2.2.3 สรุปหลักการพิพากษาเกินคำขอตามกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งของประเทศสหรัฐอเมริกา ประเทศอังกฤษ ประเทศฝรั่งเศสและประเทศอิตาลี

การศึกษาพบว่าหลักการพิพากษาเกินคำขอตามกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งประเทศต่างๆ นั้น โดยหลักแล้วจะมีหลักเกณฑ์เดียวกันคือห้ามมิให้ศาลพิพากษาเกินกว่าที่ปรากฏในคำขอของโจทก์ แต่มีข้อยกเว้นในบางประการโดยแตกต่างกันไปตามหลักเกณฑ์ของกฎหมายแต่ละประเทศ กฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งประเทศสหรัฐอเมริกาและประเทศอังกฤษถือได้ว่าบัญญัติให้อำนาจแก่ศาลทำคำพิพากษาเกินคำขอได้มากที่สุด โดยให้ศาลคำนึงถึงสิทธิของคู่ความที่พึงสมควรได้รับตามกฎหมายมากกว่าที่จะพิจารณาตามคำขอ ในขณะที่กฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งของประเทศอื่นคือกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งฝรั่งเศสและกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งอิตาลี ที่กำหนดหลักเกณฑ์ไว้อย่างชัดเจนว่าห้ามมิให้ศาลพิพากษาเกินกว่าคำขอของโจทก์

3.2.3 หลักการพิพากษาเกินคำขอตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งไทย

3.2.3.1 ความเป็นมาของประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งมาตรา 142

ในหัวข้อนี้จะศึกษาถึงความเป็นมาของมาตรา 142 รวมทั้งการแก้ไขเพิ่มเติม เพื่อให้ทราบถึงความเปลี่ยนแปลงและเหตุผลในการบัญญัติข้อยกเว้นที่ห้ามมิให้ศาลมีอำนาจพิพากษาเกินคำขอได้ในแต่ละอนุมาตราเพื่อเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาในบทต่อไป

3.2.3.1.1 พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาความแพ่ง ร.ศ. 127

หลักการพิพากษาคดีแห่งตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งมาตรา 142 ในปัจจุบัน พบว่ามีการบัญญัติใช้มาตั้งแต่สมัยพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาความแพ่ง ร.ศ. 127 โดยบัญญัติอยู่ในมาตรา 39 แบ่งเป็นสองวรรค วรรคแรกกล่าวถึงหลักการห้ามมิให้ศาลพิพากษา

เกินคำขอ ส่วนในวรรคสองกล่าวถึงข้อยกเว้นในบางคดีที่ศาลสามารถพิพากษาเกินคำขอได้ เนื้อความต่างๆ คล้ายคลึงกับฉบับปัจจุบันมาก แตกต่างเพียงข้อยกเว้นในวรรคสองเพราะพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาความแพ่ง ร.ศ. 127 มีข้อยกเว้นเพียง 4 อนุมาตราเท่านั้น

พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาความแพ่ง ร.ศ. 127 เป็นหนึ่งในกฎหมายที่ออกใช้ไปพลางก่อน เนื่องจากในสมัยนั้นกฎหมายต่างๆ ของประเทศไทยยังไม่ได้ถูกรวบรวมอย่างเป็นระบบในรูปประมวลกฎหมายดังเช่นปัจจุบัน พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 5 จึงมีพระบรมราชโองการให้รวบรวมบรรดากฎหมายต่างๆ ที่กระจัดกระจายอยู่หลายแห่ง แล้วรวบรวมเข้าเป็นหมวดหมู่เพื่อสะดวกแก่การนำไปศึกษาและการพิจารณาพิพากษาคดีทั้งปวง จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตราพระธรรมนูญศาลยุติธรรมและพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาความแพ่งฉบับนี้ขึ้น โดยประกาศใช้เมื่อวันที่ 1 มิถุนายน รัตนโกสินทรศก 127 และหากกฎหมายบทใดมีความขัดแย้งกับกฎหมายฉบับนี้ให้ถือเป็นการยกเลิกกฎหมายเหล่านั้นตั้งแต่วันที่มีการประกาศใช้พระราชบัญญัติฉบับนี้ต่อไป

การชำระสะสางกฎหมายแล้วรวบรวมขึ้นเป็นพระราชบัญญัติฉบับนี้ เริ่มดำเนินการตั้งแต่ ร.ศ. 124 จนกระทั่งมีการประกาศใช้ในปี ร.ศ. 127 รวมระยะเวลาทั้งสิ้น 3 ปีจึงเสร็จสมบูรณ์ คณะกรรมการผู้ทำหน้าที่ชำระกฎหมายในครั้งนั้นได้แก่ กรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์ มีตำแหน่งเป็นนายกรัฐมนตรี พระยาจกปาณิศรศีลวิสุทธและเฮ.สตีวอด แบล็ก ซึ่งเป็นที่ปรึกษากฎหมายในขณะนั้น รวมทั้งพระยาอรรถการประสิทธิ์และคณะผู้พิพากษาศาลต่างๆ เนื้อหาและสาระสำคัญของพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาความแพ่ง ร.ศ. 127 ได้รวบรวมเนื้อหาจากกฎหมายฉบับเก่าๆ ไว้หลายฉบับคือ ประกาศตั้งกระทรวงยุติธรรม ร.ศ. 110 พระราชบัญญัติจัดการศาลยุติธรรม ร.ศ. 111 พระธรรมนูญศาลหัวเมือง ร.ศ. 114 ประกาศว่าด้วยนัดความแพ่ง ร.ศ. 115 พระราชบัญญัติกระบวนการพิจารณาความแพ่ง ร.ศ. 115 และข้อกฎหมายต่างๆ ที่ปะปนอยู่ในพระราชบัญญัติลักษณะพยาน ร.ศ. 113 เดิมทีความประสงค์ของคณะกรรมการชำระกฎหมายฉบับนี้ต้องการเพียงรวบรวมกฎหมายต่างๆ เข้าเป็นหมวดหมู่ เพื่อความสะดวกต่อการจัดทำประมวลกฎหมายในภายหลังเท่านั้นก็ตาม แต่กรรมการชุดนี้ก็ได้ถือเอาโอกาสในการรวบรวมกฎหมายครั้งนี้ทำการแก้ไขบทกฎหมายบางเรื่องให้เห็นว่าจำเป็นให้ดียิ่งขึ้นด้วย อาทิ เรื่องการจำกัดสิทธิคู่ความในการอุทธรณ์ฎีกา เป็นต้น

พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาความแพ่ง ร.ศ. 127 มาตรา 39 บัญญัติว่า “ห้ามมิให้ศาลตัดสินให้สิ่งใดๆ การตัดสินต้องไม่มากเกินไปกว่า หรือนอกจากที่โจทก์ได้ร้อง ตัดสินให้เฉพาะขอให้เรียกเอาสิ่งนั้นๆ แต่ถ้าตามฟ้อง

(1) โจทก์ขอให้เรียกที่ดินจากจำเลย ให้ฟังเข้าใจว่า เป็นประเภทเดียวกับฟ้องขอให้ไล่จำเลย เมื่อตัดสินให้ที่ดินแก่โจทก์แล้วก็ไล่จำเลยทีเดียว ไม่ต้องแบ่งความเป็น

สองเรื่อง เมื่อศาลได้ตัดสินให้ขับไล่ผู้ใดออกจากที่ดินแล้ว ให้เข้าใจว่าให้ตัดสินขับไล่วงศ์ญาติทั้งหลาย แลบริวารของผู้นั้นที่อยู่ในที่ดินนั้นด้วย เว้นไว้แต่ผู้ใดผู้หนึ่งในจำนวนเหล่านี้ จะมีอำนาจพิเศษมาแสดงให้ศาลเห็น

(2) โจทก์ฟ้องเรียกทรัพย์สินใดๆ เป็นของตนทั้งหมด แต่พิจารณาได้ความว่าโจทก์ควรได้รับแต่ส่วนแบ่ง ก็ให้ศาลมีอำนาจแบ่งได้ทีเดียว ไม่ต้องฟ้องขอแบ่งใหม่อีก

(3) โจทก์ฟ้องเรียกหนี้ซึ่งเกิดแก่การกู้ยืม จำนำ แลอื่นๆ ในฟ้องได้ขอให้เรียกดอกเบี้ยด้วย แต่กำหนดทุนทรัพย์เพียงวันฟ้อง ก็ให้ศาลมีอำนาจบังคับให้ดอกเบี้ยได้ในระหว่างเวลาดังแต่วันฟ้อง จนถึงวันที่จะได้ใช้หนี้แก่กันตามคำตัดสิน

(4) โจทก์ฟ้องเรียกค่าเช่ากำหนดจำนวนเงินเพียงราววันที่ฟ้อง ศาลมีอำนาจบังคับให้ค่าเช่าจนถึงวันที่จะเสร็จคดีแก่กันได้ ฯลฯ”

บทบัญญัติมาตรา 39 แห่งพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาความแพ่ง ร.ศ. 127 มีข้อยกเว้น 4 ประการ โดยคดีแต่ละประเภทที่กฎหมายให้อำนาจศาลสามารถพิพากษาเกินกว่าที่คู่ความกล่าวมาในคำขอบังคับได้นั้นมีดังต่อไปนี้

(1) คดีฟ้องขับไล่ ในคดีที่โจทก์ฟ้องเรียกที่ดิน หากศาลมีคำตัดสินให้โจทก์เป็นฝ่ายชนะคดีและมีคำสั่งขับไล่แล้ว แปลว่าได้บุคคลทั้งหมดที่อยู่โดยอำนาจของคู่ความที่แพ้คดี เว้นแต่จะมีอำนาจพิเศษมาแสดง คดีประเภทนี้พระยาจินดาภิรมย์ราชสถาปติ ผู้มีความรู้เชี่ยวชาญด้านกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งสมัยนั้นได้ยกตัวอย่างไว้ในหนังสือที่ท่านรวบรวมตัวบทและกฎหมายประกอบคำอธิบายไว้ว่า “โจทก์ฟ้องขับไล่ นายคำผู้เอาไสย ศาลตัดสินให้ขับไล่ แต่ยังมีนายแดงอยู่ร่วมเรือนกับนายคำไม่ยอมออกโดยแสดงให้ศาลเห็นว่าตนญาติกับโจทก์มีส่วนที่ควรได้ที่ดินนั้นเป็นมรดก ดังนั้นนายแดงมีอำนาจพิเศษ โจทก์ต้องฟ้องขับไล่ นายแดงก่อน³⁵

(2) คดีที่โจทก์มีสิทธิในที่ดินเพียงบางส่วน คดีประเภทนี้เริ่มต้นคดีด้วยการที่โจทก์ฟ้องเรียกเอาที่ดินจากจำเลย โดยกล่าวอ้างว่าตนมีสิทธิในที่ดินตามคำฟ้องทั้งหมด แต่ในทางพิจารณาปรากฏว่าโจทก์นั้นมิได้มีสิทธิในที่ดินแต่เพียงบางส่วนเท่านั้น ศาลไม่จำเป็นต้องยกฟ้องของโจทก์ เพราะสามารถพิพากษาแบ่งส่วนที่ดินตามที่โจทก์มีสิทธิที่แท้จริงได้ แม้ว่าโจทก์จะมีได้มีคำขอให้แบ่งก็ตาม ตัวอย่าง ฟ้องขอให้ขับไล่จำเลยออกจากที่ดิน พิเคราะห์ได้ความว่าโจทก์ควรได้แต่บางส่วน ศาลตัดสินแบ่งทีเดียวได้ไม่จำเป็นต้องฟ้องใหม่³⁶

³⁵ พระยาจินดาภิรมย์ราชสถาปติ. (2461). พระธรรมนูญศาลยุติธรรมกับพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาความแพ่ง (ร.ศ. 127) พ.ศ. 2451. หน้า 187.

³⁶ เจ้าพระยาศรีธรรมราชเบศ (จิตร ฌ สงขลา). (2475). บทพระธรรมนูญศาลยุติธรรม และ พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาความแพ่งกับคำอธิบาย เล่ม 2 ว่าด้วยวิธีพิจารณาความแพ่ง. หน้า 240.

(3) คดีฟ้องเรียกดอกเบี้ย กรณีที่โจทก์ฟ้องเรียกให้จำเลยชำระหนี้ต่างๆ และโจทก์มีสิทธิคิดดอกเบี้ยจากจำเลยได้ด้วย หากโจทก์มีคำขอให้ศาลพิพากษาให้จำเลยชำระดอกเบี้ยแก่โจทก์จนถึงแต่วันที่โจทก์ยื่นฟ้อง ศาลก็มีอำนาจพิพากษาให้จำเลยชำระดอกเบี้ยแก่โจทก์นับแต่วันฟ้องไปจนกว่าจำเลยจะชำระหนี้ตามคำพิพากษาเสร็จสิ้นได้ ทั้งนี้เพื่อเป็นการรักษาผลประโยชน์ให้แก่โจทก์ สำหรับอัตราดอกเบี้ยนั้น ให้ศาลคิดตามข้อสัญญาที่คู่ความตกลงกัน แต่ห้ามมิให้ศาลคิดให้เกินซึ่งละหนึ่งบาทต่อเดือนหรือร้อยละ 15 ต่อปี แต่หากไม่มีข้อสัญญาหรือบทกฎหมายกำหนดค่าดอกเบี้ยว่าต้องเสียกันเท่าใด ให้ศาลคิดให้ซึ่งละ 2 สติงต่อเดือนหรือร้อยละ 7 ถึงต่อปี³⁷

แต่หากเป็นเรื่องตัวแลกเงินและตัวสัญญาใช้เงิน ในกรณีซึ่งผู้ทรงเรียกร้องเอาจากบุคคลซึ่งตนมีสิทธิไต่เบี่ย ให้คิดดอกเบี้ยให้ตามอัตราร้อยละ 5 ต่อปีนับแต่วันถึงกำหนด และในกรณีคู่สัญญาฝ่ายซึ่งเข้าถือเอาและและใช้เงินไปตามตัวเงินนั้น เรียกเอาใช้เงินจากคู่สัญญาทั้งหลายซึ่งต้องรับผิดชอบตอน ให้คิดดอกเบี้ยให้ในจำนวนเงินที่ได้ใช้ไปนั้นตามอัตรา ร้อยละ 5 ต่อปีนับแต่วันที่ได้ใช้เงินไปนั้น³⁸ ตามที่บัญญัติในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 968 มาตรา 969 และมาตรา 985 ที่ใช้บังคับในสมัยนั้น

(4) คดีฟ้องเรียกค่าเช่า คดีประเภทนี้มีลักษณะทำนองเดียวกันกับคดีฟ้องเรียกดอกเบี้ยในอนุมาตราก่อนหน้า คือโจทก์ฟ้องเรียกค่าเช่าค้างชำระจากจำเลยโดยที่โจทก์มีคำขอให้ศาลพิพากษาให้จำเลยชำระค่าเช่าถึงเพียงวันที่โจทก์ยื่นฟ้องคดีต่อศาล หากศาลพิพากษาให้โจทก์เป็นฝ่ายชนะคดี ศาลมีอำนาจบังคับให้เสียค่าเช่าตามอัตราค่าเช่าเดิมจนกว่าจำเลยจะออกจากที่เช่านั้นได้³⁹

3.2.3.1.2 ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง พ.ศ. 2478

เมื่อดำเนินการตรากฎหมายสมบูรณ์แล้ว จึงยกเลิกพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาความแพ่ง ร.ศ. 127 และประกาศใช้พระราชบัญญัติให้ใช้ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งขึ้นเป็นครั้งแรก ตั้งแต่วันที่ 1 ตุลาคม พ.ศ. 2478 ฉะนั้นการดำเนินคดีในทางแพ่งก็ตีการพิจารณาคดีในทางแพ่งก็คือนับแต่เวลานั้นเป็นต้นมา จึงต้องเป็นไปตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง แม้ว่ามูลคดีที่ฟ้องร้องกันจะเกิดขึ้นก่อนวันที่ 1 ตุลาคม พ.ศ. 2478 หากยื่นฟ้องหลังวันที่ 1 ตุลาคม พ.ศ. 2478 หรือได้ยื่นฟ้องก่อนแต่ยังค้างชำระอยู่ในวันที่ 1 ตุลาคม พ.ศ. 2478 การ

³⁷ แหล่งเดิม.

³⁸ แหล่งเดิม.

³⁹ พระราชบัญญัติการพิมพ์ราชสภานิติ. เล่มเดิม. หน้า 188.

ดำเนินคดีและการพิจารณาคดีหลังจากวันที่ 1 ตุลาคม พ.ศ. 2478 ก็ต้องเป็นไปตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งนี้⁴⁰

ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง พ.ศ. 2478 กำหนดขอบเขตการพิพากษาคดีแพ่งไว้ในมาตรา 142 โดยแบ่งเนื้อหาออกเป็นสองวรรคเช่นเดียวกับพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาความแพ่ง ร.ศ. 127 ในวรรคแรกกล่าวถึงหลักการห้ามมิให้ศาลพิพากษาคดีแพ่งเกินกว่าที่คู่ความกล่าวมาในคำขอ ส่วนวรรคที่สองกล่าวถึงคดีประเภทต่างๆ ซึ่งเป็นข้อยกเว้นที่ศาลสามารถใช้อำนาจพิพากษาเกินคำขอของคู่ความได้ เนื้อหาโดยรวมของพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาความแพ่ง ร.ศ. 127 มาตรา 39 กับประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง พ.ศ. 2478 มาตรา 142 มิได้แตกต่างกันมากนักเพียงแต่เปลี่ยนแปลงถ้อยคำต่างๆ ให้สมกับสมัย สำคัญของการแก้ไขเพิ่มเติมคือการบัญญัติอนุมาตรา (5) ในวรรคสองของมาตรา 142 ทำให้คดีซึ่งเป็นข้อยกเว้นที่ศาลสามารถพิพากษาเกินคำขอของคู่ความได้กลายเป็น 5 ประเภท จากเดิมที่มีเพียง 4 ประเภทเท่านั้น

ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง พ.ศ. 2478 มาตรา 142 บัญญัติว่า “คำพิพากษาหรือคำสั่งของศาลที่ชี้ขาดคดีต้องตัดสินตามข้อหาในคำฟ้องทุกข้อ แต่ห้ามมิให้พิพากษาหรือทำคำสั่งให้สิ่งใดๆ เกินไปกว่าหรือนอกจากที่ปรากฏในคำฟ้องเว้นแต่

(1) ในคดีฟ้องเรียกสั่งหาทรัพย์ ให้พึงเข้าใจว่าเป็นประเภทเดียวกับฟ้องขอให้จับไล่จำเลย ถ้าศาลพิพากษาให้โจทก์ชนะคดี เมื่อศาลเห็นสมควรศาลจะมีคำสั่งให้จับไล่จำเลยก็ได้ คำสั่งเช่นนี้ให้ใช้บังคับตลอดถึงวงศญาติทั้งหลายและบริวารของจำเลยที่อยู่บนอสังหาริมทรัพย์นั้นซึ่งไม่สามารถแสดงอำนาจพิเศษให้ศาลเห็นได้

(2) ในคดีที่โจทก์ฟ้องเรียกทรัพย์ใดๆ เป็นของตนทั้งหมด แต่พิจารณาได้ความว่าโจทก์ควรได้แต่ส่วนแบ่ง เมื่อศาลเห็นสมควร ศาลจะพิพากษาให้โจทก์ได้รับแต่ส่วนแบ่งนั้นก็

(3) ในคดีที่โจทก์ฟ้องขอให้ชำระเงินพร้อมด้วยดอกเบี้ยจนถึงวันฟ้อง เมื่อศาลเห็นสมควรศาลจะพิพากษาให้จำเลยชำระดอกเบี้ยจนถึงวันที่ได้ชำระเสร็จตามคำพิพากษาก็ได้

(4) ในคดีที่โจทก์ฟ้องเรียกค่าเช่าหรือค่าเสียหายอันต่อเนื่องคำนวณถึงวันฟ้องเมื่อศาลเห็นสมควร ศาลจะพิพากษาให้ชำระค่าเช่าและค่าเสียหายเช่นนี้จนถึงวันที่ได้ชำระเสร็จตามคำพิพากษาก็ได้

⁴⁰ หลวงจํารูญนิติศาสตร์. (2518). คำอธิบายกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง ที่ระลึกในงานพระราชทานเพลิงศพหลวงจํารูญนิติศาสตร์. หน้า 1-2.

(5) ในคดีที่อ้ายยกข้อกฎหมายอันเกี่ยวกับความสงบเรียบร้อยของประชาชนขึ้นอ้างได้นั้น เมื่อศาลเห็นสมควรศาลจะยกข้อเหล่านั้นขึ้นวินิจฉัยแล้วพิพากษาคดีไปได้”

3.2.3.1.3 พระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง (ฉบับที่ 12) พ.ศ. 2534

ภายหลังประกาศใช้ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง พ.ศ. 2478 แล้ว ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งก็ได้ถูกแก้ไขเพิ่มเติมอีกเป็นจำนวนหลายครั้ง เพื่อให้เกิดความเหมาะสมแก่การนำไปปรับใช้ บทบัญญัติมาตรา 142 ก็เช่นเดียวกันมีการแก้ไขเพิ่มเติมอีกครั้งหนึ่งในปี พ.ศ. 2534 ตามพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง (ฉบับที่ 12) พ.ศ. 2534 โดยการแก้ไขครั้งนี้ได้เพิ่มประเภทคดีที่เป็นข้อยกเว้นให้ศาลมีอำนาจพิพากษาเกินคำขอได้อีกประเภทหนึ่ง รวมทั้งสิ้นเป็น 6 ประเภท โดยอนุมาตรา 6 บัญญัติว่า

“ในคดีที่โจทก์ฟ้องขอให้ชำระเงินพร้อมด้วยดอกเบี้ยซึ่งมิได้มีข้อตกลงกำหนดอัตราดอกเบี้ยกันไว้ เมื่อศาลเห็นสมควรโดยคำนึงถึงเหตุสมควรและความสุจริตในการให้ความหรือการดำเนินคดี ศาลจะพิพากษาให้จำเลยชำระดอกเบี้ยในอัตราที่สูงขึ้นกว่าที่โจทก์มีสิทธิได้รับตามกฎหมายแต่ไม่เกินร้อยละสิบห้าต่อปีนับตั้งแต่วันฟ้องหรือวันอื่นหลังจากนั้นก็ได้”

หมายเหตุท้ายพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง (ฉบับที่ 12) พ.ศ. 2534 กล่าวถึงเหตุที่ต้องเพิ่มเติมอนุมาตรา (6) ในมาตรา 142 ว่าเพื่อให้ศาลมีดุลพินิจในการกำหนดอัตราดอกเบี้ยสูงกว่าอัตราที่โจทก์มีสิทธิได้รับตามกฎหมาย ในกรณีที่จำเลยต้องชำระเงินพร้อมดอกเบี้ยแก่โจทก์ ในกรณีที่ศาลเห็นว่าจำเลยมีพฤติการณ์ประวิงคดีให้ล่าช้าโดยไม่สุจริต⁴¹

3.2.3.2 ประเภทคดีตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งที่ศาลมีอำนาจพิพากษาเกินคำขอ

ภายหลังจากการแก้ไขเพิ่มเติมตามพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง (ฉบับที่ 12) พ.ศ. 2534 แล้ว มาตรา 142 มิได้มีการแก้ไขเพิ่มเติมใดๆ อีก จึงสรุปได้ว่าคดีซึ่งถือเป็นข้อยกเว้นที่ศาลมีอำนาจพิพากษาเกินคำขอได้ตามมาตรา 142 นั้นมีทั้งสิ้น 6 ประเภท โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

⁴¹ หมายเหตุท้ายพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง (ฉบับที่ 12) พ.ศ. 2534.

3.2.3.2.1 คดีฟ้องเรียกอสังหาริมทรัพย์

คือคดีที่โจทก์ฟ้องเรียกเอาอสังหาริมทรัพย์ของโจทก์จากการครอบครองของจำเลย ซึ่งโดยปกติแล้วคำฟ้องจะมีคำขอให้ขับไล่จำเลยมาด้วย แต่ถึงแม้จะไม่มีคำขอให้ขับไล่จำเลยมาด้วยในคำฟ้องก็ตาม ถ้าศาลเห็นสมควรแล้วจะพิพากษาให้ขับไล่จำเลยด้วยก็ได้ โดยโจทก์ไม่จำเป็นต้องไปดำเนินคดีขับไล่ต่างหากอีกเพราะเป็นประเด็นหรือเรื่องที่เกี่ยวข้องกันอยู่กับคดีฟ้องเรียกอสังหาริมทรัพย์โดยตรงแล้ว แต่ทั้งนี้ต้องได้ความว่าจำเลยได้ยึดถือครอบครองทรัพย์สินนั้นอยู่ หากเป็นแต่เพียงฟ้องขอให้แสดงกรรมสิทธิ์ที่ดินโดยมิได้ระบุว่าเป็นการเรียกเอาทรัพย์สินจากจำเลยเพราะจำเลยยึดถือครอบครองทรัพย์สินนั้นอยู่ ศาลอาจไม่พิพากษาขับไล่จำเลยก็ได้ เนื่องจากไม่มีความจำเป็นที่จะต้องขับไล่จำเลย⁴² หรือคดีที่โจทก์ฟ้องขอให้บังคับจำเลยจดทะเบียนโอนกรรมสิทธิ์ในที่ดินให้โจทก์ตามสัญญาจะซื้อจะขาย เป็นเพียงแต่สิทธิที่จะบังคับให้จำเลยชำระหนี้ตามสัญญา ขณะที่ยื่นฟ้องโจทก์มิได้เป็นเจ้าของจึงมิใช่การเรียกเอาอสังหาริมทรัพย์มาเป็นของโจทก์จึงไม่ต้องด้วยมาตรา 142 (1)⁴³

การที่ศาลจะพิพากษาให้ขับไล่จำเลยหรือไม่เป็นดุลพินิจของศาล อย่างไรก็ตามการใช้ดุลพินิจของศาลขับไล่ นั้น จะต้องพิจารณาในชั้นที่มีคำพิพากษาโดยต้องกล่าวเอาไว้ในคำพิพากษาให้ขับไล่ด้วย หากไม่ได้กล่าวเอาไว้ในคำพิพากษาจะมาใช้ดุลพินิจให้ขับไล่ในชั้นบังคับคดีไม่ได้ คำพิพากษาหรือคำสั่งให้ขับไล่จำเลยมีผลบังคับไปถึงวงศานุญาติทั้งหลายและบริวารของจำเลยซึ่งอยู่บนอสังหาริมทรัพย์ด้วย โดยวงศานุญาติและบริวารนั้นหมายถึง ผู้ที่อาศัยอยู่บนอสังหาริมทรัพย์นั้นๆ โดยอาศัยสิทธิของจำเลย เช่น บุตร ภริยา หลาน ญาติพี่น้อง คนใช้ของจำเลย หรือผู้ที่อาศัยจำเลยอยู่บนอสังหาริมทรัพย์นั้น⁴⁴ แต่หากเป็นบุคคลภายนอกที่สามารถแสดงอำนาจพิเศษได้ หมายถึงอำนาจของบุคคลภายนอกนั้นหรือบุคคลนั้นอาศัยอำนาจของบุคคลอื่นที่มีใช่เป็นการอาศัยอำนาจของจำเลยก็ได้ แต่ต้องเป็นอำนาจที่ดีกว่าจำเลย ศาลก็บังคับคดีให้ขับไล่บุคคลนั้นไม่ได้เพราะไม่อาจถือได้ว่าบุคคลนั้นเป็นวงศานุญาติหรือบริวารของจำเลย

3.2.3.2.2 คดีฟ้องเรียกทรัพย์เป็นของตนทั้งหมด

คือคดีที่โจทก์ฟ้องเรียกทรัพย์เป็นของตนทั้งหมดหรือขอแบ่งทรัพย์เป็นจำนวนมาก และทางพิจารณาได้ความว่าโจทก์มีสิทธิในทรัพย์สินนั้นเพียงบางส่วนหรือเป็นส่วนน้อย เช่นนี้ศาลมีอำนาจแบ่งทรัพย์ให้แก่โจทก์ตามส่วนที่ถูกต้องซึ่งโจทก์พึงได้รับได้ เพื่อความสะดวกแก่คู่ความมิต้องนำคดีไปเรียกร้องส่วนของตนได้อีก

⁴² มาโนช จรมาศ ข เล่มเดิม. หน้า 691.

⁴³ ไพโรจน์ วายุภาพ ข เล่มเดิม. หน้า 411.

⁴⁴ มาโนช จรมาศ ข หน้าเดิม.

มาตรา 142 (2) บัญญัติว่า “...เมื่อศาลเห็นสมควร ศาลจะพิพากษาให้โจทก์ได้รับแต่ส่วนแบ่งนั้นก็ได้” หมายถึงศาลจะพิพากษาให้แบ่งหรือไม่ก็ได้ เป็นเรื่องดุลพินิจของศาลเช่นเดียวกับมาตรา 142 (1) แต่ในเรื่องดังกล่าวมีคำพิพากษาฎีกาที่ 303/2488 วินิจฉัยว่าศาลต้องพิพากษาให้แบ่ง จะพิพากษาเพียงให้โจทก์มีส่วนเป็นเจ้าของทรัพย์เลยๆ ไม่ได้ จึงน่าจะเป็นบทบัญญัติบังคับศาลให้จำต้องแบ่ง ถ้าสภาพแห่งหนี้เปิดช่องให้แบ่งกันได้ และปรากฏสัดส่วนแน่นอนว่าสามารถแบ่งปันกันได้ แต่ถ้าสภาพแห่งหนี้ไม่สามารถแบ่งส่วนกันได้หรือถ้าข้อเท็จจริงยังฟังยุติไม่ได้ว่าส่วนของโจทก์ซึ่งมีกรรมสิทธิ์ร่วมกับจำเลยนั้นมีจำนวนแน่นอนเท่าใด เช่นทรัพย์พิพาทเป็นที่ดิน ก็ยังไม่สมควรที่ศาลจะพิพากษาให้แบ่งส่วน แต่ควรให้โจทก์มีชื่อถือกรรมสิทธิ์ร่วมกับจำเลยในโฉนดที่ดินรายพิพาทเท่านั้น

กรณีฟ้องเรียกทรัพย์ดังกล่าวต้องเป็นเรื่องที่โจทก์ฟ้องเรียกทรัพย์ทั้งหมดหรือโดยส่วนมากเป็นของโจทก์ แต่ทางพิจารณาได้ความว่าโจทก์มีสิทธิแต่เพียงบางส่วนหรือน้อยกว่าส่วนที่กล่าวมาในฟ้อง เช่นนี้ศาลจึงมีอำนาจพิพากษาให้โจทก์ได้รับส่วนตามที่พิจารณาได้ความได้ไม่เป็นการพิพากษาเกินคำขอ ตรงข้ามกับกรณีที่โจทก์ฟ้องเรียกทรัพย์มาเพียงบางส่วน แต่ทางพิจารณาได้ความว่าโจทก์มีสิทธิในทรัพย์นั้นทั้งหมดหรือมีสิทธิมากกว่านั้น กรณีนี้มาตรา 142 (2) ให้อำนาจศาลพิพากษาได้แต่เพียงเท่าที่โจทก์ขอมาเท่านั้น หากศาลพิพากษาให้โจทก์ได้รับส่วนแบ่งในทรัพย์ทั้งหมดหรือเป็นส่วนใหญ่ตามทางพิจารณาซึ่งเกินกว่าที่ปรากฏในคำฟ้องจะเป็นการพิพากษาเกินคำขอ

3.2.3.2.3 คดีฟ้องขอให้ชำระเงินพร้อมดอกเบี้ย

คือคดีที่โจทก์ฟ้องขอให้ชำระเงินหรือเป็นหนี้เงิน ซึ่งอาจเกิดขึ้นจากสัญญาต่างๆ เช่น สัญญากู้ยืม สัญญาซื้อขาย หรือหนี้เงินที่เป็นค่าเสียหายจากการกระทำละเมิด เป็นต้น โดยโจทก์มีคำขอให้จำเลยชำระดอกเบี้ยมาด้วย ในการทำคำขอเรื่องดอกเบี้ยที่ถูกต้องโจทก์ควรที่จะมีคำขอให้จำเลยใช้ดอกเบี้ยเป็น 2 ระยะคือ ระยะแรก ดอกเบี้ยตั้งแต่วันกู้หรือวันผิดนัดถึงวันฟ้องระยะหนึ่ง ระยะที่สอง คือดอกเบี้ยนับจากวันถัดจากวันฟ้องไปจนกว่าจะชำระเสร็จอีกระยะหนึ่ง ซึ่งไม่ต้องกำหนดจำนวนเงินชัดเจนลงไปในการฟ้องอย่างกรณีดอกเบี้ยระยะแรก เพราะยังไม่แน่นอนว่าจำเลยจะชำระเสร็จเมื่อไร

หากในคำขอของโจทก์ระบุมาแต่เพียงดอกเบี้ยนับถึงวันฟ้อง โดยไม่ได้ขอให้จำเลยชำระดอกเบี้ยต่อไปจนกว่าจะชำระหนี้เสร็จ หากศาลเห็นสมควรศาลอาจมีดุลพินิจที่จะพิพากษาให้จำเลยชำระดอกเบี้ยจนถึงวันที่ได้ชำระเสร็จตามคำพิพากษาอันเป็นดอกเบี้ยในอนาคหลังจากวันฟ้องได้ด้วยโดยไม่ถือเป็นการพิพากษาเกินคำขอ ทั้งนี้อัตราดอกเบี้ยอาจคิดคำนวณตามที่กำหนดไว้ในสัญญาหรือที่โจทก์มีสิทธิเรียกได้ตามกฎหมายแล้วแต่กรณี

ข้อสังเกตประการสำคัญคือโจทก์จะต้องมีคำขอดอกเบี้ยระยะแรก คือ ดอกเบี้ยตั้งแต่วันกู้หรือวันผิคนัดถึงวันฟ้อง ถ้ามีคำขอดอกเบี้ยแต่ขอหรือคำนวณมาไม่ถึงวันฟ้อง ศาลจะพิพากษาให้ชำระดอกเบี้ยจนถึงวันที่ชำระเสร็จตามคำพิพากษาไม่ได้ กรณีเช่นนี้มักเกิดขึ้นจากความพลอเลอที่มีการเลื่อนวันที่ยื่นคำฟ้องออกไปโดยไม่ได้คำนวณดอกเบี้ยถึงวันที่ยื่นคำฟ้อง ซึ่งได้เลื่อนออกไปด้วย

3.2.3.2.4 คดีฟ้องเรียกค่าเช่าหรือค่าเสียหาย

คดีตามกรณีนี้เป็นประเภทเดียวกันกับคดีตามมาตรา 142 (3) ข้างต้น แต่เป็นเรื่องที่โจทก์ฟ้องเรียกค่าเช่าซึ่งเป็นเรื่องเช่าทรัพย์สินหรือฟ้องเรียกค่าเสียหายอันเกิดจากสัญญา หรือละเมิดก็ได้ ซึ่งเป็นหนี้ที่ต้องชำระต่อเนื่องกันไป เมื่อโจทก์มีคำขอเรียกค่าเช่าหรือค่าเสียหาย คำนวณมาถึงวันที่ยื่นฟ้อง มิได้ขอให้ชำระจนถึงวันที่ชำระเสร็จตามคำพิพากษา เมื่อศาลเห็นสมควร จะพิพากษาให้ชำระค่าเช่าหรือค่าเสียหายจนถึงวันที่ชำระเสร็จตามคำพิพากษาก็ได้

3.2.3.2.5 คดีเกี่ยวกับความสงบเรียบร้อยของประชาชน

คือคดีที่โจทก์มิได้ยกข้อกฎหมายเกี่ยวกับความสงบเรียบร้อยของประชาชนมาในคำฟ้องและจำเลยมิได้ยกปัญหาดังกล่าวขึ้นต่อสู้ในคำให้การ หรืออาจเป็นกรณีที่คู่ความได้ยกขึ้นมาแล้วแต่ได้สละเสียจึงไม่มีประเด็นที่ศาลจะต้องวินิจฉัย หากเป็นปัญหาข้อกฎหมายอันเกี่ยวกับความสงบเรียบร้อยของประชาชนและศาลเห็นสมควร ศาลจะยกขึ้นวินิจฉัยเองก็ได้ไม่เป็นการพิพากษาเกินไปกว่าที่โจทก์กล่าวมาในคำฟ้อง แต่เรื่องความสงบเรียบร้อยของประชาชนนั้น จะต้องเป็นเฉพาะกรณีปัญหาข้อกฎหมายเท่านั้น ไม่รวมถึงกรณีปัญหาข้อเท็จจริง อีกทั้งปัญหาข้อกฎหมายดังกล่าวต้องได้มาจากข้อเท็จจริงในการดำเนินกระบวนการพิจารณาโดยชอบ จะต้องไม่ใช่ข้อเท็จจริงที่ปรากฏจากพยานหลักฐานนอกเรื่องนอกประเด็น และต้องเป็นข้อเท็จจริงที่เข้ามาสู่สำนวนความโดยถูกต้องตามกระบวนการพิจารณา คือมีการกล่าวอ้างไว้ในคำฟ้องคำให้การที่สามารถจะนำสืบได้โดยชอบตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง

กรณีใดจะถือว่าเป็นเรื่องเกี่ยวกับความสงบเรียบร้อยของประชาชนตามมาตรา 142 วรรคสอง กฎหมายมิได้บัญญัติความหมายไว้ชัดเจน แต่อาจศึกษาได้จากความคิดเห็นของนักกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งหลายท่าน เช่น

อาจารย์มานิช จรมาศ อธิบายว่าข้อกฎหมายอันเกี่ยวกับความสงบเรียบร้อยของประชาชนนั้นอาจแบ่งออกได้ 2 กรณีคือ กรณีแรก ข้อกฎหมายอันขัดต่อกฎหมายโดยชัดแจ้ง กรณีที่สอง ข้อกฎหมายที่ไม่ขัดต่อกฎหมายโดยชัดแจ้งแต่ขัดต่อความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน ในกรณีแรก ยกตัวอย่างสัญญาหรือข้อตกลงอันขัดต่อกฎหมายต่างๆ อาทิ กฎหมายรัฐธรรมนูญหรือประมวลกฎหมายอาญา เป็นต้น ส่วนกรณีที่สองเป็นการขัดต่อผล

ประโยชน์หรือส่วนได้เสียทั่วไปของรัฐและสังคม หรือเกี่ยวกับผลประโยชน์ของมหาชนโดยทั่วไป มิได้เกี่ยวกับผลประโยชน์ของกลุ่มใดโดยเฉพาะ

อาจารย์อุดม เฟื่องฟูง อธิบายว่าข้อกำหนดเกี่ยวกับความสงบเรียบร้อยของประชาชน ถ้าเป็นปัญหาข้อกำหนดในส่วนที่เกี่ยวกับกฎหมายเอกชนแล้วต้องพิจารณาข้อกำหนดในบทมาตรานั้นเป็นการกำหนดไว้ตายตัวที่ต้องปฏิบัติตามหรือไม่ ถ้ากำหนดไว้ตายตัวที่ต้องปฏิบัติก็เป็นข้อกำหนดเกี่ยวกับความสงบเรียบร้อยของประชาชน แต่ถ้าบทกฎหมายในมาตรานั้นๆ กลุ่มนี้อาจตกลงกันได้เป็นอย่างอื่นก็ไม่ใช่ข้อกำหนดเกี่ยวกับความสงบเรียบร้อยของประชาชน

อาจารย์ไพโรจน์ วายุภาพ อธิบายว่าข้อกำหนดเกี่ยวกับความสงบเรียบร้อยของประชาชนต้องเป็นเรื่องที่มีผลกระทบต่อประชาชนเป็นส่วนรวม แต่ถ้าเป็นปัญหาที่เป็นเรื่องระหว่างคู่ความไม่กระทบต่อประชาชนเป็นส่วนรวมย่อมไม่เกี่ยวกับความสงบเรียบร้อยของประชาชน

ดังนั้นอาจสรุปได้ว่าการจะพิจารณาว่าอย่างไรจะเป็นปัญหาข้อกำหนดอันเกี่ยวกับความสงบเรียบร้อยของประชาชน ต้องพิจารณาว่าเรื่องนั้นมีกฎหมายบัญญัติไว้เป็นการเฉพาะหรือไม่ และนอกจากนั้นต้องพิจารณาด้วยว่าเป็นเรื่องที่มีผลกระทบต่อส่วนรวมหรือไม่ หากเป็นเพียงแต่เรื่องระหว่างสิทธิหน้าที่ของคู่ความกันเอง ก็ไม่ใช่เรื่องเกี่ยวกับความสงบเรียบร้อยของประชาชน

3.2.3.2.6 คดีฟ้องขอให้ชำระเงินพร้อมดอกเบี้ยซึ่งไม่มีข้อตกลงกำหนดอัตราดอกเบี้ยกันได้

มาตรา 142 (6) เพิ่มเติมภายหลังตามพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง (ฉบับที่ 12) พ.ศ. 2534 เนื่องมาจากแต่เดิมการฟ้องคดีหนี้เงิน หากไม่มีการกำหนดอัตราดอกเบี้ยกันไว้จะต้องบังคับกันในอัตรา ร้อยละ 7.5 ต่อปีตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 224 ซึ่งเป็นอัตราดอกเบี้ยที่ต่ำมากในเวลานั้น เป็นเหตุให้คู่ความฝ่ายที่ไม่สุจริตพยายามประวิงคดีให้ชักช้าเพราะเห็นว่าอัตราดอกเบี้ยต่ำจะได้หาเวลานำเงินมาชำระหนี้ ทำให้เกิดความเสียหายแก่คู่ความอีกฝ่ายและกระบวนการยุติธรรม จึงได้มีการแก้ไขโดยกำหนดหลักการว่าหากเป็นคดีที่โจทก์ฟ้องขอให้ชำระเงินอันเป็นหนี้เงินโดยมีคำขอให้ชำระดอกเบี้ย ซึ่งมีข้อตกลงในเรื่องอัตราดอกเบี้ยกันได้ หากศาลเห็นสมควรจะพิพากษาให้จำเลยชำระดอกเบี้ยในอัตราที่สูงกว่า ร้อยละ 7.5 ต่อปีก็ได้ แต่จะต้องไม่เกิน ร้อยละ 15 ต่อปีนับตั้งแต่วันฟ้องหรือวันอื่นหลังจากนั้น เช่นนับแต่วันที่ศาลมีคำพิพากษาก็ได้ และแม้ว่าโจทก์จะไม่ขอศาลก็พิจารณาให้ได้โดยไม่ต้องเป็นการพิพากษาเกินคำขอ แต่อย่างไรก็ตามคำฟ้องของโจทก์ต้องปรากฏคำขอเรื่องดอกเบี้ย

มาด้วย หากไม่มีคำขอเรื่องดอกเบี้ยเลยศาลย่อมพิพากษาเรื่องดอกเบี้ยไม่ได้และพิพากษาให้ดอกเบี้ยในทางลงโทษไม่ได้ด้วย จุดประสงค์ของมาตรา 142 (6) คือใช้เป็นบทลงโทษแก่คู่ความที่พยายามหาช่องทางประวิงคดีเพื่อที่จะเสียดอกเบี้ยตามกฎหมายในอัตราต่ำ ศาลที่ใช้ดุลพินิจพิพากษาดังกล่าวจึงต้องคำนึงถึงเหตุสมควรและความสุจริตในการให้ความหรือการดำเนินคดีด้วย

ที่กล่าวมาข้างต้นคือข้อยกเว้นหลักการห้ามพิพากษาเกินคำขอตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 142 (1) ถึง (6) ซึ่งเป็นกฎหมายวิธีพิจารณาสามัญที่ใช้บังคับกับการดำเนินคดีแพ่งทั่วไป สำหรับวิธีพิจารณาวิสามัญอันได้แก่ วิธีพิจารณาคดีมโนสารคดีไม่มีข้อยุ่งยากและการพิจารณาโดยขาดนัดนั้น ไม่ปรากฏว่ามีบทบัญญัติห้ามมิให้ศาลพิพากษาเกินคำขอหรืออนุญาตให้ศาลมีอำนาจพิพากษาเกินคำขอได้เป็นกรณีเฉพาะ อย่างไรก็ตามเนื่องจากมาตรา 142 บัญญัติอยู่ในภาค 1 ว่าด้วยบททั่วไป จึงสามารถนำไปปรับใช้กับวิธีพิจารณาวิสามัญได้เช่นกัน ดังปรากฏตามแนวคำพิพากษาศาลฎีกาดังต่อไปนี้

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1965/2550 โจทก์ยื่นฟ้องต่อศาลจังหวัดลพบุรีขอให้ขับไล่จำเลยออกจากที่ดินพิพาท จำเลยให้การว่า จำเลยอยู่ในที่ดินดังกล่าวโดยอาศัยสิทธิของผู้ร้องสอด ซึ่งถือไม่ได้ว่าจำเลยต่อสู้กรรมสิทธิ์จึงเป็นคดีไม่มีทุนทรัพย์ แต่เมื่อผู้ร้องสอดยื่นคำร้องสอดโดยอ้างว่า ที่ดินพิพาทเป็นของผู้ร้องสอด มอบหมายให้จำเลยดูแลทำประโยชน์ตลอดมาผู้ร้องสอดมีความจำเป็นที่จะต้องขอเข้ามาเป็นคู่ความในคดี ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 57 (1) ขอให้พิพากษาห้ามโจทก์เข้าเกี่ยวข้องหรือกระทำการใดๆ หรืออ้างสิทธิ ในที่ดินพิพาท ศาลจังหวัดลพบุรีมีคำสั่งอนุญาต คำร้องสอดของผู้ร้องสอดถือเสมือนเป็นคำให้การและฟ้องแย้ง โจทก์อยู่ในตัว จึงมีผลเปลี่ยนคดีจากคดีไม่มีทุนทรัพย์เป็นคดีที่มีทุนทรัพย์ เมื่อที่ดินพิพาทมีราคา 225,000 บาท ซึ่งไม่เกินกว่า 300,000 บาท จึงอยู่ในอำนาจของศาลแขวงลพบุรีที่จะพิจารณาพิพากษาตามพระธรรมนูญศาลยุติธรรม มาตรา 17 ประกอบมาตรา 25 (4) ศาลจังหวัดลพบุรีจึงไม่มีอำนาจพิจารณาพิพากษา ขอบที่จะมีคำสั่งให้โอนคดีไปยังศาลแขวงลพบุรีตามพระธรรมนูญศาลยุติธรรม มาตรา 16 วรรคสี่

ผู้ร้องสอดตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 57 (1) มีสิทธิเสมือนหนึ่งว่าตนได้ฟ้องหรือถูกฟ้องเป็นคดีเรื่องใหม่ตามมาตรา 58 จึงถือได้ว่าผู้ร้องสอดได้ถูกโจทก์ฟ้องเป็นจำเลยร่วมกับจำเลยด้วย ทั้งคดีระหว่างโจทก์และผู้ร้องสอดเป็นคดีฟ้องเรียกอสังหาริมทรัพย์ซึ่งมาตรา 142 (1) บัญญัติว่า ให้ฟังเข้าใจว่าเป็นประเภทเดียวกับฟ้องขอให้ขับไล่ ดังนั้น หากศาลแขวงลพบุรีพิพากษาว่าโจทก์เป็นผู้มีสิทธิครอบครองที่ดินพิพาท ศาลแขวงลพบุรีย่อมมีอำนาจพิพากษาให้ขับไล่ผู้ร้องสอดและจำเลยซึ่งเป็นบริวารของผู้ร้องสอดได้ การที่ศาลแขวงลพบุรีมีคำสั่งไม่รับโอนคดีนี้ไว้พิจารณา จึงเป็นคำสั่งที่ไม่ชอบด้วยกฎหมาย

เมื่อพิจารณาคำพิพากษาศาลฎีกาข้างต้นแล้วสามารถวิเคราะห์ได้ว่า แม้ไม่ได้กล่าวไว้โดยชัดแจ้งในประเด็นว่าสามารถนำมาตรา 142 มาปรับใช้กับคดีนี้หรือไม่ แต่คดีนี้ศาลวินิจฉัยว่าเป็นคดีที่มีทุนทรัพย์ไม่เกิน 300,000 บาทจึงเป็นคดีมีทุนทรัพย์ (ความตอนหนึ่งในคำพิพากษาศาลฎีกานี้ฉบับย่อกล่าวไว้ว่า “คดีนี้มีทุนทรัพย์ไม่เกิน 300,000 บาทจึงเป็นคดีมีทุนทรัพย์”) และในตอนท้ายของคำพิพากษาศาลฎีกามีการหยิบยกเอาบทบัญญัติมาตรา 142 (1) ซึ่งเป็นข้อยกเว้นที่ให้อำนาจศาลสามารถพิพากษาเกินคำขอได้มาปรับใช้กับคดี จึงกล่าวได้ว่าในการพิจารณาพิพากษาคดีมีทุนทรัพย์นั้น ศาลคดีมีทุนทรัพย์มีอำนาจพิพากษาเกินคำขอได้ภายใต้กรอบข้อยกเว้นอนุมาตรา (1) ถึงอนุมาตรา (6) ของมาตรา 142 เหมือนคดีแพ่งทั่วไป

สำหรับคดีไม่มีข้อยุ่งยากซึ่งเป็นหนึ่งในคดีที่ใช้รูปแบบวิธีพิจารณาความตามแบบวิธีพิจารณาวิสามัญเช่นเดียวกันกับคดีมีทุนทรัพย์ ก็มีคำพิพากษาของศาลที่ใช้อำนาจพิพากษาเกินคำขอโดยอาศัยข้อยกเว้นตามมาตรา 142 เช่นเดียวกัน ได้แก่

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1151/2552 ศาลชั้นต้นในคดีนี้พิเคราะห์คำฟ้องของโจทก์แล้วเห็นว่าเป็นคดีไม่มีข้อยุ่งยากตามมาตรา 196 จึงนำบทบัญญัติในหมวดว่าด้วยวิธีพิจารณาคดีมีทุนทรัพย์มาใช้บังคับ ในชั้นพิจารณาโจทก์อุทธรณ์เฉพาะปัญหาข้อกฎหมายโดยตรงต่อศาลฎีกา โดยได้รับอนุญาตจากศาลชั้นต้นตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งมาตรา 223 ทวิ ในประเด็นที่ศาลชั้นต้นนำเงินที่จำเลยที่ 1 ชำระแก่โจทก์ระหว่างวันที่ 31 ตุลาคม 2541 ถึงวันที่ 8 สิงหาคม 2546 รวม 14 ครั้ง เป็นเงิน 166,000 บาท ไปหักจากต้นเงินจำนวน 508,651 บาท ที่จำเลยที่ 1 ค้างชำระ ณ วันที่ 31 ตุลาคม 2541 เป็นการชอบหรือไม่ โดยโจทก์อุทธรณ์ว่า เงินจำนวน 166,000 บาท เป็นหนี้ดอกเบี้ยที่เป็นโมฆะ จำเลยที่ 1 ชำระหนี้ดังกล่าวโดยฝ่าฝืนข้อห้ามตามกฎหมาย เป็นการชำระหนี้ตามอำเภอใจ โดยรู้ว่าคุณไม่มีหนี้ที่จะต้องชำระ จึงไม่มีสิทธิได้รับคืนตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 407 และมาตรา 411 ศาลชั้นต้นไม่อาจนำเงินจำนวนดังกล่าวไปหักจากต้นเงินที่จำเลยที่ 1 ค้างชำระนั้น เห็นว่าการคิดดอกเบี้ยเป็นเรื่องที่ธนาคารกรุงเทพฯ ได้กระทำไปฝ่ายเดียว จำเลยที่ 1 มีหน้าที่เพียงแต่ชำระเงินเท่านั้น การที่ธนาคารกรุงเทพฯ คิดดอกเบี้ยแก่จำเลยที่ 1 โดยไม่มีสิทธิ ถือไม่ได้ว่าเป็นกรณีที่จำเลยที่ 1 กระทำการอันใดตามอำเภอใจเสมือนหนึ่งว่าเพื่อชำระหนี้โดยรู้ว่าคุณไม่มีหนี้ที่จะต้องชำระ หรือเป็นการชำระหนี้โดยฝ่าฝืนข้อห้ามตามกฎหมายดังที่โจทก์อุทธรณ์ และเมื่อธนาคารกรุงเทพฯ ไม่มีสิทธิคิดดอกเบี้ยตามสัญญากู้ยืมเงินเกินบัญชีเนื่องจากข้อตกลงเรื่องดอกเบี้ยเป็นโมฆะ กรณีจึงต้องนำเงินที่จำเลยที่ 1 ชำระให้แก่ธนาคารกรุงเทพฯ ไปแล้วทั้งหมดหักออกจากต้นเงิน 508,651 บาท ซึ่งเป็นหนี้ค้างชำระ ณ วันที่ 31 ตุลาคม 2541 ปัญหาข้อนี้แม้จำเลยทั้งสองจะมีได้ให้การต่อสู้คดีตั้งเป็นประเด็นข้อพิพาทไว้ก็ตาม แต่เป็นข้อกฎหมายอันเกี่ยวด้วยความสงบเรียบร้อยของประชาชน ศาลชั้นต้นย่อม

มีอำนาจยกขึ้นวินิจฉัยได้เองตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งมาตรา 142 (5) การที่ศาลชั้นต้นพิพากษาให้นำเงินจำนวน 166,000 บาทที่จำเลยที่ 1 ชำระไปหักออกจากต้นเงินจำนวน 508,651 บาท แล้ว เหลือต้นเงินจำนวน 342,651 บาท จึงถูกต้องแล้วอุทธรณ์ของโจทก์ฟังไม่ขึ้น”

สำหรับการพิจารณาโดยขาดนัด แบ่งได้เป็น 2 ประเภทคือ การขาดนัดยื่นคำให้การและการขาดนัดพิจารณา ทั้งสองกรณีศาลจะมีคำพิพากษาหรือคำสั่งชี้ขาดให้คู่ความฝ่ายที่มีได้ขาดนัดเป็นฝ่ายชนะคดีโดยอาศัยเหตุแห่งการขาดนัดของคู่ความอีกฝ่ายหนึ่งมิได้ เว้นแต่ศาลจะเห็นว่าคำฟ้อง (หรือข้ออ้างในกรณีขาดนัดพิจารณา) ของคู่ความฝ่ายนั้นมีมูลและไม่ขัดต่อกฎหมาย⁴⁵ และเมื่อศาลเห็นว่าคำฟ้อง (หรือข้ออ้าง)⁴⁶ ของคู่ความฝ่ายนั้นมีมูลและไม่ขัดต่อกฎหมาย กระบวนพิจารณาจะแยกเป็น 2 กรณี คือ

1) คดีที่ศาลเห็นสมควรให้สืบพยานก่อนพิพากษา ตามมาตรา 198 ทวิ วรรคสอง ตอนต้น เป็นดุลพินิจของศาลที่จะสืบพยานเกี่ยวกับข้ออ้างของโจทก์หรือพยานหลักฐานอื่นไปฝ่ายเดียวตามที่เห็นว่าจำเป็น

2) คดีที่มีกฎหมายบังคับให้ต้องสืบพยานก่อนพิพากษา ตามมาตรา 198 ทวิ วรรคสอง ตอนท้าย และมาตรา 198 ทวิ วรรคสาม (1) และ (2) ได้แก่

- (1) คดีเกี่ยวกับสิทธิแห่งสภาพบุคคล
- (2) คดีเกี่ยวกับสิทธิในครอบครัว
- (3) คดีพิพาทเกี่ยวกับกรรมสิทธิ์ในอสังหาริมทรัพย์
- (4) ในกรณีที่โจทก์มีคำขอบังคับให้จำเลยชำระหนี้เป็นเงิน

จำนวนแน่นอน

(5) ในกรณีที่โจทก์มีคำขอบังคับให้จำเลยชำระหนี้เป็นเงินอันไม่อาจกำหนดจำนวนได้โดยแน่นอน

ในกรณีเหล่านี้จะต้องมีการดำเนินกระบวนพิจารณาสืบพยานต่อไปและศาลอาจใช้อำนาจตามข้อยกเว้นของมาตรา 142 ได้เช่นเดียวกับคดีทั่วไปที่ใช้รูปแบบวิธีพิจารณาสามัญ ยกตัวอย่าง

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 2891/2548 จำเลยทำสัญญากู้ยืมเงินจากโจทก์ โดยมีข้อตกลงให้โจทก์มีสิทธิคิดดอกเบี้ยในอัตราร้อยที่ 3 ปี หลังจากนั้นโจทก์จึงจะมีสิทธิปรับอัตราดอกเบี้ยให้สูงขึ้นได้ แต่ถ้าจำเลยผิดนัดเมื่อใดให้สิทธิโจทก์ปรับอัตราดอกเบี้ยให้สูงขึ้นได้ทันทีโดย

⁴⁵ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง, มาตรา 198 ทวิ.

⁴⁶ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง, มาตรา 206.

ไม่ต้องรอให้ล่วงพ้น 3 ปี โจทก์ปรับอัตราดอกเบี้ยเป็นร้อยละ 13.50 ต่อปี เมื่อจำเลยผิดนัดซึ่งเป็นเวลา 1 ปีเศษ นับแต่วันทำสัญญากู้เงินอันเป็นการใช้สิทธิตามสัญญากู้เงิน ซึ่งหากจำเลยไม่ผิดนัด โจทก์ยังไม่มีสิทธิปรับอัตราดอกเบี้ยให้สูงขึ้นในขณะนั้นได้ การที่โจทก์ปรับอัตราดอกเบี้ยให้สูงขึ้น จึงมิใช่เป็นการเรียกเอาดอกเบี้ยตามสัญญากู้เงินอันเป็นดอกผลชนิดนี้ตามปกติ แต่มีลักษณะเป็นการเรียกเอาค่าสินไหมทดแทนที่กำหนดไว้ล่วงหน้าเพื่อความเสียหายอันเกิดจากการที่ลูกหนี้ไม่ชำระหนี้ อันเป็นเบี้ยปรับตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 379 ซึ่งหากสูงเกินส่วนศาลอาจใช้ดุลพินิจลดจำนวนลงได้ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 383 วรรคหนึ่ง

แม้จำเลยจะขาดนัดยื่นคำให้การ แต่ศาลจะมีคำพิพากษาหรือคำสั่งชี้ขาดให้โจทก์ชนะคดีได้ก็ต่อเมื่อศาลเห็นว่าคำฟ้องของโจทก์มีมูลและไม่ขัดต่อกฎหมายตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 198 ทวิ วรรคหนึ่ง การที่ศาลชั้นต้นวินิจฉัยปัญหาเรื่องดอกเบี้ยโดยพิเคราะห์จากเอกสารที่โจทก์ส่งเป็นพยาน แล้วเห็นว่าเป็นเบี้ยปรับจึงเป็นการวินิจฉัยอยู่ในประเด็นตามคำฟ้องหาใช่เป็นการวินิจฉัยนอกประเด็น

3.2.4 หลักการพิพากษาเกินคำขอตามกฎหมายอื่นๆ

เพื่อให้การศึกษาวิจัยวิทยานิพนธ์ฉบับนี้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น ผู้ศึกษาจะขอนำหลักการพิพากษาคดีตามกฎหมายฉบับอื่นๆ มาเปรียบเทียบกับอันนี้คือ พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลแรงงานและวิธีพิจารณาคดีแรงงาน พ.ศ. 2522 พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ. 2542 พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ. 2551 และกฎหมายฉบับใหม่ซึ่งกำลังอยู่ในระหว่างขั้นตอนการยกร่างคือ ร่างพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง (ฉบับที่ ...) พ.ศ... เรื่องการดำเนินคดีแบบกลุ่ม โดยจะทำการศึกษาเปรียบเทียบกับกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งของประเทศไทย

3.2.4.1 พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ. 2551

3.2.4.1.1 แนวคิดทฤษฎีและที่มาของกฎหมายคุ้มครองผู้บริโภค

ในสมัยอดีตระบบธุรกิจและเศรษฐกิจยังคงจำกัดอยู่เพียงแค่การค้าขายในวงแคบๆ ตามลักษณะการแลกเปลี่ยนสินค้าซึ่งกันและกัน ขั้นตอนการผลิตสินค้าและการให้บริการยังไม่มีความสะดวกสบายมากนัก การดูแลผู้บริโภคในช่วงเวลานั้นยังคงเป็นเพียงเรื่อง “สิทธิ” พื้นฐานประการหนึ่ง อิทธิพลสำคัญที่ทำให้ยังไม่มี การส่งเสริมการคุ้มครองผู้บริโภคก็คือแนวคิดในระบบการปกครองแบบประชาธิปไตยที่ตั้งอยู่บนความมีอิสระและเสรีภาพของบุคคลในการดำรงชีวิตอย่างเท่าเทียมกัน ความเท่าเทียมหรือความเสมอภาคตามหลักประชาธิปไตยยังผลให้เกิดระบบเศรษฐกิจแบบเสรีหรือ Laissez Faire บนสมมติฐานที่ว่ามนุษย์ทุกคนมีความสามารถในการตัดสินใจเลือกบริโภคสินค้าหรือบริการได้อย่างเท่ากัน รัฐจะไม่เข้าแทรกแซงเสรีภาพในการตก

ลงของเอกชน หลักกฎหมายเกี่ยวกับการค้าจึงเกิดขึ้นนั่นคือหลักที่ว่า การซื้อขายนั้นผู้ซื้อต้องระวัง (Caveat Emptor หรือ Let the buyer beware)⁴⁷ แต่ปัจจุบันระบบธุรกิจและระบบการค้าก้าวหน้าไปมาก เทคโนโลยีต่างๆ ถูกนำมาช่วยในการผลิตสินค้าและบริการ ส่งผลให้ขั้นตอนวิธีการกระบวนการผลิตซับซ้อนเกินกว่าที่ผู้บริโภคจะทราบรายละเอียดได้ หลักที่เคยถือว่าผู้ซื้อจะต้องระวังจึงขาดความยุติธรรมเพราะผู้ซื้อในฐานะผู้บริโภคไม่อาจปรับตัวให้ทันกับความเจริญทางเทคโนโลยีต่างๆ ได้ ความระมัดระวังในระดับธรรมดาจึงไม่อาจช่วยให้ผู้ซื้อหรือผู้บริโภคได้รับผลตอบแทนคุ้มค่ากับเงินที่เสียไป ชำร่วยยังอาจทำให้เกิดอันตรายจากการบริโภคสินค้าที่ซื้อมาได้โดยคาดไม่ถึง ประเทศต่างๆ จึงเริ่มหันมาให้ความสนใจต่อการคุ้มครองผู้บริโภคมากขึ้น

3.2.4.1.2 หลักการพิพากษาเกินคำขอตามพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ. 2551

พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ. 2551 มาตรา 39 บัญญัติว่า “ในคดีที่ผู้บริโภคหรือผู้มีอำนาจฟ้องคดีแทนผู้บริโภคเป็นโจทก์ ถ้าความปรากฏแก่ศาลว่าจำนวนค่าเสียหายที่โจทก์เรียกร้องไม่ถูกต้องหรือวิธีการบังคับตามคำขอของโจทก์ไม่เพียงพอต่อการแก้ไขเยียวยาความเสียหายตามฟ้อง ศาลมีอำนาจยกขึ้นวินิจฉัยให้ถูกต้องหรือกำหนดวิธีการบังคับให้เหมาะสมได้แม้จะเกินกว่าที่ปรากฏในคำขอบังคับของโจทก์ก็ตาม แต่ข้อที่ศาลยกขึ้นวินิจฉัยนั้นจะต้องเกี่ยวข้องกับข้อเท็จจริงที่คู่ความยกขึ้นมามากแล้วแล้วโดยชอบ”

โดยปกติการชี้ขาดตัดสินคดีแพ่งทั่วไปต้องอยู่ภายใต้บังคับประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 142 ซึ่งห้ามมิให้ศาลพิพากษาเกินคำขอ แต่ในคดีผู้บริโภคบางครั้งผู้บริโภคหรือผู้มีอำนาจฟ้องคดีแทนผู้บริโภค อาจเข้าใจผิดหรือหลงลืมทำให้คำนวณค่าเสียหายผิดพลาดหรือไม่ทราบว่าความเสียหายที่เกิดขึ้นแก่ตนเองนั้นยังมีวิธีอื่นที่สามารถเยียวยาได้นอกจากวิธีการที่ขอมาตามฟ้อง บทบัญญัติมาตรานี้จึงให้อำนาจศาลที่จะพิพากษาเกินกว่าที่ปรากฏในคำขอได้เพื่อให้เกิดความเป็นธรรมแก่ผู้บริโภค มาตรานี้จึงเป็นเสมือนข้อยกเว้นอีกประการหนึ่งของหลักการห้ามพิพากษาเกินคำขอตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 142⁴⁸

หลักเกณฑ์เรื่องอำนาจศาลในการพิพากษาเกินคำขอตามพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ. 2551 คือ⁴⁹

⁴⁷ สุขุม สุภนิษฐ์ ข (2551). คำอธิบายกฎหมายคุ้มครองผู้บริโภค. หน้า 1-2.

⁴⁸ แหล่งเดิม. หน้า 122.

⁴⁹ ธานิส เกสวพิทักษ์. (2551). คำอธิบายกฎหมายวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค. หน้า 156.

เงื่อนไข

- 1) ในคดีที่ผู้บริโภครหรือผู้มีอำนาจฟ้องคดีแทนผู้บริโภคเป็นโจทก์
- 2) ถ้าความปรากฏแก่ศาลว่า
 - (1) จำนวนค่าเสียหายที่โจทก์เรียกร้องไม่ถูกต้อง หรือ
 - (2) วิธีการบังคับตามคำขอของโจทก์ไม่เพียงพอต่อการแก้ไขเยียวยา

ความเสียหายตามฟ้อง

ผล

ให้ศาลมีอำนาจยกขึ้นวินิจฉัยให้ถูกต้องหรือกำหนดวิธีการบังคับให้เหมาะสมได้ แม้จะเกินกว่าที่ปรากฏในคำขอบังคับของโจทก์ก็ตาม

ข้อสังเกตมาตรา 39 พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ.

2551⁵⁰

1) อำนาจศาลที่จะพิพากษาเกินคำขอตามมาตรา 39 จำกัดเฉพาะคดีที่ฝ่ายผู้บริโภคเป็นโจทก์เท่านั้น ตามที่บัญญัติไว้ว่า “ในคดีที่ผู้บริโภครหรือผู้มีอำนาจฟ้องคดีแทนผู้บริโภคเป็นโจทก์...” โดยอาจจะเป็นโจทก์ผู้เริ่มคดีหรือเป็นจำเลยที่ฟ้องแย้งผู้ประกอบการธุรกิจก็ได้ ดังนั้นในทางตรงข้ามศาลจะใช้อำนาจตามมาตรา 39 ในคดีที่ผู้ประกอบการธุรกิจเป็นโจทก์ผู้เริ่มคดีหรือเป็นจำเลยที่ฟ้องแย้งผู้บริโภคย่อมไม่ได้

2) ตามที่บัญญัติว่า “ถ้าความปรากฏแก่ศาลว่าจำนวนค่าเสียหายที่โจทก์เรียกร้องไม่ถูกต้องหรือวิธีการบังคับตามคำขอของโจทก์ไม่เพียงพอต่อการแก้ไขเยียวยาความเสียหายตามฟ้อง...” นั้น เป็นการวางขอบเขตจำกัดอำนาจของศาลว่า ศาลจะพิพากษาเกินคำขอได้เฉพาะ 2 กรณีเท่านั้น คือ

(1) จำนวนค่าเสียหายที่โจทก์เรียกร้องไม่ถูกต้อง การให้อำนาจศาลที่จะมีคำพิพากษาดังกล่าว ใช้ได้เฉพาะในกรณีที่ผู้บริโภคได้รับความเสียหายอันเกิดจากสินค้าหรือบริการ ซึ่งอาจแก้ไขเยียวยาได้โดยชดใช้ค่าเสียหายเป็นเงินหรือวิธีการอย่างอื่น จึงไม่อาจใช้ในกรณีที่คำฟ้องของโจทก์มิใช่เป็นการขอให้เยียวยาความเสียหายได้ เช่น ผู้บริโภคบอกเลิกสัญญาซื้อขายรถยนต์แล้วฟ้องขอบังคับให้ผู้ประกอบการธุรกิจคืนเงินค่าซื้อที่ชำระไปแล้วแก่โจทก์จำนวน 50,000 บาท ซึ่งมีใช้ค่าเสียหายแต่เป็นการทำให้คู่สัญญากลับคืนสู่ฐานะเดิมตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 391 แม้ปรากฏแก่ศาลว่าโจทก์ชำระค่าซื้อไป 60,000 บาท ศาลก็พิพากษาให้ชำระเงินจำนวน 60,000 บาท แก่โจทก์ไม่ได้ แต่ถ้าโจทก์มีคำขอให้ชำระดอกเบี้ยอัตราร้อยละ 7.5

⁵⁰ แหล่งเดิม. หน้า 157-158.

ต่อไป นับแต่วันผิวนัดของจำนวนเงินดังกล่าวคิดถึงวันฟ้องมาด้วยและปรากฏว่าจำนวนไม่ถูกต้อง เช่นนี้ศาลมีอำนาจกำหนดจำนวนดอกเบี้ยให้ตามจำนวนที่ถูกต้องได้

สำหรับการพิพากษากำหนดจำนวนค่าเสียหายให้ถูกต้อง เป็นกรณีที่โจทก์มีคำขอบังคับให้จำเลยชำระค่าเสียหายจำนวนหนึ่ง แต่เมื่อศาลพิจารณาคดีแล้ว ข้อเท็จจริงปรากฏว่าจำนวนค่าเสียหายแตกต่างกับที่โจทก์ขอบังคับโดยจำนวนค่าเสียหายที่โจทก์ขอ บังคับไม่ถูกต้อง ซึ่งอาจเกิดจากการคำนวณในขณะยื่นฟ้องผิดพลาด หรือเอกสารที่ใช้ในการ กำหนดจำนวนค่าเสียหายที่ส่งต่อศาล ไม่ถูกต้อง เป็นต้น ศาลจึงพิพากษาให้จำเลยชำระค่าเสียหาย ตามจำนวนที่ถูกต้องได้

ถ้าจำนวนค่าเสียหายที่โจทก์มีคำขอบังคับถูกต้องแล้ว แต่ โจทก์ยังมีสิทธิเรียกร้องค่าเสียหายอีกจำนวนหนึ่ง แม้จะเกี่ยวเนื่องกันก็ตาม เช่น โจทก์ฟ้องขอ เรียกค่าเสียหายโดยมิได้มีคำขอบังคับให้จำเลยชำระดอกเบี้ยอัตราร้อยละ 7.5 ต่อปี นับตั้งแต่วัน ผิดนัดจนกว่าจะชำระเสร็จแก่โจทก์ ศาลก็พิพากษาให้จำเลยชำระดอกเบี้ยในอัตราดังกล่าวแก่โจทก์ ไม่ได้⁵¹

(2) วิธีการบังคับตามคำขอของโจทก์ไม่เพียงพอต่อการแก้ไข เยี่ยวยาความเสียหายตามฟ้อง คือกรณีที่โจทก์มีคำขอบังคับด้วยวิธีการเยียวยาอย่างใดอย่างหนึ่ง แต่ เมื่อศาลพิจารณาคดีแล้วข้อเท็จจริงปรากฏว่า หากศาลพิพากษากำหนดวิธีการบังคับตามที่ขอมจะ ไม่เพียงพอต่อการแก้ไขเยี่ยวยาความเสียหายตามฟ้อง ย่อมไม่เกิดประโยชน์แก่โจทก์โดยสมบูรณ์ ทั้งโจทก์อาจฟ้องใหม่โดยมิคำขอให้สมบูรณ์ไม่ได้เพราะเป็นการดำเนินกระบวนการพิจารณาซ้ำหรือ ฟ้องซ้ำตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง จึงชอบที่ศาลจะพิพากษากำหนดวิธีการแก้ไข เยี่ยวยาความเสียหายตามฟ้องแก่โจทก์เสีย⁵²

ดังนั้นศาลในคดีผู้บริโภคจะใช้อำนาจตามมาตรา 39 มีคำ พิพากษาหรือทำคำสั่งใดๆ ให้เกินไปกว่าหรือนอกจากที่ปรากฏในคำฟ้องเกินขอบเขตที่กฎหมาย กำหนดไว้ 2 กรณีดังกล่าวข้างต้นไม่ได้เป็นอันขาด เพราะต้องถือว่าหลักการตามมาตรา 39 นี้เป็น บทบัญญัติยกเว้นหลักการทั่วไปตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 142 จึงต้อง ตีความโดยเคร่งครัด จะขยายความออกไปนอกเหนือจากที่กฎหมายบัญญัติเป็นข้อยกเว้นไว้ไม่ได้

3) หลักเกณฑ์สำคัญอีกประการหนึ่งคือ การพิพากษาเกินคำขอของ ศาลนั้นต้องเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับข้อเท็จจริงที่คู่ความยกขึ้นมามาก่อนแล้วโดยชอบตามที่บัญญัติไว้ ว่า “...แต่ข้อที่ศาลยกขึ้นวินิจฉัยนั้นจะต้องเกี่ยวข้องกับข้อเท็จจริงที่คู่ความยกขึ้นมามาก่อนแล้ว

⁵¹ ไพโรจน์ วายุภาพ ค (2552). คำอธิบายกฎหมายวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค. หน้า 151.

⁵² แหล่งเดิม. หน้า 152.

โดยชอบ” ทั้งนี้เพื่อให้โอกาสคู่ความทุกฝ่ายมีสิทธิที่จะตรวจสอบถึงความถูกต้องของข้อเท็จจริงดังกล่าวและมีโอกาสที่จะโต้แย้งข้อเท็จจริงนั้นได้ด้วย

4) แม้ว่ามาตรา 39 ในตอนท้าย จะบังคับว่าข้อที่ศาลยกขึ้นวินิจฉัยนั้นจะต้องเกี่ยวข้องกับข้อเท็จจริงที่คู่ความได้ยกขึ้นว่ากล่าวกันมาแล้วโดยชอบ โดยมีได้มีข้อยกเว้นในกรณีเป็นปัญหาข้อเท็จจริงหรือข้อกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับความสงบเรียบร้อยของประชาชน เหมือนเช่นกรณีที่กฎหมายบัญญัติยกเว้นไว้เกี่ยวกับเรื่องที่ต้องยกขึ้นกล่าวอ้างในการอุทธรณ์หรือฎีกาตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 225 หรือมาตรา 249 ก็ตาม แต่หลักเกณฑ์การห้ามพิพากษาหรือสั่งเกินคำขอตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 142 ก็มีข้อยกเว้นอยู่ในอนุมาตรา (5) อยู่แล้วว่า “ในคดีที่อาจยกข้อกฎหมายอันเกี่ยวข้องกับความสงบเรียบร้อยของประชาชนขึ้นอ้างได้นั้น เมื่อศาลเห็นสมควร ศาลจะยกข้อเหล่านั้นขึ้นวินิจฉัยแล้วพิพากษาคดีไปก็ได้” ดังนั้นหากมีปัญหาข้อเท็จจริงหรือข้อกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับความสงบเรียบร้อยของประชาชนศาลในคดีผู้บริโภทย่อมมีอำนาจหยิบยกขึ้นวินิจฉัยได้ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 142 (5) ประกอบพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ. 2551 มาตรา 7⁵³

อย่างไรก็ตามพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ. 2551 มาตรา 39 กำหนดให้เป็นเรื่องการใช้ดุลพินิจของศาล ซึ่งศาลอาจจะใช้หรือไม่ใช้อำนาจนั้นก็ได้ และการใช้อำนาจตามมาตรานี้ศาลควรคำนึงถึงความประสงค์ที่แท้จริงของผู้บริโภคประกอบด้วย

3.2.4.2 พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลแรงงานและวิธีพิจารณาคดีแรงงาน พ.ศ. 2522

3.2.4.2.1 ที่มาของพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลแรงงานและวิธีพิจารณาคดีแรงงาน พ.ศ. 2522

พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลแรงงานและวิธีพิจารณาคดีแรงงาน พ.ศ. 2522 มีผลใช้บังคับตั้งแต่วันที่ 12 พฤษภาคม พ.ศ. 2522 เป็นต้นมา ก่อนที่จะมีการใช้บังคับกฎหมายฉบับนี้ การดำเนินคดีแรงงานต้องเป็นไปตามบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง ซึ่งมีรูปแบบและขั้นตอนการดำเนินคดีที่ซับซ้อนและเสียค่าใช้จ่ายในการดำเนินคดีสูงต่างกับวัตถุประสงค์ของการดำเนินคดีแรงงานที่ต้องรวดเร็วและสะดวก ดังนั้นภายหลังจากการประกาศใช้พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลแรงงานและวิธีพิจารณาคดีแรงงาน พ.ศ. 2522 กระทรวงยุติธรรมได้จัด

⁵³ พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ. 2551, มาตรา 7 “กระบวนพิจารณาคดีผู้บริโภคให้เป็นไปตามบทบัญญัติแห่งพระราชบัญญัตินี้และข้อกำหนดของประธานศาลฎีกาตาม มาตรา 6 ในกรณีที่ไม่มีบทบัญญัติและข้อกำหนดดังกล่าวให้นำบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งมาใช้บังคับโดยอนุโลม.”

ตั้งศาลแรงงานกลางเพื่อพิจารณาพิพากษาคดีแรงงาน โดยเฉพาะแยกต่างหากออกจากคดีทั่วไป ศาลแรงงานกลางเปิดทำการครั้งแรกเมื่อวันที่ 23 เมษายน พ.ศ. 2523

เหตุผลในการประกาศใช้พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลแรงงานและวิธีพิจารณาคดีแรงงาน พ.ศ. 2522 คือ โดยที่คดีแรงงานเป็นคดีที่มีลักษณะพิเศษแตกต่างไปจากคดีแพ่งและคดีอาญาโดยทั่วไป เพราะเป็นข้อขัดแย้งระหว่างนายจ้างกับลูกจ้างตามสัญญาจ้างแรงงานหรือเกี่ยวกับสิทธิของนายจ้างและลูกจ้างตามกฎหมายว่าด้วยการคุ้มครองแรงงานและกฎหมายว่าด้วยแรงงานสัมพันธ์ ซึ่งข้อขัดแย้งดังกล่าวควรได้รับการพิจารณาโดยผู้พิพากษาซึ่งเป็นผู้มีความรู้และความเข้าใจในปัญหาแรงงานร่วมกับผู้พิพากษาสมทบฝ่ายนายจ้างและฝ่ายลูกจ้าง ทั้งการดำเนินคดีควรเป็นไปโดยสะดวก ประหยัดรวดเร็ว เสมอภาค และเป็นธรรมเพื่อให้คู่ความมีโอกาสประนีประนอมยอมความและสามารถกลับไปทำงานร่วมกันโดยไม่เกิดความรู้สึกเป็นอริต่อกัน จึงจำเป็นต้องยกเว้นขั้นตอนและวิธีการต่างๆ ที่บัญญัติในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งหลายกรณีด้วยกันเพื่อให้เกิดการคล่องตัวยิ่งขึ้น⁵⁴

3.2.4.2.2 หลักการพิพากษาเกินคำขอตามพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลแรงงานและวิธีพิจารณาคดีแรงงาน พ.ศ. 2522

พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลแรงงานและวิธีพิจารณาคดีแรงงาน พ.ศ. 2522 บัญญัติให้อำนาจแก่ศาลสามารถพิพากษาหรือมีคำสั่งเกินคำขอได้เช่นเดียวกันกับพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ. 2551 โดยบัญญัติอยู่ในมาตรา 52 ความว่า

“ห้ามมิให้ศาลแรงงานพิพากษาหรือสั่งเกินไปกว่า หรือนอกจากที่ปรากฏในคำฟ้อง เว้นแต่ในกรณีที่ศาลแรงงานเห็นสมควรเพื่อความเป็นธรรมแก่คู่ความจะพิพากษาหรือสั่งเกินคำขอบังคับก็ได้”

บทบัญญัติดังกล่าวสามารถแยกหลักเกณฑ์โดยย่อได้ดังนี้

- 1) ห้ามศาลแรงงานพิพากษาเกินคำขอบังคับท้ายคำฟ้อง
- 2) ศาลแรงงานอาจพิพากษาเกินคำขอได้ ทั้งนี้เพื่อประโยชน์แห่ง

ความยุติธรรม⁵⁵

เมื่อพิจารณาหลักเกณฑ์ข้างต้นทำให้สามารถสรุปได้ว่า โดยปกติแล้วศาลแรงงานจะต้องพิพากษาหรือสั่งเท่าที่โจทก์อ้างหรือขอมาในคำฟ้องเท่านั้น จะพิพากษานอกฟ้องหรือเกินคำขอไม่ได้ เว้นแต่ในกรณีที่ศาลแรงงานเห็นว่าการพิพากษาหรือมีคำสั่งเกินคำขอจะทำให้

⁵⁴ หมายเหตุท้ายพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลแรงงานและวิธีพิจารณาคดีแรงงาน พ.ศ. 2522

⁵⁵ รุ่งโรจน์ รื่นเรืองวงศ์. (2549). พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลแรงงานและวิธีพิจารณาคดีแรงงาน พ.ศ. 2522. หน้า 202.

เกิดความเป็นธรรมแก่คู่ความยิ่งขึ้น ทั้งนี้เนื่องจากคดีแรงงานเป็นคดีที่มีลักษณะพิเศษคือคู่ความทั้งสองฝ่ายอันได้แก่ฝ่ายนายจ้างและฝ่ายลูกจ้างต่างอยู่ในฐานะที่ไม่เท่าเทียมกัน โดยส่วนใหญ่คู่ความฝ่ายลูกจ้างมักเป็นฝ่ายที่มีความรู้ความสามารถ หรือความพร้อมในการดำเนินคดีน้อยกว่า เป็นเหตุให้เกิดปัญหาความเหลื่อมล้ำทางการดำเนินกระบวนการพิจารณา โดยเฉพาะอย่างยิ่งคือปัญหาเรื่องการบรรยายคำฟ้องหรือคำขอท้ายฟ้องไม่ถูกต้องครบถ้วน ด้วยเหตุนี้เพื่อความเป็นธรรมพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลแรงงานและวิธีพิจารณาคดีแรงงาน พ.ศ. 2522 จึงให้อำนาจแก่ศาลแรงงานที่จะพิพากษาหรือสั่งเกินคำขอบังคับที่อยู่ในคำขอท้ายฟ้องของคู่ความได้⁵⁶ ตัวอย่าง ลูกจ้างฟ้องขอค่าชดเชยในกรณีที่ถูกนายจ้างเลิกจ้างเป็นจำนวนค่าจ้าง 90 วัน แต่ศาลแรงงานเห็นว่าลูกจ้างทำงานมาเกิน 3 ปีแล้ว จึงสมควรได้รับค่าชดเชยเป็นจำนวนค่าจ้าง 180 วัน ส่วนที่ลูกจ้างร้องขอค่าชดเชยเป็นจำนวนค่าจ้างมาเพียง 90 วัน เป็นเพราะลูกจ้างไม่ทราบถึงสิทธิที่ตนพึงมีพึงได้ตามกฎหมาย เช่นนี้ศาลแรงงานก็อาจพิพากษาให้ลูกจ้างได้ค่าชดเชยเป็นจำนวนค่าจ้าง 180 วัน เพื่อความเป็นธรรมแก่ลูกจ้างนั้นได้⁵⁷

ข้อสังเกตประการสำคัญสำหรับการพิพากษาเกินคำขอตามพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลแรงงานและวิธีพิจารณาคดีแรงงาน พ.ศ. 2522 คือศาลต้องระบุถึงเหตุผลที่พิพากษาเกินคำขอในคำพิพากษาด้วย มิเช่นนั้นจะไม่ชอบด้วยกฎหมายฉบับนี้ (คำพิพากษาฎีกาที่ 9431/2544 และคำพิพากษาฎีกาที่ 565/2546)

ตัวอย่างคำพิพากษาฎีกาที่ศาลแรงงานมีอำนาจพิพากษาเกินคำขอของโจทก์

คำพิพากษาฎีกาที่ 1573/2524 กรรมการลูกจ้างฝ่ายหนึ่งขัดคำสั่งผู้บังคับบัญชา ลูกจ้างเคยทำผิดขัดคำสั่งมาแล้วและได้รับการตักเตือนเป็นหนังสือ ถูกลงโทษให้พักงานและละทิ้งหน้าที่ นายจ้างร้องต่อศาลแรงงานขอเลิกจ้างได้ ลูกจ้างไม่ได้รับความคุ้มครองตามพระราชบัญญัติแรงงานสัมพันธ์ฯ มาตรา 123

ศาลแรงงานกลางมีคำสั่งว่าผู้ร้องไม่ต้องจ่ายค่าชดเชยมิใช่กรณีเพื่อความเป็นธรรมแก่คู่ความ อันศาลแรงงานจะมีอำนาจสั่งเกินคำขอได้ตามพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลแรงงานฯ มาตรา 52 ศาลฎีกายกคำสั่งศาลแรงงานกลางในข้อนี้

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1768/2523 แม้โจทก์มิได้ขอค่าจ้างในกรณีเลิกจ้างโดยมิได้บอกกล่าวล่วงหน้ามาในคำฟ้อง ศาลแรงงานกลางก็มีอำนาจที่จะพิพากษาเกินคำขอ โดย

⁵⁶ เกษมสันต์ วิลาวรรณ. (2551). คำอธิบายกฎหมายแรงงาน. หน้า 396.

⁵⁷ จำรัส เหมะจารุ. (2527). ศาลแรงงานและวิธีพิจารณาคดีแรงงาน. หน้า 139.

ให้จำเลยชำระเงินค่าจ้างแก่โจทก์คนละ 15 วันในคดีดังกล่าวได้ ตามพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลแรงงาน และวิธีพิจารณาคดีแรงงาน พ.ศ. 2522 มาตรา 52 ในเมื่อพิจารณาแล้วเห็นสมควรเพื่อความเป็นธรรม

3.2.4.3 พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ. 2542

กฎหมายปกครองคือกฎหมายที่รัฐได้กำหนดกฎเกณฑ์เพื่อจำกัดการใช้อำนาจของตนเอง (autolimitation de l'Etat) เอกชนที่มีความสัมพันธ์กับรัฐมีสิทธิที่จะดำเนินการให้รัฐปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ดังกล่าวโดยการดำเนินการทางศาล กระบวนพิจารณาคดีปกครองจึงเป็นเรื่องเกี่ยวกับความชอบด้วยกฎหมายของการกระทำทางปกครอง ซึ่งศาลในคดีปกครองจะมีบทบาทอย่างมากในเรื่องการค้นหาคือแท้จริง กระบวนพิจารณาคดีปกครองจึงมีลักษณะเป็นระบบไต่สวน⁵⁸ แตกต่างจากคดีแพ่งที่มีกระบวนพิจารณาเป็นระบบกล่าวหา และเนื่องจากความแตกต่างกันระหว่างระบบวิธีพิจารณาคดีทั้งสองระบบดังกล่าว ส่งผลต่อเรื่องบทบาทและอำนาจของศาลที่แตกต่างกันออกไปด้วยดังที่ได้กล่าวมาแล้วนั้นคือ ศาลที่ใช้กระบวนพิจารณาเป็นระบบกล่าวหา ศาลจะเป็นเพียงคนกลางคอยกำกับการดำเนินกระบวนพิจารณาให้เป็นไปโดยชอบด้วยกฎหมาย คู่ความเป็นผู้มีหน้าที่แสวงหาพยานหลักฐานมานำสืบสนับสนุนข้ออ้างข้อเถียงของฝ่ายตน ในขณะที่กระบวนพิจารณาคดีระบบไต่สวน ศาลมีบทบาทและหน้าที่ในการแสวงหาคือแท้จริงเสียเองได้ โดยไม่ต้องคำนึงถึงแต่เฉพาะพยานหลักฐานหรือข้อเท็จจริงที่คู่ความนำสืบเข้ามาในคดี

3.2.4.3.1 หลักการพิพากษาเกินคำขอตามพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลปกครอง และวิธีพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ. 2542

สำหรับการพิพากษาคดีปกครอง แม้ว่ากระบวนพิจารณาคดีปกครองจะมีลักษณะเป็นระบบไต่สวนซึ่งแตกต่างจากคดีแพ่งก็ตาม แต่กระนั้นอำนาจในการพิพากษาคดีของศาลปกครองก็อยู่ภายใต้หลักการพิพากษาห้ามเกินคำขอเช่นเดียวกับคดีแพ่ง โดยศาลต้องพิจารณาชี้ขาดตัดสินคดีเฉพาะที่คู่กรณีได้พิพาทกัน จะพิพากษานอกฟ้องไม่ได้ เว้นแต่จะเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับความสงบเรียบร้อยของสังคม⁵⁹ โดยหลักการพิพากษาห้ามเกินคำขอในคดีปกครองดังกล่าวสามารถแบ่งข้อห้ามการพิพากษาคดีปกครองออกได้เป็นสองกรณีคือ ข้อห้ามมิให้ศาลพิพากษาคดี

⁵⁸ วรณชัย บุญบำรุง. (2551). ความเกี่ยวพันของกฎหมายวิธีพิจารณาคดีแพ่งวิธีพิจารณาคดีอาญาและวิธีพิจารณาคดีปกครอง (งานเอกสารวิชาการส่วนบุคคลส่วนหนึ่งของการอบรมหลักสูตร “ผู้บริหารกระบวนกรยุติธรรมระดับสูง (บ.ย.ส.)” รุ่นที่ 11 วิทยาลัยการยุติธรรม สำนักงานศาลยุติธรรม). หน้า 2.

⁵⁹ วรณชัย บุญบำรุง, ธนกร วรปรัชญากุล และสิริพันธ์ พลรบ ข เล่มเดิม. หน้า 36.

น้อยกว่าคำขอและข้อห้ามมิให้ศาลพิพากษาคดีเกินคำขอ รายละเอียดของหลักการดังกล่าวมีดังต่อไปนี้⁶⁰

1) ข้อห้ามมิให้ศาลพิพากษาคดีน้อยกว่าคำขอ ความหมายของข้อห้ามมิให้ศาลพิพากษาคดีน้อยกว่าคำขอในทางคดีปกครองสามารถแบ่งได้สามประการคือ

(1) ศาลต้องพิพากษาคดีทุกข้อหา จะพิพากษาคดีเฉพาะแต่ข้อหาใดข้อหาหนึ่งโดยละเลยไม่พิพากษาคดีข้อหาอื่นไม่ได้

(2) ศาลต้องพิจารณาและมีคำสั่งเกี่ยวกับคำขอท้ายฟ้องทุกคำขอจะละเลยไม่พิจารณาและมีคำสั่งเกี่ยวกับคำขอใดคำขอหนึ่งไม่ได้

(3) ศาลต้องพิจารณาข้ออ้างหรือข้อสนับสนุนข้อหาทุกข้ออ้างหรือข้อสนับสนุน จะละเลยไม่พิจารณาวินิจฉัยข้ออ้างข้อใดข้อหนึ่งว่าฟังขึ้นหรือฟังไม่ขึ้นไม่ได้

เมื่อพิจารณาข้อห้ามมิให้ศาลพิพากษาคดีน้อยกว่าคำขอในคดีปกครองดังกล่าวแล้ว สังเกตได้ว่ามีลักษณะที่สอดคล้องและสัมพันธ์กันกับประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 142 ในตอนต้นที่บัญญัติว่า “คำพิพากษาหรือคำสั่งของศาลที่ชี้ขาดคดีต้องตัดสินตามข้อหาในคำฟ้องทุกข้อ...” นั่นเอง

2) ข้อห้ามมิให้ศาลพิพากษาคดีเกินคำขอ หัวข้อนี้จะเป็นการอธิบายถึงอำนาจในการพิพากษาคดีของศาลปกครองซึ่งเป็นประเด็นโดยตรงกับปัญหาที่ศึกษาตามวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ การศึกษาถึงหลักการพิพากษาคดีเกินคำขอในคดีปกครองจะทำให้สามารถนำไปเปรียบเทียบถึงความเหมือนหรือความแตกต่างได้เป็นอย่างดีกับหลักการพิพากษาเกินคำขอในคดีแพ่งทั่วไป

ความหมายของข้อห้ามมิให้ศาลพิพากษาคดีเกินคำขอในทางคดีปกครองสามารถแบ่งได้สามประการคือ⁶¹

(1) ศาลจะพิพากษาคดีเกินข้อหาในคำฟ้องไม่ได้ เช่น กฎฉบับหนึ่งมีหลายมาตราหลายข้อ (บทบัญญัติในพระราชกฤษฎีกาเรียกว่ามาตรา ส่วนในกฎกระทรวงเรียกว่าข้อ) ผู้ฟ้องคดีกล่าวอ้างว่าบทบัญญัติที่ฟ้องร้องเพียงมาตราใดมาตราหนึ่งหรือเพียงบางส่วนมีลักษณะที่ไม่ชอบด้วยกฎหมายและขอให้เพิกถอน ในกรณีเช่นนี้ศาลจะต้องพิจารณาและมีคำสั่งเพิกถอนเพียงเฉพาะบทมาตราที่ผู้ฟ้องคดีกล่าวในคำฟ้องเท่านั้น ศาลจะพิพากษาคดีโดยเพิกถอนบทบัญญัติดังกล่าวทั้งฉบับมิได้ ทั้งนี้เพราะแม้ว่าศาลปกครองจะมีลักษณะการพิจารณาคดีเป็นระบบไต่สวน

⁶⁰ วรพจน์ วิศรุตพิชญ์. (2547). เอกสารคำบรรยาย วิธีพิจารณาคดีปกครองทั่วไป (บรรยายเมื่อวันที่ 19 พฤษภาคม 2547 ณ ห้องประชุม 1 สำนักงานศาลปกครอง อาคารเอ็มไพร์ทาวเวอร์ ชั้น 37). หน้า 3-5.

⁶¹ แหล่งเดิม. หน้า 8.

แต่กระนั้นอำนาจของศาลยังคงต้องอยู่ภายใต้หลักที่ว่าศาลต้องพิจารณาพิพากษาคดีตรงตามคำขอด้วย

(2) ศาลจะออกคำสั่งบังคับเกินคำขอท้ายฟ้องไม่ได้ เช่น การเวนคืนในคดีพิพาทเกี่ยวกับความรับผิดชอบอื่น ผู้ฟ้องคดีฟ้องขอให้ศาลเพิ่มค่าทดแทนที่ดินส่วนที่ถูกเวนคืนให้ โดยอ้างว่าคณะกรรมการกำหนดราคาเบื้องต้นกีด หรือรัฐมนตรีซึ่งวินิจฉัยอุทธรณ์กีด ให้ค่าทดแทนแก่ผู้ฟ้องคดีน้อยไปจนไม่เป็นธรรม จึงขอให้ศาลเพิ่มให้อีก แต่ผู้ฟ้องคดีไม่ได้ขอให้ศาลกำหนดค่าทดแทนที่ดินส่วนที่เหลือจากการเวนคืน เช่นนี้ศาลจะใช้อำนาจกำหนดค่าทดแทนส่วนที่เหลือให้ด้วยมิได้ แม้จะตรวจพบในสำนวนว่าราคาที่ดินส่วนที่เหลือจากการเวนคืนลดลงก็ตาม เพราะเมื่อผู้ฟ้องคดีไม่ได้มีคำขอให้ศาลกำหนดค่าทดแทนให้ ศาลปกครองก็ไปกำหนดให้ไม่ได้ หรือสำหรับที่ดินส่วนที่เหลือจากการเวนคืน ถ้าเหลือน้อยกฎหมายบังคับว่าเจ้าหน้าที่เวนคืนจะต้องจัดซื้อไป แต่ผู้ฟ้องคดีก็ไม่ได้ขอให้ศาลปกครองสั่งให้เจ้าหน้าที่เวนคืนจัดซื้อ ศาลจะสั่งให้จัดซื้อไม่ได้ เป็นต้น

(3) ศาลจะยกเหตุที่คำสั่งทางปกครองหรือกฎหมายไม่ชอบด้วยกฎหมายด้วยเหตุอื่นหรือข้ออ้างอื่น นอกเหนือจากที่ผู้ฟ้องคดีอ้างมาในคำฟ้องมาเป็นเหตุเพิกถอนกฎหมายหรือคำสั่งทางปกครองนั้นไม่ได้ เช่น ผู้ฟ้องคดีฟ้องว่าคำสั่งทางปกครองออกโดยไม่ชอบด้วยกฎหมาย เพราะเกิดจากการใช้ดุลพินิจโดยมิชอบ โดยมีการอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายซึ่งให้ดุลพินิจฝ่ายปกครองออกคำสั่งเพื่อการอย่างอื่นนอกเหนือจากการรักษาผลประโยชน์สาธารณะที่อยู่ในเจตนารมณ์ของกฎหมายฉบับที่ให้อำนาจ ศาลปกครองแสวงหาข้อเท็จจริงแล้วปรากฏว่าคำสั่งทางปกครองฉบับนี้ออกโดยมีเจตนารมณ์เพื่อจะรักษาผลประโยชน์สาธารณะที่อยู่ในเจตนารมณ์ของกฎหมายฉบับที่ให้อำนาจ ไม่ได้เป็นการใช้ดุลพินิจโดยมิชอบด้วยประการใดทั้งสิ้น ข้ออ้างนี้ไม่มีมูล แต่ศาลปกครองตรวจพบว่าคำสั่งทางปกครองฉบับนี้เป็นคำสั่งกระทบสิทธิของผู้ฟ้องคดีแต่ไม่ได้ปฏิบัติตามมาตรา 30 วรรคหนึ่ง แห่งพระราชบัญญัติวิธีปฏิบัติราชการทางปกครอง พ.ศ. 2539 คือ คำสั่งไม่ชอบด้วยกฎหมายเพราะเหตุว่าออกโดยไม่ปฏิบัติตามรูปแบบขั้นตอนที่เป็นสาระสำคัญที่กฎหมายกำหนดไว้ ศาลปกครองจะยกเอาเหตุผลนี้ขึ้นวินิจฉัยว่าคำสั่งทางปกครองฉบับนี้ไม่ชอบด้วยกฎหมายและเพิกถอนด้วยเหตุผลนี้ไม่ได้ เพราะผู้ฟ้องคดีขอให้วินิจฉัยว่าคำสั่งทางปกครองมิชอบด้วยกฎหมายเพราะออกโดยใช้ดุลพินิจโดยมิชอบ

3.2.4.3.2 ข้อยกเว้นของหลักการพิพากษาเกินคำขอตามพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ. 2542

แม้ว่าการพิพากษาคดีปกครองจะต้องอยู่ภายใต้หลักการพิพากษาห้ามเกินคำขอ แต่อย่างไรก็ตามในคดีปกครองมีการนำหลักกฎหมายสำคัญประการหนึ่งมาเป็นตัวผ่อน

คล้ายความเคร่งครัดของหลักการพิพากษาห้ามเกินคำขอดังกล่าว นั่นคือหลักความสงบเรียบร้อยและศีลธรรมอันดีของประชาชน โดยเป็นข้อยกเว้นที่ว่าศาลจะมีอำนาจพิพากษาคดีเกินไปกว่าที่ปรากฏในคำขอของคู่ความได้ สิ่งนั้นจะต้องเป็นเรื่องความสงบเรียบร้อยและศีลธรรมอันดีของประชาชน โดยศาลมีอำนาจหยิบยกเอาความสงบเรียบร้อยของประชาชนขึ้นพิจารณาได้ แม้ไม่มีคู่ความฝ่ายใดกล่าวอ้างก็ตาม ซึ่งข้อยกเว้นในกรณีนี้ของคดีปกครอง เมื่อเปรียบเทียบกับคดีแพ่งแล้วเห็นว่ามีลักษณะเป็นประการเดียวกันกับประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 142 (5)

สาระสำคัญของข้อยกเว้นประเด็นข้อกฎหมายเกี่ยวกับความสงบเรียบร้อยในคดีปกครองสามารถแบ่งได้เป็น 3 ประการดังนี้⁶²

1) ศาลไม่เพียงแต่มีอำนาจที่จะยกปัญหาเกี่ยวกับความสงบเรียบร้อยขึ้นมาพิจารณาวินิจฉัย แต่ศาลยังมีหน้าที่ต้องยกเอาปัญหานั้นขึ้นมาพิจารณาวินิจฉัยเองด้วย หมายความว่าแม้คู่กรณีหรือคู่ความมิได้ยกปัญหาข้อกฎหมายเกี่ยวกับความสงบเรียบร้อยขึ้นกล่าวอ้างในคำคู่ความหรือได้ยกขึ้นกล่าวอ้างไว้แล้ว แต่ต่อมาในภายหลังได้มีการแก้ไขเพิ่มเติมคำฟ้องและถอนเหตุนี้ออกไปแล้วก็ตาม ศาลก็ยังมีหน้าที่ที่จะต้องยกเหตุที่ผู้ฟ้องคดีถอนออกไปแล้วขึ้นมาพิจารณาวินิจฉัยได้

2) หน้าที่ของศาลที่จะต้องหยิบยกเอาเหตุแห่งความสงบเรียบร้อยขึ้นพิจารณาวินิจฉัย จะเกิดขึ้นเมื่อปรากฏเหตุจากเอกสารในสำนวนว่าน่าจะมีเหตุดังกล่าวเกิดขึ้นในคดีหลักการในข้อนี้เป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นว่าศาลมิได้ใช้ดุลพินิจอย่างไม่มีข้อจำกัด การที่ศาลจะพิพากษาเกินคำขอโดยยกประเด็นข้อกฎหมายเกี่ยวกับความสงบขึ้นกล่าวอ้างนั้น จะต้องปรากฏเหตุอันสมควรในคดีด้วย อาทิ กฎกระทรวงไม่ได้ออกโดยรัฐมนตรี เนื่องจากผู้ลงนามในกฎกระทรวงไม่ใช่รัฐมนตรีว่าการกระทรวง แต่รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงเป็นผู้ลงนามและเขียนว่าปฏิบัติราชการแทนรัฐมนตรีว่าการกระทรวง เช่นนี้นับว่ามีเหตุอันควรสงสัยว่ามีการมอบอำนาจกันจริงหรือไม่

3) เมื่อยกเหตุหรือปัญหาเกี่ยวกับความสงบเรียบร้อยขึ้นวินิจฉัยแล้ว ข้อวินิจฉัยไม่จำเป็นต้องปรากฏในคำพิพากษา โดยข้อวินิจฉัยของศาลเกี่ยวกับปัญหาความสงบเรียบร้อยจะปรากฏในคำพิพากษาต่อเมื่อศาลยกเอาเหตุดังกล่าวขึ้นวินิจฉัยคดี อาทิ กรณีตัวอย่างเดียวกันกับข้างต้น เมื่อศาลหยิบยกข้อกฎหมายเกี่ยวกับความสงบเรียบร้อยขึ้นวินิจฉัยแล้ว และภายหลังจากการแสวงหาข้อเท็จจริงในคดีเสร็จสิ้น ปรากฏว่าการมอบอำนาจของรัฐมนตรีว่าการกระทรวงให้แก่รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงไม่ได้ครอบคลุมไปถึงในเรื่องให้ออกกฎกระทรวงดังกล่าวด้วย แสดง

⁶² แหล่งเดิม. หน้า 9.

ว่ากฎกระทรวงออกโดยเจ้าหน้าที่ที่ไม่มีอำนาจออกจึงไม่ชอบด้วยกฎหมายต้องเพิกถอน โดยยกเหตุดังกล่าวมาเป็นเหตุในการเพิกถอน

ตัวอย่างปัญหาข้อกฎหมายเกี่ยวกับความสงบเรียบร้อยในคดีปกครอง

ปัญหาว่าประการใดบ้างที่จะถือได้ว่าเป็นเรื่องความสงบเรียบร้อยของประชาชน อาจศึกษาได้จากตัวอย่างคำพิพากษาศาลปกครองสูงสุดดังต่อไปนี้

ปัญหาเรื่องระยะเวลาการฟ้องคดี

คำพิพากษาศาลปกครองสูงสุดที่ อ.85/2553 ปัญหาเรื่องระยะเวลาการฟ้องคดีเป็นปัญหาข้อกฎหมายเกี่ยวกับความสงบเรียบร้อยของประชาชนที่ศาลอาจยกขึ้นวินิจฉัยเองได้ตามข้อ 92 ประกอบข้อ 116 แห่งระเบียบฯ ว่าด้วยวิธีพิจารณาคดีปกครองฯ เมื่อข้อเท็จจริงปรากฏว่า ผู้ฟ้องคดีนำคดีมาฟ้องต่อศาลปกครองเมื่อพ้นระยะเวลาการฟ้องคดีตามมาตรา 51 แห่งพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลปกครองฯ และเมื่อการฟ้องคดีนี้ไม่เกี่ยวกับการคุ้มครองประโยชน์สาธารณะและไม่เป็นประโยชน์แก่ส่วนรวม อีกทั้งกรณีไม่มีเหตุจำเป็นอันใดที่ศาลจะรับไว้พิจารณาตามมาตรา 52 แห่งพระราชบัญญัติเดียวกัน ศาลปกครองจึงไม่อาจรับคดีนี้ไว้พิจารณาพิพากษา กรณีไม่จำเป็นต้องวินิจฉัยประเด็นอื่นอีกต่อไปพิพากษายกฟ้อง แต่ให้คืนค่าธรรมเนียมศาลทั้งหมดในชั้นศาลปกครองชั้นต้นและชั้นอุทธรณ์ให้แก่ผู้ฟ้องคดี

ปัญหาเกี่ยวกับการดำเนินกระบวนการพิจารณาของศาล

คำพิพากษาศาลปกครองสูงสุดที่ อ.19/2553 กรณีที่ศาลปกครองชั้นต้นแจ้งกำหนดวันสิ้นสุดการแสวงหาข้อเท็จจริงล่วงหน้าไม่ถึงสิบวัน เป็นการดำเนินกระบวนการพิจารณาที่ไม่ชอบด้วยข้อ 62 แห่งระเบียบฯ ว่าด้วยวิธีพิจารณาคดีปกครองฯ และปัญหาดังกล่าวเป็นปัญหาข้อกฎหมายอันเกี่ยวกับความสงบเรียบร้อยของประชาชน ศาลปกครองสูงสุดมีอำนาจยกขึ้นวินิจฉัยแล้วพิพากษาหรือมีคำสั่งได้ ทั้งนี้ตามข้อ 92 ประกอบกับข้อ 116 แห่งระเบียบฯ ฉบับเดียวกัน พิพากษายกคำพิพากษาของศาลปกครองชั้นต้นให้ศาลปกครองชั้นต้นดำเนินกระบวนการพิจารณาให้ถูกต้อง และมีคำพิพากษาหรือคำสั่งใหม่ตามรูปคดีต่อไป

คำพิพากษาศาลปกครองสูงสุดที่ อ.67/2553 พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลปกครองฯ มาตรา 73 วรรคสี่บัญญัติว่า คำพิพากษาหรือคำสั่งของศาลปกครองสูงสุดให้เป็นที่สุดเมื่อคดีนี้ศาลปกครองสูงสุดได้เคยมีคำสั่งให้แก่คำสั่งของศาลปกครองชั้นต้นที่สั่งไม่รับคำฟ้องที่ฟ้องผู้ถูกฟ้องคดีทั้งสองไว้พิจารณา เป็นให้รับคำฟ้องในส่วนของผู้ถูกฟ้องคดีที่ 1 ไว้พิจารณา นอกจากที่แก้ไขเป็นไปตามคำสั่งของศาลปกครองชั้นต้น ดังนั้นคดีในส่วนของผู้ถูกฟ้องคดีที่ 2 จึงเป็นที่สุดแล้ว การที่ต่อมาศาลปกครองชั้นต้นได้พิจารณาและพิพากษายกฟ้องในส่วนของผู้ถูกฟ้องคดีที่ 2 อีก

จึงเป็นการไม่ชอบตามมาตรา 73 วรรคสี่ แห่งพระราชบัญญัติดังกล่าว ปัญหาดังกล่าวเป็นปัญหาข้อกฎหมายอันเกี่ยวข้องกับความสงบเรียบร้อยของประชาชน ศาลปกครองสูงสุดมีอำนาจยกขึ้นวินิจฉัยแล้วพิพากษาหรือมีคำสั่งได้ตามข้อ 92 ประกอบข้อ 116 แห่งระเบียบฯ ว่าด้วยวิธีพิจารณาคดีปกครองฯ พิกษายกคำพิพากษาของศาลปกครองชั้นต้นแล้วส่งสำนวนคดีขึ้นไปยังศาลปกครองชั้นต้นเพื่อให้พิพากษาใหม่ให้ถูกต้อง

คำพิพากษาศาลปกครองสูงสุดที่ อ.125/2553 คดีพิพาทเกี่ยวกับการที่หน่วยงานทางปกครองหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐกระทำการโดยไม่ชอบด้วยกฎหมาย โดยการออกคำสั่งทางปกครองตามมาตรา 9 วรรคหนึ่ง (1) แห่งพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลปกครองฯ ศาลปกครองมีอำนาจพิจารณาพิพากษาและมีคำสั่งให้เพิกถอนคำสั่งที่เป็นเหตุแห่งการฟ้องคดีได้ โดยไม่จำเป็นต้องพิพากษาให้ผู้ถูกฟ้องคดีเป็นผู้เพิกถอนคำสั่งดังกล่าว และในการมีคำสั่งนั้นศาลมีอำนาจกำหนดว่าจะให้มีผลย้อนหลังหรือไม่ย้อนหลังหรือมีผลไปในอนาคตถึงขณะใดขณะหนึ่ง หรือจะกำหนดให้มีเงื่อนไขอย่างใดก็ได้ตามมาตรา 72 แห่งพระราชบัญญัติฉบับเดียวกัน ดังนั้นการที่ศาลปกครองชั้นต้นพิพากษาให้ผู้ถูกฟ้องคดีที่ 1 โดยผู้ถูกฟ้องคดีที่ 2 เพิกถอนคำสั่งของผู้ถูกฟ้องคดีที่ 1 ในส่วนที่ให้ผู้ฟ้องคดีร่วมกันรับผิดชอบใช้ค่าสินไหมทดแทนและให้ผู้ถูกฟ้องคดีที่ 4 เพิกถอนคำสั่งของผู้ถูกฟ้องคดีที่ 4 ที่ไม่เห็นชอบด้วยกับคำอุทธรณ์ของผู้ฟ้องคดี จึงไม่ถูกต้อง ซึ่งแม้คู่กรณีได้ยื่นอุทธรณ์คัดค้าน ในประเด็นนี้ศาลปกครองสูงสุดย่อมมีอำนาจยกขึ้นมาวินิจฉัยเองได้ เนื่องจากเป็นประเด็นปัญหาเกี่ยวกับการพิพากษาและคำสั่งของศาลอันเกี่ยวข้องกับความสงบเรียบร้อยของประชาชน ตามข้อ 92 ประกอบข้อ 116 แห่งระเบียบฯ ว่าด้วยวิธีพิจารณาคดีปกครองฯ จึงพิพากษาแก้คำพิพากษาของศาลปกครองชั้นต้น เป็นให้เพิกถอนคำสั่งของผู้ถูกฟ้องคดีที่ 1 เฉพาะในส่วนที่ให้ผู้ฟ้องคดีร่วมกันรับผิดชอบใช้ค่าสินไหมทดแทนอย่างลูกหนี้ร่วม และเพิกถอนคำสั่งของผู้ถูกฟ้องคดีที่ 4 ที่ไม่เห็นชอบด้วยกับคำอุทธรณ์ของผู้ฟ้องคดี โดยให้มีผลย้อนหลังไปนับแต่วันที่ออกคำสั่งทั้งสองคำสั่ง นอกจากที่แก้ไขเป็นไปตามคำพิพากษาของศาลปกครองชั้นต้น

3.2.4.3.3 หลัก Ultra Petita ในคดีปกครอง

หลัก Ultra Petita หรือหลักการพิพากษาเกินคำขอ (ได้กล่าวมาแล้วในส่วนกฎหมายอิตาลี) เป็นหลักกฎหมายลาตินที่มีมาเป็นระยะเวลายาวนาน หลักการดังกล่าวพบมากในการดำเนินกระบวนการพิจารณาของอนุญาโตตุลาการระหว่างประเทศหรือหลักกฎหมายระหว่างประเทศ เป็นหลักที่ตรงข้ามกับหลัก ne eat iudex ultra vel extra petita partium ซึ่งเป็นหลักที่ห้ามมิให้ศาลพิพากษาเกินคำขอ พบมากในกฎหมายของประเทศที่ใช้ระบบซีวิลลอว์ แต่สำหรับประเทศที่ใช้ระบบคอมมอนลอว์ การใช้หลักดังกล่าวเป็นไปในลักษณะที่ยืดหยุ่นมากกว่า

นอกเหนือจากหลักกฎหมาย *ne eat iudex ultra vel extra petita partium* แล้วหลักกฎหมายสำคัญอีกประการหนึ่งที่ตรงข้ามกันกับหลัก *Ultra Petita* นั่นคือหลักความประสงค์ของคู่ความ ซึ่งเป็นหลักกฎหมายสำคัญของกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งแทบทุกประเทศ โดยสาระสำคัญของหลักการดังกล่าวคือการกล่าวถึงบทบาทและอำนาจของคู่ความต่อการดำเนินกระบวนการพิจารณาซึ่งมีอำนาจอย่างมาก ไม่ว่าจะเป็นในเรื่องการกำหนดทิศทางคดี การกำหนดพยานหลักฐานหรือการสิ้นสุดแห่งคดี รวมไปถึงแนวทางคำบังคับตามคำพิพากษาของศาลเพราะหลักความประสงค์ของคู่ความมีหลักการย่อยประการหนึ่งที่สำคัญคือหลัก *ne eat iudex ultra vel extra petita partium* ที่ห้ามมิให้ศาลพิพากษาคดีเกินกว่าที่คู่ความกล่าวในคำขอตนเอง แนวทางคำพิพากษาคดีของศาลจึงสามารถกำหนดได้จากคำคู่ความหรือคำขอบังคับของคู่ความในคดีนั้น

การนำหลัก *Ultra Petita* มาใช้กับการพิจารณาพิพากษาคดีปกครองนั้น เนื่องมาจากรูปแบบการดำเนินกระบวนการพิจารณาคดีปกครองที่เป็นรูปแบบระบบไต่สวน ซึ่งศาลมีบทบาทอย่างยิ่งในการดำเนินกระบวนการและการแสวงหาข้อเท็จจริงในคดีอันแตกต่างจากการดำเนินกระบวนการคดีแพ่งทั่วไป การนำหลัก *Ultra Petita* มาใช้ในการพิจารณาคดีปกครองเป็นเรื่องที่เหมาะสมอย่างยิ่งโดยเฉพาะกับกรณีที่เป็นข้อถกเถียงในปัจจุบันของศาลปกครองไทยเกี่ยวกับกรณีที่มีการปรากฏข้อเท็จจริงในทางพิจารณาไม่ตรงกับคำขอของคู่ความ โดยเฉพาะประเด็นที่คำร้องขอของคู่ความไม่ครอบคลุมทั้งหมดของการเยียวยาความเสียหายที่ตนได้รับ ซึ่งอาจมีสาเหตุมาจากการไม่ทราบถึงสิทธิของตนเอง⁶³ ในกรณีนี้จะเห็นได้ว่ามีลักษณะคล้ายกับหลักการพิพากษาเกินคำขอในพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ. 2551

ในประเด็นเรื่องการนำหลักการ *Ultra Petita* มาใช้ต่อการพิพากษาคดีปกครองนั้นสามารถจัดกลุ่มกรณีที่ศาลมีอำนาจที่จะมีคำพิพากษาในปัญหาที่คู่ความไม่ได้ขอให้ศาลวินิจฉัยได้ 2 กลุ่มคือ⁶⁴

1) กรณีที่ไม่ต้องการให้มาฟ้องร้องเป็นคดีใหม่ โดยส่วนใหญ่เป็นเรื่องที่กฎหมายกำหนดไว้โดยชัดแจ้ง อาทิ กฎหมายครอบครัว เช่น เรื่องการอุปการะเลี้ยงดูบุตรหลังการหย่า ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์แห่งประเทศไทย มาตรา 1522 กฎหมายให้อำนาจศาลในกรณีที่คู่สมรสหย่ากันโดยคำพิพากษาของศาลหรือการหย่าโดยความยินยอม แต่มิได้ตกลงกันในเรื่องค่าอุปการะเลี้ยงดูบุตรไว้ ให้ศาลมีอำนาจกำหนดเรื่องค่าอุปการะเลี้ยงดูบุตรได้ แม้ว่าจะไม่มีคู่ความฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งร้องขอในคดีก็ตาม (ดูรายละเอียดในส่วนท้ายของบทที่ 3)

⁶³ กรรณิกา สุทธิประสิทธิ์. (2553, มกราคม-เมษายน). “ข้อคิดในเรื่อง *ultra petita* ต่อการพิพากษาคดีปกครอง.” วารสารวิชาการศาลปกครอง, 10,1. หน้า 38.

⁶⁴ แหล่งเดิม. หน้า 40-47.

2) กรณีที่เป็นไปเพื่อคุ้มครองผลประโยชน์ของกลุ่มคนที่อาจจะไม่ทราบสิทธิของตน ตัวอย่างประเด็นนี้เช่นกรณีที่มีการเรียกร้องค่าทดแทนที่ดินจากหน่วยงานทางปกครองเนื่องจากการเวนคืนที่ดิน หากข้อเท็จจริงพบว่าขนาดที่ดินที่แท้จริงที่ผู้เสียหายสูญเสียไป ซึ่งปรากฏจากการได้ส่วนของตุลาการในการดำเนินกระบวนการพิจารณาด้วยวิธีการรังวัดที่ดิน พบว่าจำนวนที่ดินที่แท้จริงมีจำนวนมากกว่าที่ผู้เสียหายเรียกร้องค่าทดแทนในคำฟ้อง ในกรณีเช่นนี้หากในทางพิจารณาเชื่อได้ว่าผู้ฟ้องคดีประสงค์จะร้องขอให้ศาลสั่งให้หน่วยงานทางปกครองเยียวยาخذใช้ราคาที่ดินตามจำนวนเนื้อที่ของที่ดินที่แท้จริงที่ดินเสียไป แต่อาจเนื่องมาจากข้อผิดพลาดหรือข้อผิดพลาดของผู้ฟ้องคดีเอง เป็นเหตุให้เรียกร้องจำนวนที่ดินน้อยกว่าความเป็นจริง จึงเป็นกรณีที่ถือได้ว่าผู้ฟ้องคดีไม่ทราบสิทธิที่แท้จริงของตนเอง กรณีดังกล่าวศาลปกครองควรถือเอาประโยชน์จากข้อยกเว้นของหลักการพิพากษาห้ามเกินคำขอ โดยทำคำพิพากษาที่คุ้มครองผลประโยชน์ให้แก่คู่กรณีได้ หรืออาจใช้วิธีการสั่งให้ผู้ฟ้องคดีแก้ไขคำขอของตน โดยทำเป็นคำฟ้องเพิ่มเติมยื่นต่อศาล ก่อนพ้นกำหนดวันสิ้นสุดการแสวงหาข้อเท็จจริงก็ได้

แม้การพิพากษาคดีปกครองศาลสมควรมานำหลัก Ultra Petita มาประกอบการพิพากษาคดีก็ตาม แต่ทั้งนี้ก็สมควรที่จะพิจารณาควบคู่กันไปกับหลักการได้แย้งหรือการคัดค้านต่อผู้คดี (le principe de la contradiction) ที่ให้คู่ความทุกฝ่ายมีโอกาสได้ทราบข้ออ้างหรือข้อต่อสู้ตลอดจนพยานหลักฐานต่างๆ ของคู่ความอีกฝ่ายหนึ่งและมีโอกาสโต้แย้งต่อสู้ทุกประเด็นของคดีที่ได้มีการพิจารณา ทั้งนี้เพราะศาลไม่อาจพิพากษาคดีโดยยกเอาข้อเท็จจริงที่ศาลหยิบยกขึ้นเอง เว้นแต่จะได้อำนาจโอกาสแก่คู่ความได้รับทราบเพื่อใช้สิทธิโต้แย้งคัดค้านเสียก่อน ดังนั้นหากศาลจะพิพากษาเกินคำขอ เมื่อปรากฏข้อเท็จจริงอย่างใดอย่างหนึ่งขึ้นในกระบวนการพิจารณาคดี ก็ต้องเปิดโอกาสให้คู่ความรับทราบด้วยก่อนการพิพากษาคดี โดยศาลต้องเรียกคู่ความมาสอบถามเพราะคู่ความยังสามารถแก้ไขเพิ่มเติมคำคู่ความได้หากมีเหตุอันสมควร ภายใต้กรอบระยะเวลาตามระเบียบว่าด้วยวิธีพิจารณาคดี เช่น ก่อนพ้นวันสิ้นสุดการแสวงหาข้อเท็จจริง เป็นต้น⁶⁵

เมื่อพิจารณาดังที่ได้กล่าวมาข้างต้นแล้วพบว่า แม้คดีปกครองจะมีลักษณะและรูปแบบในการดำเนินกระบวนการพิจารณาที่แตกต่างจากคดีแพ่งทั่วไปก็ตาม แต่ถึงกระนั้นการพิพากษาคดีปกครองก็คงยึดหลักการเช่นเดียวกันกับหลักการพิพากษาคดีแพ่งทั่วไปนั่นคือหลักการพิพากษาห้ามเกินคำขอ ne eat iudex ultra vel extra petita partium แต่ศาลยังมีอำนาจที่จะหยิบยกเอาเรื่องกฎหมายเกี่ยวกับความสงบเรียบร้อยขึ้นประกอบการพิจารณาพิพากษาคดี โดยหากศาลเห็นว่าคดีมีเหตุอันสมควรหยิบยกปัญหาข้อกฎหมายเกี่ยวกับความสงบขึ้นกล่าวอ้าง ศาลก็มี

⁶⁵ แหล่งเดิม. หน้า 48.

อำนาจกระทำการดังกล่าวและพิพากษาคดีไปตามข้อกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับความสงบเรียบร้อยนั้น แม้ว่าจะไม่มีคู่ความฝ่ายใดกล่าวอ้างก็ตาม ทั้งนี้เพราะถือว่าเป็นหน้าที่ของศาลเอง

ตัวอย่างคำพิพากษาศาลปกครองสูงสุดที่วินิจฉัยโดยใช้อำนาจพิพากษา
เกินคำขอ

คำพิพากษาศาลปกครองสูงสุดที่ อ.231/2552 วินิจฉัยในประเด็นเรื่อง ดอกเบี้ยเงินค่าทดแทนไว้ว่า “มีปัญหาที่ต้องวินิจฉัยด้วยการจ่ายดอกเบี้ยในจำนวนเงินค่าทดแทน ที่ดินที่เพิ่มขึ้น ถือเป็นบทบังคับของกฎหมายหรือเป็นเพียงสิทธิในการขอดอกเบี้ยที่ผู้ฟ้องคดีต้องมี คำขอมาในคำขอท้ายฟ้อง พิเคราะห์แล้วเห็นว่ามาตรา 26 วรรคสาม แห่งพระราชบัญญัติว่าด้วยการเวนคืนอสังหาริมทรัพย์ พ.ศ. 2530 กำหนดในลักษณะที่เป็นเงื่อนไขว่า ในกรณีที่รัฐมนตรีหรือศาล วินิจฉัยให้ชำระเงินค่าทดแทนเพิ่มขึ้นและกำหนดสภาพบังคับ ซึ่งมีผลไปยังผู้มีสิทธิได้รับเงินค่า ทดแทนด้วยว่าให้ได้รับดอกเบี้ยในอัตราสูงสุด โดยกำหนดวันเริ่มคิดคำนวณดอกเบี้ยไว้เป็นการ เฉพาะมิใช่กำหนดว่าให้มีสิทธิขอดอกเบี้ย และแม้ว่าหลักกฎหมายในเรื่องห้ามมิให้ศาลพิพากษา เกินไปกว่าหรือนอกเหนือจากที่ปรากฏในคำฟ้องจะถือเป็นหลักกฎหมายทั่วไปก็ตาม แต่ก็มีคำ บังคับไม่สูงกว่าพระราชบัญญัติ ดังปรากฏในบทบัญญัติแห่งกฎหมายเฉพาะซึ่งกำหนดเป็นบท ยกเว้นให้ศาลมีคำพิพากษาหรือคำสั่งเกินคำขอบังคับได้ในหลายกรณีได้แก่ กรณีที่เป็นข้อกฎหมาย อันเกี่ยวข้องกับความสงบเรียบร้อยของประชาชน กรณีเพื่อความเป็นธรรมแก่คู่ความ และกรณีเพื่อเยียวยา ความเสียหายตามคำฟ้อง เช่น บทบัญญัติในมาตรา 142 (5) และ (6) แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณา ความแพ่ง มาตรา 52 แห่งพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลแรงงานและวิธีพิจารณาคดีแรงงาน พ.ศ. 2522 และ มาตรา 39 พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ. 2551 บัญญัติ และมาตรา 26 วรรคสามแห่ง พระราชบัญญัติว่าด้วยการเวนคืนอสังหาริมทรัพย์ พ.ศ. 2530 บัญญัติให้ผู้ถูกเวนคืนได้รับดอกเบี้ย ในอัตราสูงสุดประเภทเงินฝากประจำของธนาคารออมสินในจำนวนเงินที่เพิ่มขึ้นด้วยนั้น เห็นได้ว่า บทบัญญัตินี้ดังกล่าวเป็น บทกฎหมายเฉพาะ ประกอบกับพระราชบัญญัติเวนคืนอสังหาริมทรัพย์ พ.ศ. 2530 เป้ากฎหมายมหาชน บทบัญญัติมาตรา 26 วรรคสามแห่งพระราชบัญญัตินี้ดังกล่าวจึงเป็น บทกฎหมายบังคับ (Jus cogens) และเป็นบทกฎหมายเคร่งครัด (Jus strictum) ศาลจึงยกขึ้นวินิจฉัย เองได้แม้ไม่มีคำขอของผู้ฟ้องคดีหรือรัฐมนตรีมิได้กำหนดดอกเบี้ยให้ไว้ นอกจากนี้ดอกเบี้ยตาม ความในมาตรา 26 วรรคสาม ก็มีขึ้นเป็นดอกเบี้ยที่กฎหมายกำหนดให้เพราะเหตุจากการผิวนัดทาง แพ่งแต่อย่างใด แต่เป็นความรับผิดชอบอื่นของหน่วยงานทางปกครองหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐ อันเกิด จากการใช้อำนาจมหาชนเวนคืนอสังหาริมทรัพย์ของเอกชน ทำให้เอกชนได้รับความเดือดร้อนและ เสียหาย ซึ่งจำต้องได้รับการเยียวยาที่เหมาะสมและเป็นธรรม และเมื่อมิได้ขอใช้ค่าทดแทนที่เป็น ธรรมภายในเวลาอันควรตามบทบัญญัติในมาตรา 42 วรรคหนึ่งและวรรคสองของรัฐธรรมนูญแห่ง

ราชอาณาจักรไทย บทบัญญัติในเรื่องดอกเบี้ยตามมาตรา 26 วรรคสาม จึงได้ถูกบัญญัติขึ้นเพื่อเจตนารมณ์ดังกล่าว เพื่อมิให้เอกชนผู้ถูกเวนคืนอสังหาริมทรัพย์ขัดขวางและต่อต้านการเวนคืนอันจะทำให้ภารกิจในการจัดทำบริการสาธารณะของรัฐไม่บรรลุผล ปัญหาเรื่องดอกเบี้ยตามมาตรา 26 วรรคสาม จึงเป็นปัญหาข้อกฎหมายเกี่ยวกับความสงบเรียบร้อยของประชาชน ซึ่งศาลอาจยกขึ้นวินิจฉัยให้เป็นไปตามกฎหมายได้แม้ไม่มีคู่ความฝ่ายใดร้องขอตามข้อ 92 แห่งระเบียบของที่ประชุมใหญ่ตุลาการในศาลปกครองสูงสุด ว่าด้วยวิธีพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ. 2543” (คำพิพากษาศาลปกครองสูงสุดนี้ผู้ศึกษาได้อ้างอิงเป็นฉบับย่อเอาไว้ในภาคผนวก ก.ท้ายเล่ม)

อย่างไรก็ตามภายหลังจากมีคำพิพากษาศาลปกครองสูงสุดฉบับนี้แล้ว กลับพบว่าคำพิพากษาศาลปกครองสูงสุดอีกฉบับที่วินิจฉัยห้ามมิให้ศาลคดีปกครองใช้อำนาจพิพากษาเกินคำขอ อาทิ

คำพิพากษาศาลปกครองสูงสุดที่ อ.101/2553 คดีนี้ศาลปกครองสูงสุดเห็นว่าผู้ถูกฟ้องคดีที่ 2 จะต้องรับผิดชอบใช้ค่าเสียหายให้ผู้ฟ้องคดีเป็นเงินจำนวน 30,000 บาท พร้อมด้วยดอกเบี้ยร้อยละ 7.5 ต่อปีนับแต่วันทำละเมิด แต่เนื่องจากผู้ฟ้องคดีมีคำขอให้ศาลใช้ดอกเบี้ยนับแต่วันฟ้องจนกว่าจะชำระเสร็จศาลจึงไม่อาจพิพากษาเกินคำขอได้ จึงกำหนดให้ผู้ถูกฟ้องคดีที่ 2 ชำระดอกเบี้ยในอัตราร้อยละ 7.5 ต่อปี ของต้นเงินจำนวน 30,000 บาท นับแต่วันฟ้องเป็นต้นไปจนกว่าจะชำระเสร็จตามคำขอ

แนวคำพิพากษาศาลปกครองสูงสุดที่วินิจฉัยแบ่งออกเป็น 2 แนวทาง เช่นนี้ อาจก่อให้เกิดความขัดข้องต่อการใช้อำนาจในการดำเนินกระบวนการพิจารณาพิพากษาคดีได้ อย่างไรก็ตามในขณะนี้ยังไม่พบว่ามีกรออกระเบียบที่ประชุมใหญ่ตุลาการศาลปกครองสูงสุดหรือข้อกำหนดใดในเรื่องดังกล่าว จึงต้องรอการศึกษาและแก้ไขปัญหาดังกล่าวต่อไปในภายหน้า

3.2.4.4 การดำเนินคดีแบบกลุ่ม

การดำเนินคดีแบบกลุ่ม (Class Action) เป็นส่วนหนึ่งของกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งของต่างประเทศ ซึ่งส่วนใหญ่พบในประเทศที่ใช้ระบบคอมมอนลอว์เป็นกระบวนการพิจารณาที่กำหนดให้บุคคลหนึ่งหรือหลายคนดำเนินคดีเพื่อประโยชน์ของตนเอง และเพื่อประโยชน์ของบุคคลอื่นที่อยู่ภายใต้ข้อเท็จจริง หรือข้อกฎหมายอย่างเดียวกัน โดยไม่ต้องมีการมอบอำนาจให้ดำเนินคดีแทนและผลของคำพิพากษาในคดีดังกล่าวจะผูกพันถึงกลุ่มบุคคลที่ได้รับการดำเนินคดีแทนด้วย การดำเนินคดีลักษณะนี้มีวัตถุประสงค์เพื่ออำนวยความสะดวกแก่กลุ่มบุคคลที่อยู่ภายใต้สถานการณ์เดียวกันให้เข้าสู่การพิจารณาของศาลในครั้งเดียวอันจะเป็นประโยชน์ต่อศาลและคู่ความ

ในการประหยัดค่าใช้จ่าย เวลา และลดจำนวนคดีที่มีข้อเท็จจริงหรือข้อกฎหมายอย่างเดียวกันขึ้นสู่การพิจารณาของศาล และคู่ความจะได้รับการเยียวยาสิทธิในผลทางกฎหมายเป็นอย่างเดียวกัน⁶⁶

ตัวอย่างคดีที่พบว่ามี การดำเนินคดีแบบกลุ่ม อาทิ คดีเกี่ยวกับการคุ้มครองผู้บริโภคและคดีสิ่งแวดล้อม ซึ่งโดยส่วนใหญ่แล้วเป็นคดีที่รัฐจะต้องเข้ามาคุ้มครองเพราะเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับประโยชน์สาธารณะ การให้หน่วยงานของรัฐฟ้องคดีแทนผู้เสียหายจำนวนมากมีข้อจำกัด การดำเนินคดีหลายประการและให้ความคุ้มครองแก่ประชาชนได้ไม่ทั่วถึงและเพียงพอ ส่วนการให้เอกชนฟ้องคดีแทนผู้เสียหายจำนวนมากซึ่งใช้กันอยู่ในประเทศที่ใช้ระบบชีวิตลอว์ ส่วนใหญ่ก็ยังไม่สามารถคุ้มครองผู้เสียหายจำนวนมากได้อย่างมีประสิทธิภาพ จึงได้เกิดแนวความคิดให้เอกชนรวมตัวกันฟ้องคดีเพื่อเยียวยาความเสียหายของตนเองซึ่งเป็นรูปแบบที่ใช้กันอยู่ในประเทศที่ใช้ระบบคอมมอนลอว์⁶⁷ โดยสามารถพบกลไกดังกล่าวย้อนอดีตไปได้จนถึงยุคกลางของประเทศอังกฤษโดยเป็นกระบวนการพิจารณาที่ใช้กันในศาลเอควิตี้ แต่วิวัฒนาการดังกล่าวในประเทศอังกฤษได้ถึงทางตันเนื่องจากมีคำพิพากษาของศาลในปี ค.ศ. 1910 วินิจฉัยว่าผลประโยชน์ร่วมกันของสมาชิกกลุ่มซึ่งเป็นเงื่อนไขในการที่ศาลจะรับฟังจะไม่เกิดขึ้น เนื่องจากสิทธิการได้รับชดเชยค่าสินไหมทดแทนของแต่ละคนอาจจะแตกต่างกัน ต่อมาได้มีแนวความคิดที่จะให้เอกชนรวมตัวกันเพื่อฟ้องคดีเยียวยาความเสียหายของตนเอง ซึ่งเป็นที่มาของการดำเนินคดีแบบกลุ่มและได้รับความสำเร็จอย่างมากในประเทศสหรัฐอเมริกา โดยกำหนดหลักการเกี่ยวกับการดำเนินคดีแบบกลุ่มไว้ใน Rule 23 แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งซึ่งมีสาระสำคัญเป็นการอนุญาตให้มีการดำเนินคดีแบบกลุ่มสำหรับคดีที่เรียกร้องให้ใช้ค่าสินไหมทดแทนและคดีที่ขอให้ศาลสั่งห้ามกระทำการ การดำเนินคดีแบบกลุ่มของประเทศสหรัฐอเมริกาได้แพร่หลายไปในประเทศกลุ่มคอมมอนลอว์ เช่น ประเทศแคนาดา ประเทศออสเตรเลีย แม้กระทั่งในบางประเทศของกลุ่มชีวิตลอว์ เช่น ประเทศบราซิล หรือรัฐควิเบคของประเทศแคนาดา และประเทศต่างๆ ในทวีปเอเชีย อาทิ ประเทศจีน ประเทศอินโดนีเซีย รวมทั้งประเทศฝรั่งเศสก็มีความพยายามเสนอเป็นร่างกฎหมายด้วย⁶⁸

⁶⁶ รชฏ บุญสินสุข. (2545). การดำเนินคดีแบบกลุ่มในระบบกฎหมายคอมมอนลอว์และชีวิตลอว์. หน้า 1.

⁶⁷ สมบัติ พฤติพิงศภัต. (2549, กุมภาพันธ์). “ร่างกฎหมายเกี่ยวกับการดำเนินคดีแบบกลุ่ม (Class Action).” *ศาลยุติธรรมปริทัศน์*, 1, 2. หน้า 57.

⁶⁸ สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา. (2554). บันทึกสำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา ประกอบร่างพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง (ฉบับที่ ...) พ.ศ. ... (การดำเนินคดีแบบกลุ่ม). สืบค้นเมื่อ 11 กันยายน 2554, จาก <http://web.krisdika.go.th/data/news/news10985.pdf>

3.2.4.4.1 การดำเนินคดีแบบกลุ่มของประเศสหรัฐอเมริกา

ประเศสหรัฐอเมริกาเป็นประเทศที่มีการพัฒนาระบบการดำเนินคดีแบบกลุ่มได้อย่างมีประสิทธิภาพจนกลายเป็นต้นแบบในการร่างกฎหมายเกี่ยวกับการดำเนินคดีแบบกลุ่มของหลายๆ ประเทศ ซึ่งรวมถึงการร่างกฎหมายของประเทศไทยด้วย วิธีการดำเนินคดีแบบกลุ่มของประเศสหรัฐอเมริกามีบัญญัติอยู่ในกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง Rule 23 (d) ซึ่งบัญญัติให้อำนาจแก่ผู้พิพากษาที่พิจารณาคดีแบบกลุ่มอย่างกว้างขวางในการจัดการคดีอย่างใกล้ชิดทุกขั้นตอนตั้งแต่เริ่มต้นฟ้องคดี โดยมีอำนาจพิจารณาว่าสมควรที่จะอนุญาตให้ดำเนินคดีแบบกลุ่ม (Whether a class is certified) หรือไม่ รวมถึงมีบทบาทในการตรวจสอบและการพิจารณาอนุญาตให้ทำสัญญาประนีประนอมยอมความในการดำเนินคดีแบบกลุ่ม (Class Action Settlement) ว่าเป็นธรรมและเป็นประโยชน์ต่อสมาชิกกลุ่มอย่างแท้จริงหรือไม่⁶⁹

การดำเนินคดีแบบกลุ่มประเศสหรัฐอเมริกามีได้กำหนดประเภทของคดีที่สามารถดำเนินคดีแบบกลุ่มไว้ จึงใช้ได้กับการดำเนินคดีทุกประเภทที่มีข้อเท็จจริงตรงตามหลักการของการดำเนินคดีแบบกลุ่ม โดยโจทก์ซึ่งเป็นตัวแทนของกลุ่มอาจฟ้องคดีต่อศาลได้ทั้งศาลในมลรัฐนั้น (State Court) หรืออาจฟ้องในศาลสหพันธรัฐ (Federal Court) ที่มีเขตอำนาจเหนือคดียุ่ได้ เมื่อคดีที่ฟ้องนั้นเกี่ยวข้องกับกฎหมายสหพันธรัฐ หรือแม้จะเป็นคดีที่เกี่ยวกับกฎหมายของมลรัฐแต่หากโจทก์มีภูมิลำเนาคนละมลรัฐกันก็สามารถนำคดีมาฟ้องที่ศาลสหพันธรัฐได้⁷⁰

อย่างไรก็ตามการดำเนินคดีแบบกลุ่มในประเศสหรัฐอเมริกาก็ผ่านมายังไม่ถึงว่าบรรลุผลสำเร็จตรงตามเจตนารมณ์ของการดำเนินคดีอย่างแท้จริง จำนวนคดีแบบกลุ่มที่มีการดำเนินการในศาลเกินกว่าร้อยละ 90 เสร็จลงด้วยการทำสัญญาประนีประนอมยอมความ ซึ่งข้อเสียของการทำสัญญาประนีประนอมยอมความคือการสัวกันระหว่างนายจำเลยและทนายความกลุ่ม เป็นเหตุให้ผู้ที่ไม่ได้รับประโยชน์จากการประนีประนอมยอมความในการดำเนินคดีแบบกลุ่ม กลับกลายเป็นทนายความกลุ่ม (Class Attorney) ซึ่งจะได้รับเงินรางวัล (Fee Award) เป็นจำนวนมหาศาล และจำเลยซึ่งต้องการลดจำนวนเงินที่ต้องชดใช้แก่ผู้ได้รับความเสียหายให้น้อยที่สุด ขณะที่สมาชิกกลุ่ม (Class Member) แต่ละคนกลับได้รับเงินจำนวนเพียงเล็กน้อยไม่เพียงพอต่อการเยียวยาความเสียหายของสมาชิกกลุ่ม วิธีการประนีประนอมยอมความที่เกิดขึ้นบ่อยคือวิธีการจ่ายคูปองแทนเงินสด (Coupon Settlements) ตัวอย่างคดีที่มักหยิบยกขึ้นกล่าวอ้างในประเศสหรัฐ

⁶⁹ ธนาธิกร เนาวรัตน์. (2551, ตุลาคม-พฤศจิกายน). “การดำเนินคดีแบบกลุ่ม (Class Actions): ประสบการณ์ของประเศสหรัฐอเมริกา.” *ศาลยุติธรรมปริทัศน์*, 3, 1. หน้า 50.

⁷⁰ วิชัย อธิษณันตะ และคณะ. (2549). *การดำเนินคดีแบบกลุ่ม (Class Action)* (รายงานการวิจัย). หน้า 59.

อเมริกาได้แก่ กรณีของบริษัทโตโยต้า มอเตอร์ เซลล์ ตกลงจ่ายค่าเสียหายโดยการออกคูปองชนิด โอนเปลี่ยนมือได้ให้แก่สมาชิกกลุ่มรวมมูลค่าคูปองทั้งสิ้น 2.8 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ โดยสมาชิกกลุ่มแต่ละคนที่ได้รับคูปองมีสิทธิใช้คูปองในการต่อรองราคาซื้อหรือเช่ารถยนต์ใหม่หรือรถยนต์มือสองของบริษัทโตโยต้าได้ในราคาส่วนลด ไม่เกินคนละ 150 เหรียญสหรัฐฯ โดยบริษัทตัวแทนจำหน่ายรถยนต์โตโยต้าจะต้องต่อรองราคากับผู้ซื้อเองหากผู้ซื้อนำคูปองมาแสดงเพื่อขอส่วนลดราคาดังกล่าว คูปองส่วนลดโตโยต้านี้สร้างความสับสนและความยุ่งยากในการโอนเปลี่ยนมือ โดยเฉพาะการนำคูปองมาเจรจาขอส่วนลดก็เป็นเรื่องยากที่จะตกลงกันได้ บริษัทโตโยต้า (CCC) ได้รับการร้องเรียนจำนวนมากจากผู้บริโภคซึ่งนำคูปองมาเจรจาขอส่วนลดและได้รับการปฏิเสธจากบริษัทตัวแทนจำหน่าย เนื่องจากราคาที่บริษัทตัวแทนเสนอให้เมื่อผู้บริโภคนำคูปองมาแสดงเป็นราคาที่ต่ำมาก และบางกรณีบริษัทตัวแทนจำหน่ายก็ไม่ยอมรับคูปองส่วนลดที่ผู้บริโภคนำมาแสดง ทำให้ผู้รับโอนคูปองหลายรายนำคูปองที่ได้รับมาแลกคืนเงินจากบริษัทโตโยต้า มอเตอร์ เซลล์ ในขณะที่ทนายความในคดีนี้ได้รับเงินค่ารางวัลทนายความสูงถึง 4.2 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ เมื่อเทียบกับค่าเสียหายที่สมาชิกกลุ่มได้รับเพียงเล็กน้อย และไม่ตรงกับผลประโยชน์ของสมาชิกกลุ่มแต่ละคนที่ไม่ต้องการใช้ประโยชน์จากคูปองที่ได้รับมาดังกล่าว ดังนั้นจึงเห็นได้ว่าการตกลงหรือประนีประนอมยอมความในลักษณะนี้ ไม่อาจใช้เป็นเครื่องมือที่จะช่วยเยียวยาความเสียหายของสมาชิกกลุ่มได้อย่างมีประสิทธิภาพ⁷¹

สำหรับการทำคำพิพากษาคดีแบบกลุ่มของประเทศสหรัฐอเมริกาสาระสำคัญในเนื้อหาของคำพิพากษาคือ การพิพากษาในประเด็นข้อเท็จจริงหรือข้อกฎหมายอย่างเดียวกันของกลุ่มและการกำหนดการจัดสรรชำระหนี้ของจำเลยเพื่อชำระหนี้เยียวยาแก่สมาชิกกลุ่มรวมทั้งเรื่องผลของความผูกพันซึ่งคำพิพากษาต่อสมาชิกกลุ่ม โดยการดำเนินคดีแบบกลุ่มในประเทศสหรัฐอเมริกาสามารถแบ่งประเภทคือออกได้เป็น 3 ลักษณะด้วยกันคือ คดีที่ป้องกันความแตกต่างในผลของคำพิพากษาคือ Rule 23 (b) (1) และคดีเพื่อให้ศาลมีคำสั่งกระทำการหรืองดเว้นการกระทำอย่างใดอย่างหนึ่งหรือคดีเพื่อให้ศาลมีคำพิพากษาให้แก่กลุ่มบุคคลอันได้แก่ Rule 23 (b) (2) โดยลักษณะกลุ่มบุคคลที่ได้รับการดำเนินคดีลักษณะกลุ่มชนิดหลังจะไม่ได้รับการแจ้งให้แสดงเจตนาออกจากกลุ่ม เนื่องจากหากมีการแสดงเจตนาออกจากกลุ่มลักษณะนี้จะก่อให้เกิดความแตกต่างในผลคำพิพากษาหรือความแตกต่างในการปฏิบัติตามคำสั่งหรือแสดงสิทธิที่แตกต่างกัน ดังนั้นการผูกพันคำพิพากษาของกลุ่มบุคคลที่เสนอให้มีการดำเนินคดีแบบกลุ่มซึ่งจะมีผลให้กลุ่มที่ดำเนินคดีลักษณะนี้ ไม่ว่าคำพิพากษาเป็นคุณหรือโทษต่อกลุ่ม จะผูกพันบุคคลซึ่งเป็นสมาชิกกลุ่ม

⁷¹ ธนารักษ์ เนาวรัตน์, เล่มเดิม, หน้า 66.

หรือซึ่งศาลพบว่าป็นสมาชิกกลุ่ม อย่างไรก็ตามการดำเนินคดีแบบกลุ่มของประเทศสหรัฐอเมริกาอีกประเภทหนึ่งคือ การดำเนินคดีแบบกลุ่มที่ลักษณะคดีอนุญาตให้มีการแสดงเจตนาออกจากกลุ่มตาม Rule 23 (b) (3) ซึ่งคำพิพากษาดังกล่าวไม่ว่าคำพิพากษาเป็นคุณหรือเป็นโทษจะผูกพันเฉพาะผู้ได้รับคำบอกกล่าวเพื่อแสดงเจตนาออกจากกลุ่มและสมาชิกกลุ่มบุคคลดังกล่าวซึ่งมิได้มีคำขอออกจากกลุ่มและผู้ซึ่งศาลพบว่าป็นสมาชิกกลุ่ม จากการศึกษาไม่พบว่าการกำหนดเนื้อหาคำพิพากษาในการดำเนินคดีแบบกลุ่มไว้เป็นการเฉพาะ⁷² และไม่พบว่าการบัญญัติให้อำนาจศาลใช้ดุลพินิจพิพากษานอกเหนือจากที่คู่ความกล่าวในคำขอได้เช่นเดียวกับการดำเนินคดีแพ่งทั่วไปตามกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง Rule 54 (c) อาจเป็นเพราะลักษณะและวิธีการดำเนินคดีแบบกลุ่มมีลักษณะที่แตกต่างไปจากการดำเนินคดีแพ่งทั่วไป จึงไม่อาจนำหลักการสำหรับการพิจารณาพิพากษาคดีแพ่งทั่วไปมาปรับใช้กับการพิจารณาพิพากษาคดีแบบกลุ่มได้ มีเพียงแต่กรณีพิพากษาตามสัญญาประนีประนอมยอมความ โดยข้อตกลงดังกล่าวแตกต่างไปจากที่กลุ่มผู้เสียหายเรียกร้องไว้ในตอนเริ่มต้นคดี อาทิ การฟ้องคดีแบบกลุ่มเพื่อเรียกร้องค่าเสียหายเป็นจำนวนเงินแต่ต่อมาได้มีการทำสัญญาประนีประนอมยอมความ และสมาชิกยอมรับข้อเสนอของจำเลยที่ให้การเยียวยาเป็นคูปองแทนการชำระค่าเสียหายด้วยเงินแตกต่างไปจากคำขอบังคับในการเริ่มต้นคดี และศาลได้มีคำพิพากษาตามสัญญาประนีประนอมยอมความดังกล่าวเป็นต้น แต่ยังไม่อาจกล่าวได้ว่าลักษณะเช่นนี้เป็นเรื่องหลักการพิพากษาเกินคำขอเช่นเดียวกันกับ Rule 54 (c) เพราะการทำสัญญาประนีประนอมยอมความเป็นเรื่องของการแสดงเจตนากระหว่างคู่ความจึงไม่อยู่ภายใต้หลักการพิพากษาห้ามเกินคำขออยู่แล้ว (ดูรายละเอียดในส่วนท้ายของบทนี้)

อย่างไรก็ตามพบว่าคำพิพากษาคดีหนึ่งซึ่งเป็นเรื่องการดำเนินคดีแบบกลุ่มที่มีการพิพากษาเกี่ยวเนื่องไปถึงบทบัญญัติ Rule 54 (c) ให้อำนาจศาลพิพากษาเกินคำขอด้วยนั้นคือคดี Back Doctors Ltd. v. Metro. Prop. & Cas. Ins. Co.⁷³ คดีนี้ผู้แทนโจทก์ยื่นฟ้องต่อศาลมลรัฐ Illinois มูลคดีเกี่ยวกับกลฉ้อฉล จำเลยยื่นคำร้องขอโอนคดีไปพิจารณาที่ศาลสหพันธรัฐแต่โจทก์คัดค้าน โดยกล่าวอ้างว่าการจะโอนคดีไปยังศาลสหพันธรัฐข้อเท็จจริงต้องปรากฏว่าคดีนั้นมีทุนทรัพย์เป็นจำนวนกว่า 5 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ แต่ตามคำฟ้องโจทก์เรียกร้องค่าเสียหายทั้งสิ้นเป็นจำนวนเพียง 2.9 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ การคำนวณทุนทรัพย์ของจำเลยไม่ถูกต้อง เพราะจำเลยนำ

⁷² วิชัย อริยนันทกะ และคณะ. เล่มเดิม. หน้า 94.

⁷³ United States Court of Appeals. (n.d.). BACK DOCTORS LTD., individually and on behalf of a class, Plaintiff-Respondent, v. METROPOLITAN PROPERTY AND CASUALTY INSURANCE COMPANY, Defendant-Petitioner. (Decided April 1, 2011). Retrieved December 30, 2011, from <https://web2.westlaw.com>

ค่าเสียหายเชิงลงโทษมาคำนวณรวมเข้ากับค่าเสียหายที่แท้จริงที่โจทก์ร้องขอด้วย จึงมีจำนวนเกินกว่า 5 ล้านเหรียญสหรัฐฯ ทั้งที่จริงแล้วโจทก์มิได้เรียกร้องค่าเสียหายเชิงลงโทษดังกล่าว จึงไม่อาจโอนคดีไปยังศาลสหพันธรัฐได้ ศาลคดีนี้มีคำพิพากษาว่าการพิพากษาเยียวยาความเสียหายเป็นไปตาม Rule 54 (c) คือศาลต้องวินิจฉัยให้ในสิ่งที่คู่ความมีสิทธิที่จะได้รับ แม้คู่ความจะไม่ได้กล่าวในคำขอก็ตาม และมูลคดีตามคดีนี้เป็นการพิพาทกันในเรื่องกลฉ้อฉล ซึ่งความเสียหายที่โจทก์ได้รับย่อมรวมถึงค่าเสียหายเชิงลงโทษอยู่ด้วยแล้ว อีกทั้งการที่โจทก์ไม่ประสงค์ต่อค่าเสียหายเชิงลงโทษก็ไม่อาจกล่าวได้ว่าสมาชิกกลุ่มรายอื่นๆ จะไม่ประสงค์ต่อจำนวนค่าเสียหายเชิงลงโทษดังกล่าวด้วย เมื่อรวมจำนวนค่าเสียหายที่แท้จริงและค่าเสียหายเชิงลงโทษตามคดีนี้แล้วมีจำนวนทุนทรัพย์รวมทั้งสิ้นเกินกว่า 5 ล้านเหรียญสหรัฐฯ จึงสามารถโอนคดีไปพิจารณายังศาลสหพันธรัฐตามคำร้องของจำเลยได้ เมื่อพิจารณาคำพิพากษาดังกล่าวพบว่า ประเด็นข้อพิพาทคดีนี้เป็นเรื่องจำนวนทุนทรัพย์และการขอโอนคดี ศาลคดีนี้มีได้นำกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง Rule 54 (c) มาปรับใช้กับการพิจารณาคดีแบบกลุ่มอย่างชัดเจน จึงยังไม่อาจสรุปได้ว่าศาลในคดีแบบกลุ่มสามารถพิพากษาเกินคำขอได้เช่นเดียวกับการดำเนินคดีแพ่งทั่วไปหรือไม่

3.2.4.4.2 การดำเนินคดีแบบกลุ่มของประเทศไทย

ในปัจจุบันประเทศไทยได้มีการพยายามผลักดันบทบัญญัติเรื่องกระบวนการพิจารณาคดีแบบกลุ่ม ซึ่งขณะนี้อยู่ในระหว่างขั้นตอนของการร่างกฎหมาย⁷⁴ (เนื้อหาของหัวข้อการดำเนินคดีแบบกลุ่มของประเทศไทยนี้ ผู้ศึกษานำมาจากร่างพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง (ฉบับที่ ...) พ.ศ. ... (การดำเนินคดีแบบกลุ่ม) ในขณะที่ทำการศึกษาร่างพระราชบัญญัตินี้ดังกล่าวอยู่ระหว่างรอการพิจารณาให้ความเห็นชอบของรัฐสภา ยังมิได้ใช้บังคับ) โดยเมื่อปี พ.ศ. 2543 มีการยกร่างพระราชบัญญัติการดำเนินคดีแบบกลุ่มในการฟ้องคดีที่เกี่ยวกับหลักทรัพย์ พ.ศ. ... ของสำนักงานคณะกรรมการตลาดหลักทรัพย์และตลาดหลักทรัพย์ (ก.ล.ต.) เพื่อแก้ปัญหากรณีผู้ถือหุ้นรายย่อยในตลาดหลักทรัพย์ซึ่งได้รับความเสียหายจากการกระทำของตัวแทนผู้ถือหุ้นในตลาดหลักทรัพย์ไม่ได้รับความคุ้มครองอย่างเพียงพอ แม้จะมีกลไกและมาตรการป้องกันปัญหาดังกล่าวในกฎหมายว่าด้วยหลักทรัพย์และตลาดหลักทรัพย์แล้วก็ตาม แต่ต่อมาคณะกรรมการพิจารณาปรับปรุงกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกาได้แต่งตั้งคณะกรรมการพิจารณาแก้ไขกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งเพื่อยกร่างกฎหมายเกี่ยวกับการดำเนินคดีแบบกลุ่ม ทั้งนี้โดยกำหนดหลักการให้เป็นกฎหมายกลางที่สามารถ

⁷⁴ สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา. (2554). ร่างพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง (ฉบับที่ ...) พ.ศ. ... (การดำเนินคดีแบบกลุ่ม). สืบค้นเมื่อ 11 กันยายน 2554, จาก

<http://web.krisdika.go.th/data/news/news10985.pdf>

ใช้บังคับกับคดีที่มีผู้เสียหายจำนวนมากทุกประเภท เช่น คดีที่เกิดจากการผิดสัญญาหรือละเมิด คดีเกี่ยวกับหลักทรัพย์และตลาดหลักทรัพย์และคดีแรงงาน จึงได้รวมเอาร่างพระราชบัญญัติการดำเนินคดีแบบกลุ่มในการฟ้องคดีเกี่ยวกับหลักทรัพย์ พ.ศ. ... มาประกอบการยกร่างกฎหมายเกี่ยวกับการดำเนินคดีแบบกลุ่มของสำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา และนำหลักการมาจากกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งเรื่อง Class Action: Rule 23 ของประเทศสหรัฐอเมริกา⁷⁵ สำหรับศาลที่มีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีแบบกลุ่มตามร่างพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 222/3 ควรเป็นศาลที่มีประสิทธิภาพสูง เนื่องจากคดีแบบกลุ่มนั้นศาลจะต้องแสดงบทบาทในเชิงรุกเพื่อคุ้มครองประโยชน์ของโจทก์และสมาชิกกลุ่มให้ได้รับความยุติธรรมอย่างเพียงพอและเป็นธรรม โดยบทบาทของศาลจะเริ่มตั้งแต่การพิจารณาคัดเลือกโจทก์และทนายความฝ่ายโจทก์โดยจะพิจารณาจากผู้ที่มีความสมบัติเหมาะสม นอกจากนั้นศาลยังต้องมีบทบาทควบคุมให้การดำเนินคดีเป็นไปโดยความสะดวก รวดเร็วและยุติธรรมแก่ทุกฝ่าย จึงเห็นได้ว่าบทบาทของศาลในการดำเนินคดีแบบกลุ่มนั้น มีความสำคัญอย่างมาก จำเป็นจะต้องใช้ผู้พิพากษาที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญในคดีและเป็นผู้ที่มีประสิทธิภาพสูง ร่างพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งเรื่องการดำเนินคดี มาตรา 222/3 จึงได้กำหนดให้ศาลตามพระธรรมนูญศาลยุติธรรมที่มีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีแพ่งเว้นแต่ศาลแขวงให้เป็นศาลที่มีอำนาจดำเนินคดีแบบกลุ่ม โดยบัญญัติว่า “ศาลตามพระธรรมนูญศาลยุติธรรมที่มีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีแพ่งเว้นแต่ศาลแขวง มีอำนาจในการดำเนินคดีแบบกลุ่ม”

ในส่วนคำพิพากษาคดีแบบกลุ่มปรากฏอยู่ในร่างพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 222/35 ซึ่งมีลักษณะเช่นเดียวกับคำพิพากษาในคดีสามัญแต่มีความแตกต่าง ออกไปในส่วนของการรายละเอียด เช่น ให้ศาลกำหนดรายละเอียดเกี่ยวกับสมาชิกกลุ่มเอาไว้ให้ชัดเจน และกำหนดหลักการและวิธีการคำนวณค่าเสียหายให้กับสมาชิกกลุ่ม รวมถึงให้กำหนดจำนวนเงินรางวัลทนายความเอาไว้ด้วย โดยไม่ปรากฏถึงเรื่องการพิพากษาห้ามเกินค่าขอตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 142 หรือบทบัญญัติที่ให้อำนาจศาลพิพากษาเกินค่าขอได้อย่างพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลแรงงานและวิธีพิจารณาคดีแรงงาน พ.ศ. 2522 หรือพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ. 2551

⁷⁵ สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา. (2554). ร่างพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง (ฉบับที่ ..) พ.ศ. (การดำเนินคดีแบบกลุ่ม). สืบค้นเมื่อวันที่ 11 กันยายน 2554, จาก <http://web.krisdika.go.th/data/news/news10985.pdf>

อย่างไรก็ตาม ลักษณะและรูปแบบวิธีพิจารณาความของการดำเนินคดีแบบกลุ่มซึ่งเป็นระบบได้ส่วน ส่งผลให้ศาลในการดำเนินคดีแบบกลุ่มมีส่วนร่วมและมีบทบาทในการดำเนินคดีลักษณะเชิงรุกมากกว่าคดีแพ่งทั่วไป อีกทั้งจำนวนทุนทรัพย์ของคดีแบบกลุ่มและจำนวนผู้เสียหายซึ่งมีเป็นจำนวนมาก จึงมีความคิดเห็นสนับสนุนให้ศาลในการดำเนินคดีแบบกลุ่มมีอำนาจในการพิพากษาเกินคำขอได้ เช่นเดียวกันกับพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลแรงงานและวิธีพิจารณาคดีแรงงาน พ.ศ. 2522 และพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ. 2551 ทั้งนี้เพื่อประโยชน์ของกลุ่มความ

นอกเหนือจากหลักการพิพากษาเกินคำขอตามกฎหมายต่างๆ ที่ได้กล่าวมาข้างต้นแล้ว ยังพบว่าขณะนี้มีการร่างพระราชบัญญัติฉบับหนึ่งขึ้นเพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมที่นับวันกำลังทวีความรุนแรงเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องนั่นคือ ร่างพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีสิ่งแวดล้อม... ทั้งนี้เนื่องมาจากในภาวะปัจจุบันที่เทคโนโลยีต่างๆ ได้รับการพัฒนาอย่างรวดเร็ว นอกจากจะก่อให้เกิดผลดีคือสร้างความเจริญรุ่งเรืองให้แก่สังคมแล้ว ยังส่งผลกระทบต่อปัญหาสิ่งแวดล้อมต่างๆ ด้วยเช่นกัน จึงมีการรวมตัวกันประสานงานจัดตั้งองค์กรขึ้นเพื่อแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อม รวมทั้งมีการผลักดันที่จะบัญญัติกฎหมายด้านสิ่งแวดล้อมขึ้นด้วย สำหรับด้านกระบวนการยุติธรรมได้มีหลายประเทศที่ให้ความสำคัญต่อปัญหาสิ่งแวดล้อมและเล็งเห็นถึงระดับความคุ้มครองที่แตกต่างจากคดีทั่วไป จึงมีการจัดตั้งศาลคดีสิ่งแวดล้อมและวิธีพิจารณาคดีสิ่งแวดล้อมเป็นศาลชำนาญพิเศษ แยกต่างหากจากศาลคดีทั่วไป ได้แก่ ศาลสิ่งแวดล้อมประเทศนิวซีแลนด์ (Environmental Court) ศาลที่ดินและสิ่งแวดล้อมในประเทศออสเตรเลีย (Land and Environment Court) ศาลผังเมืองและสิ่งแวดล้อมในมลรัฐ New South Wales (Planning and Environment Court) ศาลสิ่งแวดล้อมทรัพยากรและการพัฒนาในมลรัฐ Queensland (Environment, Resources and Development Court) ศาลสิ่งแวดล้อมในมลรัฐ South Australia ของประเทศสวีเดน (Environment Court) ศาลสิ่งแวดล้อมในบางมลรัฐของประเทศสหรัฐอเมริกา (Environment Court) และสำหรับบางประเทศที่มีองค์กรวินิจัยชี้ขาดในลักษณะคณะกรรมการชี้ขาด ได้แก่ ประเทศเดนมาร์กที่มีคณะกรรมการอุทธรณ์ทางสิ่งแวดล้อมและคณะกรรมการอุทธรณ์ทางสิ่งแวดล้อมและคณะกรรมการการอุทธรณ์เกี่ยวกับการคุ้มครองธรรมชาติ เป็นต้น⁷⁶

สำหรับกระบวนการยุติธรรมสาขากฎหมายสิ่งแวดล้อมของประเทศไทย การพิจารณาพิพากษาคดีสิ่งแวดล้อมต้องพิจารณาพิพากษาคดีอย่างคดีทั่วไปในศาลที่มีเขตอำนาจอย่างเช่นคดีปกติ แต่เมื่อคดีขึ้นสู่ศาลสูงแล้วจึงมีการแบ่งแยกออกเป็นแผนกเฉพาะอย่างเช่น

⁷⁶ สุนทรียา เหมือนพะวงศ์. (2550, มิถุนายน). “ศาลสิ่งแวดล้อม: กระบวนการสร้างความยุติธรรมด้านสิ่งแวดล้อม.” ศาลยุติธรรมปริทัศน์, 1, 6. หน้า 13.

คดีชำนาญพิเศษอื่นๆ โดยเข้าสู่แผนกคดีสิ่งแวดล้อม ซึ่งในศาลฎีกาจะมีประธานแผนกคดีสิ่งแวดล้อมเป็นผู้รับผิดชอบ แต่กระนั้นเพื่อให้การแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมผ่านทางขั้นตอนกระบวนการยุติธรรมดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพมากที่สุด จึงมีแนวความคิดสนับสนุนให้มีการร่างกฎหมายวิธีพิจารณาคดีสิ่งแวดล้อมขึ้นเป็นเอกเทศจากคดีทั่วไป โดยร่างพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีสิ่งแวดล้อมที่อยู่ระหว่างการยกร่างนี้มีบทบัญญัติเกี่ยวกับเรื่องหลักการพิพากษาเกินคำขอเช่นเดียวกับพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลแรงงานและวิธีพิจารณาคดีแรงงาน พ.ศ. 2522 และพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ. 2551 มีสาระสำคัญว่า “ห้ามมิให้ศาลพิพากษาเกินไปกว่าหรือนอกจากที่ปรากฏในคำฟ้อง เว้นแต่กรณีที่ศาลเห็นสมควรเพื่อความเป็นธรรมแก่คู่ความหรือเพื่อคุ้มครองประโยชน์สาธารณะ จะพิพากษาหรือสั่งเกินคำขอบังคับหรือที่มีได้กล่าวในคำฟ้องก็ได้” (เนื้อหาในส่วนร่างพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีสิ่งแวดล้อมนี้ ขณะทำการศึกษาวิทยานิพนธ์ กฎหมายดังกล่าวยังมิได้ถูกตราขึ้นใช้บังคับ สาระสำคัญส่วนใหญ่ผู้ศึกษานำมาจากร่างพระราชบัญญัติพิจารณาคดีสิ่งแวดล้อมของสำนักงานศาลยุติธรรม โดยในขณะที่ทำการศึกษานี้ร่างพระราชบัญญัติดังกล่าวอยู่ระหว่างการศึกษา และยังไม่ผ่านขั้นตอนการให้ความเห็นชอบใดๆ จึงอาจมีการยกเลิกหรือแก้ไขเปลี่ยนแปลงได้ในอนาคต) เมื่อพิจารณาบทบัญญัติดังกล่าวแล้วพบว่ามีลักษณะที่คล้ายกันกับบทบัญญัติในมาตรา 52 แห่งพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลแรงงานและวิธีพิจารณาคดีแรงงาน พ.ศ. 2522 คือวางหลักสำคัญอย่างชัดเจนและกระชับว่า ห้ามมิให้ศาลพิพากษาเกินไปกว่าหรือนอกจากที่ปรากฏในคู่ความ แต่ถึงกระนั้นก็มีการเปิดช่องเป็นข้อยกเว้นในลักษณะที่ให้โอกาสศาลใช้ดุลพินิจพิจารณาได้ ในกรณีที่ศาลเห็นสมควร 2 ประการคือ (1) เพื่อความเป็นธรรมแก่คู่ความ หรือ (2) เพื่อคุ้มครองประโยชน์สาธารณะ

อย่างไรก็ตาม การพิพากษาเกินคำขอตามร่างพระราชบัญญัติฉบับนี้อาจเป็นเรื่องเกี่ยวกับการใช้ดุลพินิจของศาล สังเกตได้จากถ้อยคำที่บัญญัติว่า “เว้นแต่ในกรณีที่ศาลเห็นสมควร” ซึ่งกฎหมายอาจให้ศาลเป็นผู้พิจารณาถึงความเหมาะสมและความมีอยู่ของหลักเกณฑ์อันเป็นเงื่อนไขสำคัญทั้ง 2 ประการคือ เพื่อความเป็นธรรมแก่คู่ความหรือเพื่อคุ้มครองประโยชน์สาธารณะ แล้วจึงพิจารณาว่าควรที่จะใช้อำนาจพิพากษาคดีให้การเยียวยาตามความเหมาะสมที่นอกเหนือไปจากคำขอของคู่ความหรือไม่ หรือเพียงแต่วิธีการเยียวยาที่คู่ความกล่าวในคำขอนั้นก็เป็นการเพียงพอแล้ว ทั้งนี้คงต้องรอการศึกษาอย่างละเอียดต่อไปในภายหน้าเมื่อร่างพระราชบัญญัติฉบับนี้เสร็จสมบูรณ์และมีผลใช้บังคับแล้ว

3.2.4.5 หลักการพิพากษาเกินคำขอตามบทบัญญัติอื่นๆ

นอกจากข้อยกเว้นตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งมาตรา 142 ทั้ง 6 ประการ และหลักการพิพากษาเกินคำขอตามพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลแรงงานและวิธีพิจารณาคดี

แรงงาน พ.ศ. 2522 และพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ. 2551 แล้ว ยังมีบทบัญญัติอีกหลายประการที่ศาลสามารถพิพากษาเกินคำขอได้ดังต่อไปนี้

3.2.4.5.1 ค่าฤชาธรรมเนียม

ค่าฤชาธรรมเนียมแตกต่างจากค่าธรรมเนียม โดยค่าธรรมเนียมคือเงินซึ่งคู่ความหรือบุคคลที่เข้ามาเกี่ยวข้องในคดีจะต้องเสียให้แก่ศาลหรือแก่เจ้าพนักงานของศาลแล้วแต่กรณีเพื่อการดำเนินคดีหรือต่อสู้คดีในศาล หรือการดำเนินการในชั้นบังคับคดีซึ่งค่าธรรมเนียมศาลสามารถแบ่งออกได้เป็น 2 ประเภทคือค่าธรรมเนียมศาลและค่าธรรมเนียมเจ้าพนักงานบังคับคดี

สำหรับค่าฤชาธรรมเนียมคือจำนวนเงินซึ่งศาลสั่งให้คู่ความฝ่ายหนึ่งชำระให้แก่คู่ความอีกฝ่ายหนึ่ง เพื่อเป็นการชดเชยให้คู่ความฝ่ายนั้นสำหรับค่าใช้จ่าย (รวมทั้งค่าธรรมเนียม) ที่ได้เสียไปในการเป็นความกัน

ค่าฤชาธรรมเนียมมีดังต่อไปนี้

- 1) ค่าธรรมเนียมศาล
- 2) ค่าสืบพยานนอกศาล
- 3) ค่าพาหนะและค่าป่วยการพยานและค่าพาหนะและค่าป่วยการผู้เชี่ยวชาญที่ศาลตั้ง
- 4) ค่าล่าม
- 5) ค่าพาหนะและค่าป่วยการในการส่งคำคู่ความและเอกสาร
- 6) ค่าทนายความ
- 7) ค่ารังวัดที่ดินและค่าทำแผนที่

หากเป็นค่าใช้จ่ายอื่นนอกเหนือจากนี้ไม่ถือว่าเป็นค่าฤชาธรรมเนียม อาทิ ค่ารถคู่ความหรือทนายความมาศาล ค่าจ้างคนเขียนเอกสาร ค่าทนายความเรียบเรียงคำคู่ความ ค่าอากรแสตมป์ปิดกระดาษแบบพิมพ์ ค่าป่วยการทนายความหรือคู่ความที่ศาลให้แก่ฝ่ายหนึ่งในเวลาที่อีกฝ่ายหนึ่งขอเลื่อนการนั่งพิจารณา เป็นต้น เฉพาะค่าใช้จ่ายที่กฎหมายกำหนดเท่านั้นจึงจะนับว่าเป็นค่าฤชาธรรมเนียม⁷⁷

คำสั่งของศาลในเรื่องค่าฤชาธรรมเนียมตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 167 สามารถแยกพิจารณาได้ดังนี้

⁷⁷ หลวงจรรูญนิติศาสตร์. เล่มเดิม. หน้า 264.

1) กรณีที่ศาลมีคำพิพากษาหรือคำสั่งชี้ขาดคดี เมื่อศาลพิพากษาหรือคำสั่งชี้ขาดคดี ศาลจะมีคำสั่งเรื่องค่าฤชาธรรมเนียมไว้ในคำพิพากษาหรือคำสั่งชี้ขาดคดี เช่น ศาลพิพากษาให้โจทก์ชนะคดีและสั่งให้จำเลยใช้ค่าฤชาธรรมเนียมแทนโจทก์⁷⁸

2) กรณีที่ศาลมีคำสั่งจำหน่ายคดี ถ้าศาลมีคำสั่งจำหน่ายคดีจากสารบบความ ศาลจะมีคำสั่งเรื่องค่าฤชาธรรมเนียมไว้ในคำสั่งจำหน่ายคดี เช่น ศาลอนุญาตให้โจทก์ถอนฟ้อง จำหน่ายคดีเสียจากสารบบความ ค่าฤชาธรรมเนียมให้เป็นพับ⁷⁹

3) คำสั่งในระหว่างพิจารณา ถ้าเพื่อชี้ขาดตัดสินคดี ศาลได้มีคำสั่งอย่างใดในระหว่างพิจารณา ศาลจะมีคำสั่งในเรื่องค่าฤชาธรรมเนียมสำหรับกระบวนการพิจารณาที่เสร็จไปได้ 2 ประการ คือ

(1) ศาลมีคำสั่งในคำสั่งฉบับนั้น หรือ

(2) ศาลมีคำสั่งในคำพิพากษาหรือคำสั่งชี้ขาดคดี ซึ่งศาลจะมีคำสั่งอย่างใดอย่างหนึ่งก็ได้แล้วแต่จะเลือก⁸⁰

4) กรณีมีข้อพิพาทไม่ใช่ประเด็นแห่งคดี ในกรณีที่มีข้อพิพาทในเรื่องที่ไม่เป็นประเด็นแห่งคดี ศาลจะมีคำสั่งในเรื่องค่าฤชาธรรมเนียมสำหรับข้อพิพาทเช่นนี้ในคำสั่งชี้ขาดข้อพิพาทนั้น เช่น โจทก์มรณะในระหว่างพิจารณาคดี ทายาทของโจทก์ขอเข้ามาเป็นคู่ความแทนที่ จำเลยคัดค้านว่าไม่ใช่ทายาท ศาลต้องไต่สวนคำร้องนี้แล้วมีคำสั่งชี้ขาดข้อพิพาทดังกล่าว ซึ่งข้อพิพาทในลักษณะเช่นนี้ไม่ใช่ประเด็นแห่งคดี ค่าฤชาธรรมเนียมสำหรับกระบวนการพิจารณาในชั้นนี้ศาลจะต้องมีคำสั่งในคำสั่งชี้ขาดข้อพิพาทในเรื่องการขอเข้าเป็นคู่ความแทนที่ผู้มรณะนั้น⁸¹

5) กรณีที่มีการพิจารณาใหม่ เมื่อศาลมีคำสั่งอนุญาตให้พิจารณาคดีใหม่ในคดีที่ตัดสินให้จำเลยที่ขาดนัดยื่นคำให้การหรือคู่ความที่ขาดนัดพิจารณาแพคดี ศาลมีอำนาจที่จะสั่งเรื่องค่าฤชาธรรมเนียมสำหรับการพิจารณาครั้งแรกและการพิจารณาใหม่ในคำพิพากษาหรือคำสั่งชี้ขาดคดีที่ได้มีการพิจารณาใหม่ ทั้งนี้เพราะประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งมาตรา 199 เบญจ วรรคสาม บัญญัติว่า “เมื่อศาลมีคำสั่งอนุญาตให้พิจารณาใหม่ คำพิพากษาหรือคำสั่งชี้ขาดคดีในการพิจารณาครั้งแรกเป็นอันถูกเพิกถอนไปในตัว ซึ่งรวมถึงคำสั่งในเรื่องค่าฤชาธรรมเนียมด้วย” อย่างไรก็ตามการกำหนดค่าฤชาธรรมเนียมในกรณีนี้ กฎหมายบัญญัติในลักษณะเป็นการให้

⁷⁸ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง, มาตรา 167 วรรคหนึ่ง.

⁷⁹ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง, มาตรา 167 วรรคหนึ่ง.

⁸⁰ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง, มาตรา 167 วรรคหนึ่ง.

⁸¹ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง, มาตรา 167 วรรคสอง.

อำนาจศาลใช้ดุลพินิจมิใช่บทบังคับ ฉะนั้นศาลจึงอาจจะไม่สั่งเรื่องค่าฤชาธรรมเนียมสำหรับการพิจารณาครั้งแรกในคำพิพากษาหรือคำสั่งชี้ขาดคดีที่ได้มีการพิจารณาใหม่ก็ได้⁸²

ในเรื่องค่าฤชาธรรมเนียม ศาลมีหน้าที่ต้องสั่งเรื่องค่าฤชาธรรมเนียมเสมอไม่ว่าจะมีฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งมีคำขอหรือไม่ก็ตาม โดยกฎหมายบัญญัติให้เป็นหน้าที่ของศาลและไม่ถือว่าเป็นเรื่องการพิพากษาเกินคำขอตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 142

ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 167 บัญญัติว่า “คำสั่งในเรื่องค่าฤชาธรรมเนียมนั้น ไม่ว่าคู่ความทั้งปวงหรือแต่ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง จักมีคำขอหรือไม่ก็ดี ให้ศาลสั่งลงไว้ในคำพิพากษาหรือคำสั่งชี้ขาดคดีหรือในคำสั่งจำหน่ายคดีออกจากสารบบความแล้วแต่กรณี แต่ถ้าเพื่อชี้ขาดคดีใด ศาลได้มีคำสั่งอย่างใดในระหว่างการพิจารณา ศาลจะมีคำสั่งเรื่องค่าฤชาธรรมเนียมสำหรับกระบวนการพิจารณาที่เสร็จไปในคำสั่งฉบับนั้น หรือในคำพิพากษาหรือคำสั่งชี้ขาดคดีก็ได้แล้วแต่จะเลือก

ในกรณีที่มิใช่ข้อพิพาทในเรื่องที่ไม่เป็นประเด็นในคดี ให้ศาลมีคำสั่งในเรื่องค่าฤชาธรรมเนียมสำหรับข้อพิพาทเช่นว่านี้ในคำสั่งชี้ขาดข้อพิพาทนั้น

ในกรณีที่มีการพิจารณาใหม่ ให้ศาลมีอำนาจที่จะสั่งเรื่องค่าฤชาธรรมเนียมสำหรับการพิจารณาครั้งแรก และการพิจารณาใหม่ในคำพิพากษาหรือคำสั่งได้”

ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งมาตรา 141 (5) บัญญัติว่า “คำวินิจฉัยของศาลในประเด็นแห่งคดีตลอดทั้งค่าฤชาธรรมเนียม”

เมื่อพิจารณาบทบัญญัติทั้งสองมาตราดังกล่าวข้างต้นทำให้สามารถสรุปได้ว่า เมื่อศาลมีคำพิพากษาหรือคำสั่งชี้ขาดคดี หรือมีคำสั่งให้จำหน่ายคดีจากสารบบความ ศาลจะต้องมีคำสั่งในเรื่องค่าฤชาธรรมเนียมอย่างชัดเจนว่าจะให้คู่ความฝ่ายใดรับผิดชอบในเรื่องค่าฤชาธรรมเนียมหรือไม่ เพียงใด ตามที่บัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 161 วรรคหนึ่ง โดยไม่ต้องคำนึงว่าคู่ความฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งจะมีคำขอในเรื่องค่าฤชาธรรมเนียมหรือไม่ก็ตาม

ตัวอย่างคำพิพากษากฎีกาเรื่องค่าฤชาธรรมเนียม

คำพิพากษากฎีกาที่ 665/2518 สัญญาบัญชีเดินสะพัดมีกำหนดเวลา 1 ปี 6 เดือน แต่หลังจากนั้นคู่สัญญายังติดต่อให้บัญชีเดินสะพัดเดินอยู่ ถือว่าเลิกกันเมื่อเจ้าหนี้บอกกล่าวบังคับจำนอง เจ้าหนี้เรียกดอกเบี้ยทบต้นหลังจากนั้นอีกไม่ได้

⁸² สราภักย์ สุวรรณเสรี. (2548). ค่าฤชาธรรมเนียม (ครบวงจร). หน้า 132-133.

คำสั่งให้จำเลยใช้คำอุทธรณ์ยื่นแทนโจทก์ ศาลสั่งในคำพิพากษาได้ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 167 แม้โจทก์มิได้มีคำขอมาในฟ้อง

คำพิพากษาฎีกาที่ 7968/2544 ที่ดินพิพาทเป็นทรัพย์สินมรดกที่ยังไม่ได้มีการแบ่งปัน การที่จำเลยมีชื่อในโฉนดที่ดินต้องถือว่าได้ถือไว้แทนทายาทอื่นด้วย เมื่อโจทก์เป็นทายาทคนหนึ่งจึงเป็นผู้ครอบครองที่ดินพิพาทอันเป็นทรัพย์สินมรดกที่ยังไม่ได้แบ่งกันให้เสร็จสิ้นไป โจทก์จึงมีสิทธิเรียกร้องให้แบ่งมรดกนี้ได้ แม้ว่าจะล่วงพ้นกำหนดอายุความมรดกตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1754 กรณีต้องตามมาตรา 1748 ฟ้องโจทก์จึงไม่ขาดอายุความ

ที่จำเลยฎีกาว่า โจทก์มิได้กล่าวถึงประเด็นทรัพย์สินมรดกของ ย. ไว้ในคำฟ้องการที่ศาลอุทธรณ์ภาค 2 มีคำพิพากษาให้โจทก์ได้รับที่ดินพิพาท 1 ใน 12 ส่วนของเนื้อที่ดินทั้งแปลง เท่ากับนำที่ดินส่วนที่เป็นมรดกของ ย. ไปแบ่งให้โจทก์ด้วย เป็นการพิพากษาเกินคำขออันจำเลยมิได้ฎีกาโต้แย้งคัดค้านคำวินิจฉัยของศาลอุทธรณ์ภาค 2 ว่าวินิจฉัยคลาดเคลื่อนหรือไม่ถูกต้องอย่างไรบ้าง เพียงแต่อ้างว่าส่วนแบ่งของโจทก์ที่ศาลล่างทั้งสองกำหนดให้นั้นไม่ถูกต้องเพราะเกินคำขอจึงเป็นฎีกาที่ไม่ชัดเจนตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 249 วรรคหนึ่ง ศาลฎีกาไม่รับวินิจฉัยให้

คำสั่งในเรื่องคำอุทธรณ์ยื่นแม้จะไม่มีคำขอของกลุ่มความฝ่ายใดก็เป็นหน้าที่ของศาลจะต้องสั่งลงไว้ในคำพิพากษามาตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 167 การที่ศาลชั้นต้นมีคำพิพากษาแล้วไม่ได้สั่งในเรื่องคำอุทธรณ์ยื่น ศาลอุทธรณ์ภาค 2 ข่อมมีอำนาจสั่งแก้ไขในเรื่องคำอุทธรณ์ยื่นที่ศาลชั้นต้นไม่ได้สั่งได้โดยโจทก์ไม่จำต้องอุทธรณ์ในเรื่องนี้

3.2.4.5.2 เบี้ยปรับ

ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 383 บัญญัติว่า “ถ้าเบี้ยปรับที่รับนั้นสูงเกินส่วน ศาลจะลดลงเป็นจำนวนพอสมควรก็ได้ ในการที่จะวินิจฉัยว่าสมควรเพียงใดนั้น ท่านให้พิจารณาถึงทางได้เสียของเจ้าหนี้ทุกอย่างอันชอบด้วยกฎหมาย ไม่ใช่แต่เพียงทางได้เสียในเชิงทรัพย์สิน เมื่อได้ใช้เงินตามเบี้ยปรับแล้ว สิทธิเรียกร้องของลคค์เป็นอันขาดไป

นอกจากกรณีดังกล่าวไว้ในมาตรา 379 และมาตรา 382 ท่านให้ใช้วิธีเดียวกันนี้บังคับในเมื่อบุคคลสัญญาว่าจะให้เบี้ยปรับเมื่อตนกระทำหรือละเว้นกระทำการอันหนึ่งอันใดนั้นด้วย”

เบี้ยปรับคือค่าเสียหายหรือค่าสินไหมทดแทนความเสียหายซึ่งคู่สัญญากำหนดไว้ล่วงหน้า โดยลูกหนี้ให้สัญญาว่าถ้าลูกหนี้ไม่ชำระหนี้หรือไม่ชำระหนี้ให้ถูกต้องสมควร ให้เจ้าหนี้รับหรือเรียกเอาเบี้ยปรับนั้นได้ แต่ในเรื่องของเบี้ยปรับนี้กฎหมายมิได้บังคับว่า

คู่สัญญาจะต้องกำหนดเบี้ยปรับกันเอาไว้ แต่หากต้องการให้มีเบี้ยปรับก็ต้องตกลงกำหนดเอาไว้ในสัญญาก่อนหน้านั้นหรืออาจทำเป็นสัญญาเพิ่มเติมเฉพาะเบี้ยปรับอีกส่วนหนึ่งก็ได้ หากไม่มีการตกลงกันในเรื่องเบี้ยปรับ เมื่อลูกหนี้ไม่ชำระหนี้หรือไม่ชำระหนี้ให้ถูกต้องสมควร ก็ต้องบังคับไปตามบทบัญญัติว่าด้วยผลแห่งหนี้อันเป็นหลักทั่วไป⁸³

ในกรณีที่เบี้ยปรับตามที่กำหนดกันเอาไว้ในสัญญาเป็นเบี้ยปรับที่สูงเกินส่วนหรือเกินสมควร หากบังคับให้เป็นไปตามข้อตกลงอาจทำให้เกิดความเสียหายและกลายเป็นการค้ำกำไรมากกว่าเป็นการลงโทษในการผิดสัญญา กฎหมายจึงให้อำนาจแก่ศาลในการปรับลดเบี้ยปรับลงได้เป็นจำนวนที่เหมาะสม โดยการพิจารณาปรับลดเบี้ยปรับของศาลนั้นต้องพิจารณาถึงส่วนได้เสียของเจ้าหนี้ในทางอื่นๆ นอกจากจำนวนเงินด้วย เช่น ในทางจิตใจหรือทางเสียชื่อเสียงด้วย⁸⁴ มิใช่คำนึงถึงแต่เพียงทางได้เสียในเชิงทรัพย์สิน

การใช้อำนาจลดเบี้ยปรับที่สูงเกินส่วนนี้เป็นอำนาจที่ศาลสามารถกระทำได้แม้ไม่มีคู่ความร้องขอ เปรียบเสมือนการใช้อำนาจพิพากษาเกินคำขอของศาล โดยในเรื่องนี้มีแนวคำพิพากษาจำนวนมากที่ตัดสินเดินตามแนวเดียวกันว่า ศาลสามารถใช้อำนาจปรับลดเบี้ยปรับได้แม้ไม่มีคู่ความฝ่ายใดร้องขอ แต่เรื่องดังกล่าว ท่านรองศาสตราจารย์ ดร.จำปี โสคติพันธุ์ กลับมีความเห็นว่า การใช้อำนาจของศาลในการปรับลดเบี้ยปรับเป็นการแทรกแซงเสรีภาพในการทำสัญญาของคู่สัญญา เพราะตามความหมายของเสรีภาพในการทำสัญญานั้นหมายถึง เสรีภาพที่จะไม่ถูกแทรกแซงภายหลังจากสัญญาเกิดแล้วด้วย และการที่ศาลจะปรับลดเบี้ยปรับได้ต้องมีการร้องขอจากผู้ต้องเสียเบี้ยปรับก่อนซึ่งจะเป็นการใช้อำนาจของศาลเพื่อการอำนวยความสะดวกมากกว่าเป็นการแทรกแซงเสรีภาพทางสัญญา

รองศาสตราจารย์ ดร.จำปี โสคติพันธุ์ มีความเห็นว่าอำนาจในการปรับลดเบี้ยปรับตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 383 นี้มิใช่เรื่องที่เกี่ยวข้องกับความสงบเรียบร้อย เพราะไม่ได้แสดงให้เห็นว่าเป็นกฎหมายที่คุ้มครองลูกหนี้ที่อ่อนแอกว่า จึงแตกต่างไปจากมาตรา 7 เรื่องมัดจำตามพระราชบัญญัติว่าด้วยข้อสัญญาที่ไม่เป็นธรรม พ.ศ. 2540 ซึ่งเป็นกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับความสงบเรียบร้อยโดยตัวของพระราชบัญญัติเอง ดังนั้น หากเป็นการใช้อำนาจปรับลดมัดจำตามพระราชบัญญัติว่าด้วยข้อสัญญาที่ไม่เป็นธรรม พ.ศ. 2540 ศาลจึงมีอำนาจที่จะกระทำได้ ซึ่งสอดคล้องกับความเห็นของท่านศาสตราจารย์เสนีย์ ปราโมช ที่เห็นว่าไม่ใช่ว่าเรื่องเกี่ยวกับความสงบ

⁸³ สักดิ์ สนองชาติ. (2547). คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ว่าด้วยนิติกรรมและสัญญา. หน้า 465.

⁸⁴ จิตติ ดิงศักดิ์. (2551). คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ เรียงมาตรา ว่าด้วยสัญญา บรรพ 2 มาตรา 354-394 ปรับปรุงโดย ศนันทกรณ์ โสคติพันธุ์. หน้า 159.

เรียบร้อย⁸⁵ ในขณะที่ศาสตราจารย์ศักดิ์ สนองชาติ มีความเห็นว่า การใช้อำนาจปรับลดเบี้ยปรับเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับความสงบเรียบร้อย⁸⁶ อย่างไรก็ดีตาม ในทางปฏิบัติศาลมีอำนาจปรับลดเบี้ยปรับได้โดยไม่ต้องมีคู่ความร้องขอในเรื่องเบี้ยปรับว่าสูงเกินส่วนหรือไม่ โดยจะขอยกตัวอย่างคำพิพากษาฎีกาดังต่อไปนี้

คำพิพากษาฎีกาที่ 1379/2534 ศาลชั้นต้นกำหนดประเด็นว่า โจทก์มีสิทธิเรียกร้องให้จำเลยคืนค่าปรับหรือชดใช้เงินค่าจ้างให้โจทก์เพียงใดหรือไม่ ดังนั้นค่าปรับหรือเบี้ยปรับจึงเป็นประเด็นโดยตรง เมื่อศาลชั้นต้นพิจารณาเห็นว่าค่าเสียหายที่กำหนดไว้ล่วงหน้านั้นสูงเกินไปและกำหนดลดลงบางส่วน จึงไม่ใช่เป็นการพิพากษาเกินคำขอและไม่เป็นการวินิจฉัยนอกฟ้องนอกประเด็น ทั้งตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 383 ให้อำนาจศาลที่จะใช้ดุลพินิจลดเบี้ยปรับลงได้หากเห็นว่าเบี้ยปรับนั้นสูงเกินส่วน

คำพิพากษาฎีกาที่ 285/2535 สัญญาเช่าซื้อระบุว่า "ถ้าผู้เช่าซื้อผิดนัดชำระค่าเช่าซื้องวดหนึ่งงวดใดก็ดี หรือผู้เช่าซื้อจะต้องชำระเงินใดๆ แก่เจ้าของตามสัญญาประการใดก็ดี หรือผู้เช่าซื้อจะต้องชดใช้ค่าเสียหายอันเกิดจากการผิดสัญญาประการใดประการหนึ่งก็ดี ผู้เช่าซื้อยอมเสียดอกเบี้ยสำหรับเงินที่ค้างชำระและหรือค่าเสียหายนับแต่วันผิดนัดเป็นต้นไปในอัตราร้อยละ 18 ต่อปี..." เมื่อเงินค่าขาดประโยชน์จากการที่โจทก์ไม่ได้ใช้รถเป็นค่าเสียหายอันเกิดจากการผิดสัญญาประการหนึ่ง โจทก์จึงมีสิทธิเรียกร้องให้จำเลยที่ 1 ชดใช้ดอกเบี้ยตามสัญญาได้ แต่ข้อสัญญาดังกล่าวถือว่าเป็นวิธีการกำหนดค่าเสียหายวิธีหนึ่งมีลักษณะเป็นการกำหนดเบี้ยปรับเมื่อค่าเสียหายที่โจทก์เรียกมาสูงเกินส่วน ศาลมีอำนาจกำหนดให้ลดลงเป็นจำนวนพอสมควรได้

3.2.4.5.3 การอุปการะเลี้ยงดูบุตรหลังการหย่า

ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1522 บัญญัติว่า “ถ้าสามีภริยาหย่าด้วยความยินยอม ให้ทำความตกลงกันไว้ในสัญญาหย่าว่าสามีภริยาทั้งสองฝ่าย หรือสามีหรือภริยาฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งจะออกเงินค่าอุปการะเลี้ยงดูบุตรเป็นจำนวนเงินเท่าใด

ถ้าหย่าโดยคำพิพากษาของศาลหรือในกรณีที่สัญญาหย่ามิได้กำหนดเรื่องค่าอุปการะเลี้ยงดูบุตรไว้ ให้ศาลเป็นผู้กำหนด”

บิดามารดามีหน้าที่อุปการะเลี้ยงดูและให้การศึกษาตามความเหมาะสม แก่บุตรผู้เยาว์ในกรณีที่บิดามารดาหย่าร้างกันไม่ว่าจะเป็นการหย่าด้วยความยินยอมหรือการหย่าโดย

⁸⁵ เสนีย์ ปราโมช. (2505). ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ว่าด้วยนิติกรรมและหนี้ เล่ม 1 (ภาค 1-2). หน้า 544.

⁸⁶ ศักดิ์ สนองชาติ. เล่มเดิม. หน้า 475.

คำพิพากษาของศาล บิดามารดาก็ยังคงมีหน้าที่ในการอุปการะบุตรผู้เยาว์ดังกล่าวอยู่ต่อไป เพราะการหย่าร้างเป็นเพียงการสิ้นสุดของการสมรสระหว่างสามีภริยา แต่ไม่ได้ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างบิดามารดากับบุตรสิ้นสุดลงไปด้วย หากเป็นการหย่าด้วยความยินยอม สามีและภริยาอาจทำความตกลงกันในสัญญาหย่าเกี่ยวกับเรื่องค่าอุปการะเลี้ยงดูบุตรว่าฝ่ายใดจะเป็นผู้รับหน้าที่ออกค่าอุปการะเลี้ยงดูบุตรทั้งหมด หรือแต่ละฝ่ายมีหน้าที่อย่างไรในค่าอุปการะเลี้ยงดูบุตรแต่ในกรณีที่ไม่มีข้อตกลงกันในสัญญาหย่า หรือเป็นการหย่าโดยคำพิพากษาของศาล ศาลจะเป็นผู้กำหนดจำนวนเงินค่าอุปการะเลี้ยงดูบุตร โดยศาลจะคำนึงถึงฐานะและความสามารถของสามีและภริยา พฤติการณ์แห่งกรณีในด้านรายได้ ความสามารถในการเลี้ยงชีพ ทรัพย์สินและเงินทุนของบุตร ความต้องการของบุตรในด้านการเงิน และฐานะความเป็นอยู่ของบุตรเท่าที่ดำเนินอยู่และเท่าที่บิดามารดาพึงประสงค์ในการศึกษาอบรมมาพิจารณาประกอบด้วย⁸⁷ ตัวอย่างเช่นสามีเป็นผู้มีอาชีพ มีฐานะและรายได้มั่นคง แต่ภริยาเป็นแม่บ้านมิได้ประกอบอาชีพใดๆ ศาลอาจมีคำพิพากษาให้บุตรอยู่ในความดูแลของสามีและให้สามีเป็นฝ่ายมีหน้าที่อุปการะเลี้ยงดูบุตรแต่เพียงฝ่ายเดียวก็ได้

การกำหนดหน้าที่เกี่ยวกับเรื่องค่าอุปการะเลี้ยงดูบุตรโดยคำสั่งศาลนี้มีความคิดเห็นแบ่งออกเป็น 2 ความเห็นคือ

ความเห็นแรก เห็นว่าการที่ศาลกำหนดค่าอุปการะเลี้ยงดูบุตร ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1522 คู่ความต้องฟ้องหรือฟ้องแย้งไว้โดยเฉพาะเจาะจงความเห็นตามแนวทางแรกนี้ ท่านศาสตราจารย์พิเศษ ประสพสุข บุญเดช เห็นว่ามิใช่เรื่องหน้าที่ของศาลที่จะกำหนดค่าอุปการะเลี้ยงดูบุตรให้แก่คู่ความโดยอัตโนมัติโดยคู่ความมิได้เรียกร้อง เพราะประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 142 ห้ามมิให้ศาลพิพากษาหรือทำคำสั่งให้สิ่งใดๆ เกินไปกว่าหรือนอกจากที่ปรากฏในคำฟ้อง แต่ในกรณีที่มีคำพิพากษาบางกรณีที่ตัดสินว่าศาลสามารถพิพากษาได้แม้ว่าคู่ความมิได้มีคำขอมาโดยเฉพาะ ท่านศาสตราจารย์พิเศษ ประสพสุข บุญเดชมีความเห็นว่าเป็นคำพิพากษาที่มีข้อสงสัยในเหตุผลแห่งคำวินิจฉัยอย่างมากและไม่ควรถือเป็นแบบอย่างในทางปฏิบัติ⁸⁸

ความเห็นที่สองปรากฏคำพิพากษาฎีกาบางฉบับที่วินิจฉัยว่าแม้คู่ความจะมิได้กล่าวถึงเรื่องค่าอุปการะเลี้ยงดูบุตรมาในคำคู่ความก็ตาม ศาลก็มีอำนาจพิพากษาในเรื่องดังกล่าวได้ ไม่เป็นเรื่องพิพากษาเกินคำขอ เช่น

⁸⁷ ประสพสุข บุญเดช. (2551). คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 5 ว่าด้วยครอบครัว. หน้า 470.

⁸⁸ แหล่งเดิม.

คำพิพากษาฎีกาที่ 3494/2547 โจทก์ฟ้องขอให้โจทก์และจำเลยหย่าขาดจากกันกับให้โจทก์เป็นผู้ใช้อำนาจปกครองบุตรผู้เยาว์แต่เพียงผู้เดียว จำเลยให้การขอให้ยกฟ้องการที่ศาลล่างทั้งสองพิพากษาให้โจทก์และจำเลยหย่าขาดจากกัน โดยให้จำเลยเป็นผู้ใช้อำนาจปกครองบุตรผู้เยาว์แต่เพียงผู้เดียว แต่ให้โจทก์จ่ายค่าอุปการะเลี้ยงดูบุตรผู้เยาว์ทั้งสองเช่นนี้ไม่เป็นการพิพากษาเกินคำขอเพราะกรณีต้องตามบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 1522 ที่บัญญัติว่ากรณีหย่าโดยคำพิพากษาให้ศาลเป็นผู้กำหนดค่าอุปการะเลี้ยงดู

คำพิพากษาฎีกาที่ 6471/2548 จำเลยสมัครใจแยกกันอยู่กับโจทก์ เพราะเหตุที่โจทก์จำเลยไม่อาจอยู่ร่วมกันฉันสามีภริยาได้โดยปกติสุขตลอดมาเกิน 3 ปี โจทก์จึงมีสิทธิฟ้องหย่าจำเลยได้ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 1516 (4/2) และเมื่อจำเลยมีบุตรผู้เยาว์ด้วยกัน 1 คน ศาลก็มีอำนาจวินิจฉัยชี้ขาดให้โจทก์เป็นผู้ใช้อำนาจปกครองและให้จำเลยจ่ายค่าอุปการะเลี้ยงดูผู้เยาว์ได้ตามมาตรา 1520 วรรคสองและมาตรา 1522 วรรคสอง ไม่เป็นการพิพากษาเกินคำขอ

คำพิพากษาฎีกาที่ 6244/2550 บทบัญญัติตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1522 กำหนดให้ศาลมีอำนาจกำหนดค่าอุปการะเลี้ยงดูบุตรได้เป็นกรณีเฉพาะเมื่อศาลพิพากษาให้หย่าหรือในกรณีที่สัญญาหย่ามิได้กำหนดเรื่องค่าอุปการะเลี้ยงดูไว้ ดังนั้น แม้จำเลยมิได้ฟ้องแย้งขอค่าอุปการะเลี้ยงดูบุตรทั้งสอง ศาลชั้นต้นก็กำหนดให้โจทก์ชำระค่าอุปการะเลี้ยงดูบุตรทั้งสองเป็นรายเดือนจนกว่าบุตรทั้งสองจะบรรลุนิติภาวะได้ ปัญหาการกำหนดค่าอุปการะเลี้ยงดูบุตรดังกล่าว แม้ไม่มีคู่ความฝ่ายใดยกขึ้นฎีกา แต่เป็นปัญหาเกี่ยวกับความสงบเรียบร้อย ศาลฎีกาเห็นสมควรหยิบยกขึ้นพิพากษาเป็นประโยชน์แก่บุตรผู้เยาว์ทั้งสองของโจทก์จำเลย

3.2.4.5.4 คำพิพากษาศาลฎีกาตามสัญญาประนีประนอมยอมความ

ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 138 บัญญัติว่า “ในคดีที่คู่ความตกลงกันหรือประนีประนอมยอมความกันในประเด็นแห่งคดีโดยมิได้มีการถอนคำฟ้องนั้น และข้อตกลงหรือการประนีประนอมยอมความกันนั้นไม่เป็นการฝ่าฝืนต่อกฎหมาย ให้ศาลจดยางานพิสดารแสดงข้อความแห่งข้อตกลงหรือการประนีประนอมยอมความเหล่านั้นไว้ แล้วพิพากษาไปตามนั้น ห้ามมิให้อุทธรณ์คำพิพากษาเช่นว่านี้ เว้นแต่ในเหตุต่อไปนี้

- (1) เมื่อมีข้อกล่าวอ้างว่าคู่ความฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งฉ้อฉล
- (2) เมื่อคำพิพากษานั้นถูกกล่าวอ้างว่าเป็นการละเมิดต่อบทบัญญัติแห่งกฎหมายอันเกี่ยวกับความสงบเรียบร้อยของประชาชน

(3) เมื่อคำพิพากษานั้นถูกกล่าวอ้างว่ามีได้เป็นไปตามข้อตกลงหรือการประนีประนอมยอมความ

ถ้าคู่ความตกลงกันเพียงแต่ให้เสนอคดีต่ออนุญาโตตุลาการ ให้นำบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายนี้ว่าด้วยอนุญาโตตุลาการมาใช้บังคับ”

การประนีประนอมยอมความนั้นในทางปฏิบัติอาจทำได้โดยคู่ความทำข้อตกลงกันมาเสนอให้ศาลพิจารณาโดยพิมพ์สัญญาประนีประนอมยอมความหรือแถลงให้ศาลทราบด้วยวาจาว่าจะตกลงกันอย่างไร แล้วให้ศาลจดในสัญญาประนีประนอมยอมความซึ่งมีแบบพิมพ์ของศาลอยู่⁸⁹ การทำสัญญาประนีประนอมยอมความนี้สามารถทำได้แม้อยู่ในระหว่างการพิจารณาพิพากษาคดีศาลชั้นใดก็ตาม และแม้กระทั่งภายหลังจากที่ศาลมีคำพิพากษาแล้วก็อาจทำสัญญาประนีประนอมยอมความกันในศาลได้⁹⁰ แต่ทั้งนี้ต้องปรากฏด้วยว่าสัญญาประนีประนอมยอมความดังกล่าว ต้องไม่เป็นข้อตกลงที่ฝ่าฝืนหรือขัดต่อกฎหมายอันเกี่ยวกับความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน

ในทางแพ่งเป็นสิทธิของคู่กรณีในอันที่จะตกลงกันอย่างไรก็ได้เท่าที่ไม่ขัดต่อกฎหมาย ดังนั้นคู่ความจึงอาจประนีประนอมยอมความกันเกินกว่าหรือนอกเหนือจากที่ขอมาในคำฟ้องได้ ไม่ถือว่าเป็นการเกินคำขอหรือนอกฟ้องแต่อย่างใด⁹¹ เพราะว่าเรื่องสัญญาประนีประนอมยอมความที่ทำกันในศาลเป็นเรื่องที่ไม่อยู่ในบังคับของประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 142 เพียงแต่มีหลักเกณฑ์สำคัญว่าข้อที่ตกลงประนีประนอมยอมความนั้นจะต้องอยู่ในประเด็นแห่งคดีหรือที่เกี่ยวข้องเนื่องกันกับประเด็นในคดีเท่านั้น⁹²

ตัวอย่างคำพิพากษาเรื่องสัญญาประนีประนอมยอมความที่มีลักษณะเป็นการเกินคำขอ

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1492/2528 สัญญาประนีประนอมยอมความที่กระทำต่อหน้าศาลและศาลพิพากษตามขอมานั้น มิใช่เป็นการวินิจฉัยชี้ขาดข้อพิพาทอย่างคดีธรรมดาที่ต้องพิจารณาสืบพยานกันจึงไม่ตกอยู่ในบังคับแห่งกฎหมายที่ห้ามมิให้พิพากษาเกินคำขอหรือนอกจากที่ปรากฏในคำฟ้องเพียงแต่ต้องตกลงกันในประเด็นแห่งคดีหรือเกี่ยวข้องกับประเด็น

⁸⁹ อุดม เฟื่องฟุ้ง ก (2543). คำอธิบายประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง ภาค 1 ตอน 2. หน้า 91.

⁹⁰ คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 2576/2531.

⁹¹ อุดม เฟื่องฟุ้ง ก (2552). คำบรรยายวิชากฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งภาค 2 (สมัยที่ 62 ครั้งที่ 2).

สำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา. หน้า 317.

⁹² วิเชียร ดิเรกอุดมศักดิ์. (2552). วิ.แพ่ง พิสดาร เล่ม 1 (ฉบับปรับปรุงใหม่ปี 2553). หน้า 231.

นั้นๆ หากข้อตกลงนั้นมิได้ฝ่าฝืนต่อกฎหมายแล้ว ศาลก็ต้องพิพากษาไปตามยอมไม่ต้องย้อนไปดูว่าเกินคำขอหรือไม่

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 3191/2547 การทำสัญญาประนีประนอมยอมความซึ่งกระทำต่อหน้าศาลและศาลพิพากษาไปตามสัญญาประนีประนอมยอมความนั้น มิใช่เป็นการวินิจฉัยชี้ขาดข้อพิพาทอย่างคดีธรรมดาที่ต้องพิจารณาพยานหลักฐานของโจทก์จำเลยแล้วจึงพิพากษาชี้ขาดข้อพิพาทไป ข้อตกลงในสัญญาประนีประนอมยอมความดังกล่าวจึงอาจมีผลไม่ตรงหรือเกินกว่าที่ปรากฏในคำฟ้องก็ได้ ถ้าข้อตกลงนั้นเกี่ยวข้องกับประเด็นแห่งคดีและไม่เป็นการฝ่าฝืนต่อกฎหมาย เพราะเป็นไปตามข้อตกลงที่คู่ความต่างยอมผ่อนผันให้แก่กัน จึงไม่ตกอยู่ในบังคับแห่งบทบัญญัติ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 142 ซึ่งห้ามมิให้ศาลพิพากษาเกินคำขอหรือนอกจากที่ปรากฏในคำฟ้อง ดังนั้น การที่ศาลพิพากษาไปตามสัญญาประนีประนอมว่า ดอกเบี้ยระหว่างผิคนัดอัตราร้อยละ 10 ต่อปี เกินกว่าอัตราร้อยละ 7.5 ต่อปี ตามคำขอของโจทก์ จึงหาเป็นการต้องห้ามตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 142 และมาตรา 138 (2) ไม่

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1222/2549 การทำสัญญาประนีประนอมยอมความเป็นกรณีที่โจทก์จำเลยมุ่งระงับข้อพิพาทระหว่างกันและมีใช่เป็นการวินิจฉัยชี้ขาดอย่างคดีธรรมดาที่ต้องพิจารณาพยานหลักฐานของโจทก์จำเลยแล้วพิพากษาชี้ขาดประเด็นข้อพิพาทไป ข้อตกลงในสัญญาประนีประนอมยอมความจึงอาจมีผลไม่ตรงหรือไม่เป็นไปตามคำขอท้ายฟ้องได้ ถ้าข้อตกลงนั้นเกี่ยวข้องกับประเด็นแห่งคดีและไม่เป็นการฝ่าฝืนต่อกฎหมายเพราะเป็นไปตามข้อตกลงที่คู่ความต่างยอมผ่อนผันให้แก่กัน จึงไม่ตกอยู่ในบังคับแห่งพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลแรงงานและวิธีพิจารณาคดีแรงงาน พ.ศ. 2522 มาตรา 52 ซึ่งห้ามมิให้พิพากษาหรือสั่งเกินไปกว่าหรือนอกเหนือจากที่ปรากฏในคำฟ้อง นอกจากนั้นคดีแรงงานยังเป็นคดีที่มีลักษณะพิเศษอันสมควรระงับได้ด้วยความเข้าใจต่อกันเพื่อที่ทั้งสองฝ่ายจะได้มีความสัมพันธ์อันดีกันต่อไป พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลแรงงานและวิธีพิจารณาคดีแรงงาน พ.ศ. 2522 มาตรา 38 จึงให้ศาลแรงงานไต่ถามไต่ถามคู่ความได้ตกลงหรือประนีประนอมยอมความกัน การที่ศาลแรงงานไต่ถามไต่ถามและพิพากษตามยอมจึงไม่ขัดต่อกฎหมาย ไม่เข้าข้อยกเว้นที่จะอุทธรณ์ได้ ย่อมต้องห้ามมิให้อุทธรณ์ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 138 วรรคสอง ประกอบพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลแรงงานและวิธีพิจารณาคดีแรงงาน พ.ศ. 2522 มาตรา 31

3.2.4.6 สรุปหลักการพิพากษาเกินคำขอตามกฎหมายประเทศไทย

จากการศึกษาหลักการพิพากษาเกินคำขอตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลแรงงานและวิธีพิจารณาคดีแรงงาน พ.ศ. 2522 พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ. 2542 พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค

พ.ศ. 2551 และร่างพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งเรื่องการดำเนินคดีแบบกลุ่ม รวมทั้งบทบัญญัติกฎหมายเรื่องต่างๆ อาทิ ค่าฤชาธรรมเนียม เบี้ยปรับ การอุปการะเลี้ยงดูบุตรหลังการหย่า และคำพิพากษาคตามสัญญาประนีประนอมยอมความ ดังที่ได้กล่าวมาข้างต้น จึงสามารถสรุปได้ว่ากฎหมายโดยส่วนใหญ่ของประเทศไทยเป็นไปตามหลักการพิพากษาห้ามเกินคำขอ คือศาลจะต้องพิพากษาคดีให้เป็นไปตามประเด็นที่คู่ความกล่าวในคำขอบังคับเท่านั้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในคดีแพ่งทั่วไปตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งซึ่งถือว่าเป็นกฎหมายที่เปิดช่องในการให้อำนาจศาลพิพากษาเกินคำขอได้น้อยที่สุด โดยกำหนดในลักษณะเป็นข้อยกเว้นของหลักพิพากษาห้ามเกินคำขอตามที่บัญญัติไว้ในวรรคสองของมาตรา 142 แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง ซึ่งหากไม่เข้ากรณีข้อยกเว้นตามมาตราดังกล่าวแล้วศาลก็ไม่อาจใช้อำนาจพิพากษาเกินคำขอได้ เช่นเดียวกันกับหลักการพิพากษาห้ามเกินคำขอตามพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลแรงงานและวิธีพิจารณาคดีแรงงาน พ.ศ. 2522 ที่กำหนดมิให้ศาลใช้อำนาจพิพากษาเกินคำขอ แต่กระนั้นข้อยกเว้นของกฎหมายฉบับดังกล่าวก็มีลักษณะที่เปิดกว้างมากกว่าข้อยกเว้นตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง โดยกำหนดให้เป็นเรื่องดุลพินิจของศาลที่จะพิจารณาว่าสมควรใช้อำนาจพิพากษาเกินคำขอหรือไม่ ควบคู่ไปกับการพิจารณาถึงความเป็นธรรมแก่คู่ความหรือความคุ้มครองประโยชน์สาธารณะ สำหรับพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ. 2542 กำหนดให้ศาลปกครองมีอำนาจพิพากษาเกินคำขอได้หากเป็นเรื่องเกี่ยวกับความสงบเรียบร้อยของประชาชน เหมือนเช่นข้อยกเว้นตามมาตรา 142 (5) ของประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง แตกต่างจากหลักการพิพากษาเกินคำขอตามพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ. 2551 ที่กำหนดเป็นหลักกฎหมายไว้อย่างชัดเจนให้ศาลมีอำนาจพิพากษาเกินคำขอได้มิใช่ในรูปแบบของข้อยกเว้น ภายใต้งื่อนไขและหลักเกณฑ์ที่เหมาะสมคือ (1) ต้องเป็นคดีที่ผู้บริโภคหรือผู้มีอำนาจฟ้องคดีแทนผู้บริโภคเป็นโจทก์ และ (2) ถ้าความปรากฏแก่ศาลว่า (ก) จำนวนค่าเสียหายที่โจทก์เรียกร้องไม่ถูกต้อง หรือ (ข) วิธีการบังคับตามคำขอของโจทก์ไม่เพียงพอต่อการแก้ไขเยียวยาความเสียหายตามฟ้อง ดังนั้นศาลในคดีผู้บริโภคจะใช้อำนาจพิพากษาเกินคำขอให้นอกเหนือไปจากเงื่อนไขดังกล่าวมิได้ เพราะถือว่าหลักการพิพากษาเกินคำขอเป็นหลักการยกเว้น จึงต้องปฏิบัติตามเคร่งครัดจะตีความขยายออกไปจนกลายเป็นการเพิ่มภาระแก่ศาลหรือคู่ความไม่ได้ สำหรับร่างพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งเรื่องการดำเนินคดีแบบกลุ่ม ไม่ปรากฏว่ามีบทบัญญัติเกี่ยวกับหลักการพิพากษาเกินคำขอทั้งในกฎหมายของประเทศสหรัฐอเมริกาและกฎหมายประเทศไทย อย่างไรก็ตามเนื่องจากวัตถุประสงค์ของการดำเนินคดีแบบกลุ่มคือการให้ความคุ้มครองแก่ผู้เสียหายที่มีจำนวนมาก และเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องด้วย

ประโยชน์สาธารณะ จึงเห็นว่าสมควรที่จะนำหลักการพิพาทษาเกินคำขอมาปรับใช้กับการพิพาทษาคดีแบบกลุ่มได้

แตกต่างของบทบัญญัติเรื่องการพิพาทษาเกินคำขอในกฎหมายฉบับต่างๆ ส่วนหนึ่งมาจากความแตกต่างในระบบวิธีพิจารณาความ โดยประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งใช้ระบบกล่าวหา ขณะที่พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลแรงงานและวิธีพิจารณาคดีแรงงาน พ.ศ. 2522 พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ. 2542 พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ. 2551 และร่างพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งเรื่องการดำเนินคดีแบบกลุ่ม กลับมีระบบวิธีพิจารณาความตามอย่างระบบไต่สวน เหตุจากความแตกต่างกันดังกล่าวส่งผลต่อรูปแบบวิธีการพิจารณาคดีและบทบาทอำนาจของศาลในคดีแต่ละประเภท คือผู้พิพาทษาในระบบไต่สวนจะมีบทบาทและมีอำนาจในการดำเนินกระบวนการพิจารณา มากกว่าผู้พิพาทษาในระบบกล่าวหา การใช้อำนาจของศาลแต่ละคดีจึงแตกต่างกัน แต่ถึงกระนั้น จุดมุ่งหมายของกฎหมายทุกๆ ฉบับย่อมเป็นไปในทิศทางเดียวกันอย่างแน่แท้ คือการอำนวยความสะดวกให้แก่ประชาชนอย่างมีประสิทธิภาพ

ในบทต่อไปจะเป็นการวิเคราะห์เปรียบเทียบระหว่างหลักการพิพาทษาเกินคำขอตามกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งของประเทศไทยและกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งของต่างประเทศ อีกทั้งวิเคราะห์เปรียบเทียบระหว่างหลักการพิพาทษาเกินคำขอตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 142 กับพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลแรงงานและวิธีพิจารณาคดีแรงงาน พ.ศ. 2522 พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ. 2542 พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ. 2551 และร่างพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งเรื่องการดำเนินคดีแบบกลุ่ม เพื่อศึกษาถึงแนวทางและความเป็นไปได้ในการนำหลักการพิพาทษาเกินคำขอมาปรับใช้กับในคดีแพ่งทั่วไป รวมทั้งปัญหาและอุปสรรคในการปรับใช้ ตลอดจนผลภายหลังที่จะเกิดขึ้น

บทที่ 4

วิเคราะห์หลักการพิพาทษาเกินคำขอในคดีแพ่ง

ในบทนี้ผู้ศึกษาจะวิเคราะห์หลักการพิพาทษาเกินคำขอโดยเปรียบเทียบระหว่างกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งประเทศสหรัฐอเมริกา ประเทศอังกฤษ ประเทศฝรั่งเศส และประเทศอิตาลีกับกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งประเทศไทย และศึกษาเปรียบเทียบระหว่างประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งกับพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลแรงงานและวิธีพิจารณาคดีแรงงาน พ.ศ. 2522 พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ. 2542 พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ. 2551 และการดำเนินคดีแบบกลุ่ม เพื่อศึกษาถึงข้อดีและข้อเสียรวมถึงแนวทางที่เหมาะสมสำหรับการนำหลักการพิพาทษาเกินคำขอไปปรับใช้กับประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง นอกจากนี้ยังมีบทสัมภาษณ์และผลสำรวจแบบสอบถามที่ผู้ศึกษาได้รวบรวมขอความเห็นจากผู้มีความรู้ความเชี่ยวชาญด้านกฎหมาย อาทิ ผู้พิพากษาซึ่งโดยส่วนใหญ่แล้วเป็นผู้พิพากษาและผู้ช่วยผู้พิพากษาในศาลฎีกา รวมไปถึงผู้พิพากษาศาลชั้นต้นบางจังหวัด เช่น ผู้พิพากษาศาลจังหวัดสงขลา ผู้พิพากษาศาลจังหวัดหลังสวน และผู้พิพากษาศาลจังหวัดศรีสะเกษ อีกทั้งทนายความ นิติกรประจำศาลฎีกา นักศึกษากฎหมาย และผู้ที่มีความรู้ความสามารถเกี่ยวข้องกับกฎหมายอีกหลายท่าน โดยผู้ศึกษาจะนำเอาความคิดเห็นดังกล่าวมาประกอบในการวิเคราะห์ถึงความเหมาะสมต่อการปรับใช้หลักการพิพาทษาเกินคำขอในการพิจารณาพิพากษาคดีแพ่งเพื่อให้ได้ข้อมูลที่มีประสิทธิภาพต่อไป

4.1 วิเคราะห์และเปรียบเทียบบทบาทการพิพาทษาของศาลคดีแพ่งประเทศไทยกับบทบาทการพิพากษาคดีแพ่งของศาลต่างประเทศ

เมื่อได้ศึกษาบทบาทและอำนาจในการพิพากษาคดีแพ่งตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งทั้งของประเทศไทยและต่างประเทศอันได้แก่ ประเทศสหรัฐอเมริกา ประเทศอังกฤษ ประเทศฝรั่งเศส และประเทศอิตาลีแล้วพบว่า สิ่งที่คล้ายกันคือการให้ความสำคัญต่อหลักความประสงค์ของคู่ความ (principle of disposition) ซึ่งเป็นหลักการสำคัญของกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง แต่การให้ความสำคัญต่อหลักการดังกล่าวอาจมีมากน้อยแตกต่างกัน โดยขึ้นอยู่กับระบบวิธีพิจารณาความที่ใช้ในแต่ละประเทศด้วย

4.1.1 ประเทศสหรัฐอเมริกา

กฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งประเทศสหรัฐอเมริกาบัญญัติหลักการพิพากษาเกินคำขอของศาลคดีแพ่งทั่วไป โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อคุ้มครองคู่ความฝ่ายโจทก์จากการทำคำฟ้องที่ไม่ครบถ้วน ซึ่งอาจทำให้โจทก์ไม่ได้รับการชดเชยตามสิทธิที่ควรจะได้รับตามกฎหมาย โดยมีใจว่า “คำพิพากษาในคดีที่คู่ความขาดนัดจะต้องไม่แตกต่างไปจากคำพิพากษาในกรณีทั่วไปทั้งในเรื่องของรูปแบบหรือผลแห่งคำพิพากษาที่จะต้องไม่เกินจำนวนที่ขอไว้ในคำฟ้อง แต่สำหรับคำพิพากษาในคดีแพ่งทั่วไป ศาลจะต้องวินิจฉัยให้ในสิ่งใดๆ ตามที่คู่ความมีสิทธิที่จะได้รับ แม้ว่าคู่ความจะไม่ได้กล่าวในคำขอบังคับก็ตาม” ความในตอนต้นของบทบัญญัติดังกล่าวเป็นไปตามหลักการพิพากษาห้ามเกินคำขอ ส่วนในตอนท้ายนั้นเป็นข้อยกเว้นที่ให้อำนาจศาลสามารถพิพากษาเกินคำขอได้หากว่าสิ่งนั้นคู่ความมีสิทธิสมควรได้รับตามกฎหมาย อันเป็นเรื่องที่ขัดต่อหลักความประสงค์ของคู่ความ (Principle of Party Disposition) หลักการพิพากษาห้ามเกินคำขอและขัดต่อลักษณะของระบบกล่าวหาเป็นอย่างยิ่ง ที่เป็นเช่นนี้อาจเพราะประเทศสหรัฐอเมริกาใช้ระบบกฎหมายคอมมอนลอว์ ซึ่งเป็นกฎหมายอันมีที่มาจากแนวคำพิพากษาและธรรมเนียมประเพณีเป็นสำคัญ จึงส่งผลให้การดำเนินกระบวนการพิจารณามีความยืดหยุ่นนั่นเอง

อย่างไรก็ตามข้อเท็จจริงที่ศาลจะนำคำพิพากษาเกินคำขอตามกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งประเทศสหรัฐอเมริกา ต้องอยู่ภายใต้เงื่อนไขดังต่อไปนี้

- 1) มีการตั้งประเด็นในคำฟ้องแล้ว และ
- 2) มีการนำพยานหลักฐานเข้าสืบในประเด็นเรื่องนั้นแล้ว

เงื่อนไขทั้งสองประการเป็นไปตามสาระสำคัญของหลักการได้รับฟังได้แย้งคัดค้านทั้งสองฝ่าย ซึ่งเป็นอีกหนึ่งหลักการสำคัญของกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง

หลักการพิพากษาเกินคำขอและเงื่อนไขควบคุมการใช้อำนาจตามกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งประเทศสหรัฐอเมริกา มีลักษณะเช่นเดียวกันกับหลักการพิพากษาเกินคำขอในคดีผู้บริโภค ตามพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ. 2551 มาตรา 39 ที่ให้อำนาจศาลสามารถพิพากษาคดีเกินคำขอของคู่ความได้ภายใต้เงื่อนไขเดียวกันนั้นคือ เรื่องที่ศาลจะหยิบยกมาพิพากษาต้องมีการตั้งประเด็นในคำฟ้องและมีการนำสืบพยานหลักฐานเรื่องนั้นแล้ว แต่สำหรับกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งของประเทศไทยนั้นไม่มีบทบัญญัติเกี่ยวกับหลักการพิพากษาเกินคำขออย่างกรณีกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งประเทศสหรัฐอเมริกา มีเพียงข้อยกเว้นตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 142 (1) ถึง (6) ที่ศาลมีอำนาจพิพากษาเกินคำขอได้ แต่ในบางครั้งข้อเท็จจริงในคดีอาจไม่เป็นไปเพียงเฉพาะกรณีดังกล่าวเท่านั้น การจำกัดอำนาจของศาลคดีแพ่งทั่วไปในการพิพากษาคดีเช่นนี้อาจกลายเป็นอุปสรรคต่อการใช้ดุลพินิจเพื่ออำนวยความยุติธรรมแก่ประชาชนได้

4.1.2 ประเทศอังกฤษ

ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งประเทศอังกฤษมีการบัญญัติเกี่ยวกับหลักการพิพากษาคดีเกินคำขอใน Rule 16.2 โดยเป็นการอธิบายถึงเนื้อหาคำฟ้องที่คู่ความมีหน้าที่ที่จะต้องกล่าวโดยชัดแจ้งและถูกต้องถึงสิ่งที่ตนประสงค์จะให้ศาลมีคำพิพากษา ไม่ว่าจะเป็นการฟ้องคดีทั่วไปหรือการฟ้องคดีที่มีคำขอบังคับเป็นตัวเงิน รวมทั้งการเสนอคดีต่อศาลเพื่อขอให้ศาลมีคำสั่งให้ตนเป็นผู้มีอำนาจจัดการแทน ทั้งนี้เพื่อป้องกันการเอารัดเอาเปรียบกันทางคดี อย่างไรก็ตามแม้จะถือว่าการกล่าวโดยชัดแจ้งซึ่งสิ่งที่ตนประสงค์ในคำขอบังคับจะเป็นหน้าที่ของคู่ความเองก็ตาม แต่ก็อาจเกิดความผิดพลาดขึ้นในการบรรยายคำขอบังคับได้ เพื่อเป็นการแก้ไขปัญหาดังกล่าวจึงมีการบัญญัติ Rule 16.2.5 ให้อำนาจศาลสามารถพิพากษาคดีเกินกว่าที่ปรากฏในคำขอบังคับของคู่ความได้ โดยมีใจความว่า “ศาลมีอำนาจพิพากษาบังคับตามที่ผู้ขอมีสิทธิสมควรได้รับ แม้ว่าการบังคับดังกล่าวจะมีได้กล่าวไว้โดยเฉพาะในคำขอก็ตาม” บทบัญญัติดังกล่าวจึงเปรียบเสมือนการช่วยเหลือคู่ความเช่นเดียวกันกับกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งของประเทศสหรัฐอเมริกา

การใช้อำนาจพิพากษาเกินคำขอตามกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งประเทศอังกฤษ อาจเนื่องมาจากเหตุผลประการเดียวกันกับกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งประเทศสหรัฐอเมริกา นั่นคือ เพราะเป็นประเทศที่ใช้ระบบกฎหมายคอมมอนลอว์เหมือนกัน จึงทำให้มีความยืดหยุ่นในเรื่องรูปแบบวิธีการพิจารณาคดี และส่งผลให้ผู้พิพากษาสามารถพิพากษาคดีเกินกว่าที่คู่ความมีคำขอมาได้

4.1.3 ประเทศฝรั่งเศส

ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งฝรั่งเศส ห้ามมิให้ศาลพิพากษาเกินไปจากขอบเขตตามคำขอบังคับของคู่ความ โดยบัญญัติอยู่ใน Article 5 ซึ่งมีใจความว่า “ศาลจะต้องตัดสินตามข้อหาในคำฟ้องทุกข้อและเท่าที่ได้มีการกล่าวหาเท่านั้น” บทบัญญัติมาตราดังกล่าวแสดงถึงอิทธิพลของหลักความประสงค์ของคู่ความที่มีต่อกระบวนการพิจารณาความแพ่งประเทศฝรั่งเศส อย่างไรก็ตามแม้ว่าจะมีการบัญญัติอย่างชัดแจ้งถึงการห้ามมิให้ศาลพิพากษาเกินคำขอของคู่ความ แต่ในขั้นตอนทางปฏิบัติจริงกลับพบว่า ศาลคดีแพ่งประเทศฝรั่งเศสมีอำนาจพิพากษาคดีเกินกว่าที่คู่ความกล่าวในคำขอบังคับได้ โดยแบ่งประเภทของคดีที่ศาลสามารถพิพากษาเกินคำขอได้ 2 กรณีคือ

- 1) กรณีเรื่องความสงบเรียบร้อยของประชาชนหรือประโยชน์สาธารณะหรือความจำเป็นในทางปฏิบัติ
- 2) กรณีที่กฎหมายประสงค์ที่จะคุ้มครองผลประโยชน์ของคู่ความที่อาจจะไม่ทราบสิทธิของตน

มีข้อสังเกตว่า Article 5 ของประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งประเทศฝรั่งเศส มิได้กำหนดข้อยกเว้นเป็นรายข้ออย่างละเอียดเช่นเดียวกับข้อยกเว้นตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งประเทศไทย มาตรา 142 แต่น่าจะกล่าวได้ว่าอำนาจของศาลประเทศฝรั่งเศสในเรื่องนี้กลับมีมากกว่าศาลประเทศไทย¹ เสียอีก ที่เป็นเช่นนี้อาจเป็นเพราะเรื่องบทบาทของศาลประเทศฝรั่งเศสตามวิธีพิจารณาความระบบไต่สวน ซึ่งศาลเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการพิจารณาพิพากษาคดีเห็นได้จากการใช้อำนาจของศาลฝรั่งเศสในการพิพากษาคดีแพ่ง อาทิ หากเป็นกรณีที่คู่ความไม่ได้แสดงให้เห็นเจตจำนงเกี่ยวกับประเด็นปัญหาข้อเท็จจริงและข้อกฎหมายในคำคู่ความ ศาลก็มีอำนาจที่จะแปลความในคำคู่ความเพื่อค้นหาจุดประสงค์ที่แท้จริงของคู่ความได้ หรือกรณีที่เป็นกรณียกแก่การกำหนดวัตถุแห่งคดีได้โดยชัดแจ้ง ศาลคดีแพ่งฝรั่งเศสสามารถที่จะมีคำวินิจฉัยในคำขอ บางประการที่ไม่ปรากฏชัดเจนในคำคู่ความได้ เช่น ศาลมีอำนาจทำคำพิพากษาในคำขอบางอย่างที่พอจะถือได้ว่าเป็นส่วนหนึ่งของคำคู่ความ (des demandes virtuelles) รวมทั้งกรณีที่ศาลสามารถเลือกคำวินิจฉัยในคำขอบางอย่างซึ่งอาจถือได้ว่ามีจุดประสงค์หรือเป้าหมายสุดท้ายอย่างเดียวกับคำขอที่ปรากฏในคำคู่ความ (la finalité de l'action) ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดเจนนี้อีกคือคดีที่เกี่ยวกับเรื่องความรับผิดชอบแพ่ง ซึ่งคำขอให้ชดเชยค่าเสียหายด้วยวิธีการต่างๆ นั้นก็มีจุดประสงค์อย่างเดียวกันคือเพื่อทำให้ความเสียหายที่เกิดขึ้นได้รับการแก้ไข เช่นแนวคำพิพากษาของศาลในระยะหลังที่วินิจฉัยว่าศาลอาจมีคำพิพากษาให้ชดเชยค่าเสียหายตามวิธีการที่ศาลเห็นว่าเหมาะสมที่สุด ไม่ว่าจะเป็นการชดเชยค่าเสียหายด้วยสิ่งของ เงิน หรือโดยการชำระเงินเป็นงวด เป็นต้น²

ดังนั้นแม้จะกล่าวได้ว่ามาตรา 142 แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งไทยจะบัญญัติข้อยกเว้นที่ให้ศาลสามารถพิพากษาคดีเกินคำขอไว้ถึง 6 กรณี ในขณะที่ Article 5 แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งประเทศฝรั่งเศสกล่าวแต่เพียงหลักว่า ศาลจะต้องตัดสินตามข้อหาในคำฟ้องทุกข้อและเท่าที่ได้มีการกล่าวหาเท่านั้น โดยไม่บัญญัติถึงข้อยกเว้นใดๆ ไว้เลย ก็มีใช้ว่าอำนาจในการพิพากษาคดีของศาลไทยจะมีมากไปกว่าศาลฝรั่งเศส กลับกลายเป็นตรงกันข้ามว่าศาลประเทศไทยมีอำนาจในการพิพากษาคดีน้อยกว่าศาลประเทศฝรั่งเศสเสียอีก

4.1.4 ประเทศอิตาลี

ประเทศอิตาลีเป็นอีกประเทศหนึ่งที่มีระบบวิธีพิจารณาความตามแบบระบบไต่สวน บทบาทและการใช้อำนาจของผู้พิพากษาอิตาลีจึงมีลักษณะเป็นไปในเชิงรุกเช่นเดียวกับประเทศฝรั่งเศส ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งอิตาลีบัญญัติห้ามมิให้ศาลพิพากษาเกินคำขอบังคับของคู่ความ โดยบัญญัติใน Article 112 ใจความว่า “ห้ามมิให้ศาลพิพากษาให้การเยียวยาแก่คู่ความ

¹ วรรณชัย บุญบำรุง, ธนกร วรปรัชญากุล และสิริพันธ์ พลรบ ข เล่มเดิม. หน้า 45.

² แหล่งเดิม. หน้า 44.

เกินไปกว่าที่โจทก์ได้กล่าวไว้ในคำขอ” ลักษณะของบทบัญญัตินี้คล้ายกับบทบัญญัติในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งประเทศฝรั่งเศสคือวางเพียงหลักการสำคัญที่ห้ามมิให้ศาลพิพากษาเกินคำขอของคู่ความโดยมิได้กำหนดข้อยกเว้นใดๆ ไว้ ดังนั้นการพิพากษาคดีของศาลอิตาลีจึงต้องเป็นไปอย่างเคร่งครัดและตามคำขอของคู่ความเท่านั้น โดยเฉพาะการพิพากษาที่ต้องบังคับคดีเป็นตัวเงิน ศาลต้องพิพากษาให้ตามจำนวนเงินที่ปรากฏในคำขอของโจทก์เท่านั้น และหากเป็นคดีที่โจทก์ฟ้องเพียงเพื่อขอให้ศาลมีคำสั่งแสดงสิทธิตามกฎหมาย ศาลต้องพิพากษาเพียงประเด็นเดียวว่าโจทก์หรือผู้ร้องมีสิทธิดังที่กล่าวอ้างตามกฎหมายหรือไม่ ศาลจะพิพากษาให้การเยียวยาเป็นประการอื่นด้วยมิได้ หากศาลพิจารณาพิพากษาคดีนอกเหนือจากสิ่งที่คู่ความร้องขอแล้ว ถือว่าเป็นกรณีที่ศาลกระทำการไม่ชอบด้วยกฎหมาย

จากการศึกษากฎหมายทั้ง 4 ประเทศข้างต้นจึงสามารถสรุปได้ว่า กฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งประเทศสหรัฐอเมริกาและกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งประเทศอังกฤษ มีลักษณะที่ทำให้อำนาจแก่ศาลพิพากษาคดีได้อย่างเปิดกว้างมากที่สุด โดยศาลสามารถใช้ดุลพินิจพิจารณาได้ว่าวิธีการเยียวยาใดที่จะเหมาะสมและสามารถชดเชยความเสียหายของคู่ความได้อย่างตรงประเด็นและเกิดประโยชน์แก่คู่ความ แม้ว่าสิ่งนั้นจะมีใช้สิ่งที่คู่ความร้องขอก็ตาม ในขณะที่ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งประเทศฝรั่งเศสและประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งประเทศอิตาลีกลับปรากฏสิ่งที่ตรงกันข้ามนั่นคือ มีการวางหลักเกณฑ์อย่างชัดเจนว่าห้ามมิให้ศาลพิพากษาเกินคำขอโดยไม่มีการบัญญัติข้อยกเว้นใดๆ ไว้เลยปัจจัยความแตกต่างระหว่างกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งประเทศสหรัฐอเมริกาและกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งประเทศอังกฤษ กับประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งประเทศฝรั่งเศสและประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งประเทศอิตาลี อาจเป็นเรื่องของความแตกต่างในระบบกฎหมาย โดยประเทศสหรัฐอเมริกาและประเทศอังกฤษใช้ระบบกฎหมายตามแบบระบบคอมมอนลอว์ ซึ่งมีวิธีการพิพากษาคดีตามหลัก The doctrine of Precedent คือยึดถือแนวบรรทัดฐานคำพิพากษาในคดีก่อนๆ ในขณะที่ประเทศฝรั่งเศสและประเทศอิตาลีซึ่งเป็นระบบซีวิลลอว์ จะมีความเคร่งครัดต่อบทกฎหมายที่เป็นลายลักษณ์อักษร ด้วยความเชื่อเป็นเบื้องต้นว่าบทบัญญัติแห่งกฎหมายนั้นย่อมตรงไว้ซึ่งหลักแห่งเหตุผลและความเป็นธรรมอยู่แล้วในตัวเองและถือว่าแนวคำพิพากษาเป็นเพียงตัวอย่างในการปรับใช้บทกฎหมายเท่านั้น³ การเคารพต่อบทบัญญัติของกฎหมายจึงเป็นเหตุให้การพิจารณาพิพากษาคดีของระบบซีวิลลอว์ที่ใช้ในประเทศฝรั่งเศสและประเทศอิตาลีเป็นไปตามที่กฎหมายบัญญัติไว้อย่างเคร่งครัด ส่วนระบบคอมมอนลอว์ ซึ่งใช้ในประเทศสหรัฐอเมริกาและประเทศอังกฤษกลับมีลักษณะที่ยืดหยุ่นมากกว่าจึงเอื้อต่อการใช้ดุลพินิจพิพากษาคดีได้มากกว่า

³ หุุด แสงอุทัย, เล่มเดิม, หน้า 19.

สำหรับหลักการพิพากษาเกินคำขอตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งประเทศไทย แม้ว่าจะมีวิธีพิจารณาความตามระบบกล่าวหาเช่นเดียวกันกับประเทศสหรัฐอเมริกาและประเทศอังกฤษ แต่กลับมีการวางบทบัญญัติเป็นหลักห้ามมิให้ศาลพิพากษาเกินคำขออย่างชัดเจน มีเพียงการให้อำนาจแก่ศาลในลักษณะเป็นข้อยกเว้นสำหรับคดีบางประเภทเท่านั้น ดังที่ปรากฏในวรรคสองของมาตรา 142 แต่ทว่าการระบุเจาะจงประเภทของคดีที่ศาลสามารถพิพากษาเกินคำขอได้นั้นก็อาจยังไม่เพียงพอต่อการอำนวยความสะดวกให้แก่ประชาชน เพราะในความเป็นจริงข้อเท็จจริงในแต่ละคดีอาจไม่เป็นไปเพียงเฉพาะตามที่กฎหมายกำหนดเป็นข้อยกเว้นไว้เท่านั้น เมื่อพบว่าคดีใดที่ไม่ตรงกับลักษณะอนุมาตรา (1) ถึงอนุมาตรา (6) ศาลก็ไม้อาจใช้อำนาจพิพากษาเกินคำขอได้ แม้ว่าศาลจะพบปัญหาระหว่างการดำเนินกระบวนการพิจารณาว่าคู่ความเพียงแต่บรรยายคำขอบังคับไม่ถูกต้อง หรือวิธีการตามคำขอบังคับยังมีชี้หนทางการเยียวยาความเสียหายของคู่ความได้อย่างมีประสิทธิภาพมากที่สุดตามที่กฎหมายบัญญัติรับรองไว้ให้ก็ตาม ศาลก็ต้องพิพากษาคดีไปเพียงเฉพาะตามที่ปรากฏในคำขอบังคับเท่านั้นเพราะหากใช้อำนาจมากเกินไปกว่าขอบเขตของคำขอบังคับก็อาจจะกลายเป็นการดำเนินกระบวนการพิจารณาที่ไม่ชอบได้

4.2 วิเคราะห์และเปรียบเทียบบทบาทการพิพากษาของศาลคดีแพ่งกับบทบาทการพิพากษาคดีของศาลตามพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลแรงงานและวิธีพิจารณาคดีแรงงาน พ.ศ. 2522 พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ. 2542 พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ. 2551 และการดำเนินคดีแบบกลุ่ม

ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งมีลักษณะแตกต่างจากพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลแรงงานและวิธีพิจารณาคดีแรงงาน พ.ศ. 2522 พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ. 2542 พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ. 2551 และการดำเนินคดีแบบกลุ่ม ด้วยเหตุผลที่สำคัญประการหนึ่งคือการจัดประเภทของกฎหมาย โดยกฎหมายทั้งหมดที่กล่าวมาจัดอยู่ในประเภทกฎหมายมหาชน ซึ่งมีหลักการสำคัญว่าเป็นกฎหมายที่กำหนดถึงความสัมพันธ์ระหว่างหน่วยงานของรัฐกับประชาชนว่าจะผสมผสานผลประโยชน์ของรัฐกับผลประโยชน์ของประชาชนให้เกิดความสมดุลหรือการประนีประนอมกันอย่างไร⁴ ต่างจากกฎหมายเอกชนที่เป็นการกำหนดความสัมพันธ์ระหว่างเอกชนเท่านั้น เมื่อพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลแรงงานและวิธีพิจารณาคดีแรงงาน พ.ศ. 2522 พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ. 2542

⁴ วรรณชัย บุญบำรุง. เล่มเดิม. หน้า 17.

พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภคน พ.ศ. 2551 และการดำเนินคดีแบบกลุ่มจัดอยู่ในกลุ่มประเภทกฎหมายมหาชนแล้ว การใช้อำนาจพิพากษาคดีดังกล่าว จึงเป็นถือเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับความสงบเรียบร้อยของประชาชนที่รัฐมีหน้าที่ต้องจัดการ โดยองค์กรที่ทำหน้าที่เป็นตัวแทนของรัฐเข้ามาดูแลในเรื่องนี้ก็คือศาล ผ่านทางบุคลากรที่สำคัญคือผู้พิพากษา การใช้อำนาจของผู้พิพากษาในคดีตามกฎหมายทั้งหลายดังกล่าวจึงต่างจากการใช้อำนาจตามกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง อีกทั้งระบบวิธีพิจารณาความที่ใช้กับพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลแรงงานและวิธีพิจารณาคดีแรงงาน พ.ศ. 2522 พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ. 2542 พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภคน พ.ศ. 2551 และการดำเนินคดีแบบกลุ่มก็มีการนำเอาลักษณะของระบบไต่สวนมาปรับใช้ สังเกตได้จากการให้อำนาจศาลในเรื่องต่างๆ อาทิ การสืบพยานบุคคลหรือการพิพากษาคดี และเหตุผลอีกประการหนึ่งคือเรื่องฐานะของคู่ความทั้งสองฝ่ายที่ไม่เท่าเทียมกัน ยกตัวอย่างนายจ้างหรือผู้ประกอบการจะอยู่ในฐานะที่ได้เปรียบมากกว่าในการดำเนินคดี ไม่ว่าจะเป็นการมีอิทธิพลของนายจ้างต่อลูกจ้างในสถานประกอบการ การมีฐานะที่ดีกว่าในการต่อสู้คดี การมีข้อมูลที่เป็นข้อเท็จจริงอันสำคัญต่อการดำเนินคดี เป็นต้น จึงจำเป็นต้องมีกฎหมายวิธีพิจารณาความที่แตกต่างจากกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งทุกๆ ไป และผู้พิพากษาที่พิจารณาคดีเหล่านี้ก็ต้องมีอำนาจและบทบาทในการแสวงหาข้อเท็จจริงในคดีด้วยตนเอง เพื่อที่จะช่วยเหลือคู่ความฝ่ายลูกจ้างหรือผู้ประกอบการที่อยู่ในฐานะที่เสียเปรียบ การให้อำนาจแก่ผู้พิพากษาเพื่อคุ้มครองคู่ความฝ่ายที่อยู่ในฐานะเสียเปรียบมีอยู่ด้วยกันหลายประการ ประการหนึ่งคืออำนาจในการพิพากษาคดีเกินคำขอ โดยบัญญัติอยู่ในพระราชบัญญัติต่างๆ ดังนี้ คือ

4.2.1 พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลแรงงานและวิธีพิจารณาคดีแรงงาน พ.ศ. 2522

พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลแรงงานและวิธีพิจารณาคดีแรงงาน พ.ศ. 2522 มาตรา 52 บัญญัติว่า “ห้ามมิให้ศาลแรงงานพิพากษาหรือสั่งเกินไปกว่า หรือนอกจากที่ปรากฏในคำฟ้อง เว้นแต่ในกรณีที่ศาลแรงงานเห็นสมควรเพื่อความเป็นธรรมแก่คู่ความจะพิพากษาหรือสั่งเกินคำขอบังคับก็ได้” หมายความว่าโดยปกติแล้ว ศาลแรงงานจะต้องพิพากษาหรือสั่งเท่าที่โจทก์อ้างหรือขอมาในคำฟ้องจะพิพากษานอกฟ้องหรือเกินคำขอไม่ได้ แต่ในบางกรณีศาลแรงงานอาจจะพิพากษาหรือสั่งเกินคำขอบังคับก็ได้ ถ้าเห็นว่าการพิพากษาหรือสั่งเช่นนั้นจะทำให้เกิดความเป็นธรรมแก่คู่ความยิ่งขึ้น⁵ ความเห็นสมควรของศาลตามมาตรานี้เป็นโอกาสในการใช้ดุลพินิจของศาล โดยคำนึงถึงความเป็นธรรมให้แก่คู่ความและขึ้นอยู่กับดุลพินิจของศาลในแต่ละคดี

⁵ จรัส เหมะจารุ. เล่มเดิม. หน้า 139.

4.2.2 พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภคร พ.ศ. 2551

พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภคร พ.ศ. 2551 มาตรา 39 บัญญัติว่า “ในคดีที่ผู้บริโภครหรือผู้มีอำนาจฟ้องคดีแทนผู้บริโภครเป็นโจทก์ ถ้าความปรากฏแก่ศาลว่าจำนวนค่าเสียหายที่โจทก์เรียกร้องไม่ถูกต้องหรือวิธีการบังคับตามคำขอของโจทก์ไม่เพียงพอต่อการแก้ไขเยียวยาความเสียหายตามฟ้อง ศาลมีอำนาจยกขึ้นวินิจฉัยให้ถูกต้องหรือกำหนดวิธีการบังคับให้เหมาะสมได้ แม้จะเกินกว่าที่ปรากฏในคำขอบังคับของโจทก์ก็ตาม แต่ข้อที่ศาลยกขึ้นวินิจฉัยนั้นจะต้องเกี่ยวข้องกับข้อเท็จจริงที่คู่ความยกขึ้นมามากกว่ากันแล้วโดยชอบ” การใช้อำนาจพิพากษาคดีเกินกว่าที่คู่ความกล่าวมาในคำขอบังคับตามมาตรานี้ จะต้องเป็นไปตามเงื่อนไขที่กฎหมายกำหนดไว้คือ (1) ต้องเป็นคดีที่ผู้บริโภครหรือผู้มีอำนาจฟ้องคดีแทนผู้บริโภครเป็นโจทก์ฟ้องผู้ประกอบการเป็นจำเลย หากเป็นคดีที่ผู้ประกอบการเป็นโจทก์ฟ้องผู้บริโภครแล้ว ศาลก็ไม่มีอำนาจพิพากษาเกินคำขอได้ ทั้งนี้เพราะกฎหมายต้องการให้ความคุ้มครองและให้ความช่วยเหลือแก่ผู้บริโภครซึ่งอยู่ในฐานะที่เสียเปรียบต่อการดำเนินคดี มิใช่ให้การคุ้มครองต่อผู้ประกอบการซึ่งอยู่ในฐานะที่ได้เปรียบมากกว่าอยู่แล้ว และ (2) หากการดำเนินคดีนั้นปรากฏต่อศาลอย่างใดอย่างหนึ่งต่อไปนี้ว่า (ก) จำนวนค่าเสียหายที่โจทก์เรียกร้องไม่ถูกต้อง หรือ (ข) วิธีการบังคับตามคำขอของโจทก์ไม่เพียงพอต่อการแก้ไขเยียวยาความเสียหายตามฟ้อง หากเป็นที่ปรากฏในคดีว่ามีเงื่อนไขครบถ้วนทั้งสองประการตามที่กล่าวมา ศาลก็สามารถใช้อำนาจพิพากษาคดีเกินกว่าที่ผู้บริโภครซึ่งเป็นโจทก์กล่าวมาในคำขอได้

นอกจากนั้นแล้วแม้ว่ามาตรา 39 แห่งพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภคร พ.ศ. 2551 จะบัญญัติว่าศาลมีอำนาจพิพากษาเกินคำขอได้ก็ตาม แต่ไม่ได้หมายความว่าศาลสามารถใช้ดุลพินิจพิพากษาอย่างไรก็ได้ตามที่ศาลเห็นสมควร เพราะมาตราดังกล่าวได้วางกรอบของการพิพากษาคดีไว้แล้วว่าศาลสามารถใช้อำนาจพิพากษาเกินคำขอได้ใน 2 กรณีเท่านั้นคือ โจทก์คำนวณจำนวนค่าเสียหายที่เรียกร้องไม่ถูกต้อง และวิธีการบังคับตามคำขอของโจทก์ไม่เพียงพอต่อการแก้ไขเยียวยาความเสียหายตามฟ้อง ดังนั้นศาลในคดีผู้บริโภครจะใช้อำนาจพิพากษาหรือทำคำสั่งใดๆ เกินขอบเขตที่กฎหมายกำหนดไว้ 2 กรณีดังกล่าวข้างต้นไม่ได้เป็นอันขาด เพราะต้องถือว่าหลักการตามมาตรา 39 นี้เป็นบทบัญญัติขวนหลักการทั่วไปตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 142 จึงต้องตีความโดยเคร่งครัดจะขยายความออกไปนอกเหนือจากที่กฎหมายบัญญัติเป็นข้อยกเว้นไว้ไม่ได้

4.2.3 พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ. 2542

แม้ว่ารูปแบบการพิจารณาพิพากษาคดีปกครองจะเป็นระบบไต่สวนซึ่งแตกต่างไปจากคดีแพ่งทั่วไป แต่กระนั้นอำนาจในการพิพากษาคดีปกครองกลับอยู่ภายใต้หลักการพิพากษาห้าม

เกินคำขอเช่นเดียวกับคดีแพ่ง โดยตุลาการศาลปกครองต้องพิจารณาชี้ขาดคดีคดีเฉพาะที่คู่กรณีได้พิพาทกันจะพิพากษานอกฟ้องไม่ได้

ความหมายของข้อห้ามมิให้ศาลพิพากษาคดีเกินคำขอในทางคดีปกครองสามารถแบ่งได้ตามประการ คือ

- 1) ศาลจะพิพากษาคดีเกินข้อหาในคำฟ้องไม่ได้
- 2) ศาลจะออกคำสั่งบังคับเกินคำขอท้ายฟ้องไม่ได้ และ
- 3) ศาลจะยกเหตุที่คำสั่งทางปกครองหรือกฎหมายไม่ชอบด้วยกฎหมายด้วยเหตุอื่นหรือข้ออ้างอื่น นอกเหนือจากที่ผู้ฟ้องคดีอ้างมาในคำฟ้องมาเป็นเหตุเพิกถอนกฎหมายหรือคำสั่งทางปกครองนั้นไม่ได้

อย่างไรก็ตามการพิจารณาพิพากษาคดีปกครองก็มีการกำหนดข้อยกเว้นที่ศาลสามารถใช้อำนาจพิพากษาเกินคำขอได้เช่นเดียวกับประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งนั่นคือการพิพากษาคดีตามหลักความสงบเรียบร้อยและศีลธรรมอันดีของประชาชน ซึ่งข้อยกเว้นในกรณีนี้เมื่อเปรียบเทียบกับคดีแพ่งแล้วเห็นว่ามีลักษณะเป็นประการเดียวกันกับประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 142 (5)

การนำหลักความสงบเรียบร้อยและศีลธรรมอันดีของประชาชนมาปรับใช้เป็นข้อยกเว้นในคดีปกครองนั้น ไม่เพียงแต่ใช้เป็นสิ่งเพิ่มเติมอำนาจแก่ศาล แต่ถือเป็นหน้าที่ของศาลเองที่จะต้องยกเอาปัญหาความสงบเรียบร้อยและศีลธรรมอันดีของประชาชนขึ้นมาพิจารณาวินิจฉัยแม้ว่าคู่ความจะมีได้ยกขึ้นกล่าวอ้างก็ตาม โดยศาลจะยกเอาเหตุแห่งความสงบเรียบร้อยขึ้นพิจารณาได้ต่อเมื่อปรากฏเหตุจากเอกสารในสำนวนว่าน่าจะมีเหตุดังกล่าวเกิดขึ้นในคดี หลักการนี้เป็นเสมือนหลักประกันความยุติธรรมให้แก่คู่ความที่แสดงให้เห็นว่าศาลมิได้ใช้ดุลพินิจอย่างไม่มีข้อจำกัดในการหยิบยกเอาข้อกฎหมายหรือข้อเท็จจริงใดๆ มาพิพากษานอกเหนือจากคำขอของคู่ความ แต่กลับเป็นการใช้อำนาจของศาลเพื่อการเสริมความยุติธรรมให้เต็มประสิทธิภาพยิ่งขึ้น จากสิ่งที่ปรากฏอยู่แล้วในคดีและอยู่ในความรับรู้ของคู่ความทุกฝ่ายขณะดำเนินกระบวนการพิจารณา

การพิพากษาคดีโดยอาศัยหลักความสงบเรียบร้อยและศีลธรรมอันดีของประชาชนมาเป็นบทขยายอำนาจให้ศาลคดีปกครองสามารถพิพากษาเกินคำขอได้นี้ ถือเป็นเรื่องที่สอดคล้องต่อรูปแบบการดำเนินกระบวนการพิจารณาคดีปกครองที่ใช้ระบบไต่สวน ซึ่งศาลมีอำนาจที่จะมีส่วนร่วมในการดำเนินคดีและมีบทบาทในลักษณะเชิงรุก โดยเฉพาะอย่างยิ่งการที่ถือว่าเป็นเรื่อง *หน้าที่* ของศาลที่จะต้องยกเอาหลักความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชนขึ้นพิจารณาด้วยตนเองจึงเป็นการใช้อำนาจของศาลคดีปกครองในการอำนวยความยุติธรรมได้อย่างมีประสิทธิภาพสูงสุด

⁶ วรพจน์ วิสสุตพิชญ์, เล่มเดิม, หน้า 9.

4.2.4 การดำเนินคดีแบบกลุ่ม

สำหรับการดำเนินคดีแบบกลุ่มหรือ Class Action ไม่พบบทบัญญัติเกี่ยวกับเรื่องหลักการพิพากษาเกินคำขอทั้งตามกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งของประเทศสหรัฐอเมริกา และร่างพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งของประเทศไทยเรื่องการดำเนินคดีแบบกลุ่ม ทั้งนี้อาจเป็นเพราะการดำเนินคดีแบบกลุ่มในประเทศสหรัฐอเมริการ้อยละ 90 ของจำนวนคดีทั้งหมดจบลงด้วยการทำสัญญาประนีประนอมระหว่างคู่ความ ซึ่งโดยหลักแล้วการพิพากษาคดีตามสัญญาประนีประนอมไม่ได้อยู่ภายใต้หลักการพิพากษาห้ามเกินคำขอ ดังนั้นแม้ว่าข้อตกลงตามสัญญาประนีประนอมจะแตกต่างไปจากสิ่งที่คู่ความมีคำขอบังคับในช่วงเริ่มต้นคดี ศาลก็สามารถพิพากษาไปตามสัญญาประนีประนอมได้

อย่างไรก็ตามด้วยเหตุผลของลักษณะและรูปแบบวิธีพิจารณาความของการดำเนินคดีแบบกลุ่มที่ใช้ระบบไต่สวน ส่งผลให้ศาลในการดำเนินคดีแบบกลุ่มมีส่วนร่วมและมีบทบาทในการดำเนินคดีลักษณะเชิงรุกมากกว่าคดีแพ่งทั่วไป อีกทั้งจำนวนทุนทรัพย์ของคดีแบบกลุ่มและจำนวนผู้เสียหายซึ่งมีเป็นจำนวนมาก ผู้ศึกษาจึงมีความคิดเห็นสนับสนุนให้ศาลในการดำเนินคดีแบบกลุ่มมีอำนาจในการพิพากษาเกินคำขอได้เช่นเดียวกันกับพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลแรงงานและวิธีพิจารณาคดีแรงงาน พ.ศ. 2522 และพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ. 2551

4.2.5 ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง

ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งได้รับอิทธิพลอย่างมากมาจากกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งของประเทศอังกฤษ จึงมีลักษณะค่อนข้างไปทางระบบกล่าวหา ซึ่งเป็นระบบที่ทำให้ความสำคัญต่อการดำเนินการดำเนินกระบวนการพิจารณาของคู่ความมากกว่าศาล ศาลในคดีแพ่งจึงมักไม่ค่อยมีบทบาทในการดำเนินคดีเหมือนอย่างกรณีของศาลระบบไต่สวนที่ใช้กับกระบวนการพิจารณาตามพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลแรงงานและวิธีพิจารณาคดีแรงงาน พ.ศ. 2522 พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ. 2542 พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ. 2551 และการดำเนินคดีแบบกลุ่ม อีกทั้งเหตุผลเรื่องฐานะของคู่ความในคดีแพ่งซึ่งแตกต่างไปจากแนวความคิดของกฎหมายดังกล่าว โดยกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งมีหลักการสำคัญว่าคู่ความทั้งสองฝ่ายอยู่ในฐานะที่เท่าเทียมกัน หากศาลใช้อำนาจของตนเข้าแทรกแซงอาจถูกวิจารณ์ได้ว่าวางตัวไม่เป็นกลางและไม่เหมาะสม ด้วยเหตุผลต่างๆ เหล่านี้จึงทำให้อำนาจในการพิพากษาคดีตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งเป็นไปตามหลักการพิพากษาห้ามเกินคำขอ คือศาลไม่สามารถพิพากษานอกเหนือจากสิ่งที่ปรากฏในคำขอบังคับของคู่ความได้ มีเพียงบางกรณีเท่านั้นที่กฎหมายกำหนดให้อำนาจศาลสามารถพิพากษาเกินคำขอได้นั้นคือกรณีช้อยกเว้นตามอนุมาตรา (1) ถึงอนุมาตรา (6) เท่านั้น

สำหรับวิธีพิจารณาคดีโนสารเร่ คดีไม่มีข้อยุ่งยาก และวิธีพิจารณาคดีโดยขาดนัด อันเป็นวิธีพิจารณาวิสามัญตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งซึ่งมิได้จัดอยู่ในกลุ่มคดีแพ่งทั่วไปตามวัตถุประสงค์ของการศึกษาวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ แต่เพื่อให้การศึกษาข้อมูลเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ จึงจำเป็นต้องพิจารณาถึงคดีต่างๆ ดังกล่าวด้วย วิธีพิจารณาคดีโนสารเร่และคดีไม่มีข้อยุ่งยากนั้น มีการแก้ไขเพิ่มเติมบทบัญญัติครั้งสำคัญตามพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง (ฉบับที่ 17) พ.ศ. 2542 โดยมีวัตถุประสงค์ที่จะปรับปรุงให้กระบวนการวิธีพิจารณาคดีโนสารเร่และคดีไม่มีข้อยุ่งยากเป็นกระบวนการที่เน้นการไต่สวนเป็นสำคัญ เรียบง่าย ไม่เป็นทางการ กระชับและประหยัด เพื่อให้ข้อพิพาทของคู่ความสามารถยุติได้ด้วยการไต่สวน และหากไม่อาจยุติคดีได้ด้วยการไต่สวนก็นำระบบวิธีพิจารณาคดีที่เรียบง่าย โดยเปลี่ยนแปลงวิธีการสืบพยานที่เน้นในระบบกล่าวหามาเป็นระบบไต่สวน (Inquisitorial system) เพื่อให้ศาลทำหน้าที่ไต่สวนพยานหลักฐานค้นคว้าหาข้อเท็จจริงด้วยตนเองมากกว่าที่จะให้เป็นหน้าที่ของคู่ความ นำสืบพิสูจน์ข้อเท็จจริงต่อศาลเหมือนในระบบกล่าวหาที่ใช้อยู่ในคดีสามัญ⁷ สังเกตได้จากบทบัญญัติต่างๆ ในคดีโนสารเร่ที่ศาลมีบทบาทและอำนาจในการดำเนินคดีเป็นอย่างยิ่ง อย่างไรก็ตาม แม้ว่าลักษณะของวิธีพิจารณาคดีโนสารเร่และคดีไม่มีข้อยุ่งยากจะค่อนข้างไปในทางระบบไต่สวนมากกว่าคดีแพ่งทั่วไปก็ตาม แต่กระนั้นกลับพบปัญหาข้อขัดข้องเช่นเดียวกันนั่นคือ ศาลไม่สามารถพิพากษานอกเหนือจากสิ่งที่ปรากฏในคำขอบังคับของคู่ความได้ เว้นแต่ในบางกรณีที่กฎหมายกำหนดข้อยกเว้นให้ศาลมีอำนาจพิพากษาเกินคำขอได้ นั่นคือกรณีข้อยกเว้นตามอนุมาตรา (1) ถึงอนุมาตรา (6) เท่านั้น ทั้งที่รูปแบบและลักษณะของวิธีพิจารณาคดีโนสารเร่และคดีไม่มีข้อยุ่งยากจะสอดคล้องกับวิธีพิจารณาคดีตามพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลแรงงานและวิธีพิจารณาคดีแรงงาน พ.ศ. 2522 และพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ. 2551 มากกว่าคดีแพ่งทั่วไปก็ตาม ดังนั้นผู้ศึกษาจึงมีความคิดเห็นว่าหากจะเพิ่มเติมอำนาจให้ศาลในคดีโนสารเร่และคดีไม่มีข้อยุ่งยากสามารถพิพากษาเกินคำขอได้ ก็น่าจะเป็นหนทางที่เหมาะสมและสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการพิจารณาคดีดังกล่าวด้วย

แต่สำหรับวิธีพิจารณาคดีโดยขาดนัดนั้น เนื่องจากเป็นคดีที่ได้รับการพิจารณาพิพากษาโดยคู่ความแต่เพียงฝ่ายเดียว จึงเป็นการขัดต่อหลักกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งที่สำคัญนั่นคือ “หลักการรับฟังคู่ความทั้งสองฝ่ายหรือหลักการโต้แย้งคัดค้านต่อสู้คดี” ซึ่งเป็นหลักกฎหมายสำคัญที่ส่งผลต่อรูปแบบของการดำเนินกระบวนการพิจารณาโดยขาดนัดซึ่งเป็นคดีวิสามัญ และแม้ว่าวิธีพิจารณาคดีโดยขาดนัดจะเป็นบทบัญญัติที่ใช้เพื่อลงโทษคู่ความฝ่ายที่มีเจตนาจะขัดขวางการดำเนิน

⁷ ธานี เกศพิทักษ์. (2542, มกราคม-มิถุนายน). “วิธีพิจารณาคดีโนสารเร่และคดีไม่มีข้อยุ่งยากที่แก้ไขใหม่: บทบาทศาลที่ต้องเปลี่ยนแปลง.” *จุลพาฬ*, 46, 1. หน้า 107.

กระบวนการพิจารณาตามปกติก็ตาม แต่อย่างไรก็ยังสมควรที่จะต้องมีมาตรการที่จำเป็นเพื่อให้หลักเรื่องสิทธิในการโต้แย้งต่อสู้คดีไม่ได้รับความกระทบกระเทือนมากเกินไปด้วย⁸ ดังนั้นผู้ศึกษาจึงมีความคิดเห็นว่า การใช้หลักการพิพากษาเกินคำขอตามที่ได้บัญญัติไว้ในมาตรา 142 (1) ถึง (6) แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง น่าจะเป็นการเพียงพอแล้วต่อการพิจารณาคดีโดยขาดนัด มีสมควรที่จะเพิ่มเติมบทบาทอำนาจให้ศาลสามารถพิพากษาเกินคำขอได้ตามสมมุติฐานของวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เช่นเดียวกับคดีแพ่งทั่วไปอีก มิเช่นนั้นจะกลายเป็นการเพิ่มเติมบทบัญญัติในทางลงโทษแก่คู่ความที่ขาดนัดซ้ำซ้อนกับมาตรการเดิมที่มีอยู่แล้วในบทบัญญัติว่าด้วยวิธีพิจารณาคดีโดยขาดนัดอีก เช่นเดียวกับกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งประเทศสหรัฐอเมริกา Rule 54 (c) ที่ห้ามมิให้ศาลในคดีขาดนัดใช้อำนาจพิพากษาเกินคำขออย่างกรณีศาลในคดีแพ่งทั่วไปตามที่กล่าวมาแล้วในบทก่อนหน้า

เมื่อเปรียบเทียบอำนาจและบทบาทของศาลคดีแพ่งทั่วไปกับพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลแรงงานและวิธีพิจารณาคดีแรงงาน พ.ศ. 2522 พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ. 2542 พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภคร พ.ศ. 2551 และการดำเนินคดีแบบกลุ่มดังกล่าวข้างต้นแล้วพบว่า ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งบัญญัติเรื่องหลักการพิพากษาเกินคำขอในลักษณะจำกัดที่สุด คือกำหนดเรื่องที่ศาลสามารถใช้อำนาจพิพากษาเกินคำขอไว้เฉพาะกรณีโดยแบ่งออกเป็น 6 กรณีเท่านั้น ส่วนพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ. 2542 มีลักษณะเช่นเดียวกันกับประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งนั้นคือศาลต้องพิพากษตามคำขอ เว้นแต่ในกรณีความสงบเรียบร้อยและศีลธรรมอันดีของประชาชนเท่านั้นที่ศาลปกครองจะมีอำนาจหยิบยกขึ้นพิพากษาได้แม้คู่ความจะมีได้กล่าวในคำคู่ความก็ตาม ทำนองเดียวกับประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งมาตรา 142 (5) ส่วนการดำเนินคดีแบบกลุ่มไม่ปรากฏว่ามีการนำหลักการพิพากษาเกินคำขอไปปรับใช้ แต่เนื่องจากการดำเนินคดีแบบกลุ่มใช้กระบวนการพิจารณาคดีตามแบบระบบได้ส่วน ส่งผลให้ศาลในการดำเนินคดีแบบกลุ่มมีบทบาทในการดำเนินคดีลักษณะเชิงรุกมากกว่าคดีแพ่งทั่วไป จึงมีความเห็นว่าสมควรให้ศาลในการดำเนินคดีแบบกลุ่มมีอำนาจในการพิพากษาเกินคำขอได้ ในขณะที่พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลแรงงานและวิธีพิจารณาคดีแรงงาน พ.ศ. 2522 บัญญัติหลักการพิพากษาเกินคำขอในลักษณะที่เปิดกว้างมากกว่า โดยพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลแรงงานและวิธีพิจารณาคดีแรงงาน พ.ศ. 2522 มาตรา 52 บัญญัติเพียงว่า “...กรณีที่ศาลแรงงานเห็นสมควรเพื่อความเป็นธรรมแก่คู่ความจะพิพากษาหรือสั่งเกินคำขอบังคับก็ได้” การเห็นสมควรตามกฎหมายดังกล่าวเป็นเรื่องของการใช้ดุลพินิจพิจารณาของศาลใน

⁸ วรรณชัย บุญบำรุง, ธนกร วรปรัชญากุล และสิริพันธ์ พลรบ ข เล่มเดิม. หน้า 292.

แต่ละคดี และกรณีสุดท้ายคือพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริ โภค พ.ศ. 2551 กฎหมายฉบับนี้มิได้บัญญัติหลักการพิพากษาเกินคำขอในลักษณะเปิดกว้างมากเท่ากับพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลแรงงาน และวิธีพิจารณาคดีแรงงาน พ.ศ. 2522 เพราะมีการกำหนดเงื่อนไขในการใช้อำนาจและวงกรอบของการพิพากษาคดีไว้แล้วว่า ศาลสามารถใช้อำนาจพิพากษาเกินคำขออย่างไรได้บ้าง ซึ่งผู้ศึกษาเห็นว่าหลักการตามพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริ โภค พ.ศ. 2551 เป็นหลักการที่มีความเหมาะสมที่สุดต่อการนำไปปรับใช้กับคดีแพ่งทั่วไป เนื่องจากการกำหนดหลักเกณฑ์ควบคุมการใช้ดุลพินิจของศาลให้เป็นไปตามกรอบและทิศทางเดียวกัน จึงทำให้มีมาตรฐานและสามารถควบคุมการใช้อำนาจได้ แต่ในขณะเดียวกันก็ไม่ใช่การจำกัดอำนาจการพิพากษาคดีที่มากจนเกินไปอย่างกรณีประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง คือไม่ระบุเป็นการเฉพาะเรื่องว่าเรื่องใดที่ศาลถึงที่จะมีอำนาจเพียงแต่วางแนวทางการใช้อำนาจของศาลไว้เท่านั้น

4.3 วิเคราะห์ความแตกต่างระหว่างข้อยกเว้นหลักการห้ามพิพากษาเกินคำขอตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 142 (5) และหลักการพิพากษาเกินคำขอในคดีแพ่งทั่วไป

ปัญหาสำคัญสำหรับการวิเคราะห์หัวข้อวิทยานิพนธ์ฉบับนี้คือการวิเคราะห์ถึงข้อแตกต่างระหว่างอำนาจของศาลในการพิพากษาคดีตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 142 (5) กับหลักการพิพากษาเกินคำขอในคดีแพ่งทั่วไป เพราะหากลองพิจารณาในเบื้องต้นแล้วอาจทำให้เกิดข้อกังขาได้ว่า เมื่อมีประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 142

ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 142 (5) บัญญัติว่า “ในคดีที่อาจยกข้อกฎหมายอันเกี่ยวกับความสงบเรียบร้อยของประชาชนขึ้นอ้างได้นั้น เมื่อศาลเห็นสมควรศาลจะยกข้อเหล่านั้นขึ้นวินิจฉัยแล้วพิพากษาคดีไปก็ได้” เห็นได้ว่าข้อยกเว้นของหลักการพิพากษาห้ามเกินคำขอในอนุमतรานี้มีลักษณะที่กว้างและเป็นนามธรรม เนื่องจากกฎหมายไม่ได้ให้คำนิยามความหมายของคำว่า “ข้อกฎหมายเกี่ยวกับความสงบเรียบร้อยของประชาชน” ไว้ว่าหมายความว่าอย่างไร การตีความถ้อยคำดังกล่าวจึงขึ้นอยู่กับดุลพินิจของศาลว่าสิ่งใดจึงจะเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับความสงบเรียบร้อยของประชาชน ดังนั้นการที่จะศึกษาถึงความแตกต่างระหว่างข้อยกเว้นของหลักการพิพากษาห้ามเกินคำขอตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 142 (5) กับหลักการพิพากษาเกินคำขอในคดีแพ่งทั่วไปอันเป็นวัตถุประสงค์ของวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ได้อย่างชัดเจนจึงต้องทำความเข้าใจถึงนิยามความหมายของคำว่า “ข้อกฎหมายเกี่ยวกับความสงบเรียบร้อยของประชาชน” เสียก่อน แต่เนื่องจากไม่มีกฎหมายฉบับใดให้นิยามไว้จึงต้องศึกษาจากความคิดเห็นของบรรดานักกฎหมายผู้มีความรู้ความเชี่ยวชาญทั้งหลายอาทิ

ศาสตราจารย์ศักดิ์ สนองชาติ ให้นิยามว่า “มนุษย์ซึ่งอยู่ร่วมกันเป็นหมู่เหล่า ย่อมประสงค์ต่อความสงบเรียบร้อยในหมู่คณะ มิฉะนั้นก็ไม่อาจรักษาตัวรอดและอยู่ร่วมกันเป็นสังคมหรือประเทศชาติต่อไปได้ ดังนั้นความสงบเรียบร้อยของหมู่คณะหรือประชาชน จึงเป็นสิ่งที่สังคมประสงค์จะให้มีความคงอยู่ของสังคมและความสงบสุขของผู้ที่อยู่ร่วมกันในสังคม การใดที่ขัดขวางต่อความประสงค์ดังกล่าวย่อมถือได้ว่าเป็นการขัดต่อความสงบเรียบร้อยของประชาชน ความสงบเรียบร้อยของประชาชนคืออะไร ไม่มีบทวิเคราะห์ศัพท์ไว้ในกฎหมายแต่อาจให้ความหมายได้ว่า ประโยชน์โดยทั่วไปของประเทศชาติหรือประชาชน หากจะกล่าวอย่างกว้างๆ การกระทำใดซึ่งมีผลกระทบกระเทือนถึงความมั่นคงของรัฐ เศรษฐกิจของประเทศ ความสงบสุขในสังคมและหรือความมั่นคงของสถาบันครอบครัว ย่อมเกี่ยวข้องกับความสงบเรียบร้อยของประชาชน เหตุที่กฎหมายห้ามกระทำการอันเป็นการขัดกั้นเพื่อความสงบเรียบร้อยในบ้านเมืองอันเป็นรัฐประศาสน์นโยบาย”⁹

ดร.จี๊ด เศรษฐบุตร ให้นิยามว่า “ความสงบเรียบร้อยของประชาชน คือข้อห้ามซึ่งสังคมบังคับแก่เอกชนเพื่อสังคมจะได้ดำรงอยู่เพื่อคุ้มครองปกป้องรักษาเอกชนซึ่งอยู่ในสังคมนั้นเอง”¹⁰

อาจารย์อัครวิทย์ สุมาวงศ์ ให้นิยามว่า “ในเรื่องความสงบเรียบร้อยของประชาชนนั้น ไม่มีกฎหมายให้คำวิเคราะห์ศัพท์ไว้ แต่เข้าใจกันว่าความสงบเรียบร้อยนั้นหมายถึงกรณีที่เกี่ยวข้องผลประโยชน์ทั่วไปของประเทศชาติหรือของประชาชนเป็นส่วนรวม ฉะนั้น การกระทำที่มีผลกระทบถึงความมั่นคงหรือเศรษฐกิจของประเทศ ความสงบในสังคมหรือความมั่นคงของสถาบันครอบครัว ถือว่าเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับความสงบเรียบร้อยของประชาชน”¹¹

จึงสรุปได้ว่าการจะพิจารณาว่าอย่างไรจะเป็นปัญหาข้อกฎหมายอันเกี่ยวกับความสงบเรียบร้อยของประชาชน ต้องพิจารณาว่าเรื่องนั้นๆ มีกฎหมายบัญญัติไว้ชัดแจ้งหรือไม่ หากเป็นเรื่องที่มีกฎหมายบัญญัติไว้ชัดแจ้ง แต่คู่ความกลับตกลงกันเป็นอย่างอื่นการนั้นจักเป็นโมฆะ นอกจากนั้นต้องพิจารณาว่าเป็นเรื่องที่มีผลกระทบต่อส่วนรวมหรือไม่ หากไม่ใช่แต่เป็นเรื่องระหว่างสิทธิหน้าที่ระหว่างคู่ความกันเอง เรื่องดังกล่าวก็ไม่เป็นเรื่องอันเกี่ยวกับความสงบเรียบร้อยของประชาชน และโดยที่หลักดังกล่าวมีความหมายกว้าง สามารถเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพสังคมและกาลสมัย จึงเปิดโอกาสให้ศาลใช้ดุลพินิจเพื่อให้เกิดความยืดหยุ่นและความเป็นธรรมแก่คู่ความ

⁹ ศักดิ์ สนองชาติ. เล่มเดิม. หน้า 44.

¹⁰ จี๊ด เศรษฐบุตร. (2522). คำอธิบายหลักกฎหมายแพ่งลักษณะนิติกรรมและหนี้. หน้า 16.

¹¹ อัครวิทย์ สุมาวงศ์. (2553). คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ว่าด้วยนิติกรรม-สัญญา. หน้า 33.

ลักษณะสำคัญของหลักความสงบเรียบร้อยของประชาชน

1) เป็นหลักพื้นฐานที่มีอยู่ในกฎหมายทุกระบบเนื่องจากเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับสังคม เศรษฐกิจและศีลธรรมอันเป็นสิ่งสำคัญที่ทำให้สังคมดำรงอยู่ได้

2) เป็นหลักที่เกี่ยวข้องกับประโยชน์โดยทั่วไปของประเทศชาติหรือประชาชนโดยส่วนรวมจึงต้องห้ามมิให้มีการฝ่าฝืน แม้ว่ากฎหมายนั้นจะไม่มีบทบัญญัติเกี่ยวกับความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชนกำหนดไว้โดยชัดแจ้งก็ตาม และศาลสามารถหยิบยกขึ้นพิจารณาได้เองแม้ไม่มีคู่ความฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งกล่าวอ้าง

3) ถ้อยคำมีความหมายที่ไม่แน่นอน (unbestimmte Rechtsbegriffe) และมีขอบเขตกว้าง เปลี่ยนแปลงไปตามนโยบายของรัฐ หรือสภาพสังคมเพื่อให้เป็นบทบัญญัติที่ยืดหยุ่นและให้ศาลมีโอกาสดูดุลพินิจได้มากอันจะทำให้การรักษาความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชนบรรลุผล

4) เป็นกฎหมายที่ยุติธรรม เนื่องจากหลักความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชนมีความหมายอย่างกว้างและยากที่จะให้คำจำกัดความ จึงไม่มีการกำหนดข้อเท็จจริงอันเป็นองค์ประกอบไว้แน่ชัด โดยปล่อยให้ศาลมีดุลพินิจในการวินิจฉัยเป็นรายกรณีไปเพื่อให้เกิดความเป็นธรรมแก่คู่ความ

5) เป็นกฎหมายที่มีรูปแบบเป็นลักษณะบทบังคับ (jus cogens) ไม่ยอมให้คู่กรณีตกลงแก้ไขเปลี่ยนแปลงเป็นอย่างอื่น เป็นบทบังคับเด็ดขาดซึ่งผู้ที่ฝ่าฝืนย่อมได้รับโทษหรือเกิดผลร้ายเสมอ

ตัวอย่างปัญหาที่ศาลนำข้อกฎหมายเกี่ยวกับความสงบเรียบร้อยของประชาชนมาปรับใช้ในการพิพากษาคดี

ปัญหาเรื่องอำนาจฟ้อง

คำพิพากษาฎีกาที่ 5389/2538 เรื่องอำนาจฟ้องเป็นปัญหาข้อกฎหมายอันเกี่ยวกับความสงบเรียบร้อยของประชาชน แม้ศาลชั้นต้นไม่ได้ตั้งประเด็นเรื่องนี้ไว้ก็มีอำนาจยกขึ้นวินิจฉัยเองได้

ปัญหาเรื่องอำนาจศาล

คำพิพากษาฎีกาที่ 1541/2494 เรื่องอำนาจศาลเป็นข้อกฎหมายอันเกี่ยวกับความสงบเรียบร้อยของประชาชน ศาลย่อมยกขึ้นวินิจฉัยได้ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 142 (5)

ปัญหาเรื่องฟ้องซ้ำ

คำพิพากษาฎีกาที่ 5480/2533 ปัญหาที่ว่าฟ้องของโจทก์เป็นฟ้องซ้ำหรือไม่ เป็นปัญหาข้อกฎหมายอันเกี่ยวกับความสงบเรียบร้อยของประชาชน เมื่อศาลเห็นสมควรยกขึ้นวินิจฉัยได้ ดังที่บัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 142 (5) ทั้งข้อเท็จจริงที่ปรากฏในสำนวนตามที่คู่ความนำสืบก็เป็นการนำสืบโดยถูกต้องตามวิธีพิจารณา ศาลจึงยกขึ้นวินิจฉัยได้

ปัญหาเรื่องการดำเนินกระบวนการพิจารณาโดยไม่ชอบด้วยกฎหมาย

คำพิพากษาฎีกาที่ 637/2506 การดำเนินกระบวนการพิจารณาของศาลชั้นต้นเป็นการผิดถูกชอบหรือไม่นั้น เป็นบทบัญญัติเกี่ยวกับความสงบเรียบร้อยของประชาชน ศาลอุทธรณ์มีอำนาจหยิบยกขึ้นวินิจฉัยได้เองโดยคู่ความมิต้องอุทธรณ์

ปัญหาเรื่องการพิพากษาเกินคำฟ้อง

คำพิพากษาฎีกาที่ 602/2497 โจทก์ขอให้จำเลยชำระดอกเบี้ยนับแต่วันที่ธนาคารปฏิเสธการจ่ายเงินตามเช็คพิพาท ที่ศาลล่างพิพากษาให้จำเลยชำระดอกเบี้ยนับแต่วันที่เช็คพิพาทถึงกำหนดชำระเงินซึ่งเป็นคนละวันกับวันที่ธนาคารปฏิเสธการจ่ายเงินนั้น นอกจากจะเกินคำขอแล้วยังเป็นการไม่ถูกต้องเนื่องจากจำเลยยังมิได้ตกเป็นผู้ผิดจนกว่าธนาคารจะปฏิเสธการจ่ายเงิน ข้อนี้แม้จะมีได้ฎีกาขึ้นมาศาลฎีกาก็ชอบที่จะแก้ไขเสียให้ถูกต้อง

ปัญหาเรื่องการปิดอากรแสตมป์โดยบริบูรณ์ที่ตราสาร

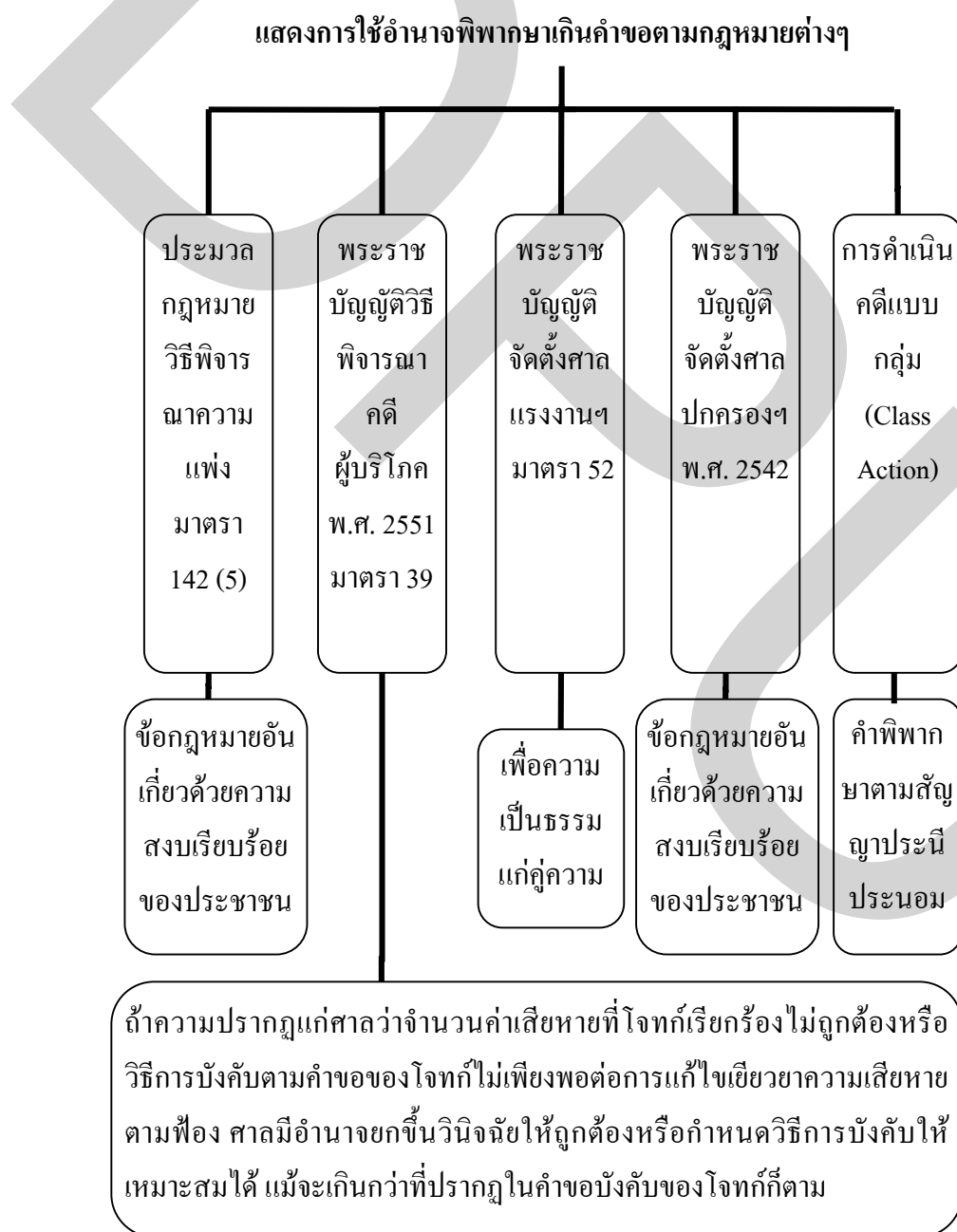
คำพิพากษาฎีกาที่ 1750/2532 การไม่ปิดอากรแสตมป์นี้แม้จำเลยจะไม่ตั้งประเด็นขึ้นมาแต่แรก จำเลยก็ยกขึ้นอุทธรณ์ได้เพราะเป็นปัญหาเกี่ยวกับความสงบเรียบร้อยของประชาชน

ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 142 (5) ที่บัญญัติว่า “ในคดีที่อาจยกข้อกฎหมายอันเกี่ยวกับความสงบเรียบร้อยของประชาชนขึ้นอ้างได้นั้น เมื่อศาลเห็นสมควรศาลจะยกข้อเหล่านั้นขึ้นวินิจฉัยแล้วพิพากษาคดีไปก็ได้” เมื่อพิจารณาบทบัญญัติดังกล่าวประกอบกับตัวอย่างคำพิพากษาฎีกาต่างๆ ข้างต้น ทำให้เข้าใจได้ว่าสิ่งที่ศาลมีอำนาจกล่าวอ้างเพื่อพิพากษาเกินคำขอตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 142 (5) ได้นั้นจะต้องเป็น “ปัญหาข้อกฎหมาย” เท่านั้น ส่วนข้อเท็จจริงทั้งหลายจะต้องเป็นอันยุติไปแล้ว เหลือแต่เพียงพิจารณาว่าผลตามข้อกฎหมายของข้อเท็จจริงที่ยุติไปแล้วนั้นจะเป็นอย่างไร¹² เมื่อนำไปเปรียบเทียบกับหลักการพิพากษาเกินคำขอตามพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ. 2551 มาตรา 39 หรือพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลแรงงานและวิธีพิจารณาคดีแรงงาน พ.ศ. 2522 มาตรา 52 แล้ว กลับพบว่ากฎหมายดังกล่าวไม่มีการจำกัดแต่เฉพาะปัญหาข้อกฎหมายอย่างกรณีตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณา

¹² อุดม เฟื่องฟูง. (2543). คำอธิบายประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง ภาค 1 ตอน 2. หน้า 179.

แพ่ง มาตรา 142 (5) (ส่วนพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ. 2542 และการดำเนินคดีแบบกลุ่มไม่มีบทบัญญัติเกี่ยวกับหลักการพิพาทเกินคำขอ มีเพียงการนำหลักความสงบเรียบร้อยและศีลธรรมอันดีของประชาชนมาปรับใช้เป็นข้อยกเว้นในคดีปกครองเท่านั้น) และเพื่อให้เกิดความเข้าใจอย่างชัดเจนแก่ผู้ศึกษาขอแยกความแตกต่างตามรูปภาพดังต่อไปนี้

ภาพที่ 4.1 แสดงการใช้อำนาจพิพาทเกินคำขอตามกฎหมายต่างๆ

จากรูปภาพดังกล่าวทำให้สามารถเปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างการใช้อำนาจพิพากษาเกินคำขอของศาลต่างๆ ได้อย่างชัดเจน โดยเฉพาะประเด็นเรื่องการกำหนดขอบเขตในการใช้ดุลพินิจของศาลเพื่อการพิพากษาเกินคำขอ จะเห็นได้ว่าอำนาจของศาลในคดีผู้บริโภคและคดีแรงงาน กฎหมายดังกล่าวมิได้จำกัดว่าสิ่งที่ศาลจะนำมาประกอบการใช้ดุลพินิจพิพากษาคดีจะต้องเป็นข้อเท็จจริงหรือข้อกฎหมายโดยเฉพาะ ในขณะที่อำนาจของศาลในคดีแพ่งทั่วไปตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 142 (5) กลับมีข้อจำกัดไว้เพียงข้อกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับความสงบเรียบร้อยของประชาชนเท่านั้น ซึ่งแม้ว่าลักษณะของถ้อยคำอาจทำให้รู้สึกเหมือนเป็นการขยายอำนาจให้แก่ศาลในการพิพากษาคดีแพ่งทั่วไป แต่กระนั้นสิ่งที่ศาลจะหยิบยกมาพิพากษาคดีได้ก็ยังคงจำกัดเฉพาะแต่ปัญหาข้อกฎหมาย หากเป็นปัญหาข้อเท็จจริงที่แม้ว่าจะเป็นข้อเท็จจริงที่ปรากฏในการดำเนินกระบวนการพิจารณา ไม่ว่าจากคำฟ้อง คำขอ คำให้การ หรือพยานหลักฐานต่างๆ ที่นำเข้าสู่การดำเนินกระบวนการพิจารณาอย่างถูกต้องตามกฎหมาย ก็ไม่สามารถนำมาประกอบการใช้ดุลพินิจพิพากษาคดีได้ ทั้งที่ข้อเท็จจริงเหล่านี้ย่อมอยู่ในความรับรู้ของศาลและคู่ความตั้งแต่ชั้นกระบวนการพิจารณา และคู่ความมีโอกาสที่จะได้แย้งคัดค้านหรือพิสูจน์ถึงความถูกต้องแท้จริงของข้อเท็จจริงเหล่านั้นได้อย่างเต็มที่ จึงอาจกล่าวได้ว่าบทบาทและอำนาจของศาล ในคดีผู้บริโภคและคดีแรงงานเกี่ยวกับหลักการพิพากษาเกินคำขอ มีลักษณะที่ยืดหยุ่นและเปิดโอกาสให้ศาลใช้ดุลพินิจในการพิพากษาคดีได้มากกว่าคดีแพ่งทั่วไป และหากจะพิจารณาว่าศาลควรที่จะมีบทบาทและหน้าที่แต่เพียงปัญหาข้อกฎหมาย ส่วนข้อเท็จจริงควรเป็นหน้าที่ของคู่ความจึงจะสอดคล้องกับประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง ในประเด็นนี้ผู้ศึกษามีความคิดเห็นว่าการใช้อำนาจพิจารณาปัญหาทั้งสองประการคือข้อกฎหมายและข้อเท็จจริงไปพร้อมกัน น่าจะทำให้การใช้อำนาจเกิดประสิทธิภาพที่ดีกว่า อีกทั้งข้อเท็จจริงต่างๆ ที่ศาลจะนำมาพิจารณาประกอบการพิพากษาเกินคำขอนั้นก็ต้องเป็นไปตามเงื่อนไขที่ว่า เป็นข้อเท็จจริงที่คู่ความยกขึ้นว่ากล่าวกันโดยชอบด้วยกฎหมายแล้ว จึงไม่ใช่การใช้อำนาจของศาลอย่างไม่มีขอบเขตหรือเป็นการให้เปรียบแก่คู่ความฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งมากเกินไป เช่นเดียวกับหลักเกณฑ์เรื่องการพิพากษาเกินคำขอตามพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ. 2551 มาตรา 39 ซึ่งหากมีการนำมาปรับใช้กับการดำเนินคดีแพ่งทั่วไป น่าจะก่อให้เกิดประโยชน์ต่อการอำนวยความยุติธรรมได้มากขึ้นไปอีก นอกจากการนำข้อกฎหมายเกี่ยวกับความสงบเรียบร้อยของประชาชนตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 142 (5) มาใช้บังคับเพียงประการเดียว

4.4 วิเคราะห์ขอบเขตในการใช้อำนาจพิพากษาเกินคำขอ

แม้ว่าวิทยานิพนธ์ฉบับนี้จะมีวัตถุประสงค์สนับสนุนการใช้อำนาจพิพากษาคดีเกินคำขอในคดีแพ่งทั่วไปก็ตาม แต่กระนั้นการเพิ่มเติมอำนาจแก่ศาลก็อาจส่งผลต่อการดำเนินกระบวนการพิจารณาคดีแพ่งได้เช่นกัน เพราะอาจเป็นการเพิ่มภาระให้แก่ศาลและจำเลยมากกว่าปกติ และอาจเกิดข้อคัดค้านได้ว่าศาลให้การคุ้มครองแก่คู่ความทั้งสองฝ่ายไม่เท่าเทียมกัน รวมทั้งทำให้เกิดความไม่ชัดเจนในแนวทางการดำเนินคดีและขอบเขตของคำพิพากษา แต่ปัญหาดังกล่าวหากมีการวางขอบเขตในการพิพากษาคดีได้อย่างเหมาะสมแล้ว ก็ไม่น่าจะก่อให้เกิดผลเสียจนกลายเป็นการดำเนินกระบวนการพิจารณาที่ไม่ชอบด้วยกฎหมายไปได้ เพราะสิ่งที่ศาลจะพิพากษาให้การเยียวยา นอกเหนือไปจากที่คู่ความร้องขอนั้น คือสิ่งที่อยู่ภายในขอบเขตของเรื่องที่คู่ความประสงค์จะได้รับจากการดำเนินคดีอยู่แล้ว แต่อาจเป็นเพราะเกิดข้อผิดพลาดในการบรรยายคำคู่ความหรือการไม่ทราบถึงสิทธิที่สมบูรณ์ของตนเอง รวมทั้งเหตุประการอื่นๆ จึงทำให้ไม่ได้กล่าวไว้ในคำขอบังคับ ทั้งที่ข้อเท็จจริงต่างๆ เหล่านั้นคู่ความก็ได้ยกขึ้นกล่าวอ้างแล้วโดยชอบในระหว่างการพิจารณาคดี ไม่ว่าจะเป็นการบรรยายคำฟ้อง คำขอบังคับ หรือการนำสืบพยานหลักฐาน จึงเป็นเรื่องที่อยู่ในความรับรู้ของศาลและจำเลยได้ และในระหว่างการพิจารณาคดีจำเลยก็มีสิทธิที่จะโต้แย้งข้อเท็จจริงต่างๆ รวมทั้งพยานหลักฐานที่ฝ่ายโจทก์ยกขึ้นกล่าวอ้างด้วย ดังนั้นจึงไม่อาจกล่าวได้ว่ากรณีที่ศาลหยิบยกเอาข้อเท็จจริงที่ปรากฏอยู่ในคดีขึ้นประกอบการใช้ดุลพินิจพิพากษากำหนดสิ่งที่เหมาะสมที่สุดต่อการเยียวยาความเสียหายให้แก่คู่ความเป็นการใช้อำนาจที่ไม่ชอบ

การกำหนดขอบเขตในการใช้อำนาจพิพากษาเกินคำขอในคดีแพ่งทั่วไปนั้น อาจนำแนวทางตามพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภคม พ.ศ. 2551 มาตรา 39 มาพิจารณาประกอบเพื่อการนำไปปรับใช้ได้ เพราะพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภคม พ.ศ. 2551 มีการกำหนดขอบเขตแห่งการใช้อำนาจพิพากษาเกินคำขอไว้อย่างชัดเจน ดังที่บัญญัติไว้ว่า “...แต่ข้อที่ศาลยกขึ้นวินิจฉัยนั้นจะต้องเกี่ยวข้องกับข้อเท็จจริงที่คู่ความยกขึ้นมามากแล้วแล้วโดยชอบ” อีกทั้งพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภคม พ.ศ. 2551 ก็มิได้ให้อำนาจศาลที่จะพิพากษาเกินคำขอได้ในทุกสิ่ง แต่สามารถทำได้เฉพาะเพื่อการแก้ไขปัญหาดังต่อไปนี้ คือ “...ถ้าความปรากฏแก่ศาลว่า (ก) จำนวนค่าเสียหายที่โจทก์เรียกร้องไม่ถูกต้อง หรือ (ข) วิธีการบังคับตามคำขอของโจทก์ไม่เพียงพอต่อการแก้ไขเยียวยาความเสียหายตามฟ้อง...” ซึ่งเห็นได้ว่าแม้จะมีการเพิ่มเติมอำนาจให้แก่ศาล แต่ก็มี การวางขอบเขตถึงการใช้อำนาจดังกล่าวไว้เพียงเท่าที่จำเป็นและเหมาะสมด้วย

เพื่อการวิเคราะห์ที่ชัดเจนผู้ศึกษาขอยกตัวอย่างการนำหลักการพิพากษาเกินคำขอตามพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภคม พ.ศ. 2551 มาตรา 39 มาปรับใช้กับการพิพากษาเกินคำขอในคดีแพ่งทั่วไปดังนี้

กรณีแรก โจทก์ฟ้องให้จำเลยชำระหนี้ตามสัญญากู้ยืมเงินจำนวน 100,00 บาท และดอกเบี้ยจากการผิดนัดชำระหนี้อีกจำนวน 20,000 บาท โดยโจทก์บรรยายคำฟ้องอย่างชัดแจ้งถึงจำนวนเงินต้นและจำนวนดอกเบี้ยจากการผิดนัดชำระหนี้ รวมทั้งได้ระบุสัญญากู้ยืมเงินดังกล่าวเป็นพยานหลักฐานในสำนวนคดีด้วย จำเลยไม่ให้การปฏิเสธสัญญากู้ยืมเงินและจำนวนดอกเบี้ยที่โจทก์ร้องขอ ในชั้นพิจารณาปรากฏข้อเท็จจริงว่าโจทก์ระบุในคำขอบังคับให้จำเลยชำระเงินกู้ยืมจำนวน 100,000 บาทกับดอกเบี้ยจำนวน 10,000 บาท เนื่องจากการบรรยายคำขอบังคับไม่ถูกต้อง

กรณีตามตัวอย่างหากพิจารณาคดีตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 142 (5) ศาลจะต้องพิพากษาตามคำขอบังคับของคู่ความโดยเคร่งครัด คือให้จำเลยชำระเงินกู้ยืมแก่โจทก์จำนวน 100,00 บาทพร้อมทั้งดอกเบี้ยจำนวน 10,000 บาท ทั้งที่จริงๆ แล้วโจทก์ก็ได้กล่าวเอาไว้โดยชัดแจ้งในคำฟ้องถึงจำนวนดอกเบี้ยที่ถูกต้องและนำสืบสัญญากู้ยืมเงินดังกล่าวเป็นพยานหลักฐาน รวมทั้งจำเลยก็ได้ให้การคัดค้านจำนวนดอกเบี้ยที่โจทก์เรียกร้อง การพิพากษาคดีตามคำขอของศาลดังกล่าวอาจไม่ก่อให้เกิดการอำนวยความสะดวกที่แท้จริงให้แก่คู่ความได้ ในกรณีนี้หากนำหลักการพิพากษาเกินคำขอตามพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ. 2551 มาปรับใช้ตามที่บัญญัติว่า “...ถ้าความปรากฏแก่ศาลว่า (ก) จำนวนค่าเสียหายที่โจทก์เรียกร้องไม่ถูกต้อง...” อาจทำให้สามารถแก้ไขปัญหาดังที่ยกตัวอย่างได้คือศาลสามารถพิพากษาให้จำเลยคืนเงินกู้ยืมแก่โจทก์จำนวน 100,00 บาท และดอกเบี้ยจากการผิดนัดชำระหนี้อีกจำนวน 20,000 บาทได้

กรณีที่สอง โจทก์ฟ้องขอให้จำเลยชำระเงินตามสัญญากู้ยืมเงินจำนวนสองฉบับ ฉบับแรกมีจำนวนต้นเงิน 10,000 บาท และมีการกำหนดจำนวนดอกเบี้ยไว้ในอัตราร้อยละ 7.5 ต่อปี โดยคิดคำนวณจำนวนดอกเบี้ยทั้งสิ้นจนถึงวันฟ้องเป็นจำนวน 50,000 บาท สัญญากู้ยืมเงินฉบับที่สองมีจำนวนต้นเงิน 200,000 บาท พร้อมดอกเบี้ยร้อยละ 10 ต่อปี คิดคำนวณจำนวนดอกเบี้ยทั้งสิ้นจนถึงวันฟ้องคิดเป็นจำนวน 80,000 บาท เมื่อรวมจำนวนหนี้เงินกู้ยืมตามสัญญาทั้งสองฉบับแล้วคงคิดเป็นจำนวนทั้งสิ้น 430,000 บาท โจทก์บรรยายฟ้องแสดงจำนวนต้นเงินตามสัญญากู้ยืมเงินทั้งสองฉบับกับอัตราดอกเบี้ยที่กำหนดในสัญญา พร้อมทั้งระบุสัญญากู้ยืมเงินเป็นพยานหลักฐาน จำเลยไม่ปฏิเสธคำฟ้องของโจทก์ทั้งในส่วนจำนวนต้นเงินและอัตราดอกเบี้ย แต่ในคำขอบังคับกลับปรากฏว่า โจทก์ระบุจำนวนเงินที่ต้องการให้ศาลพิพากษาบังคับให้จำเลยชำระแก่โจทก์น้อยกว่าจำนวนหนี้ทั้งหมด โดยโจทก์ระบุในคำขอบังคับเพียง 410,000 บาท อันเนื่องมาจากการคิดคำนวณจำนวนเงินผิดพลาด เช่นนี้หากเป็นการพิจารณาพิพากษาคดีตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 142 ศาลจะต้องพิพากษาให้จำเลยชำระเงินแก่โจทก์เท่ากับจำนวนที่โจทก์ระบุในคำขอบังคับคือ 410,000 บาทเท่านั้น

แม้ว่าการคิดคำนวณจำนวนค่าเสียหายหรือจำนวนเงินที่โจทก์ประสงค์จะให้ศาลพิพากษาบังคับให้เป็นเรื่องที่โจทก์มีหน้าที่ต้องคำนวณให้ถูกต้อง และเป็นข้อเท็จจริงที่โจทก์มีภาระในการพิสูจน์มิใช่ข้อเท็จจริงซึ่งอยู่ในความรับรู้ของศาล หรือข้อเท็จจริงซึ่งเป็นที่รู้กันอยู่ทั่วไป หรือข้อเท็จจริงซึ่งไม่อาจโต้แย้งได้¹³ ที่คู่ความไม่มีหน้าที่ต้องนำเสนอสืบในคดีก็ตาม แต่เมื่อปรากฏว่าโจทก์ได้บรรยายคำฟ้องถึงจำนวนเงินและอัตราดอกเบี้ยพร้อมทั้งมีการสืบพยานหลักฐานดังกล่าวโดยชอบด้วยกฎหมาย นั้นแสดงว่าโจทก์ได้ปฏิบัติหน้าที่ของตนตามกฎหมายวิธีพิจารณาความเป็นที่เรียบร้อยแล้ว เพียงแต่เกิดความผิดพลาดจากการคำนวณจำนวนเงินทั้งหมดเท่านั้น การที่ข้อเท็จจริงต่างๆ ปรากฏต่อศาล แต่ศาลจำต้องพิพากษาไปตามที่โจทก์ร้องขอโดยไม่อาจแก้ไขกำหนดจำนวนค่าเสียหายให้ถูกต้องได้ ก็ไม่อาจถือได้ว่าศาลได้ใช้อำนาจของคนที่มิอยู่เพื่อประโยชน์แห่งความยุติธรรมอย่างเต็มประสิทธิภาพทั้งที่สิ่งนี้เป็นเรื่องหน้าที่โดยหลักของศาล

ข้อเท็จจริงตามตัวอย่างหากนำหลักการพิพากษาเกินคำขอตามพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ. 2551 มาตรา 39 มาปรับใช้ดังที่บัญญัติไว้ว่า “...ถ้าความปรากฏแก่ศาลว่า (ก) จำนวนค่าเสียหายที่โจทก์เรียกร้องไม่ถูกต้อง...” ซึ่งจะทำให้ศาลมีอำนาจพิพากษาบังคับให้จำเลยชำระหนี้ตามสัญญากู้ยืมเงินทั้งสองฉบับแก่โจทก์ในจำนวนหนี้ที่ถูกต้องได้นั้นคือ 430,000 บาท แม้ว่าจะเป็นจำนวนที่แตกต่างไปจากที่โจทก์ระบุในคำขอบังคับก็ตาม โดยการใช้อำนาจของศาลเช่นนี้ไม่ใช่เพื่อการเอารัดเอาเปรียบต่อจำเลย ทั้งนี้เพราะจำเลยได้ทราบโดยชัดแจ้งตั้งแต่ในชั้นพิจารณาคดีแล้วว่า โจทก์เรียกร้องเงินตามสัญญากู้ยืมเงินแต่ละฉบับเป็นจำนวนเท่าใดและมีการกำหนดจำนวนดอกเบี้ยแต่ละฉบับอย่างไรบ้าง จำเลยจึงมีโอกาสที่จะตรวจสอบและโต้แย้งคัดค้านได้ จึงมิใช่การที่ศาลหยิบยกเอาข้อเท็จจริงที่อยู่นอกสำนวนคดีมาพิพากษาหรือเป็นการใช้อำนาจที่ก่อให้เกิดความไม่ยุติธรรม

ปัญหาดังกล่าวเป็นเรื่องเหตุขัดข้องในการพิจารณาพิพากษาคดีแพ่งทั่วไปที่มีอยู่จริง ดังตัวอย่างคำพิพากษาศาลฎีกาต่อไปนี้

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1740/2548 จำนวนหนี้ที่จำเลยจะต้องรับผิดชอบตามที่โจทก์บรรยายมาในตอนต้นของคำฟ้องรวมแล้วเป็นเงิน 20,234,177.54 บาท แต่ในตอนท้ายของคำฟ้องโจทก์กลับสรุปว่าจำเลยเป็นหนี้โจทก์รวมเป็นเงิน 12,357,821.97 บาท พร้อมกับมีคำขอบังคับให้ชำระหนี้จำนวนดังกล่าวแก่โจทก์ ซึ่งเป็นการคำนวณผิดพลาด แต่โจทก์ก็มีได้ขอแก้ไขคำฟ้องให้ถูกต้อง การที่ศาลชั้นต้นวินิจฉัยว่า ยอดหนี้ทั้ง 5 รายการ เป็นเงิน 20,234,177.54 บาท แต่โจทก์มีคำขอท้ายฟ้องเป็นเงินเพียง 12,357,821.97 บาท ถือว่าโจทก์ประสงค์จะบังคับชำระหนี้ตามจำนวนหนี้ที่ระบุในคำขอท้ายฟ้อง และพิพากษาให้จำเลยชำระหนี้แก่โจทก์เป็นเงิน 12,357,821.97 บาท นั้น เท่ากับศาล

¹³ ธานี สิงหนาท. (2554). คู่มือการศึกษาพยานหลักฐานคดีแพ่งและคดีอาญา. หน้า 11.

ชั้นต้นเห็นแล้วว่าจำนวนหนี้รวมเป็นเงิน 20,234,177.54 บาท แต่ไม่อาจพิพากษาให้จำเลยรับผิดชอบชำระหนี้ดังกล่าวได้ เพราะเป็นการฝ่าฝืนประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง ตามมาตรา 142 ที่ห้ามมิให้ศาลพิพากษาเกินคำขอ จึงเป็นการวินิจฉัยชี้ขาดคดีในกรอบแห่งกระบวนการพิจารณามีใช้เป็นข้อผิดพลาดเล็กน้อยหรือข้อผิดพลาดเล็กน้อยอื่นๆ ตามมาตรา 143 วรรคหนึ่ง ที่โจทก์จะขอให้แก้ไขได้ แต่โจทก์ชอบที่จะต้องอุทธรณ์โต้แย้งคำพิพากษาศาลชั้นต้นตามที่มาตรา 223 ให้สิทธิไว้

คำพิพากษาศาลฎีกาฉบับนี้เป็นเสมือนตัวอย่างที่สะท้อนให้เห็นว่าปัญหาดังกล่าวมีปรากฏขึ้นจริงในกระบวนการพิจารณาพิพากษาคดีแพ่งทั่วไปซึ่งสมควรได้รับการแก้ไข การที่โจทก์จำต้องได้รับค่าเสียหายน้อยกว่าความเป็นจริง ทั้งๆ ที่จำเลยยอมเป็นผู้ที่ทราบดีที่สุดถึงจำนวนหนี้ที่แท้จริงที่ตนเคยกู้ยืมไว้ และศาลซึ่งเป็นผู้มีความรู้เชี่ยวชาญด้านกฎหมายก็ย่อมจะทราบได้ถึงความจริงที่แท้จริงของกลุ่มความแตกต่างต้องพิพากษาให้เพียงตามจำนวนที่ระบุในคำขอบังคับที่ผิดพลาด และแม้ว่าคำพิพากษาศาลฎีกาฉบับนี้จะกล่าวถึงทางแก้ไขของโจทก์ไว้ว่าสามารถอุทธรณ์โต้แย้งคำพิพากษาศาลชั้นต้นตามที่มาตรา 223 ให้สิทธิไว้ก็ตาม แต่ศาลสูงก็ยังต้องปฏิบัติตามหลักการพิพากษาห้ามเกินคำขอในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 142 เช่นเดียวกัน

ข้อเท็จจริงทั้งสองตัวอย่างข้างต้นเป็นการนำหลักการพิพากษาเกินคำขอตามพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ. 2551 มาตรา 39 ในกรณีที่ความปรากฏแก่ศาลว่า จำนวนค่าเสียหายที่โจทก์เรียกร้องไม่ถูกต้องมาปรับใช้กับการพิพากษาคดีแพ่งทั่วไป โดยลักษณะของทั้งสองกรณีเป็นเรื่องที่คล้ายกัน คือการใช้อำนาจของศาลเพื่อแก้ไขข้อผิดพลาดในคำขอบังคับให้ถูกต้องตามความเป็นจริง ภายใต้อำนาจที่แท้จริงต่างๆ ที่ปรากฏต่อศาลและคู่ความทุกฝ่ายในระหว่างพิจารณาพิพากษาคดี

ตัวอย่างต่อไปเป็นเรื่องของการนำหลักการพิพากษาเกินคำขอตามพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ. 2551 มาตรา 39 มาปรับใช้กับคดีแพ่งทั่วไป ในกรณีที่ความปรากฏแก่ศาลว่าวิธีการบังคับตามคำขอของโจทก์ไม่เพียงพอต่อการแก้ไขเยียวยาความเสียหายตามฟ้อง โดยขอยกตัวอย่างดังต่อไปนี้

กรณีที่สาม คดีละเมิดเรื่องหนึ่งโจทก์ฟ้องเรียกร้องค่าเสียหายจากการที่จำเลยขับรถชนคัน โดยประมาทเป็นเหตุให้โจทก์ต้องเสียค่ารักษาพยาบาลจำนวน 50,000 บาท และค่าซ่อมรถยนต์ของโจทก์จำนวน 20,000 บาท นอกจากนั้นเหตุจากการกระทำละเมิดครั้งนี้ทำให้โจทก์ต้องพิการเสียขาข้างขวาไปตลอดชีวิตอีกด้วย ในชั้นพิจารณาคดีโจทก์ยื่นฟ้องโดยบรรยายคำฟ้องถึงความเสียหายต่างๆ ครบถ้วนทั้งค่ารักษาพยาบาล ค่าซ่อมรถยนต์ และความพิการของโจทก์ที่เกิดขึ้นจากเหตุละเมิด โดยโจทก์ได้ระบุใบเสร็จค่ารักษาพยาบาล ใบเสร็จค่าซ่อมรถยนต์ รวมทั้งรายงานการชันสูตรบาดแผลเป็นพยานหลักฐานในคดี จำเลยยอมรับตามคำฟ้องของโจทก์ทุกประเด็น แต่ในการบรรยายคำขอ

บังคับกลับปรากฏว่าโจทก์เรียกร้องเพียงค่ารักษาพยาบาลและค่าซ่อมรถยนต์เท่านั้น โดยโจทก์ไม่ได้ร้องขอค่าเสียหายอย่างอื่นอันมิใช่ตัวเงินเนื่องมาจากการที่โจทก์ต้องพิการทุพพลภาพไปตลอดชีวิตตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 446 ด้วย ซึ่งอาจเกิดขึ้นจากความพลั้งเผลอหรือไม่ทราบว่ามีสิทธิดังกล่าวตามกฎหมาย เช่นนี้หากเป็นการพิจารณาพิพากษาคดีตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 142 ศาลจะต้องพิพากษาให้จำเลยชดเชยค่าเสียหายแก่โจทก์เพียงค่ารักษาพยาบาลและค่าซ่อมรถยนต์ตามที่ โจทก์กล่าวในคำขอบังคับเท่านั้น แต่หากนำหลักการพิพากษาเกินคำขอตามพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ. 2551 มาปรับใช้ดังที่บัญญัติว่า “...ถ้าความปรากฏแก่ศาลว่า (ข) วิธีการบังคับตามคำขอของโจทก์ไม่เพียงพอต่อการแก้ไขเยียวยาความเสียหายตามฟ้อง...” อาจทำให้ศาลสามารถแก้ไขปัญหาดังกล่าวด้วยการพิพากษาให้จำเลยชำระค่าเสียหายอย่างอื่นอันมิใช่ตัวเงินเนื่องมาจากการที่โจทก์ต้องพิการทุพพลภาพไปตลอดชีวิตตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 446 ได้ด้วย

แม้ว่าโดยหลักการแล้วข้อพิพาททางแพ่งจะเป็นเรื่องระหว่างเอกชนกับเอกชน ซึ่งถือว่าศาลจะต้องวางตัวเป็นกลางไม่เข้าแทรกแซงต่อการดำเนินคดี มิเช่นนั้นอาจถูกโต้แย้งได้ว่าศาลใช้อำนาจของตนเข้าข้างคู่ความฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง แต่หากปรากฏว่าผู้เสียหายในคดีนี้เป็นเพียงประชาชนธรรมดาไม่ได้มีฐานะร่ำรวยหรือมีความรู้ความสามารถ และอาจจะไม่มีทรัพย์สินเพียงพอที่จะจ้างทนายความเก่งๆ ที่มีความเชี่ยวชาญด้านกฎหมายมาคอยคุ้มครองสิทธิอย่างสมบูรณ์แบบให้กับเขา การที่โจทก์ต้องประสบกับความเสียหายจนต้องมาดำเนินคดีในศาลเป็นเหตุให้ต้องเสียค่าใช้จ่ายเสียเวลา และเสียโอกาสในการทำมาหาได้ ซึ่งสิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นการสร้างความทุกข์ยากให้แก่ผู้เสียหายอย่างมากอยู่แล้ว แต่กลับได้รับการเยียวยาไม่ครบถ้วนเพียงเพราะความบกพร่องจากการบรรยายคำคู่ความเท่านั้น ทั้งที่จริงแล้วสิทธิต่างๆ ก็เป็นเรื่องที่กฎหมายบัญญัติรับรองคุ้มครองไว้ให้ แต่ศาลจำต้องพิพากษาให้การเยียวยาเฉพาะสิ่งที่คู่ความกล่าวในคำขอบังคับก็เนื่องมาจากเหตุแห่งข้อจำกัดตามบทบัญญัติกฎหมายเท่านั้น ซึ่งแม้ว่าการยึดมั่นต่อกฎหมายดังกล่าวจะเป็นเรื่องที่ดีเพราะเป็นเสมือนสิ่งประกันความยุติธรรมให้แก่คู่ความก็ตาม แต่ในกรณีนี้หากศาลจะใช้อำนาจของตนเองเพื่อการเยียวยาที่สมบูรณ์แบบยิ่งขึ้นไปก็อาจจะก่อให้เกิดประโยชน์ได้มากกว่า โดยศาลอาจแก้ไขปัญหาดังกล่าวด้วยการแจ้งต่อโจทก์ว่าจริงๆ แล้วสิทธิของโจทก์มีเพียงใด และซักถามว่าโจทก์ประสงค์ที่จะสละสิทธิดังกล่าวหรือไม่ ถ้าโจทก์ประสงค์ต่อสิทธิที่ศาลได้อธิบายให้ฟัง ศาลอาจให้โจทก์ยื่นคำร้องขอแก้ไขเพิ่มเติมคำฟ้องโดยถือว่าเป็นเหตุอันสมควรที่ไม่อาจยื่นคำร้องขอแก้ไขเพิ่มเติมคำฟ้องได้ก่อนระยะเวลาที่กฎหมายกำหนด¹⁴ และมีคำสั่งให้โจทก์เสียค่าธรรมเนียมศาลที่เพิ่มขึ้นให้ถูกต้องส่วนจำเลยเมื่อโจทก์แก้ไขเพิ่มเติมคำฟ้องแล้ว ก็ยังคงมีโอกาที่จะคัดค้านและนำพยานหลักฐานมา

¹⁴ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง, มาตรา 180.

สืบหากล้างได้อย่างเต็มที่ รวมทั้งมีโอกาที่จะแก้ไขเพิ่มเติมคำให้การเพื่อยกข้อต่อสู้ขึ้นใหม่เป็นข้อแก้ข้อหาที่โจทก์ยื่นภายหลังได้เช่นเดียวกัน¹⁵ จึงไม่น่าจะเป็นการเพิ่มเติมภาระให้แก่จำเลยเกินสมควร แต่ถ้าโจทก์แสดงว่าโจทก์ประสงค์เพียงเท่าที่ร้องขอเช่นนี้ก็ต้องถือว่าเป็นเรื่องความประสงค์ของกลุ่มความ ศาลไม่อาจก้าวล่วงไปแทรกแซงได้ การใช้อำนาจของศาลเช่นนี้หากจะมองว่าเป็นการให้ความคุ้มครองแก่ฝ่ายโจทก์มากเกินไปจนไม่ยุติธรรมแก่จำเลยหรือไม่นั้น ผู้ศึกษาเห็นว่า การให้ความคุ้มครองแก่กลุ่มความในคดี สิ่งสำคัญคือการพิจารณาถึงความเหมาะสมและการชั่งน้ำหนักถึงความสมควรได้รับความคุ้มครองอย่างยุติธรรมของกลุ่มความทั้งสองฝ่าย หากเราจะให้ความคุ้มครองแก่จำเลยซึ่งเป็นผู้ก่อให้เกิดความเสียหายขึ้นเอง ทั้งที่จำเลยก็ทราบดีถึงรายละเอียดต่างๆ ของความเสียหายตั้งแต่ในชั้นพิจารณา แต่จำเลยกลับยอมรับหรือไม่ปฏิเสธให้ชัดเจน รวมทั้งกรณีที่ไม่สามารถพิสูจน์หักล้างข้อกล่าวหาของโจทก์ได้ ก็ไม่น่าจะได้รับความคุ้มครองมากไปกว่าผู้ที่ต้องประสบกับความเดือดร้อนจากกระทำของจำเลยเอง เพียงเพราะเหตุแห่งข้อบกพร่องทางเทคนิคในการดำเนินคดี ไมเช่นนั้นก็จะกลายเป็นว่าเป็นการให้ประโยชน์ต่อผู้ก่อความเสียหายด้วยวิธีการไม่คุ้มครองตามสิทธิที่กฎหมายบัญญัติให้แก่ผู้ได้รับความเดือดร้อน

ประเทศฝรั่งเศสเป็นประเทศที่กฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งบัญญัติห้ามมิให้ศาลพิพากษาเกินคำขอเช่นเดียวกับประเทศไทย ก็ได้ให้ความคุ้มครองแก่กลุ่มความในกรณีดังกล่าวไว้เช่นเดียวกัน โดยประสงค์ที่จะคุ้มครองผลประโยชน์ของกลุ่มความที่อาจจะไม่ทราบสิทธิของตน เช่น กรณีที่ศาลพิพากษาให้จำเลยชำระค่าเสียหายให้แก่โจทก์เมื่อจำเลยไม่ชำระหนี้ ศาลอาจมีคำพิพากษาให้จำเลยชำระเงินสำหรับค่าเสียหายที่เกิดจากความล่าช้าในการชำระหนี้ได้ด้วย (มาตรา 1153-1 ประมวลกฎหมายแพ่ง)¹⁶

กรณีที่สี่ โจทก์ฟ้องขอให้จำเลยปฏิบัติการชำระหนี้ตามสัญญากู้ยืมเงินที่กำหนดจำนวนเงินไว้ 100,000 บาท แต่โจทก์ประสงค์ที่จะเรียกร้องเพียงจำนวน 50,000 บาทเท่านั้น โดยความประสงค์ของโจทก์เช่นนี้อาจพบได้จากการกล่าวไว้อย่างชัดเจนในคำฟ้องหรือคำขอบังคับ หรือจากการที่ศาลซักถามโจทก์ในระหว่างพิจารณาเช่นเดียวกับกรณีตามตัวอย่างที่สาม ซึ่งในกรณีนี้ต้องถือว่าเป็นเรื่องความประสงค์ที่แท้จริงของกลุ่มความ ศาลต้องพิพากษาให้จำเลยชำระหนี้แก่โจทก์เพียงจำนวน 50,000 บาทเท่านั้น

ตัวอย่างที่กล่าวมาข้างต้นเป็นการอธิบายถึงประโยชน์ที่พึงได้จากการนำหลักการพิพากษาเกินคำขอตามพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ. 2551 มาตรา 39 มาปรับใช้กับการพิพากษาคดีแพ่งทั่วไป โดยหากพิจารณาตามตัวอย่างแล้วจะพบว่า สิ่งที่วิทยานิพนธ์ฉบับนี้

¹⁵ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง, มาตรา 180 (3).

¹⁶ วรณชัย บุญบำรุง, ธนกร วรปรัชญากุล และสิริพันธ์ พลรบ ข เล่มเดิม, หน้า 44.

ต้องการนำเสนอให้นำหลักการพิพากษาเกินคำขอมาปรับใช้ในคดีแพ่งนั้น มิใช่ต้องการให้เป็นการเพิ่มเติมอำนาจแก่ศาลให้สามารถวินิจฉัยคดีได้นอกเหนือจากที่คู่ความร้องขออย่างไม่มีข้อจำกัด หรือเป็นการเปลี่ยนแปลงบทบาทของศาลในคดีแพ่งทั่วไปให้เป็นไปอย่างระบบได้ส่วนเสียทีเดียว ทั้งนี้เพราะเข้าใจว่ากระบวนการพิจารณาคดีแพ่งของประเทศไทยนั้นมีวิวัฒนาการและได้รับการพัฒนา มาตามแบบระบบกล่าวหา การเปลี่ยนแปลงระบบกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งจะกลับกลายเป็น การทำให้เกิดความเสียหายและผลกระทบต่อกระบวนการยุติธรรมเสียมากกว่า ความมุ่งหมายของ วิทยานิพนธ์ฉบับนี้คือเพียงต้องการศึกษาถึงความเป็นไปได้ในการเพิ่มเติมอำนาจให้ศาลสามารถ พิพากษาเกินคำขอได้ ภายใต้ขอบเขตหรือเงื่อนไขที่เหมาะสม โดยพิจารณาจากหลักการพิพากษา เกินคำขอตามพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริ โภค พ.ศ. 2551 มาตรา 39 สำหรับหลักการ พิพากษาเกินคำขอตามพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลแรงงานและวิธีพิจารณาคดีแรงงาน พ.ศ. 2522 นั้น ผู้ศึกษาเห็นว่ามีลักษณะที่เปิดกว้างมากจนเกินไป เพราะมีเพียงการบัญญัติถึงการใช้ดุลพินิจของศาล ในกรณีที่ศาลเห็นว่าเพื่อความเป็นธรรมแก่คู่ความหรือเพื่อคุ้มครองประโยชน์สาธารณะ อันจะส่งผล ให้เป็นการเพิ่มภาระในการดำเนินกระบวนการพิจารณาแก่ศาลและจำเลยมากเกินไป ทั้งยังเป็นการขัด ต่อระบบการดำเนินกระบวนการพิจารณาของกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งด้วย

4.5 วิเคราะห์ปัญหาสถานะของคู่ความกับการพิพากษาคดีแพ่ง

สิ่งหนึ่งที่เป็นอุปสรรคสำคัญทำให้ไม่สามารถนำหลักการพิพากษาเกินคำขอตาม พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลแรงงานและวิธีพิจารณาคดีแรงงาน พ.ศ. 2522 และพระราชบัญญัติวิธี พิจารณาคดีผู้บริ โภค พ.ศ. 2551 มาปรับใช้กับคดีแพ่งทั่วไปได้คือ หลักการสำคัญของคดีแพ่งที่ถือ ว่าการพิพาทกันทางแพ่งเป็นเรื่องระหว่างเอกชนและเอกชน คู่ความทั้งสองฝ่ายอยู่ในฐานะที่เท่า เทียมกัน ฉะนั้นศาลจึงไม่ควรเข้าแทรกแซงหรือช่วยเหลือคู่ความฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งมากเกินไป แตกต่างจากหลักการและเหตุผลของพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลแรงงานและวิธีพิจารณาคดีแรงงาน พ.ศ. 2522 พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริ โภค พ.ศ. 2551 ที่คู่ความทั้งสองฝ่ายไม่ได้อยู่ในฐานะ ที่เท่าเทียมกันและเป็นเรื่องเกี่ยวกับประโยชน์สาธารณะ รัฐหรือศาลจึงสมควรที่จะเข้ามาให้ความ ช่วยเหลือคู่ความฝ่ายที่เสียเปรียบในการต่อสู้คดี

แนวความคิดที่ว่ากฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งเป็นเรื่องข้อพิพาทกันระหว่างเอกชน กับเอกชน มิใช่เรื่องที่กระทบหรือเกี่ยวข้องกับสาธารณะประโยชน์ส่วนรวม ศาลจึงสมควรที่จะ วางตัวเป็นกลางเสมือนเป็นเพียงกรรมการในการควบคุมคดี และปล่อยให้คู่ความทั้งสองฝ่ายเป็นผู้ ได้แย้งกันเองนั้น ปัจจุบันความคิดเห็นดังกล่าวได้เริ่มมีการเปลี่ยนแปลงไป โดยมีการขยายหลักการ ที่เน้นทางสิทธิของเอกชนมาในทางที่เป็นประโยชน์สาธารณะมากขึ้น การเปลี่ยนแปลงนี้ปรากฏใน

ทุกระบบกฎหมายแต่ที่ชัดเจนคือในระบบกฎหมายซีวิลลอว์ ซึ่งเริ่มมีแนวความคิดว่าวิธีพิจารณาความแพ่งเป็นสาขาหนึ่งของกฎหมายมหาชนมากกว่ากฎหมายเอกชนอย่างที่ผ่านมา และเป็นที่ยอมรับกันอย่างทั่วไปในประเทศยุโรปที่ใช้ระบบซีวิลลอว์ถึงความจำเป็นเกี่ยวกับอำนาจของผู้พิพากษาในการควบคุมดูแลการดำเนินกระบวนการพิจารณาและการที่ผู้พิพากษาต้องรู้จักเริ่มใช้อำนาจดังกล่าวให้เป็นประโยชน์ รวมทั้งเรื่องการจำกัดขอบเขตอำนาจของผู้พิพากษามากจนเกินไปด้วย¹⁷ นอกจากนี้ยังพบว่าปัญหาดังกล่าวก็เกิดขึ้นกับศาลในกลุ่มประเทศระบบกฎหมายคอมมอนลอว์เช่นกัน ซึ่งศาลของกลุ่มประเทศกฎหมายคอมมอนลอว์มักจะมีบทบาทในทางเชิงรับ (Passive) มากกว่าในทางเชิงรุก (Active) ซึ่งแม้แต่ในประเทศอังกฤษเองก็ยังยอมรับและมีความพยายามที่จะแก้ไข¹⁸ ดังนั้นจึงสมควรที่จะมีการเปลี่ยนแปลงแนวความคิดทางกฎหมาย จากเดิมที่เคยมองว่าข้อพิพาททางแพ่งเป็นเรื่องระหว่างเอกชนที่มีฐานะเท่าเทียมกันและศาลไม่ควรเข้าแทรกแซง ให้กลายเป็นแนวความคิดว่า ความยุติธรรมทางแพ่งก็คือการบริการอย่างหนึ่งของรัฐหรือการบริการสาธารณะเช่นเดียวกันกับกฎหมายมหาชน ซึ่งน่าจะทำให้การดำเนินคดีในศาลเป็นไปได้เพื่อประโยชน์แห่งความยุติธรรมที่แท้จริงมากกว่าที่จะเป็นไปได้เพื่อประโยชน์แห่งรูปแบบหรือวิธีการที่ชอบด้วยกฎหมายเท่านั้น

4.6 อุปสรรคสำคัญสำหรับการใช้อำนาจพิพากษาเกินคำขอ

4.6.1 การจัดประเภทของกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง

กฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งเป็นกฎหมายวิธีสบัญญัติ มีวัตถุประสงค์เพื่อบังคับสิทธิหน้าที่ต่างๆ ของบุคคลตามที่กฎหมายแพ่งกำหนดไว้ แต่บทบัญญัติต่างๆ ตามกฎหมายแพ่งเพียงอย่างเดียวยังไม่อาจเพียงพอต่อการคุ้มครองประชาชน รัฐยังคงมีหน้าที่สำคัญคือการบังคับให้กฎเกณฑ์ต่างๆ ได้รับการปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรมและมีประสิทธิภาพด้วย กฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งจึงเปรียบเสมือนเป็นเครื่องมือของรัฐที่ใช้อำนาจผ่านทางสถาบันศาลในการระงับข้อพิพาทระหว่างเอกชนกับเอกชน

เมื่อกล่าวถึงกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งเป็นกฎหมายที่ใช้ระงับข้อพิพาทระหว่างเอกชนและเอกชน อีกทั้งยังเป็นเครื่องสนับสนุนของกฎหมายแพ่ง ดังนั้นหากจะจัดสาขาของกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งก็อาจกล่าวได้ว่าเป็นกฎหมายสาขาเอกชน ซึ่งมีหลักการสำคัญคือกฎหมายที่กำหนดความสัมพันธ์ระหว่างเอกชนต่อเอกชนด้วยกัน ในฐานะที่เท่าเทียมกันในเรื่องเกี่ยวกับ บุคคล หนี้ ทรัพย์สิน ครอบครัวและมรดก แต่อย่างไรก็ตามแนวความคิดของนักกฎหมาย

¹⁷ วรณชัย บุญบำรุง, ธนกร วรปรัชญากุล และสิริพันธ์ พลรบ ก เล่มเดิม. หน้า 81-82.

¹⁸ แหล่งเดิม.

เกี่ยวกับการจัดประเภทสาขาแก่กฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งนั้น แบ่งออกได้เป็น 2 แนวทางคือ แนวทางแรกเห็นว่า กฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งนั้นเป็นกฎหมายสาขามหาชน นักกฎหมายที่สนับสนุนแนวความคิดนี้ อาทิ นักกฎหมายเยอรมันและนักกฎหมายสวิส โดยให้เหตุผลว่า หากพิจารณาอย่างเป็นระบบโดยการแยกกฎหมายสารบัญญัติออกจากกฎเกณฑ์ของกระบวนการพิจารณาอย่างเด็ดขาดแล้ว กฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งซึ่งเป็นกฎเกณฑ์ของกฎหมายอันมีลักษณะที่สมบูรณ์เป็นอิสระในตัวของมันเอง ถือเป็นสาขาหนึ่งในกฎหมายมหาชนไม่ใช่กฎหมายเอกชน เห็นได้ชัดเจนจากกฎเกณฑ์ที่เกี่ยวกับการจัดองค์กรของกระบวนการยุติธรรมและเป็นที่เข้าใจได้ว่าการที่กฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งได้กำหนดวิธีดำเนินการทำให้บริการของรัฐในด้านกระบวนการยุติธรรม และการให้ความยุติธรรมแก่ราษฎรนั้นถือได้ว่าเป็นหน้าที่ของรัฐอย่างหนึ่ง กระบวนพิจารณาต่างๆ ที่ศาลได้ดำเนินการไปโดยเฉพาะการทำคำพิพากษานั้นเป็นการกระทำในลักษณะที่เป็นอิสระสูงสุด (des acts desouveraineté ในภาษาฝรั่งเศส หรือ Hoheitsakte ในภาษาเยอรมัน) ซึ่งเกี่ยวข้องกับใช้อำนาจอธิปไตย (l'exercice de la puissance publique)¹⁹ แนวคิดที่ว่ากฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งเป็นกฎหมายมหาชน ปัจจุบันได้รับการสนับสนุนเป็นอย่างมากโดยเฉพาะในประเทศเยอรมนีและประเทศสวิตเซอร์แลนด์ ในส่วนของประเทศไทย นักกฎหมายบางท่านก็มีความเห็นว่ากฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งสมควรจัดให้เป็นหนึ่งในสาขากฎหมายมหาชน อาทิ ศาสตราจารย์ ดร.หยุด แสงอุทัยและผู้ช่วยศาสตราจารย์สมยศ เชื้อไทย เป็นต้น²⁰ แนวทางที่สองเห็นว่ากฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งสมควรจัดให้เป็นกฎหมายในประเภทกฎหมายเอกชน เนื่องจากเห็นว่าเป็นเรื่องประโยชน์ของคู่ความเท่านั้น คู่ความจึงสมควรเป็นผู้ควบคุมการใช้สิทธิตามที่กฎหมายแพ่งได้กำหนดไว้และสมควรเป็นผู้ที่มีอำนาจในการดำเนินกระบวนการพิจารณาต่างๆ เองได้ด้วย เช่น สิทธิในการริเริ่มคดี การยกข้อต่อสู้ การวางขอบเขตการทำคำพิพากษา การอุทธรณ์ได้แย้งคำพิพากษา เป็นต้น

ความแตกต่างของแนวความเห็นทั้งสองทางดังกล่าวส่งผลต่อการใช้อำนาจของศาลในการพิจารณาและการพิพากษาคดีแพ่ง เพราะหากเห็นว่ากฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งเป็นกฎหมายเอกชนแล้ว สิ่งสำคัญที่ต้องคำนึงถึงคือเรื่องอำนาจอิสระของคู่ความตามขอบเขตของกฎหมายเอกชน ศาลต้องกำหนดให้คู่ความมีอำนาจอิสระในขอบเขตของกระบวนการพิจารณา ในขณะที่ศาลต้องจำกัดการใช้อำนาจในการดำเนินกระบวนการพิจารณาของตนให้อยู่ในขอบเขตที่จำกัด ทั้งนี้ตาม “หลักความประสงค์ของคู่ความ (principle of party disposition)” แต่หากเห็นว่ากฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งเป็นกฎหมายมหาชน วัตถุประสงค์ของกฎหมายก็จะเปลี่ยนแปลงไป

¹⁹ วรรณชัย บุญบำรุง, ธนากร วรปรัชญากุล และศิริพันธ์ พลรบ ก เล่มเดิม. หน้า 60.

²⁰ สมยศ เชื้อไทย. (2545). คำอธิบายวิชากฎหมายแพ่ง-หลักทั่วไป. หน้า 106.

คือเปรียบเสมือนเป็นเครื่องมือของรัฐในการให้บริการแก่ประโยชน์สาธารณะอย่างหนึ่งต่อประชาชน นั่นคือบริการด้านกระบวนการยุติธรรม การมองกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งในลักษณะนี้จึงไม่อาจกล่าวได้ว่าเป็นเรื่องระหว่างคู่ความกันเองเท่านั้น แต่กลายเป็นว่าเป็นเรื่องที่เหมาะสมแล้วที่ศาลซึ่งเป็นองค์กรหนึ่งของรัฐควรมีบทบาทในการควบคุมหรือกำหนดทิศทางของคดีได้ด้วย

4.6.2 แนวความคิดของประเทศระบบกฎหมายคอมมอนลอว์

เนื่องจากในช่วงที่ประเทศไทยมีการจัดระเบียบการศาลยุติธรรมให้ทัดเทียมกับอารยประเทศ นักกฎหมายส่วนมากในช่วงเวลานั้น อาทิ บรมครูนักกฎหมายแห่งประเทศไทย เสด็จในกรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์ ได้ทรงศึกษาวิชากฎหมายมาจากประเทศอังกฤษซึ่งเป็นประเทศหลักของระบบกฎหมายคอมมอนลอว์ รวมถึงนักกฎหมายอีกหลายๆ ท่าน จึงทำให้ระบบกระบวนการพิจารณาคดีของไทยมีลักษณะเป็นระบบกล่าวหา ซึ่งมีลักษณะสำคัญคือศาลจะต้องวางตัวเป็นกลางเพื่อไม่ให้เกิดความได้เปรียบเสียเปรียบแก่กันระหว่างคู่ความ และศาลในฐานะผู้ชำระคดีต้องคอยดูแลให้คู่ความทั้งสองฝ่ายดำเนินคดีของตนไปตามกฎเกณฑ์ที่ได้วางไว้โดยเคร่งครัด²¹ ศาลแทบจะไม่ใช้อำนาจของตนนอกเหนือไปจากสิ่งที่คู่ความนำเสนอเลย และแม้ว่ากฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งจะมีบทบัญญัติบางมาตราที่กำหนดบทบาทของศาลในลักษณะเชิงรุก คือสามารถใช้อำนาจนอกเหนือจากสิ่งที่คู่ความนำเสนอได้บางประการ เช่น ให้อำนาจศาลออกคำสั่งกำหนดการตรวจบุคคล วัตถุ สถานที่หรือตั้งผู้เชี่ยวชาญเมื่อศาลเห็นว่าจำเป็นและสมควร²² หรือให้อำนาจศาลเลือกใช้วิธีถามพยานเอง²³ หรือให้อำนาจศาลที่จะถามพยานด้วยคำถามใดๆ ในระหว่างพิจารณาเพื่อค้นหาความจริงก็ดี²⁴ แต่ในทางปฏิบัติศาลจะไม่เข้าไปมีส่วนร่วมในการค้นหาความจริงเท่าใดนัก เนื่องจากมองว่าการดูแลรักษาผลประโยชน์เป็นหน้าที่ของคู่ความเท่านั้น หากศาลเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับคดีแล้วก็อาจทำให้ถูกมองว่าวางตัวไม่เป็นกลางหรือเข้าไปก้าวก่ายในผลประโยชน์ของคู่ความมากเกินไปจนทำให้ศาลเองกลายเป็นคู่ความร่วมกับฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งได้²⁵

4.6.3 แนวปฏิบัติของผู้พิพากษา

ปัญหาอันเป็นอุปสรรคต่อการนำหลักการพิพากษาเกินคำขอมาปรับใช้กับคดีแพ่งในข้อนี้ เป็นความสับสนเนื่องมาจากเหตุผลในข้อก่อน ตามแนวความคิดที่ว่ากฎหมายวิธีพิจารณาความของ

²¹ ชวลิต โสภณวัต. (2550, พฤษภาคม). “กฎหมายลักษณะพยานของไทยเป็นกฎหมายในระบบกล่าวหาจริงหรือ.” วารสารยุติธรรมปริทัศน์, ปีที่ 1, ฉบับที่ 5. หน้า 32.

²² ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง, มาตรา 99.

²³ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง, มาตรา 116 (1).

²⁴ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง, มาตรา 119.

²⁵ สุประวัติ สมดี. (2549). บทบาทเชิงรุกของศาลในการดำเนินคดีแบบกลุ่ม. หน้า 158.

ประเทศไทยเป็นระบบกฎหมายคอมมอนลอว์ จึงส่งผลกระทบต่อแนวจริตการวางตัวของผู้พิพากษาที่สืบทอดกันมาโดยตลอดว่า การรักษาผลประโยชน์ของกลุ่มความโดยเฉพาะในคดีแพ่งนั้นเป็นเรื่องของฝ่ายคู่ความเองที่จะต้องดูแล ส่วนศาลควรจะต้องวางตัวให้เป็นเพียงคนกลางเท่านั้น แม้ว่าจะมีบทบัญญัติบางประการที่กำหนดให้ศาลมีอำนาจและบทบาทเชิงรุกในการดำเนินกระบวนการพิจารณา มากกว่าการยึดติดตามความประสงค์ของกลุ่มความก็ตาม แต่ในทางปฏิบัติจริงแล้วมักไม่เป็นเช่นนั้น

4.7 วิเคราะห์ผลกระทบต่อการดำเนินกระบวนการพิจารณาคดีแพ่ง

การเพิ่มบทบาทและอำนาจในการพิพากษาคดีแพ่งทั่วไปแก่ผู้พิพากษาให้สามารถพิพากษาเกินคำขอได้ตามสมมุติฐานของวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ เป็นเรื่องที่เปลี่ยนแปลงหลักการตามปกติของกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งประเทศไทย จึงสมควรต้องวิเคราะห์ศึกษาถึงผลภายหลังที่อาจเกิดขึ้นจากการนำหลักการพิพากษาเกินคำขอมาปรับใช้ในการพิพากษาคดีแพ่งด้วย โดยข้อมูลที่น่ามาวิเคราะห์ในหัวข้อนี้ส่วนหนึ่งเกิดขึ้นจากการวิเคราะห์ของผู้ศึกษาเอง และอีกบางส่วนเกิดจากความเห็นของผู้ที่ทำแบบสอบถามและผลการสัมภาษณ์ที่ผู้ศึกษาได้รวบรวมและอ้างอิงในตอนท้ายของบทนี้ โดยจะขอแยกผลออกเป็น 2 ประเภทคือผลดีและผลเสียดังต่อไปนี้

4.7.1 ผลดี

4.7.1.1 ลดปัญหาจำนวนคดีที่ค้างพิจารณาในศาล

ปัญหาสำคัญของกระบวนการยุติธรรมในปัจจุบันคือปัญหาปริมาณคดีที่ค้างพิจารณาอยู่เป็นจำนวนมาก ต้นเหตุสำคัญของปัญหาดังกล่าวมีหลายประการ ไม่ว่าจะเป็นระบบการอุทธรณ์ฎีกาตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งที่ใช้ “ระบบสิทธิ” ปัญหาจำนวนผู้พิพากษาที่ยังไม่เพียงพอต่อการพิจารณาพิพากษาคดี และปัญหาการใช้สิทธิฟ้องคดีที่มากจนเกินความเหมาะสมของประชาชน โดยการใช้สิทธิฟ้องคดีนั้นรวมไปถึงสิทธิอุทธรณ์ฎีกาด้วย เหตุที่คู่ความได้แย้งคำพิพากษาก็เนื่องจากเห็นว่าตนเองยังไม่ได้รับการเยียวยาหรือยังไม่ได้รับความยุติธรรมที่เพียงพอ จึงต้องได้แย้งคำพิพากษาศาลล่างจนเป็นเหตุผลสำคัญที่ทำให้ปริมาณคดีในศาลมีจำนวนมาก ผู้ศึกษามีความเห็นว่าการนำหลักการพิพากษาเกินคำขอมาปรับใช้แล้ว น่าจะเป็นอีกหนทางหนึ่งที่ช่วยให้ลดจำนวนปริมาณคดีในศาลได้ เนื่องจากเมื่อศาลสามารถพิพากษาให้ความยุติธรรมแก่คู่ความได้อย่างเหมาะสมโดยคำนึงถึงความถูกต้องและสิทธิตามกฎหมายของกลุ่มความแล้ว จะทำให้คู่ความพึงพอใจต่อคำพิพากษาและลดการใช้สิทธิอุทธรณ์ฎีกาคำพิพากษาได้

4.7.1.2 แก้ไขปัญหาการแพ้ชนะกันในทางเทคนิค

ความขัดข้องประการสำคัญของการดำเนินคดีตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งคือมีขั้นตอนที่ยุ่งยากและเน้นการปฏิบัติที่มากเกินไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งคือเรื่องแบบของ

เอกสาร อาทิ คำคู่ความต่างๆ คำขอบังคับก็เป็นอีกส่วนหนึ่งที่กฎหมายกำหนดไว้ว่าคู่ความจะต้องระบุสิ่งที่ต้องการให้ศาลมีคำพิพากษาบังคับไว้ในส่วนท้ายของคำฟ้อง และศาลก็มีหน้าที่ที่จะต้องพิพากษาคดีไปตามที่คู่ความกล่าวในคำขอบังคับนั้น แต่การบรรยายคำคู่ความเป็นเรื่องที่ต้องอาศัยความรู้ความเชี่ยวชาญด้านกฎหมายมิใช่เพียงพิจารณาว่าสิ่งใดบ้างที่ตนเองประสงค์จะขอ แต่ต้องทราบด้วยว่าตนมีสิทธิตามกฎหมายอย่างแท้จริงเช่นไร ปัญหาสำคัญคือการหลงลืมระบุคำขอบางประเด็น หรือการไม่ทราบว่าตนเองมีสิทธิตามกฎหมายในบางเรื่องจึงไม่ได้กล่าวไว้ในคำขอบังคับ ส่งผลให้บ่อยครั้งที่คู่ความได้เปรียบเทียบเปรียบเทียบกันในทางเทคนิคคือในด้านรูปแบบวิธีพิจารณาความมิใช่ผลที่เป็นไปตามความยุติธรรม ในกรณีดังกล่าวหากเป็นคดีผู้บริโภค ศาลสามารถใช้อำนาจของตนแก้ไขให้ถูกต้องได้ตามพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ. 2551 มาตรา 39 ที่บัญญัติว่า “ถ้าความปรากฏแก่ศาลว่าจำนวนค่าเสียหายที่โจทก์เรียกร้องไม่ถูกต้องหรือวิธีการบังคับตามคำขอของโจทก์ไม่เพียงพอต่อการแก้ไขเยียวยาความเสียหายตามฟ้อง ศาลมีอำนาจยกขึ้นวินิจฉัยให้ถูกต้องหรือกำหนดวิธีการบังคับให้เหมาะสมได้แม้จะเกินกว่าที่ปรากฏในคำขอบังคับของโจทก์ก็ตาม...”

4.7.1.3 สนับสนุนให้ศาลมีบทบาทในการดำเนินคดีขึ้น

จากผลสำรวจของแบบสอบถาม คำตอบโดยส่วนใหญ่ที่เห็นด้วยต่อหลักการพิพากษาเกินคำขอมีเหตุผลประการหนึ่งที่ยกขึ้นอ้างเหมือนกันเป็นจำนวนมากคือประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 142 มีลักษณะเป็นการจำกัดการใช้อำนาจพิพากษาคดีมากเกินไป ไม่เปิดโอกาสให้ศาลใช้ดุลพินิจของตนเท่าที่ควร โดยผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีความเห็นว่าศาลควรใช้อำนาจตามกฎหมายของตนเองในลักษณะเชิงรุกหรือมีบทบาทในการดำเนินกระบวนการพิจารณาเกินกว่าเดิม และในบางกรณีหากเป็นที่ประจักษ์ต่อศาลเองว่าการเยียวยาให้คู่ความตามคำขอบังคับจะไม่เพียงพอหรือไม่เหมาะสม และเป็นที่คาดการณ์ได้ว่าคู่ความน่าจะใช้สิทธิโต้แย้งคำพิพากษาต่อศาลสูงหรือนำคดีกลับมาฟ้องใหม่เพราะยังไม่ได้รับความยุติธรรมทั้งหมด ศาลก็น่าจะใช้อำนาจของตนอำนวยความสะดวกตามที่กล่าวเสียให้เสร็จสิ้น เพราะการที่ศาลใช้อำนาจของตนเองในการพิพากษาคดีเพื่อให้เกิดความเป็นธรรมน่าจะเป็นประโยชน์มากกว่าการพิจารณาเพียงว่าคู่ความบรรยายคำขอบังคับอย่างไร

4.7.2 ผลเสีย

4.7.2.1 จำเลยอาจได้รับความเสียหาย

หลักการพิพากษาเกินคำขอมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ศาลมีบทบาทในการใช้ดุลพินิจเพิ่มมากขึ้นเพื่อการอำนวยความสะดวกแก่คู่ความ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเป็นการช่วยเหลือคู่ความฝ่ายโจทก์ซึ่งได้รับความเสียหายจากการโต้แย้งสิทธิหน้าที่ของตนจากฝ่ายจำเลยและการผิดพลาดทางเทคนิค เช่น การบรรยายคำฟ้อง คำขอบังคับไม่ถูกต้อง แต่หากพิจารณาอีกด้านหนึ่ง

คู่ความฝ่ายจำเลยก็มีสิทธิที่จะได้รับความยุติธรรมและการคุ้มครองทางศาลเช่นเดียวกัน การให้ศาลมีอำนาจพิพากษาเกินคำขอได้นั้นอาจทำให้จำเลยไม่อาจทราบได้ว่าตนเองจะถูกบังคับเช่นไรบ้าง ภายหลังการดำเนินคดี และไม่สามารถเตรียมพยานหลักฐานในการต่อสู้คดีได้ทั้งหมด

4.7.2.2 ขัดต่อหลักกฎหมายแพ่ง

ความเห็นของผู้ที่ตอบแบบสอบถามว่าไม่เห็นด้วยในการนำหลักการพิพากษาเกินคำขอมาปรับใช้กับคดีแพ่งทั่วไปข้อนี้ เป็นการโต้แย้งกันกับเหตุผลที่เห็นด้วยในข้อ 4.7.1.3 เนื่องจากผู้ตอบแบบสอบถามบางท่านก็มีความคิดเห็นว่า หลักความเท่าเทียมกันของคู่ความในคดีแพ่งเป็นหลักที่เหมาะสม ดังนั้นหากจะนำหลักการพิพากษาเกินคำขอซึ่งมีใช้บังคับในคดีตามพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลแรงงานและวิธีพิจารณาคดีแรงงาน พ.ศ. 2522 และพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ. 2551 ซึ่งมีลักษณะเป็นกฎหมายมหาชนและมีวิธีพิจารณาที่ค่อนข้างไปในทางระบบไต่สวนมาใช้บังคับ น่าจะไม่เหมาะสมเพราะมีความแตกต่างทั้งแนวความคิดและลักษณะของกฎหมายที่แตกต่างกัน

4.7.2.3 ทำให้ไม่เป็นบรรทัดฐานเดียวกัน

การให้อำนาจศาลคดีแพ่งทั่วไปสามารถพิพากษาเกินคำขอโดยใช้ดุลพินิจคำนึงถึงประโยชน์แห่งความยุติธรรมและประโยชน์ของคู่ความ แม้ว่าจะเป็นสิ่งที่ดีแต่ก็อาจก่อให้เกิดปัญหาขึ้นได้ เนื่องจากดุลพินิจเป็นสิ่งที่อยู่ภายในความคิดของแต่ละบุคคลที่อาจแตกต่างกัน การให้ศาลมีอำนาจพิพากษาเกินคำขออาจทำให้เกิดความไม่เป็นบรรทัดฐานเดียวกันในคดีที่มีข้อเท็จจริงเป็นอย่างเดียวกันได้ เว้นเสียแต่จะมีการวางกรอบหรือกำหนดหลักเกณฑ์ที่เหมาะสมเพื่อเป็นแนวทางในการพิพากษาคดีให้แก่ผู้พิพากษา

4.8 ผลสำรวจแบบสอบถามความคิดเห็นของนักกฎหมาย

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ได้จัดทำแบบสอบถามขึ้นเพื่อสอบถามความคิดเห็นของนักกฎหมายต่างๆ อาทิ ผู้พิพากษาศาลฎีกา ผู้พิพากษาศาลชั้นต้น นิติกรประจำศาลฎีกา ทนายความ และนักศึกษากฎหมายจำนวน 100 ท่าน ซึ่งเป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถอีกทั้งมีประสบการณ์ในการใช้กฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งเป็นอย่างดี โดยตอบคำถามและแสดงความคิดเห็นในแบบสอบถามซึ่งผู้ศึกษาได้แสดงตัวอย่างไว้ในส่วนภาคผนวก ข. ตอนท้ายของวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ผลของคำตอบจากแบบสอบถามได้ความว่านักกฎหมายจำนวนร้อยละ 52 มีความเห็นว่าสมควรนำหลักการพิพากษาเกินคำขอมาปรับใช้กับการพิพากษาคดีแพ่งทั่วไป ส่วนนักกฎหมายอีกจำนวนร้อยละ 48 มีความเห็นว่าไม่สมควรนำหลักการพิพากษาเกินคำขอมาปรับใช้ เมื่อพิจารณาจากผลลัพธ์ดังกล่าวทำให้สามารถสรุปได้ว่าแนวความคิดของนักกฎหมายในปัจจุบัน เริ่มตระหนักถึงการอำนวยความยุติธรรมแก่คู่ความ

โดยคำนึงถึงความถูกต้องเหมาะสมและสิทธิที่คู่ความพึงได้รับตามกฎหมายมากกว่าการให้ความสำคัญต่อรูปแบบหรือวิธีการขั้นตอนของกระบวนการพิจารณาคดี ซึ่งสอดคล้องกันกับผลลัพธ์ที่ได้จากการตอบแบบสอบถามฉบับเดียวกันในข้อ 8 ซึ่งถามว่า “ท่านคิดว่าหากการพิพาทคดีแพ่ง ศาลสามารถใช้อำนาจของตนพิพาทคดีโดยคำนึงถึงความยุติธรรมและความเหมาะสมตามสิทธิที่คู่ความพึงได้รับมากกว่าการพิจารณายึดติดตามคำคู่ความ จะเป็นผลดีต่อกระบวนการยุติธรรมมากขึ้นหรือไม่” ผลที่ได้รับคือนักกฎหมายจำนวนร้อยละ 60 เห็นว่าน่าจะเป็นผลดีต่อกระบวนการยุติธรรมมากยิ่งขึ้น และนักกฎหมายอีกจำนวนร้อยละ 40 เห็นว่าไม่น่าจะก่อให้เกิดผลดีต่อกระบวนการยุติธรรมมากขึ้น จึงสามารถวิเคราะห์ได้ว่านักกฎหมายส่วนใหญ่เห็นด้วยกับการเพิ่มบทบาทแก่ศาลในการพิพาทคดีแพ่งและไม่จำเป็นต้องยึดติดตามคำคู่ความหรือรูปแบบกระบวนการตามกฎหมาย แต่อย่างไรก็ตามการใช้อำนาจดังกล่าวจะต้องมีการวางกรอบและหลักเกณฑ์ที่ชัดเจนมิใช่การใช้อำนาจแก่ศาลพิพาทคดีได้อย่างไร้ขอบจำกัดเพราะอาจจะกลายเป็นผลเสียมากกว่าผลดี ซึ่งปัญหาในเรื่องนี้ผู้ศึกษาเห็นว่าสามารถแก้ไขได้โดยการวางหลักเกณฑ์การใช้อำนาจพิพาทเกินคำขอให้แก่ศาล โดยนำบทบัญญัติตามพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ. 2551 ที่บัญญัติให้ศาลสามารถพิพาทเกินคำขอมาใช้ได้

บทที่ 5

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

5.1 บทสรุป

ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งของประเทศไทยวางหลักเกณฑ์การพิพากษาคดีให้เป็นไปตามหลักการห้ามพิพากษาเกินคำขอ โดยศาลต้องพิพากษาคดีเฉพาะประเด็นที่คู่ความกล่าวมาในคำขอบังคับเท่านั้น เว้นแต่กรณีที่ถูกกฎหมายกำหนดข้อยกเว้นไว้จึงจะสามารถพิพากษาเกินคำขอได้ การให้ความสำคัญต่อคำขอบังคับของคู่ความเช่นนี้เป็นผลมาจากหลักความประสงค์ของคู่ความ (principle of party disposition) อันเป็นหลักกฎหมายดั้งเดิมของกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งที่ได้รับการยอมรับทั้งในประเทศที่ใช้ระบบกฎหมายคอมมอนลอว์และประเทศที่ใช้ระบบกฎหมายซีวิลลอว์ โดยแนวความคิดของหลักความประสงค์ของคู่ความคือขอบเขตและสาระแห่งการโต้แย้งกันในคดีรวมถึงการนำเสนอข้อพิพาทเป็นเรื่องราวของคู่ความที่มีสิทธิที่กำหนด ส่วนศาลต้องวางตัวเป็นกลางโดยเคร่งครัดและไม่มีความขัดแย้งในกระบวนการพิจารณา รวมทั้งต้องพิพากษาคดีเฉพาะสิ่งที่คู่ความกล่าวมาในคำขอบังคับเท่านั้น อิทธิพลของหลักความประสงค์ของคู่ความส่งผลทำให้กระบวนการพิจารณาคดีแพ่งมีลักษณะเป็นระบบกล่าวหาอันเป็นระบบที่ใช้กับกฎหมายของประเทศไทยเช่นกัน สังเกตได้จากหลักการพิพากษาห้ามเกินคำขอตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 142 ที่บัญญัติห้ามมิให้ศาลพิพากษาคดีเกินกว่าที่คู่ความกล่าวในคำขอบังคับ

การกำหนดกรอบในการใช้อำนาจพิพากษาคดีของศาลดังกล่าว ปรากฏในกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งของประเทศอื่นๆ ด้วย อาทิ ประเทศสหรัฐอเมริกา ประเทศอังกฤษ ประเทศฝรั่งเศสและประเทศอิตาลี และเมื่อได้เปรียบเทียบอำนาจในการพิพากษาคดีของศาลทั้งสี่ประเทศดังกล่าวแล้วพบว่า ประเทศสหรัฐอเมริกาและประเทศอังกฤษเป็นประเทศที่ศาลสามารถใช้ดุลพินิจพิพากษาคดีได้อย่างกว้างที่สุด โดยศาลมีอำนาจที่จะวินิจฉัยให้ในสิ่งใดๆ ตามที่คู่ความมีสิทธิที่จะได้รับ แม้ว่าจะมีสิ่งที่ไม่กล่าวไว้ในคำขอบังคับก็ตาม ในขณะที่กฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งประเทศฝรั่งเศสและประเทศอิตาลี มีการบัญญัติกฎหมายไว้อย่างชัดเจนว่าห้ามมิให้ศาลพิพากษาเกินคำขอ แต่ในทางปฏิบัติจริงๆ กลับพบว่ามีการให้อำนาจศาลสามารถพิพากษาเกินคำขอได้โดยอาศัยเหตุผลต่างๆ อาทิ เรื่องวัตถุแห่งคดีของศาลประเทศฝรั่งเศส

สำหรับประเทศไทยก็พบว่ามีการนำหลักการพิพากษาเกินคำขอไปใช้กับการพิจารณาพิพากษาคดีบางประเภทคือ พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลแรงงานและวิธีพิจารณาคดีแรงงาน พ.ศ. 2522 และพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ. 2551 กฎหมายดังกล่าวล้วนมีวัตถุประสงค์ตรงกันประการหนึ่งคือ เพื่อคุ้มครองคู่ความที่อยู่ในฐานะเสียเปรียบในการดำเนินกระบวนการพิจารณาอันได้แก่ ลูกจ้างและผู้บริโภค กฎหมายจึงบัญญัติให้ศาลสามารถใช้ดุลพินิจกำหนดวิธีการเยียวยาที่เหมาะสม โดยไม่ต้องคำนึงว่าเป็นเรื่องที่คู่ความมีคำขอบังคับหรือไม่เพื่อปกป้องคู่ความฝ่ายดังกล่าว ความแตกต่างในฐานะหรือความสามารถสำหรับการต่อสู้คดีของคู่ความนี้ แม้ว่าโดยหลักแล้วคดีแพ่งทั่วไปจะมีหลักการว่าคู่ความทั้งสองฝ่ายอยู่ในฐานะที่เท่าเทียมกัน แต่ในความเป็นจริงก็เป็นการยากที่จะกล่าวได้ว่าคู่ความทั้งสองฝ่ายในคดีแพ่งจะเป็นผู้อยู่ในฐานะที่เท่าเทียมกันเสมอไป อีกทั้งการพิจารณาแต่เพียงว่าข้อพิพาทระหว่างเอกชนกับเอกชนเป็นสิ่งที่รัฐหรือศาลไม่ควรแทรกแซง เพราะจะขัดต่อรูปแบบหรือลักษณะสำคัญของคดีแพ่งนั้น อาจเป็นอุปสรรคสำคัญต่อการใช้อำนาจของศาลเพื่อการอำนวยความยุติธรรมให้แก่ประชาชนได้

ภายหลังจากที่ได้ศึกษาหลักการพิพากษาเกินคำขอตามกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งของประเทศสหรัฐอเมริกา ประเทศอังกฤษ ประเทศฝรั่งเศส และประเทศอิตาลี รวมทั้งกฎหมายของประเทศไทยที่มีการใช้หลักการพิพากษาเกินคำขออันได้แก่ พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลแรงงานและวิธีพิจารณาคดีแรงงาน พ.ศ. 2522 พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ. 2551 พบว่าเป็นหลักการที่มีประโยชน์ต่อการดำเนินกระบวนการพิจารณาคดีเป็นอย่างมาก เพราะจะช่วยให้ศาลสามารถใช้ดุลพินิจพิพากษาได้ตามความเหมาะสมโดยไม่ต้องยึดติดกับคำขอของคู่ความมากเกินไป อันเป็นการสอดคล้องกับหน้าที่ที่แท้จริงของศาลนั่นคือการอำนวยความยุติธรรมแก่ประชาชน แต่การจะนำหลักการพิพากษาเกินคำขอมาปรับใช้กับการดำเนินคดีแพ่งนั้นจะต้องมีการกำหนดหลักเกณฑ์ให้ชัดเจน อาทิ เงื่อนไขหรือกรอบในการพิพากษาเกินคำขอ มิเช่นนั้นแล้วอาจเกิดปัญหาที่จะตามมาได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งคือเรื่องดุลพินิจ เพราะดุลพินิจของบุคคลแต่ละคนย่อมแตกต่างกัน การจะสรุปว่าอย่างไรจึงจะเป็นการใช้ดุลพินิจที่เหมาะสมนั้นเป็นเรื่องยาก จึงสมควรที่จะกำหนดเงื่อนไขในการใช้ดุลพินิจของศาลให้ชัดเจน โดยอาจนำเงื่อนไขตามพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ. 2551 มาปรับใช้ การกำหนดเงื่อนไขเช่นนี้จะช่วยให้ศาลไม่อาจใช้อำนาจพิพากษาคดีอย่างไร้ขอบเขตหรือเป็นนามธรรมมากเกินไปอันจะส่งผลเสียต่อกระบวนการยุติธรรม

นอกจากนั้นการให้ศาลมีอำนาจพิพากษาเกินคำขอได้ยังเป็นเครื่องมือสำคัญในการแก้ไขข้อบกพร่องทางเทคนิคแห่งคดี นั่นคือความบกพร่องในการบรรยายคำขอบังคับ โดยปรับใช้ตามพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ. 2551 ซึ่งเมื่อพิจารณาตามข้อจำกัดดังกล่าวแล้วพบว่ามิใช่สิ่งที่คู่ความไม่ได้ประสงค์จากการดำเนินคดี แต่เป็นเพียงข้อบกพร่องที่ไม่ได้กล่าวในคำ

ขอบังคับเท่านั้น จึงมิใช่เรื่องที่ศาลใช้อำนาจขัดต่อความประสงค์ของกลุ่มหรือเป็นการใช้อำนาจโดยขัดต่อกฎหมาย ในทางกลับกันหลักการพิพากษาเกินคำขอดังกล่าว เป็นเพียงเครื่องมือในการใช้อำนาจเพื่อก่อให้เกิดประโยชน์ต่อกระบวนการยุติธรรมได้อย่างเต็มประสิทธิภาพเท่านั้น

ดังนั้นหากสามารถเพิ่มบทบาทและอำนาจแก่ศาลในการพิพากษาคดีแพ่งทั่วไปดังเช่นการพิพากษาคดีตามพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลแรงงานและวิธีพิจารณาคดีแรงงาน พ.ศ. 2522 พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ. 2551 แล้ว น่าจะช่วยให้ศาลมีอำนาจตามกฎหมายของตนเองอำนวยความสะดวกแก่กลุ่มความได้มากขึ้น และยังเป็นการแก้ไขปัญหาการแพ้ชนะคดีกันในทางเทคนิคหรือรูปแบบของวิธีพิจารณาซึ่งมิใช่การแพ้ชนะคดีกันตามความเป็นจริงได้อีกด้วย

5.2 ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาหลักการพิพากษาเกินคำขอโดยวิเคราะห์เปรียบเทียบระหว่างกฎหมายประเทศไทยกับกฎหมายต่างประเทศ พบว่าการนำหลักการพิพากษาเกินคำขอมาปรับใช้กับการดำเนินคดีตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งนั้นน่าจะก่อให้เกิดประโยชน์ต่อระบบความยุติธรรม แต่ทั้งนี้ก็สมควรจะต้องมีการกำหนดเงื่อนไขหรือหลักเกณฑ์บางประการเพื่อให้การพิพากษาคดีเป็นไปอย่างมีมาตรฐาน มิใช่การใช้ดุลพินิจที่ไม่มีขอบเขตจำกัด ซึ่งผู้ศึกษาขอเสนอหลักเกณฑ์ดังต่อไปนี้

1) กำหนดเงื่อนไขในการพิพากษาเกินคำขอ

สาเหตุที่จะต้องมีการกำหนดเงื่อนไขในการพิพากษาเกินคำขอก็เพื่อป้องกันการไม่เป็นบรรทัดฐานในการตัดสินคดี ทั้งนี้เพราะดุลพินิจเป็นเรื่องที่ขึ้นอยู่กับความคิดเห็นของแต่ละบุคคล ผู้พิพากษาแต่ละท่านจึงอาจมีดุลพินิจที่แตกต่างกันได้ ในประเด็นนี้ผู้ศึกษาเห็นว่าสามารถแก้ไขได้ โดยกำหนดถึงข้อเท็จจริงที่ศาลจะใช้หยาบยกรขึ้นประกอบการพิพากษาเกินคำขอให้ชัดเจน ในทำนองเดียวกับที่พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ. 2551 มาตรา 39 ที่วางข้อกำหนดในตอนท้ายของมาตราดังกล่าวว่า “...แต่ข้อที่ศาลยกขึ้นวินิจฉัยนั้นจะต้องเกี่ยวข้องกับข้อเท็จจริงที่กลุ่มความยกขึ้นมามากแล้วกันแล้วโดยชอบ” การกำหนดเงื่อนไขเช่นนี้พบในหลักการพิพากษาเกินคำขอตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งของประเทศสหรัฐอเมริกาด้วยเช่นกัน

อย่างไรก็ตามข้อเท็จจริงที่ศาลจะใช้หยาบยกรขึ้นประกอบการพิพากษาเกินคำขอนั้น ผู้ศึกษาเห็นสมควรเปลี่ยนแปลงถ้อยคำเป็นว่า “ข้อเท็จจริงอันเป็นที่ยุติแล้ว” ทั้งนี้เนื่องจากเห็นว่าข้อเท็จจริงที่ปรากฏในทางพิจารณาคดีนั้น หากนำเข้าสู่กระบวนการพิจารณาโดยชอบด้วยกฎหมายทั้งตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง กฎหมายลักษณะพยาน รวมทั้งกฎหมายต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง ย่อมเป็นข้อเท็จจริงที่อยู่ในความรับรู้ของศาลและกลุ่มความทุกฝ่าย อีกทั้งยังอยู่ในภาวะที่

คู่ความทุกฝ่ายสามารถต่อสู้คดีกันได้เต็มที่ หากกำหนดถ้อยคำเพียงว่าต้องเป็น “ข้อเท็จจริงที่คู่ความว่ากล่าวกันมาแล้วโดยชอบด้วยกฎหมาย” อาจทำให้ในทางปฏิบัติถูกบังคับอยู่เพียงข้อเท็จจริงที่เป็นประเด็นซึ่งถูกหยิบยกขึ้นมาโต้แย้งกันในระหว่างพิจารณาเท่านั้น ส่วนข้อเท็จจริงอื่นๆ ที่ปรากฏต่อศาลไม่ว่าจะโดยคำคู่ความหรือพยานหลักฐานต่างๆ แต่มีเป็นประเด็นในชั้นพิจารณาคดีอาจถูกจำกัดมิให้นำมาใช้ประกอบการพิพากษาเกินคำขอได้ ทั้งที่จริงแล้วข้อเท็จจริงดังกล่าวก็ถือเป็นส่วนหนึ่งของวัตถุแห่งคดีเช่นเดียวกัน

2) กำหนดวัตถุประสงค์ในการใช้อำนาจพิพากษาเกินคำขอ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้มีความมุ่งหมายที่จะให้หลักการพิพากษาเกินคำขอถูกใช้เป็นเสมือนเครื่องมือในการช่วยอำนวยความสะดวกให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น มิใช่เพียงต้องการเพิ่มเติมอำนาจของศาลอย่างไร้ขอบเขต ซึ่งเป็นการขัดต่อทั้งระบบวิธีพิจารณาความและขัดต่อกระบวนการยุติธรรม ดังนั้นการจะเพิ่มเติมอำนาจให้ศาลคดีแพ่งทั่วไปสามารถพิพากษาเกินคำขอได้จะต้องกำหนดให้ชัดเจนว่าเพื่อแก้ไขปัญหาคือเรื่องใด ในประเด็นนี้ผู้ศึกษาเห็นว่าสิ่งที่ศาลจะพิพากษาเกินคำขอได้ยังจำเป็นต้องอยู่ภายในกรอบหรือขอบเขตของสิ่งที่คู่ความประสงค์จะได้รับจากการเข้าดำเนินคดี เพียงแต่อาจเกิดความผิดพลาดบางประการ ผู้ศึกษาเห็นว่าสมควรนำหลักการพิพากษาเกินคำขอตามพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ. 2551 มาปรับใช้ตามที่บัญญัติไว้ว่า “...ถ้าความปรากฏแก่ศาลว่าจำนวนค่าเสียหายที่โจทก์เรียกร้องไม่ถูกต้องหรือวิธีการบังคับตามคำขอของโจทก์ไม่เพียงพอต่อการแก้ไขเยียวยาความเสียหายตามฟ้อง ศาลมีอำนาจยกขึ้นวินิจฉัยให้ถูกต้องหรือกำหนดวิธีการบังคับให้เหมาะสมได้แม้จะเกินกว่าที่ปรากฏในคำขอบังคับของโจทก์ก็ตาม...” โดยการปรับใช้กับคดีแพ่งทั่วไปอาจทำได้โดยเพิ่มเติมความในวรรคสองของมาตรา 142 แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งดังนี้

“ในกรณีที่ศาลเห็นสมควร เมื่อความปรากฏแก่ศาลว่าจำนวนค่าเสียหายที่โจทก์เรียกร้องไม่ถูกต้องหรือวิธีการบังคับตามคำขอของโจทก์ไม่เพียงพอต่อการแก้ไขเยียวยาความเสียหายตามฟ้อง ศาลมีอำนาจวินิจฉัยให้ถูกต้องหรือกำหนดวิธีการบังคับให้เหมาะสมได้โดยอาศัยข้อเท็จจริงอันเป็นที่ยุติแล้ว แม้จะเกินกว่าที่ปรากฏในคำขอบังคับของโจทก์ก็ตาม”

ทั้งนี้ในการนำความดังกล่าวไปปรับใช้กับคดีแพ่งทั่วไป สมควรให้ศาลเป็นผู้มีอำนาจในการใช้ดุลพินิจพิจารณาถึงความเหมาะสมและความยุติธรรมตามข้อเท็จจริงในแต่ละคดี

อย่างไรก็ตามนอกเหนือจากการใช้อำนาจพิพากษาเกินคำขอตามที่เสนอแนะข้างต้นแล้ว ผู้ศึกษาขอเสนอแนะอีกช่องทางหนึ่งเป็นประเด็นเพิ่มเติม นั่นคือ ในชั้นพิจารณาคดีหากศาลพบว่าจำนวนค่าเสียหายที่โจทก์กำหนดในคำขอบังคับไม่ถูกต้อง ไม่ว่าจะเป็นเพราะการคำนวณผิดพลาดหรือการระบุผิด หรือศาลเห็นว่าวิธีการบังคับตามคำขอของโจทก์ไม่เพียงพอต่อการแก้ไข

เยียวยาความเสียหายตามฟ้อง เพราะที่จริงแล้วโจทก์มีสิทธิตามที่กฎหมายรับรองไว้มากกว่านั้น หรือสามารถแก้ไขเยียวยาความเสียหายของโจทก์ได้ดีกว่า ศาลอาจสอบถามโจทก์ถึงความต้องการที่แท้จริง และแจ้งต่อโจทก์ว่าจริงๆ แล้วสิทธิของโจทก์มีเพียงใด รวมทั้งซักถามว่าโจทก์ประสงค์ที่จะสละสิทธิดังกล่าวหรือไม่ ถ้าโจทก์ประสงค์ต่อสิทธิดังกล่าว แต่เนื่องจากความบกพร่องในการบรรยายคำขอบังคับหรือเพราะโจทก์ไม่ทราบสิทธิที่แท้จริงของตนตามกฎหมาย ศาลอาจใช้วิธีการแก้ไขภายใต้ช่องทางของกฎหมายคือการให้โจทก์ยื่นคำร้องขอแก้ไขเพิ่มเติมคำฟ้อง โดยถือว่าเป็นเหตุอันสมควรที่ไม่อาจยื่นคำร้องขอแก้ไขเพิ่มเติมคำฟ้องได้ก่อนระยะเวลาที่กฎหมายกำหนด และมีคำสั่งให้โจทก์เสียค่าธรรมเนียมศาลที่เพิ่มขึ้นให้ถูกต้อง ดังที่ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 180 บัญญัติว่า “การแก้ไขคำฟ้องหรือคำให้การที่คู่ความเสนอต่อศาลไว้แล้วให้ทำเป็นคำร้องยื่นต่อศาลก่อนวันชี้สองสถาน หรือก่อนวันสืบพยานไม่น้อยกว่าเจ็ดวัน ในกรณีที่ไม่มีวันชี้สองสถาน เว้นแต่มีเหตุอันสมควรที่ไม่อาจยื่นคำร้องได้ก่อนนั้น หรือเป็นการขอแก้ไขในเรื่องที่เกี่ยวกับความสงบเรียบร้อยของประชาชน หรือเป็นการแก้ไขข้อผิดพลาดเล็กน้อยหรือข้อผิดพลาดเล็กน้อย” เมื่อโจทก์ได้รับทราบถึงข้อบกพร่องในคำขอบังคับของตนเองแล้วและทำการแก้ไขคำฟ้องเรียบร้อยแล้ว เช่นนี้ศาลก็สามารถพิพากษาไปตามคำฟ้องและคำขอบังคับที่แก้ไขใหม่ได้ โดยไม่เป็นการใช้อำนาจพิพากษาเกินคำขอ สำหรับจำเลยเพื่อให้เกิดความยุติธรรมก็ควรที่จะให้โอกาสแก่จำเลยที่จะแก้ไขเพิ่มเติมคำให้การเพื่อยกข้อต่อสู้ขึ้นใหม่เป็นข้อแก้ข้อหาของโจทก์ที่ยื่นภายหลังได้ด้วยเช่นกัน ดังที่ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 179 (3) บัญญัติว่า “โจทก์หรือจำเลยจะแก้ไขข้อหา ข้อต่อสู้ ข้ออ้าง หรือข้อเถียงอันกล่าวไว้ในคำฟ้องหรือคำให้การที่เสนอต่อศาลแต่แรกก็ได้... (3) ยกข้อต่อสู้ขึ้นใหม่เป็นข้อแก้ข้อหาเดิม หรือที่ยื่นภายหลัง หรือเปลี่ยนแปลง แก้ไขข้ออ้างหรือข้อเถียงเพื่อสนับสนุนข้อหา หรือเพื่อหักล้างข้อหาของคู่ความอีกฝ่ายหนึ่ง...”

แต่หากเป็นกรณีที่โจทก์แถลงว่าโจทก์ประสงค์เพียงเท่าที่ร้องขอ หรือเมื่อศาลกำหนดระยะเวลาให้โจทก์ยื่นคำร้องขอแก้ไขเพิ่มเติมคำฟ้องแล้ว แต่โจทก์เพิกเฉยไม่ดำเนินการภายในกำหนดระยะเวลาดังกล่าว เช่นนี้ก็ต้องถือว่าเป็นเรื่องความประสงค์ของคู่ความโดยแท้

การใช้อำนาจพิพากษาเกินคำขอตามที่เสนอแนะทั้งสองแนวทางข้างต้นนั้น ให้เป็นทางเลือกของศาลว่าจะใช้อำนาจของตนโดยอาศัยช่องทางใด แต่เพื่อให้เกิดความชัดเจนถึงอำนาจของศาลที่สามารถพิพากษาเกินคำขอได้ในคดีแพ่งทั่วไป จึงสมควรเพิ่มเติมความในวรรคสองของ มาตรา 142 แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งดังกล่าวมาแล้ว เพื่อมิให้เกิดความสับสนหรือการคัดค้านในการใช้อำนาจดำเนินกระบวนการพิจารณาพิพากษาคดีของศาลได้

3) คู่ความต้องมีโอกาสอย่างเต็มที่ในการโต้แย้งคัดค้านข้อเท็จจริง

การให้สิทธิคู่ความมีโอกาสที่จะโต้แย้งคัดค้านความถูกต้องของข้อเท็จจริงในคดีเป็นไปตามหลักโต้แย้งหรือหลักการคัดค้านการต่อสู้คดี โดยข้อเท็จจริงดังกล่าวอาจเกิดขึ้นจากการนำเสนอของคู่ความตามหลักกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งหรือหลักกฎหมายลักษณะพยานแล้วแต่กรณี อาทิ การเสนอข้อเท็จจริงตามคำคู่ความ การเสนอข้อเท็จจริงโดยการนำสืบพยานหลักฐาน หรืออาจจะเป็นข้อเท็จจริงที่ได้จากการใช้ของศาลเอง อาทิ การใช้อำนาจรับฟังพยานหลักฐานบางประการที่ยื่นเข้ามาในคดีโดยฝ่าฝืนหลักกฎหมายพยานเพื่อประโยชน์แห่งความยุติธรรม¹ การเรียกพยานหลักฐานที่สืบไปแล้วมาสืบใหม่แม้ว่าจะไม่มีคู่ความฝ่ายใดร้องขอ² หรือการที่ศาลมีอำนาจที่จะถามพยานด้วยคำถามตามที่เห็นว่าจำเป็น เพื่อให้คำเบิกความของพยานบริบูรณ์หรือชัดเจนยิ่งขึ้น หรือเพื่อสอบสวนถึงพฤติการณ์ที่ทำให้พยานเบิกความเช่นนั้น³ ข้อเท็จจริงเหล่านี้ไม่ว่าจะได้มาด้วยกรณีใดก็ตาม แต่เมื่อเข้าสู่การดำเนินกระบวนการพิจารณาคดีแล้ว ถือว่าเป็นข้อเท็จจริงที่คู่ความได้รับทราบและมีสิทธิที่จะโต้แย้งคัดค้านได้เต็มที่ หากข้อเท็จจริงใดที่คู่ความฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งโต้แย้งถึงความถูกต้องแท้จริง คู่ความฝ่ายที่กล่าวอ้างข้อเท็จจริงนั้นหรือศาลเองจะต้องพิสูจน์ให้ได้ความจริงชัดเจน หากไม่สามารถพิสูจน์ถึงความแท้จริงแล้ว แม้ว่าจะเป็นข้อเท็จจริงที่ได้มาระหว่างการดำเนินคดีและคู่ความทั้งสองฝ่ายได้รับทราบ ก็ไม่อาจนำมารับฟังเพื่อประกอบการพิพากษาคัดสินคดีในประเด็นที่คู่ความไม่ได้กล่าวมาในคำขอบังคับได้ เพราะจะทำให้เกิดความเสียหายต่อทั้งคู่ความและกระบวนการยุติธรรม และเป็นการใช้อำนาจของศาลอย่างไร้หลักเกณฑ์อีกด้วย ดังนั้นหากศาลจะพิพากษาเกินคำขอ ก็สมควรที่ศาลจะต้องให้โอกาสคู่ความได้รับทราบถึงข้อเท็จจริงที่จะยกขึ้นประกอบการพิพากษาเกินคำขอนั้นและควรให้โอกาสคู่ความได้โต้แย้งคัดค้านข้อเท็จจริงดังกล่าวได้อย่างเต็มที่

4) คดีที่ไม่สมควรให้มีการพิพากษาเกินคำขอ

หลักการพิพากษาเกินคำขอแม้ว่าจะเป็นหลักการที่อำนวยความสะดวกให้แก่คู่ความก็ตาม แต่สำหรับคดีบางประเภทก็ไม่สมควรนำหลักการพิพากษาเกินคำขอนี้มาปรับใช้ เพราะอาจก่อให้เกิดความเสียหายมากกว่าการได้รับประโยชน์ ในเรื่องดังกล่าวผู้ศึกษาเห็นด้วยกับข้อยกเว้นตามกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งประเทศสหรัฐอเมริกา Rule 54 (c) ที่ห้ามมิให้ศาลในคดีขาดนัด ใช้อำนาจพิพากษาเกินกว่าที่ปรากฏในคำขอของคู่ความ เพราะการดำเนินกระบวนการพิจารณาคดีขาดนัดเป็นการดำเนินคดีฝ่ายเดียว ศาลในคดีขาดนัดจึงต้องจำกัดการรับฟังข้อเท็จจริงและพยานหลักฐานต่างๆ โดยไม่มีการโต้แย้ง การใช้ดุลพินิจที่เหมาะสมที่สุดควรที่จะเป็นการใช้ดุลพินิจ

¹ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง, มาตรา 87.

² ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง, มาตรา 86.

³ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง, มาตรา 119.

จากการฟังความทุกฝ่ายและมีการโต้แย้งกัน หรือมีการต่อสู้คดีต่อกันอย่างเต็มที่ ดังนั้นศาลในคดีขาดนัดจึงสมควรจำกัดอำนาจการทำคำพิพากษาให้อยู่ในเฉพาะที่ปรากฏในคำขอเท่านั้นจึงจะเป็นธรรมที่สุด

5) ศาลควรมีหน้าที่ระบุเหตุผลในการใช้อำนาจพิพากษาเกินคำขอ

หน้าที่ในการระบุเหตุผลที่ศาลใช้อำนาจพิพากษาเกินคำขอ ปรากฏตามพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลแรงงานและวิธีพิจารณาคดีแรงงาน พ.ศ. 2522 มาตรา 52 แม้ว่าจะไม่ได้บัญญัติเอาไว้อย่างชัดเจนเป็นตัวบทกฎหมายก็ตาม แต่แนวคำพิพากษาฎีกาเรื่องนี้วางหลักการเดียวกันว่า หากศาลคดีแรงงานประสงค์จะพิพากษาเกินกว่าที่คู่ความกล่าวในคำขอบังคับแล้ว ศาลผู้ทำหน้าที่พิพากษาคดีนั้นจะต้องระบุเหตุผลที่พิพากษาเกินคำขอในคำพิพากษาด้วย มิเช่นนั้นจะมีผลถึงขนาดทำให้เป็นคำพิพากษาที่ไม่ชอบด้วยกฎหมาย⁴ การระบุถึงที่มาว่าเหตุใดศาลจึงมีคำพิพากษาพิพากษาเกินคำขอเช่นนี้ จะเป็นการป้องกันมิให้ถูกโต้แย้งหรือคัดค้านว่าเป็นการใช้อำนาจพิพากษาคดีโดยไร้เหตุผล เพราะศาลสามารถอธิบายถึงเหตุในการใช้ดุลพินิจให้คู่ความทุกฝ่ายเข้าใจได้อย่างชัดเจน วิธีการตามข้อเสนอแนะข้อนี้มีจำเป็นต้องระบุให้ชัดเจนในกฎหมาย แต่อาจใช้แนวทางเดียวกับกับพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลแรงงานและวิธีพิจารณาคดีแรงงาน พ.ศ. 2522 ที่กำหนดในรูปแบบของแนวคำพิพากษาฎีกาเพื่อให้เป็นแนวทางปฏิบัติอย่างเดียวกัน

ข้อเสนอแนะต่างๆ ที่ผู้ศึกษาได้วิเคราะห์ถึงแนวทางที่เหมาะสมต่อการนำหลักการพิพากษาเกินคำขอไปปรับใช้กับคดีแพ่งทั่วไปตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง พัฒนามาจากกฎหมายต่างประเทศและกฎหมายอื่นๆ ของประเทศไทยที่มีบทบัญญัติเกี่ยวกับหลักการพิพากษาเกินคำขอ โดยเน้นไปที่หลักการพิพากษาเกินคำขอตามพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ. 2551 เป็นส่วนใหญ่ เนื่องจากเห็นว่ามีความที่ชัดเจน รวมทั้งมีการกำหนดขอบเขตของการใช้อำนาจพิพากษาเกินคำขอไว้อย่างเหมาะสม ส่วนหลักการพิพากษาเกินคำขอตามพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลแรงงานและวิธีพิจารณาคดีแรงงาน พ.ศ. 2522 ผู้ศึกษาเห็นว่ามิบบทบัญญัติที่ค่อนข้างกว้างและเป็นนามธรรมมากเกินไป การจะนำมาปรับใช้กับการพิพากษาคดีแพ่งอาจไม่เหมาะสม เพื่อเป็นการแสดงให้เห็นถึงความแตกต่างระหว่างการใช้อำนาจพิพากษาเกินคำขอระหว่างพระราชบัญญัติทั้งสองฉบับและสิ่งที่วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ต้องการเสนอแนะ ผู้ศึกษาจะแสดงการเปรียบเทียบตามตารางดังต่อไปนี้

⁴ คำพิพากษาฎีกาที่ 9431/2544 และคำพิพากษาฎีกาที่ 565/2546.

ตารางที่ 5.1 เปรียบเทียบหลักการพิพากษาเกินคำขอตามพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลแรงงานและวิธีพิจารณาคดีแรงงาน พ.ศ. 2522 มาตรา 52 พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ. 2551 มาตรา 39 และข้อเสนอแนะตามวิทยานิพนธ์ในการปรับใช้กับคดีแพ่งทั่วไป

พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลแรงงานและวิธีพิจารณาคดีแรงงาน พ.ศ. 2522 มาตรา 52	ห้ามมิให้ศาลแรงงานพิพากษาหรือสั่งเกินไปกว่า หรือนอกจากที่ปรากฏในคำฟ้อง เว้นแต่ในกรณีที่ศาลแรงงานเห็นสมควรเพื่อความเป็นธรรมแก่คู่ความจะพิพากษาหรือสั่งเกินคำขอบังคับก็ได้
พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ. 2551 มาตรา 39	ในคดีที่ผู้บริโภคหรือผู้มีอำนาจฟ้องคดีแทนผู้บริโภคเป็นโจทก์ ถ้าความปรากฏแก่ศาลว่าจำนวนค่าเสียหายที่โจทก์เรียกร้องไม่ถูกต้องหรือวิธีการบังคับตามคำขอของโจทก์ไม่เพียงพอต่อการแก้ไขเยียวยาความเสียหายตามฟ้อง ศาลมีอำนาจยกขึ้นวินิจฉัยให้ถูกต้องหรือกำหนดวิธีการบังคับให้เหมาะสมได้ แม้จะเกินกว่าที่ปรากฏในคำขอบังคับของโจทก์ก็ตามแต่ข้อที่ศาลยกขึ้นวินิจฉัยนั้นจะต้องเกี่ยวข้องกับข้อเท็จจริงที่คู่ความยกขึ้นมาว่ากล่าวกันแล้วโดยชอบ
ข้อเสนอแนะตามวิทยานิพนธ์ในการปรับใช้กับคดีแพ่งทั่วไป	เพิ่มเติมความในวรรคสองของประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 142 “ในกรณีที่ศาลเห็นสมควร เมื่อความปรากฏแก่ศาลว่าจำนวนค่าเสียหายที่โจทก์เรียกร้องไม่ถูกต้องหรือวิธีการบังคับตามคำขอของโจทก์ไม่เพียงพอต่อการแก้ไขเยียวยาความเสียหายตามฟ้องศาลมีอำนาจวินิจฉัยให้ถูกต้องหรือกำหนดวิธีการบังคับให้เหมาะสมได้โดยอาศัยข้อเท็จจริงอันเป็นที่ยุติแล้ว แม้จะเกินกว่าที่ปรากฏในคำขอบังคับของโจทก์ก็ตาม”

รูป

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

หนังสือ

- กิตติศักดิ์ ปรกติ. (2551). **ความเป็นมาและหลักการใช้นิติวิธี ในระบบชีวิตล่อว์และคอมมอนล่อว์** (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: วิญญูชน.
- เกษมสันต์ วัฒวรรณ. (2551). **คำอธิบายกฎหมายแรงงาน** (พิมพ์ครั้งที่ 12). กรุงเทพฯ: วิญญูชน.
- เข็มชัย ชุตินวงศ์. (2551). **คำอธิบายกฎหมายลักษณะพยาน** (พิมพ์ครั้งที่ 8). กรุงเทพฯ: นิติบรรณาการ.
- คณิต ณ นคร. (2546). **กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา** (พิมพ์ครั้งที่ 6). กรุงเทพฯ: นิติธรรม.
- จิตติ ดิงศภัทัย. (2551). **คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ เรื่องมาตรา ว่าด้วยสัญญา** **บรรพ 2 มาตรา 354-394 ปรับปรุงโดย สนั่นท่งกรณ์ โสคติพันธุ์**. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- จรัญ ภักดีธนากุล. (2552). **รวมคำบรรยายภาคสอง สมัยที่ 62 ปีการศึกษา 2552 วิชากฎหมาย** **ลักษณะพยาน**. กรุงเทพฯ: สำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา.
- จำรัส เขมะจารุ. (2527). **ศาลแรงงานและวิธีพิจารณาคดีแรงงาน** (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: รุ่งเรืองธรรม.
- จำลอง สุขศิริ. (2551). **รวมคำบรรยายภาคสอง สมัยที่ 61 ปีการศึกษา 2551 วิชากฎหมายวิธี** **พิจารณาความแพ่ง ภาค 2**. กรุงเทพฯ: สำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา.
- เจ้าพระยาศรีธรรมมาธิเบศ (จิตร ณ สงขลา). (2475). **บทพระธรรมนูญศาลยุติธรรมและพระราช** **บัญญัติวิธีพิจารณาความแพ่งกับคำอธิบาย เล่ม 2 ว่าด้วยวิธีพิจารณาความแพ่ง** (พิมพ์ครั้งที่ 2). พระนคร: บ้านจิตตสุข.
- ชาญณรงค์ ปรานีจิตต์. (2552). **คำอธิบายพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ. 2551**. กรุงเทพฯ: สำนักงานศาลยุติธรรม.
- ถาวร โพธิ์ทอง. (2470). **ระบบกฎหมายอังกฤษเบื้องต้น**. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ธานีศ เกศวพิทักษ์. (2551). **คำอธิบายกฎหมายวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค** (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: พลสยามพริ้นติ้ง.

ธานี สิงหนาท. (2554). คู่มือการศึกษาพยานหลักฐานคดีแพ่งและคดีอาญา (พิมพ์ครั้งที่ 9).

กรุงเทพฯ: กรุงเทพฯ.

ประมูด สุวรรณสร. (2501). คำอธิบายกฎหมายลักษณะพยาน (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ:

แสงสุทธิการพิมพ์.

ประสพสุข บุญเดช. (2551). คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 5 ว่าด้วย

ครอบครัว (พิมพ์ครั้งที่ 17). กรุงเทพฯ: สำนักงานอบรมศึกษากฎหมายแห่ง

เนติบัณฑิตสภา.

พระนิติการณประสม. (2507). คำอธิบายประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง (พิมพ์ครั้งที่ 2).

กรุงเทพฯ: คณะช่าง.

พระยาจินดาภิรมย์ราชสถาปติ. (2461). พระธรรมนูญศาลยุติธรรมกับพระราชบัญญัติวิธีพิจารณา

ความแพ่ง (ร.ศ. 127) พ.ศ. 2451. พระนคร: พิศาลบรรณินดี.

พิพัฒน์ จักรางกูร. (2546). คำอธิบายประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง ภาค 1. กรุงเทพฯ:

นิติบรรณาการ.

ไพโรจน์ วายุภาพ. (2548). คำอธิบายกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง ภาค 2 ลักษณะ 1 วิธี

พิจารณาสามัญในศาลชั้นต้น (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: วิญญูชน.

_____. (2551). คำอธิบายกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง ภาค 1 บททั่วไป. กรุงเทพฯ:

พลสยามพรินตัง.

_____. (2552). คำอธิบายกฎหมายวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค. กรุงเทพฯ: ปณรัชช.

มานิตย์ จุมปา. (2552). ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับกฎหมายสหรัฐอเมริกา. กรุงเทพฯ: วิญญูชน

มาโนช จรมาศ. (2525). คำอธิบายประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง ภาค 1 และ 2 ว่าด้วย

บททั่วไปและวิธีพิจารณาในศาลชั้นต้น เล่ม 1 (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ:

อักษรสาสน์.

_____. (2523). คำอธิบายประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง ภาค 1 และ 2 ว่าด้วยบท

ทั่วไปและวิธีพิจารณาในศาลชั้นต้น เล่ม 2 (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ:

อักษรสาสน์.

มนตรี ขอดปัญญา. (2553). คำอธิบายประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง ภาค 2 ว่าด้วย วิธี

พิจารณาสามัญในศาลชั้นต้น. กรุงเทพฯ: สำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่ง

เนติบัณฑิตยสภา.

รุ่งโรจน์ รื่นเรืองวงศ์. (2549). พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลแรงงานและวิธีพิจารณาคดีแรงงาน พ.ศ.

2522. ฉบับใช้งาน. กรุงเทพฯ: พิมพ์อักษร.

วรรณชัย บุญบำรุง, ธนกฤต วรรณรัชชากุล และคณะ. (2551). **ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความ
แพ่งฉบับอ้างอิง**. กรุงเทพฯ: วิญญูชน.

วรรณชัย บุญบำรุง, ธนากร วรปรัชญากุล และสิริพันธ์ พลรบ. (2549). **หลักและทฤษฎีกฎหมาย
วิธีพิจารณาความแพ่ง เล่ม 1** (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: วิญญูชน.

_____. (2548). **หลักและทฤษฎีกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง เล่ม 2**. กรุงเทพฯ: วิญญูชน.

วิเชียร ดิเรกอุดมศักดิ์. (2552). **วิ.แพ่ง พิศดาร เล่ม 1** (ฉบับปรับปรุงใหม่ ปี 2553). กรุงเทพฯ:
แสงจันทร์การพิมพ์.

ศักดิ์ สอนองชาติ. (2547). **คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ว่าด้วยนิติกรรมและสัญญา**
(พิมพ์ครั้งที่ 8). กรุงเทพฯ: นิติบรรณการ.

สถิต เล็งไธสง. (2541). **จริยธรรมสำหรับนักกฎหมายตามแนวพระบรมราโชวาท** (พิมพ์ครั้งที่ 2).
กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

สรารักษ์ สุวรรณเสรี. (2548). **คำอธิบายธรรมเนียม (ครบวงจร)**. กรุงเทพฯ: บัณฑิตอักษร.

สุธรรม ภัทราคม. (2518). **คำอธิบายประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง** (พิมพ์ครั้งที่ 6).
กรุงเทพฯ: แสงทองการพิมพ์.

สุขุม สุนิธย์. (2544). **องค์กรเอกชนเพื่อคุ้มครองผู้บริโภค**. กรุงเทพฯ: วิญญูชน.

_____. (2551). **คำอธิบายกฎหมายคุ้มครองผู้บริโภค** (พิมพ์ครั้งที่ 6). กรุงเทพฯ:
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

เสนีย์ ปราโมชย์. (2505). **ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ว่าด้วยนิติกรรมและหนี้ เล่ม 1**
(ภาค 1-2) (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: นิติบรรณการ.

สมยศ เชื้อไทย. (2545). **คำอธิบายวิชากฎหมายแพ่ง-หลักทั่วไป** (พิมพ์ครั้งที่ 8). กรุงเทพฯ:
วิญญูชน.

สำนักงานส่งเสริมงานตุลาการ. (2529). **ประมวลจริยธรรมข้าราชการตุลาการ**. กรุงเทพฯ:
สำนักงานศาลยุติธรรม.

หลวงจำรูญ เนติศาสตร์. (2518). **คำอธิบายกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง ที่ระลึกในงาน
พระราชทานเพลิงศพหลวงจำรูญเนติศาสตร์**. กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย.

หยุด แสงอุทัย. (2542). **ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับกฎหมายทั่วไป** (พิมพ์ครั้งที่ 14). กรุงเทพฯ:
ประกายพริก.

อุดม เฟื่องฟู. (2543). **คำอธิบายประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง ภาค 1 ตอน 2**.
กรุงเทพฯ: สำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา.

- _____. (2550). คำอธิบายประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง ภาค 1 ตอน 2 (พิมพ์ครั้งที่ 5). กรุงเทพฯ: สำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา.
- _____. (2552). รวมคำบรรยายภาคสอง สมัยที่ 62 ปีการศึกษา 2552 วิชากฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง ภาค 2. กรุงเทพฯ: สำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา.

บทความ

- กรรณิกา สุทธิประสิทธิ์. (2553, มกราคม-เมษายน). “ข้อคิดในเรื่อง ultra petita ต่อการพิพากษาคดีปกครอง.” วารสารวิชาการศาลปกครอง, ปีที่ 10, ฉบับที่ 1.
- ชวเลศ โสภณวัต. (2550, พฤษภาคม). “กฎหมายลักษณะพยานของไทยเป็นกฎหมายในระบบกล่าวหาจริงหรือ.” ศาลยุติธรรมปริทัศน์, ปีที่ 1, ฉบับที่ 5.
- ชนารักษ์ เนาวรัตน์. (2551, ตุลาคม-พฤศจิกายน). “การดำเนินคดีแบบกลุ่ม (Class Actions): ประสบการณ์ของประเทศสหรัฐอเมริกา.” ศาลยุติธรรมปริทัศน์, ปีที่ 3, ฉบับที่ 1.
- ธานีศ เกศพิทักษ์. (2542, มกราคม-มิถุนายน). “วิธีพิจารณาคดีมโนสำเนาและคดีไม่มีข้อผูกมัดที่แก้ไขใหม่: บทบาทศาลที่ต้องเปลี่ยนแปลง.” ดุลพาท, ปีที่ 46, เล่มที่ 1.
- วรรณชัย บุญบำรุง. (2543, มีนาคม). “หลักทั่วไปของการดำเนินกระบวนการวิธีพิจารณาคดีแพ่งของฝรั่งเศส.” วารสารนิติศาสตร์, ปีที่ 30, ฉบับที่ 1.
- วรรณชัย บุญบำรุง และสิริพันธ์ พลรบ. (2542, กันยายน). “การเร่งรัดวิธีพิจารณาคดีมโนสำเนาและคดีไม่มีข้อผูกมัดกับหลักกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง.” วารสารนิติศาสตร์, ปีที่ 29, เล่ม 2.
- สมบัติ พงศ์พิงศักดิ์. (2549, กุมภาพันธ์). “ร่างกฎหมายเกี่ยวกับการดำเนินคดีแบบกลุ่ม (Class Action).” ศาลยุติธรรมปริทัศน์, ปีที่ 1, ฉบับที่ 2.
- สุนทรียา เหมือนพะวงศ์. (2550, มิถุนายน). “ศาลสิ่งแวดล้อม: กระบวนการสร้างความยุติธรรมด้านสิ่งแวดล้อม.” ศาลยุติธรรมปริทัศน์, ปีที่ 1, ฉบับที่ 6.

วิทยานิพนธ์

- จรรยา แดงมณี. (2548). **อำนาจในการพิจารณาคดีอาญาของศาลแรงงาน. วิทยานิพนธ์ปริญญา**
มหาบัณฑิต สาขาวิชานิติศาสตร์. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต.
- ถาวร เกษมณี. (2551). **หลักความเป็นกลางของศาล. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต**
สาขาวิชานิติศาสตร์. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ไพัพัญญู หนูแท้. (2553). **บทบาทของศาลตามพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ.2551:**
ปัญหาและอุปสรรค. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต สาขาวิชานิติศาสตร์. กรุงเทพฯ:
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- รชฏ บุญสินสุข. (2545). **การดำเนินคดีแบบกลุ่มในระบบกฎหมายคอมมอนลอว์และซีวิลลอว์.**
วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต สาขาวิชานิติศาสตร์. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย.
- สุประวีติ สมดี. (2549). **บทบาทเชิงรุกของศาลในการดำเนินคดีแบบกลุ่ม. วิทยานิพนธ์ปริญญา**
มหาบัณฑิต สาขาวิชานิติศาสตร์. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ไอศุรีย์ ชีรินิติ. (2533). **ทัศนคติของนักกฎหมายไทยในการเดินตามแนวคำพิพากษาของศาลฎีกา.**
วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต สาขาวิชานิติศาสตร์. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย.

เอกสารอื่นๆ

- วรรณชัย บุญบำรุง. (2551). **ความเกี่ยวพันของกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง วิธีพิจารณา**
คดีอาญา และวิธีพิจารณาคดีปกครอง. เอกสารวิชาการของการอบรมหลักสูตร
ผู้บริหารกระบวนการยุติธรรม (บ.ย.ส.) รุ่นที่ 11. วิทยาลัยการยุติธรรม สำนักงานศาล
ยุติธรรม. กรุงเทพฯ: สำนักงานศาลยุติธรรม.
- วรพจน์ วิสสุตพิชญ์. (2547). **เอกสารคำบรรยาย วิธีพิจารณาคดีปกครองทั่วไป. บรรยายเมื่อวันที่**
19 พฤษภาคม 2547 ณ ห้องประชุม 1 สำนักงานศาลปกครอง อาคารเอ็มไพร์ทาวเวอร์
ชั้น 37. กรุงเทพฯ: สำนักงานศาลปกครอง.

สุขุม ศุภนิติย์. (2545). เอกสารเพื่อประกอบการพิจารณากฎหมายของสมาชิกวุฒิสภา เล่มที่ 7 เรื่อง
ร่างพระราชบัญญัติกฎหมายคุ้มครองผู้บริโภค พ.ศ. ...: กรณีศึกษากฎหมายคุ้มครอง
ผู้บริโภคของประเทศญี่ปุ่น ประเทศสหรัฐอเมริกา และสหราชอาณาจักรอังกฤษ.
กรุงเทพฯ: สำนักงานวิจัยและพัฒนา สถาบันพระปกเกล้า.

วิชัย อริยนันทกะ และคณะ. (2549). รายงานการวิจัยการดำเนินคดีแบบกลุ่ม (Class Action)
(รายงานการวิจัย). กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา.

สำนักงานคณะกรรมการคุ้มครองผู้บริโภค. เรื่องประวัติความเป็นมาของสำนักงานคณะกรรมการ
คุ้มครองผู้บริโภค และเรื่องการคุ้มครองผู้บริโภคในหนังสือวันคุ้มครองผู้บริโภค 30
เมษายน 2525. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการคุ้มครองผู้บริโภค ทำเนียบรัฐบาล.

กฎหมาย

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550.

ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง.

พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลแรงงานและวิธีพิจารณาคดีแรงงาน พ.ศ. 2522.

พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ. 2551.

ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ พรพ 1-6.

สารสนเทศจากสื่ออิเล็กทรอนิกส์

สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา. (2554). บันทึกสำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกาประกอบร่าง
พระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง (ฉบับที่ ...) พ.ศ...
(การดำเนินคดีแบบกลุ่ม). สืบค้นเมื่อ 11 กันยายน 2554, จาก
<http://web.krisdika.go.th/data/news/news10985.pdf>

ภาษาต่างประเทศ

BOOKS

Cohn, Ernest Joseph. (1905). **Manual of German Law**. New York: Oceana.

Craig Osborne. (2007). **Civil Litigation 2007-2008**. Great Britain: Oxford University Press.

Mauro Cappelletti and Joseph M. Perillo. (1965). **Civil Procedure in Italy**. The Hague:
Martinus Nijhoff.

Phillips, Owen Hood. (1970). **A First book of English Law** (6th ed.). London: Sweet&
Maxwell.

United states code annotated. (1992). **UNITED STATES CODE ANNOTATED Title 28**
Federal Rules of Civil Procedure Rules 54 to 56. U.S.A: West.

LAWS

Codice di Procedura Civile of Italy.

Federal Rules of Civil Procedure Rules of United States.

Le nouveau Code de procédure civile of France.

The Civil Procedure Rules of United Kingdom.

ELECTRONIC SOURCES

ALBERTA LAW REFORM INSTITUTE EDMONTON. (2003, October). ALBERTA RULES
OF COURT PROJECT: Pleadings. Retrieved September 12, 2011, from
<http://www.law.ualberta.ca/alri/docs/cm0128.pdf>

Codice di Procedura Civile. (n.d.). Art. 112. Retrieved August 8, 2010, from
http://it.wikisource.org/wiki/Codice_di_Procedura_Civile/Libro_primo

Legifrance. (n.d.). Le nouveau Code de procédure civile Article 5. Retrieved August 12, 2011,
from <http://www.legifrance.gouv.fr>

- Steven S. Gensler. (2009, December). Federal Rules of Civil Procedure: Rules and Commentary. Retrieved December 29, 2011, from <https://web2.westlaw.com>
- _____. Gensler. (2009, December). Federal Rules of Civil Procedure, Rules and Commentary Rule. Retrieved June 10, 2010, from <https://web2.westlaw.com>
- _____. Gensler. (2009, December). Federal Rules of Civil Procedure, Rules and Commentary Rule. Retrieved July 18, 2010, from <https://web2.westlaw.com>.
- Supreme Court of the United States. (n.d.). ALBEMARLE PAPER COMPANY et al., Petitioners, v. Joseph P. MOODY et al. (Decided June 25, 1975). Retrieved December 29, 2011, from <https://web2.westlaw.com>
- Sweet & Maxwell. (2010, April). The White Book from Sweet and Maxwell, Section A-Civil Procedure Rules 1998, Part 16-Statements of Case. Retrieved December 30, 2011, from <http://uk.westlaw.com>
- United States Court of Appeals. (n.d.). BACK DOCTORS LTD., individually and on behalf of a class, Plaintiff-Respondent, v. METROPOLITAN PROPERTY AND CASUALTY INSURANCE COMPANY, Defendant-Petitioner. (Decided April 1, 2011). Retrieved December 30, 2011, from <https://web2.westlaw.com>
- _____. Court of Appeals. (n.d.). Patricia STINEMAN, Appellee, v. FONTBONNE COLLEGE and Mary Jo Lopiccolo, Appellants. (Decided November 24, 1981). Retrieved December 29, 2011, from <https://web2.westlaw.com>
- _____. District Court D. Nebraska, Omaha. (n.d.). JOHNSON v. FREDRICK. (Filed November 1, 1949). Retrieved December 29, 2011, from <https://web2.westlaw.com>
- _____. District Court D. Nebraska, Omaha. (n.d.). JOHNSON v. FREDRICK. (Filed November 1, 1949). Retrieved December 29, 2011, from <https://web2.westlaw.com>
- _____. Court of Appeals. (n.d.). Alfonso AVITIA, Plaintiff-Appellee, Cross-Appellant, and Diane Larsen, Plaintiff-Appellee, v. METROPOLITAN CLUB OF CHICAGO, INCORPORATED, Defendant-Appellant, Cross-Appellee. (Decided March 1, 1995). Retrieved December 29, 2011, from <https://web2.westlaw.com>

_____. Court of Appeals. (n.d.). USX CORPORATION and U.S. Steel Mining Company, Inc., Appellants. v. Jo Anne B. BARNHART, Commissioner of Social Security. (Filed December 23, 2004). Retrieved December 29, 2011, from <https://web2.westlaw.com>

_____. Court of Appeals. (n.d.). Noel REYNOLDS, Plaintiff-Appellee, v. George T. SLAUGHTER, Defendant-Appellant. (Decided September 7, 1976). Retrieved December 29, 2011, from <https://web2.westlaw.com>

กรุณา

ภาคผนวก

รูป

ภาคผนวก ก.

ตัวอย่างแนวโน้มนำพิพาทภาษีที่มีการใช้หลักการพิพาทภาษีเงินค่าของมาปรับใช้ในคดี
คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 632/2491

ทรัพย์สินของสามีภริยาโดยไม่ชอบด้วยกฎหมายต้องถือหลักกรรมสิทธิ์ร่วม

โจทก์เป็นมารดาผู้ตายฟ้องขอแบ่งทรัพย์สินมรดกของผู้ตายจากจำเลย เมื่อฟังว่าจำเลยและผู้ตายไม่ใช่สามีภริยาโดยชอบด้วยกฎหมาย จำเลยก็ไม่มีสิทธิในทรัพย์สินมรดกของผู้ตาย ศาลย่อมสั่งให้จำเลยคืนทรัพย์สินมรดกของผู้ตายให้แก่โจทก์ได้ไม่เป็นการนอกฟ้องนอกประเด็นอย่างไร

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1956/2517

การเลิกห้างหุ้นส่วนตามที่บัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1056 เป็นการเลิกในระหว่างที่กิจการของห้างหุ้นส่วนยังดำเนินไปได้ตามปกติ กฎหมายจึงบัญญัติให้บอกกล่าวล่วงหน้าหกเดือนและให้เลิกได้ต่อเมื่อสิ้นรอบปีในทางบัญชีเงินของห้างหุ้นส่วน แต่ถ้ามีเหตุการณ์ที่เสียหายเกิดขึ้นระหว่างดำเนินการของห้างหุ้นส่วน เมื่อหุ้นส่วนคนใดร้องขอศาลอาจสั่งให้ห้างหุ้นส่วนนั้นเลิกกันได้ดังที่บัญญัติไว้ในมาตรา 1057 ซึ่งไม่อยู่ในบังคับของมาตรา 1056

โจทก์ฟ้องว่าเมื่อเดือนกรกฎาคม 2511 ตลาดป่าโมกถูกไฟไหม้บรรดาพ่อค้าแม่ค้าที่ใช้แพท่าของโจทก์จำเลยเป็นที่รับส่งสินค้าได้งดการรับส่งสินค้าและได้แยกย้ายไปหาแพท่าขนส่งสินค้าใหม่ ผลประโยชน์ที่โจทก์กับจำเลยได้รับลดน้อยลง โจทก์มีความประสงค์จะเลิกการเป็นหุ้นส่วนกับจำเลยเพราะไม่มีผู้ที่จะดูแลรักษาแพท่าอันเป็นเหตุให้เกิดการเสียหาย ได้แจ้งขอเลิกการเป็นหุ้นส่วนกับจำเลยแล้ว ถือได้ว่ามีเหตุทำให้ห้างหุ้นส่วนเหลือวิสัยที่จะดำรงอยู่ต่อไปได้ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1057 (3) โจทก์มีสิทธิร้องขอให้ศาลสั่งเลิกห้างหุ้นส่วนนั้นได้โดยไม่ต้องบอกกล่าวความจำนงล่วงหน้าไม่น้อยกว่าหกเดือนตามมาตรา 1056 แม้โจทก์จะมีได้มีคำขอท้ายฟ้องให้ศาลสั่งให้เลิกห้างหุ้นส่วนเพียงแต่ขอให้บังคับจำเลยแบ่งทุน แต่ก็เห็นความประสงค์ของโจทก์ได้ว่าต้องการให้สั่งเลิกห้างหุ้นส่วนจึงได้ขอแบ่งทุน เมื่อตามคำฟ้องคำให้การและทางพิจารณาไม่ปรากฏว่าห้างหุ้นส่วนมีลูกหนี้ เจ้าหนี้ หรือผู้เป็นหุ้นส่วนได้ออกเงินทรองและค่าใช้จ่ายของตนไปเพื่อจัดการค้าของห้าง โจทก์จำเลยได้ผลักดันเก็บรายได้จากแพท่าคนละเดือนมาเป็นเวลา 10 ปีเศษแล้ว สันทรัพย์ของห้างมีแต่พรายพิพาทเท่านั้น จะรื้อฟื้นให้พิจารณาเรื่องชำระหนี้บัญชีของห้างหุ้นส่วนก็คงไม่ได้ข้อเท็จจริงเพิ่มขึ้นแต่ประการใด ศาลพิพากษาให้จำเลยแบ่งแพรายพิพาทให้โจทก์ครั้งหนึ่งไปทีเดียวได้ โดยให้ประมวลราคาระหว่างโจทก์จำเลย หากไม่ตกลงกันให้เอาพรายพิพาทออกขายทอดตลาดเอาเงินได้สุทธิแบ่งให้โจทก์ (อ้างฎีกาที่ 1195/2497)

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1789/2532

การที่โจทก์ผู้จะขายได้มอบที่ดินและที่ดินที่จะขายให้แก่จำเลยผู้จะซื้อตั้งแต่วันทำสัญญาจะซื้อจะขายนั้น เป็นการชำระหนี้บางส่วนแก่จำเลย ถือว่าเป็นการปฏิบัติตามสัญญาจะซื้อจะ

ขายและเป็นผลให้จำเลยได้ใช้ทรัพย์สินซึ่งเป็นวัตถุแห่งสัญญา อันได้แก่การที่โจทก์ยอมให้ใช้ทรัพย์สินตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 391 วรรคสาม เมื่อสัญญาเลิกกันจำเลยจะต้องให้โจทก์กลับคืนสู่ฐานะเดิมด้วยการใช้เงินตามควรค่าแห่งการใช้ที่ดินและที่ดินนั้น แม้โจทก์จะฟ้องเรียกเป็นค่าเสียหาย แต่ตามสภาพเป็นการชดเชยค่าที่ยอมให้ใช้ทรัพย์สินศาลชอบที่จะพิพากษาให้โจทก์ได้รับการชดเชยได้

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 2299/2539

เมื่อจำเลยไม่ได้ยื่นคำให้การต่อสู้คดีปัญหาเรื่องคำขอท้ายฟ้องเคลือบคลุมหรือไม่ จึงเป็นข้อที่มีได้ยกขึ้นว่ากันมาแล้วโดยชอบในศาลชั้นต้น และมีปัญหาอันเกี่ยวกับความสงบเรียบร้อยของประชาชนต้องห้ามอุทธรณ์ โจทก์และจำเลยทั้งสองมิได้แบ่งแยกกันครอบครองที่ดินพิพาทเป็นส่วนสัดส่วน และโจทก์ฟ้องประสงค์ให้ศาลพิพากษาแบ่งที่ดินที่โจทก์และจำเลยทั้งสองถือกรรมสิทธิ์ร่วมกันตามส่วนของแต่ละคนที่มีกรรมสิทธิ์อยู่เป็นประการสำคัญ แม้โจทก์ขอมาในคำขอท้ายฟ้องอย่างไรศาลย่อมมีอำนาจแบ่งให้ได้ตามที่กำหนดไว้ในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 1364 ไม่เป็นการพิพากษาที่ไม่ตรงตามคำขอท้ายฟ้องของโจทก์

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 8087/2543

โจทก์ฟ้องขอให้ศาลพิพากษาให้โจทก์จำเลยหย่าขาดจากกันและให้โจทก์เป็นผู้ใช้อำนาจปกครองบุตรผู้เยาว์แต่เพียงผู้เดียว จำเลยให้การขอให้ยกฟ้อง เมื่อจำเลยเป็นผู้เหมาะสมที่จะเป็นผู้ใช้อำนาจปกครองผู้เยาว์ยิ่งกว่าโจทก์ แม้มิได้ฟ้องแย้ง ศาลก็มีอำนาจชี้ขาดให้จำเลยเป็นผู้ใช้อำนาจปกครองบุตรผู้เยาว์หลังการหย่าได้

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 5334/2547

โจทก์ฟ้องว่าโจทก์ยื่นคำขอรังวัดสอบเขตโฉนดที่ดินของโจทก์ แต่จำเลยยื่นคำคัดค้านซึ่งไม่ถูกต้องขอให้บังคับจำเลยถอนคำคัดค้าน จำเลยให้การว่าโจทก์นำชี้แนวเขตรุกกล้าเข้าที่ดินที่อยู่ข้างเคียงซึ่งจำเลยได้กรรมสิทธิ์โดยการครอบครอง แม้คำคัดค้านของจำเลยเป็นการใช้สิทธิตามประมวลกฎหมายที่ดินฯ มาตรา 69 ทวิ ก็ตาม แต่ก็เป็นการโต้แย้งสิทธิในที่ดินระหว่างโจทก์กับจำเลย ถือว่ามีข้อโต้แย้งเกิดขึ้นเกี่ยวกับสิทธิของโจทก์ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 55 แล้ว โจทก์ชอบที่จะฟ้องคดีต่อศาลได้ และคำขอให้บังคับจำเลยถอนคำคัดค้านมีความหมายรวมถึงการที่ขอให้จำเลยมิให้เกี่ยวข้องกับที่ดินพิพาท หากโจทก์ชนะคดีศาลย่อมมีอำนาจบังคับให้ตามขอได้

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1457/2548

แม้คำขอท้ายฟ้องและคำขอท้ายอุทธรณ์ของโจทก์ทั้งสิบเอ็ดจะขอให้จำเลยและบริวารออกจากบ้านพิพาท ไม่ได้ขอให้ขับไล่ออกจากที่ดินก็ตาม เมื่อบ้านพิพาทปลูกอยู่บนที่ดินของโจทก์

ทั้งสิบเอ็ด โจทก์ทั้งสิบเอ็ดยอมไม่ประสงค์ให้จำเลยและบริวารอยู่ในที่ดินและทวนเฮาส์ที่พิพาทต่อไป การที่ศาลอุทธรณ์ภาค 6 มีคำพิพากษาให้ขับไล่จำเลยและบริวารออกจากที่ดินด้วย ไม่เป็นการพิพากษาเกินไปกว่าหรือนอกจากที่ปรากฏในคำฟ้องตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 142 วรรคหนึ่ง

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 3715 - 3716/2548

โจทก์ฟ้องขอให้ลงชื่อโจทก์เป็นผู้มีกรรมสิทธิ์ร่วมในที่ดินโฉนดเลขที่ 454 ซึ่งเป็นสินสมรส เป็นกรณีที่โจทก์ซึ่งเป็นสามีร้องขอให้ลงชื่อโจทก์เป็นเจ้าของรวมในเอกสารตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1475 ซึ่งสิทธิดังกล่าวเป็นสิทธิเฉพาะตัวของสามีหรือภริยาแล้วแต่กรณี เมื่อโจทก์ถึงแก่กรรมไปแล้ว จึงไม่อาจใส่ชื่อโจทก์เป็นเจ้าของรวมได้ คำพิพากษาศาลชั้นต้นที่ให้ใส่ชื่อโจทก์เป็นผู้ถือกรรมสิทธิ์ร่วมจึงไม่ชอบด้วยกฎหมาย อย่างไรก็ตามคำขอของโจทก์ดังกล่าวพอจะถือได้ว่าขอให้ศาลพิพากษาว่าโจทก์มีกรรมสิทธิ์ร่วมครั้งหนึ่งในฐานะสินสมรส ซึ่งโจทก์มีสิทธิถึงหนึ่งเฉพาะทรัพย์สินที่คงเหลืออยู่ เมื่อโจทก์ถึงแก่ความตายจึงยอมเป็นมรดกตกได้แก่ทายาท

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 6471/2548

จำเลยสมัครใจแยกกันอยู่กับโจทก์เพราะเหตุที่โจทก์จำเลยไม่อาจอยู่ร่วมกันฉันสามีภริยาได้โดยปกติสุขตลอดมาเกิน 3 ปี โจทก์จึงมีสิทธิฟ้องหย่าจำเลยได้ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1516 (4/2) และเมื่อจำเลยมีบุตรผู้เยาว์ด้วยกัน 1 คน ศาลก็มีอำนาจวินิจฉัยชี้ขาดให้โจทก์เป็นผู้ใช้อำนาจปกครองและให้จำเลยจ่ายค่าอุปการะเลี้ยงดูผู้เยาว์ได้ตามมาตรา 1520 วรรคสอง และมาตรา 1522 วรรคสอง ไม่เป็นการพิพากษาเกินคำขอ

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 6244/2550

บทบัญญัติตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1522 กำหนดให้ศาลมีอำนาจกำหนดค่าอุปการะเลี้ยงดูบุตรได้ เป็นกรณีเฉพาะเมื่อศาลพิพากษาให้หย่าหรือในกรณีที่สัญญาหย่ามิได้กำหนดเรื่องค่าอุปการะเลี้ยงดูไว้ ดังนั้นแม้จำเลยมิได้ฟ้องแย้งขอค่าอุปการะเลี้ยงดูบุตรทั้งสองศาลชั้นต้นก็กำหนดให้โจทก์ชำระค่าอุปการะเลี้ยงดูบุตรทั้งสองเป็นรายเดือนจนกว่าบุตรทั้งสองจะบรรลุนิติภาวะได้ ปัญหาการกำหนดค่าอุปการะเลี้ยงดูบุตรดังกล่าว แม้ไม่มีคู่ความฝ่ายใดยกขึ้นฎีกา แต่เป็นปัญหาเกี่ยวกับความสงบเรียบร้อย ศาลฎีกาเห็นสมควรหยิบยกขึ้นพิพากษาเป็นประโยชน์แก่บุตรผู้เยาว์ทั้งสองของโจทก์จำเลย

ในการเข้าซื้อรถยนต์พิพาท บิดาโจทก์เป็นผู้วางเงินจองให้ 10,000 บาท และบิดามารดาโจทก์ออกเงินดาวน์ให้อีกส่วนหนึ่ง รถยนต์คันดังกล่าวโจทก์จำเลยได้ออกเงินบางส่วนเป็นค่ารถยนต์ด้วย ทั้งเงินที่บิดามารดาโจทก์ช่วยออกเป็นค่ารถยนต์ ภายหลังก็ไม่ปรากฏว่าบิดามารดา

โจทก์ได้ทวงถามให้โจทก์จำเลยชำระหนี้ส่วนนี้แต่อย่างไร แสดงว่าบิดามารดาโจทก์มีเจตนาที่จะออกเงินชำระหนี้ส่วนนี้ให้แก่โจทก์จำเลย ulyนต์คั่นดังกล่าวจึงเป็นทรัพย์สินที่โจทก์จำเลยได้มาในระหว่างสมรส เป็นสินสมรสตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 1474 (1) สิทธิตามสัญญาเช่าซื้อรถยนต์จึงเป็นสินสมรส การที่โจทก์โอนสิทธิการเช่าซื้อรถยนต์ให้แก่ ว. ในระหว่างที่โจทก์จำเลยยังเป็นสามีภริยากัน โดยจำเลยไม่ทราบเรื่องจึงเป็นการจำหน่ายจ่ายโอนสิทธิการเช่าซื้อรถยนต์อันเป็นสินสมรสไปโดยมีเจตนาทำให้จำเลยได้รับความเสียหายซึ่ง ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1534 ให้ถือเสมือนหนึ่งว่าทรัพย์สินนั้นยังคงมีอยู่เพื่อจัดแบ่งสินสมรสตาม มาตรา 1533 โจทก์ต้องแบ่งสินสมรสดังกล่าวให้แก่จำเลยกึ่งหนึ่ง

แม้การกู้เงินของจำเลยทั้งสองครั้งจะเป็นการกู้หลังจากจำเลยแยกมาอยู่กับบิดามารดาจำเลยแล้ว แต่จำเลยได้นำบุตรไปเลี้ยงดูด้วยจึงต้องมีการค่าใช้จ่ายในส่วนนี้ โจทก์เป็นบิดาต้องมีส่วนอุปการะเลี้ยงดูบุตรเช่นกัน จำเลยนำสืบว่าจำเลยกู้เงินในการกู้ปี 2543 จำเลยได้ระบุในวัตถุประสงค์ของกู้ว่าซื้อเครื่องคอมพิวเตอร์และมีหลักฐานใบสั่งซื้อสินค้า ส่วนการกู้ในปี 2546 เป็นการกู้เงินเพื่อเหตุฉุกเฉิน ฟังได้ว่าจำเลยกู้เงินสองครั้งดังกล่าวเพื่อเป็นค่าใช้จ่ายของบุตรอันเป็นค่าใช้จ่ายจำเป็นในครอบครัวและเป็นหนี้ที่จำเลยก่อขึ้นในระหว่างสมรส จึงเป็นหนี้ที่โจทก์จำเลยต้องรับผิดชอบอย่างลูกหนี้ร่วมกันตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1490

คำพิพากษาศาลปกครองสูงสุดที่ อ.231/2552

ผู้ฟ้องคดีมีคำขอให้ผู้ถูกฟ้องคดีทั้งสองจ่ายเงินค่าทดแทนเพิ่มขึ้นในราคาไร่ละ 75,000 บาท พร้อมดอกเบี้ยในอัตราร้อยละ 7.5 ต่อปีของเงินค่าทดแทนที่เพิ่มขึ้น ศาลปกครองชั้นต้นมีคำพิพากษาให้ผู้ถูกฟ้องคดีที่ 2 จ่ายเงินค่าทดแทนที่ดินเพิ่มให้แก่ผู้ฟ้องคดีเป็นเงิน 33,500 บาท พร้อมดอกเบี้ยในอัตราร้อยละของดอกเบี้ยเงินฝากประเภทฝากประจำของธนาคารออมสินในจำนวนเงินที่เพิ่มขึ้นดังกล่าว แต่ไม่เกินร้อยละ 7.5 ต่อปี ตามคำขอของผู้ฟ้องคดีนับแต่วันที่ 6 ตุลาคม 2554 จนถึงวันชำระเสร็จ แต่ข้อเท็จจริงรับฟังเป็นยุติว่าผู้ถูกฟ้องคดีที่ 2 ได้วางเงินค่าทดแทนที่ดินฝากไว้กับธนาคารออมสิน สาขาสงขลา เมื่อวันที่ 5 ตุลาคม 2544 ซึ่งในกรณีปัญหาเรื่องดอกเบี้ยนี้ ผู้ฟ้องคดีมิได้ยื่นอุทธรณ์คำพิพากษาของศาลปกครองชั้นต้น จึงมีปัญหาคือต้องวินิจฉัยด้วยการจ่ายดอกเบี้ยในจำนวนเงินค่าทดแทนที่ดินที่เพิ่มขึ้น ถือเป็นบทบังคับของกฎหมายหรือเป็นเพียงสิทธิในการขอดอกเบี้ยที่ผู้ฟ้องคดีต้องมีคำขอมาในคำขอท้ายฟ้อง พิจารณแล้วเห็นว่ามาตรา 26 วรรคสาม แห่งพระราชบัญญัติว่าด้วยการเวนคืนอสังหาริมทรัพย์ พ.ศ. 2530 บัญญัติว่า “ในกรณีที่รัฐมนตรีหรือศาลวินิจฉัยให้ชำระเงินค่าทดแทนเพิ่มขึ้น ให้ผู้มีสิทธิได้รับเงินค่าทดแทนได้รับดอกเบี้ยในอัตราร้อยละของดอกเบี้ยเงินฝากประเภทฝากประจำของธนาคารออมสินในจำนวนเงินที่เพิ่มขึ้น ทั้งนี้ นับแต่วันที่ ต้องมีการจ่ายหรือวางเงินค่าทดแทนนั้น” บทบัญญัติในมาตรา 26 วรรคสาม กำหนดในลักษณะที่

เป็นเงื่อนไขว่า ในกรณีที่รัฐมนตรีหรือศาลวินิจฉัยให้ชำระเงินค่าทดแทนเพิ่มขึ้นและกำหนดสภาพบังคับ ซึ่งมีผลไปยังผู้มีสิทธิได้รับเงินค่าทดแทนด้วยว่าให้ได้รับดอกเบี้ยในอัตราสูงสุด โดยกำหนดวันเริ่มคิดคำนวณดอกเบี้ยไว้เป็นการเฉพาะมิใช่กำหนดว่าให้มีสิทธิขอดอกเบี้ย และแม้ว่าหลักกฎหมายในเรื่องห้ามมิให้ศาลพิพากษาเกินไปกว่าหรือนอกเหนือจากที่ปรากฏในคำฟ้องจะถือเป็นหลักกฎหมายทั่วไปก็ตาม แต่ก็มีค่าบังคับไม่สูงกว่าพระราชบัญญัติ ดังปรากฏในบทบัญญัติแห่งกฎหมายเฉพาะซึ่งกำหนดเป็นบทยกเว้นให้ศาลมีคำพิพากษาหรือคำสั่งเกินค่าขอบังคับได้ในหลายกรณีได้แก่ กรณีที่เป็นข้อกฎหมายอันเกี่ยวกับความสงบเรียบร้อยของประชาชน กรณีเพื่อความเป็นธรรมแก่คู่ความ และกรณีเพื่อเยียวยาความเสียหายตามคำฟ้อง เช่น บทบัญญัติในมาตรา 142(5) และ (6) แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งบัญญัติว่า “คำพิพากษาหรือคำสั่งของศาลที่ชี้ขาดคดีต้องตัดสินตามข้อหาในคำฟ้องทุกข้อ แต่ห้ามมิให้พิพากษาหรือทำคำสั่งให้สิ่งใด ๆ เกินไปกว่าหรือนอกเหนือจากที่ปรากฏในคำฟ้อง เว้นแต่ (5) ในคดีที่อาจยกข้อกฎหมายอันเกี่ยวกับความสงบเรียบร้อยของประชาชนขึ้นอ้างได้นั้น เมื่อศาลเห็นสมควร ศาลจะยกข้อเหล่านั้นขึ้นวินิจฉัยแล้วพิพากษาคดีไปก็ได้ (6) ในคดีที่โจทก์ฟ้องขอให้ชำระเงินพร้อมด้วยดอกเบี้ย ซึ่งมีได้มีข้อตกลงกำหนดอัตราดอกเบี้ยกันไว้ เมื่อศาลเห็นสมควร โดยคำนึงถึงเหตุสมควรและความสุจริตในการรู้ความหรือการดำเนินคดี ศาลจะพิพากษาให้จำเลยชำระดอกเบี้ยในอัตราที่สูงขึ้นกว่าที่โจทก์มีสิทธิได้รับตามกฎหมายแต่ไม่เกินร้อยละสิบห้าต่อปีนับตั้งแต่วันฟ้องหรือวันอื่นหลังจากนั้นก็ได้” มาตรา 52 แห่งพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลแรงงานและวิธีพิจารณาคดีแรงงาน พ.ศ. 2522 บัญญัติว่า “ห้ามศาลแรงงานพิพากษาหรือสั่งเกินไปกว่าหรือนอกเหนือจากที่ปรากฏในคำฟ้อง เว้นแต่ในกรณีที่ศาลแรงงานเห็นสมควรเพื่อความเป็นธรรมแก่คู่ความจะพิพากษาหรือสั่งเกินค่าขอบังคับก็ได้” และมาตรา 39 แห่งพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ. 2551 บัญญัติว่า “ในคดีที่ผู้บริโภคหรือผู้มีอำนาจฟ้องคดีแทนผู้บริโภคเป็นโจทก์ ถ้าความปรากฏแก่ศาลว่าจำนวนค่าเสียหายที่โจทก์เรียกร้องไม่ถูกต้อง หรือวิธีการบังคับตามคำขอของโจทก์ไม่เพียงพอต่อการแก้ไขเยียวยาความเสียหายตามฟ้อง ศาลมีอำนาจยกขึ้นวินิจฉัยให้ถูกต้องหรือกำหนดวิธีการบังคับให้เหมาะสมได้ แม้จะเกินกว่าที่ปรากฏในคำขอบังคับของโจทก์ก็ตาม แต่ข้อที่ศาลยกขึ้นวินิจฉัยนั้นจะต้องเกี่ยวข้องกับข้อเท็จจริงที่คู่ความยกขึ้นมามากแล้วกันแล้วโดยชอบ” และมาตรา 26 วรรคสามแห่งพระราชบัญญัติว่าด้วยการเวนคืนอสังหาริมทรัพย์ พ.ศ. 2530 บัญญัติให้ผู้ถูกเวนคืนได้รับดอกเบี้ยในอัตราสูงสุดประเภทเงินฝากประจำของธนาคารออมสินในจำนวนเงินที่เพิ่มขึ้นด้วยนั้น เห็นได้ว่าบทบัญญัตินี้ดังกล่าวเป็นบทกฎหมายเฉพาะ ประกอบกับพระราชบัญญัติเวนคืนอสังหาริมทรัพย์ พ.ศ. 2530 เป็นกฎหมายมหาชน บทบัญญัติมาตรา 26 วรรคสามแห่งพระราชบัญญัติดังกล่าวนี้จึงเป็นบทกฎหมายบังคับ (Jus cogens) และเป็นบทกฎหมายเคร่งครัด (Jus strictum) ศาลจึงยกขึ้นวินิจฉัยเองได้แม้ไม่มีคำขอของผู้ฟ้องคดี

หรือรัฐมนตรีมิได้กำหนดดอกเบี้ยให้ไว้ นอกจากนี้ออกเบี้ยตามความในมาตรา 26 วรรคสาม ก็มีใช้เป็นดอกเบี้ยที่กฎหมายกำหนดให้เพราะเหตุจากการผิดนัดทางแพ่งแต่อย่างใด แต่เป็นความรับผิดชอบอื่นของหน่วยงานทางปกครองหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐ อันเกิดจากการใช้อำนาจมหาชนเวนคืนอสังหาริมทรัพย์ของเอกชน ทำให้เอกชนได้รับความเดือดร้อนและเสียหาย ซึ่งจำต้องได้รับการเยียวยาที่เหมาะสมและเป็นธรรม และเมื่อมิได้ชดเชยค่าทดแทนที่เป็นธรรมภายในเวลาอันควรตามบทบัญญัติในมาตรา 42 วรรคหนึ่งและวรรคสองของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย บทบัญญัติในเรื่องดอกเบี้ยตามมาตรา 26 วรรคสาม จึงได้ถูกบัญญัติขึ้นเพื่อเจตนารมณ์ดังกล่าว เพื่อมิให้เอกชนผู้ถูกเวนคืนอสังหาริมทรัพย์ขาดขวัญและต่อต้านการเวนคืนอันจะทำให้ภารกิจในการจัดทำบริการสาธารณะของรัฐไม่บรรลุผล ปัญหาเรื่องดอกเบี้ยตามมาตรา 26 วรรคสาม จึงเป็นปัญหาข้อกฎหมายเกี่ยวกับความสงบเรียบร้อยของประชาชน ซึ่งศาลอาจยกขึ้นวินิจฉัยให้เป็นไปตามกฎหมายได้แม้ไม่มีคู่ความฝ่ายใดร้องขอตามข้อ 92 แห่งระเบียบของที่ประชุมใหญ่ตุลาการในศาลปกครองสูงสุดว่าด้วยวิธีพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ. 2543 ดังนั้นมาตรา 26 วรรคสามแห่งพระราชบัญญัติว่าด้วยการเวนคืนอสังหาริมทรัพย์ พ.ศ. 2530 จึงเป็นบทบัญญัติแห่งกฎหมายเฉพาะที่กำหนดวิธีการเยียวยาแก่ผู้มีสิทธิได้รับเงินค่าทดแทนให้ได้รับเงินค่าทดแทนที่เป็นธรรมภายในเวลาอันควรตามมาตรา 42 วรรคสองของรัฐธรรมนูญ ซึ่งมีสาระสำคัญว่ากรณีที่ดินรัฐมนตรีหรือศาลวินิจฉัยให้ชำระเงินค่าทดแทนเพิ่มขึ้น ให้จ่ายดอกเบี้ยในจำนวนเงินค่าทดแทนที่เพิ่มขึ้นแก่ผู้มีสิทธิได้รับเงินค่าทดแทนนั้นด้วย โดยมีได้ให้อำนาจดุลพินิจรัฐมนตรีหรือศาลกำหนดอัตราดอกเบี้ยและวันเริ่มคิดคำนวณเพื่อจ่ายดอกเบี้ยให้เป็นอย่างอื่น และศาลมีอำนาจยกข้อกฎหมายนี้ขึ้นวินิจฉัยให้เป็นไปตามบทบัญญัติกฎหมายได้

สำหรับการจ่ายดอกเบี้ยตั้งแต่วันที่ ต้องมีการจ่ายเงินหรือวางเงินค่าทดแทนตามมาตรา 26 วรรคสามนั้น เห็นว่าบทบัญญัติของมาตรา 11 วรรคหนึ่ง มาตรา 13 มาตรา 16 มาตรา 28 วรรคหนึ่งและวรรคสอง และมาตรา 31 แห่งพระราชบัญญัติว่าด้วยการเวนคืนอสังหาริมทรัพย์ พ.ศ. 2530 กำหนดเรื่องการจ่ายเงินค่าทดแทนแยกได้เป็น 2 กรณี คือกรณีที่มีการจ่ายเงินค่าทดแทนและกรณีที่มีการวางเงินค่าทดแทน ซึ่งทั้งสองกรณีถือเป็นเงินค่าทดแทนเบื้องต้นที่ผู้ถูกเวนคืนได้รับไปจริงและมีผลให้กรรมสิทธิ์ในอสังหาริมทรัพย์ที่ถูกเวนคืนโอนไปแล้ว และเจ้าหน้าที่มีอำนาจเข้าครอบครองหรือใช้อสังหาริมทรัพย์นั้นได้ตามนัยมาตรา 11 วรรคสอง มาตรา 13 วรรคสอง หรือตามมาตรา 16 วรรคหนึ่งแล้วแต่กรณี เมื่อมีการจ่ายเงินค่าทดแทนเบื้องต้นหรือวางเงินเสร็จสิ้นไปแล้ว จึงไม่มีกรณีที่ต้องจ่ายเงินค่าทดแทนเบื้องต้นตามมาตรา 11 วรรคหนึ่ง หรือตามมาตรา 28 วรรคหนึ่งอีก ศาลจึงเห็นว่าเงินค่าทดแทนที่ดินรัฐมนตรีหรือศาลวินิจฉัยให้ชำระเพิ่มขึ้นแก่ผู้มีสิทธิได้รับเงินค่าทดแทนตามมาตรา 26 วรรคสาม เป็นเงินค่าทดแทนอีกส่วนหนึ่งที่ผู้มีสิทธิได้รับเงินค่าทดแทนควร

จะได้รับไปในวันเดียวกันกับที่ได้มีการจ่ายหรือวางเงินค่าทดแทนครั้งแรก ซึ่งเป็นวันที่ถือว่ากรรมสิทธิ์ในอสังหาริมทรัพย์ได้โอนไปแล้วและเจ้าหน้าที่มีอำนาจเข้าครอบครองและใช้ประโยชน์ในอสังหาริมทรัพย์นั้นได้ การจ่ายดอกเบี้ยตั้งแต่วันที่ ต้องมีการจ่ายเงินหรือวางเงินตามมาตรา 26 วรรคสาม จึงหมายถึงวันที่ได้มีการจ่ายเงินหรือวางเงินค่าทดแทนเบื้องต้นเสร็จสิ้นไปแล้ว การเยียวยาเพื่อให้เกิดความเป็นธรรมแก่ผู้ถูกเวนคืนในกรณีเช่นว่านี้ จึงต้องคิดคำนวณดอกเบี้ยนับตั้งแต่วันที่ได้มีการจ่ายหรือวางเงินค่าทดแทนครั้งแรก แม้ว่าผู้ฟ้องคดีจะยื่นฟ้องโดยมีคำขอให้จ่ายดอกเบี้ยในจำนวนเงินค่าทดแทนที่เพิ่มขึ้นร้อยละ 7.5 ต่อปี นับแต่วันที่ 6 ตุลาคม 2544 ก็ตาม ก็ไม่อาจแปลเจตนาของผู้ฟ้องคดีว่าผู้ฟ้องคดีประสงค์จะขอดอกเบี้ยต่ำกว่าที่กฎหมายกำหนด เพราะเป็นการแปลเจตนาของผู้ฟ้องคดีในทางตรงกันข้ามกับความประสงค์ตามคำฟ้องของผู้ฟ้องคดีที่ขอให้จ่ายเงินค่าทดแทนเพิ่มขึ้นตามกฎหมาย และในทางกลับกันแม้ผู้ฟ้องคดีจะมีวัตถุประสงค์ที่แท้จริงในคำขอท้ายฟ้องว่าขอให้จ่ายดอกเบี้ยในอัตราที่สูงกว่าที่กฎหมายกำหนด ศาลก็ไม่อาจจ่ายดอกเบี้ยให้ตามคำขอของผู้ฟ้องคดีซึ่งสูงกว่าอัตราที่กฎหมายกำหนดได้ เมื่อบทบัญญัติในมาตรา 26 วรรคสาม เป็นบทบัญญัติแห่งกฎหมายเฉพาะที่กำหนดวิธีการเยียวยาให้แก่ผู้ถูกเวนคืนด้วยการให้ได้รับดอกเบี้ยในอัตราสูงสุดตั้งแต่วันที่ ต้องมีการจ่ายเงินหรือวางเงิน ดังนั้นแม้ในกรณีปัญหานี้ผู้ฟ้องคดีจะมีได้ยื่นอุทธรณ์คำพิพากษาของศาลปกครองชั้นต้นว่าการจ่ายดอกเบี้ยไม่เป็นไปตามที่กฎหมายกำหนด ศาลปกครองสูงสุดก็มีอำนาจตามข้อ 92 ประกอบข้อ 116 แห่งระเบียบของที่ประชุมใหญ่ตุลาการในศาลปกครองสูงสุด ว่าด้วยวิธีพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ. 2543 ยกปัญหาดังกล่าวขึ้นวินิจฉัยให้เป็นไปตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายเฉพาะได้ ที่ศาลปกครองชั้นต้นมีคำพิพากษาให้ผู้ถูกฟ้องคดีที่ 2 จ่ายดอกเบี้ยในจำนวนเงินค่าทดแทนที่เพิ่มขึ้นในอัตราสูงสุดของดอกเบี้ยเงินฝากประเภทฝากประจำของธนาคารออมสินในจำนวนเงินที่เพิ่มขึ้นดังกล่าว แต่ไม่เกินร้อยละ 7.5 ต่อปีตามคำxonนับแต่วันที่ 6 ตุลาคม 2544 จนถึงวันชำระเสร็จ ศาลปกครองสูงสุดไม่เห็นพ้องด้วย

พิพากษาแก้คำพิพากษาของศาลปกครองชั้นต้น เป็นให้ผู้ถูกฟ้องคดีที่ 2 จ่ายดอกเบี้ยในจำนวนเงินค่าทดแทนที่เพิ่มขึ้นในอัตราสูงสุดของดอกเบี้ยเงินฝากประเภทฝากประจำของธนาคารออมสินตามที่ธนาคารประกาศกำหนดในแต่ละช่วงเวลา นับแต่วันที่ 5 ตุลาคม 2544 เป็นต้นไป จนกว่าจะชำระเสร็จแก่ผู้ฟ้องคดี นอกจากที่แก้ให้เป็นไปตามคำพิพากษาของศาลปกครองชั้นต้น

รูป

ภาคผนวก ข.

ตัวอย่างแบบสอบถามเพื่อประกอบการทำวิทยานิพนธ์หัวข้อ
หลักการพิพากษาเกินคำขอ : ศึกษากรณีคดีแพ่งทั่วไป

(1) ท่านเป็นพนักงานหรือศึกษาเกี่ยวข้องกับกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งหรือไม่

☐

ใช่

☐

ไม่ใช่

(2) ท่านคิดว่าท่านมีความเชี่ยวชาญเกี่ยวกับกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งระดับใด

☐

ดีมาก

☐

ดี

☐

ปานกลาง

☐

พอใช้

☐

ไม่ดี

(3) ท่านรู้จักหลักการพิพากษาห้ามเกินคำขอตามมาตรา 142 ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งหรือไม่

☐

รู้จัก

☐

ไม่รู้จัก

(4) ท่านคิดว่าข้อยกเว้นตามมาตรา 142 ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง อนุมาตรา (1) ถึง (6) เพียงพอต่อการปรับใช้ในการพิจารณาพิพากษาคดีแพ่งแล้วหรือไม่

☐

เพียงพอ

☐

ไม่เพียงพอ

(5) ท่านทราบหรือไม่ว่าพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลแรงงานและวิธีพิจารณาคดีแรงงาน พ.ศ. 2522 และ พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ. 2551 มีการให้อำนาจศาลพิพากษาเกินคำขอได้ (หากท่านไม่ทราบกรุณาข้ามไปตอบคำถาม ข้อ 7.)

☐

ทราบ

☐

ไม่ทราบ

(6) ท่านเห็นว่าเหมาะสมหรือไม่ที่พระราชบัญญัติทั้งสองฉบับตามข้อ (5) มีการนำหลักการพิพากษาเกินคำขอมาปรับใช้

☐

เหมาะสม

☐

ไม่เหมาะสม

- (7) ท่านคิดว่าหากมีการเพิ่มอำนาจให้ศาลคดีแพ่งสามารถพิพากษาเกินคำขอได้เช่นเดียวกับพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลแรงงานและวิธีพิจารณาคดีแรงงาน พ.ศ. 2522 และ พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ. 2551 จะเป็นการเหมาะสมหรือไม่

☐ เหมาะสม

☐ ไม่เหมาะสม

- (8) ท่านคิดว่าหากการพิพากษาคดีแพ่ง ศาลสามารถใช้อำนาจของตนพิพากษาคดีโดยคำนึงถึงความยุติธรรมและความเหมาะสมตามสิทธิที่คู่ความพึงได้รับ มากกว่าการพิจารณายึดติดตามคำคู่ความ จะเป็นผลดีต่อกระบวนการยุติธรรมมากขึ้นหรือไม่

☐ ใช่

☐ ไม่ใช่

- (9) ขอความกรุณาท่านผู้ทำแบบสอบถาม โปรดแสดงความคิดเห็นเรื่องการนำหลักการพิพากษาเกินคำขอมาปรับใช้กับการดำเนินคดีแพ่ง เพื่อเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาและค้นคว้าวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ต่อไป

ผู้ศึกษาขอยกตัวอย่างคำตอบที่ผู้ตอบแบบสอบถามได้เขียนตอบไว้ในคำถามข้อ (9) ในแบบสอบถามเพื่อประกอบการพิจารณาศึกษา โดยแยกออกเป็นเหตุผลของฝ่ายที่เห็นว่าสมควรนำมาปรับใช้กับคดีแพ่งทั่วไปและฝ่ายที่เห็นว่าไม่สมควรนำมาปรับใช้กับคดีแพ่งทั่วไป ดังต่อไปนี้

กลุ่มที่มีความเห็นเห็นว่าไม่สมควรนำมาปรับใช้กับคดีแพ่งทั่วไป

ท่านตรีวุฒิ สาขากร ผู้พิพากษาหัวหน้าคณะในศาลฎีกา แสดงเหตุผลที่ไม่เห็นด้วยว่า: ประเทศไทยใช้ประมวลกฎหมายเป็นหลักในการตัดสินคดี ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 142 เป็นบทบัญญัติบังคับให้ผู้พิพากษาทั้งสามศาลตัดสินคดีไปตามคำขอของโจทก์และมีข้อยกเว้นให้ถึง 6 อนุมาตรา หากผู้พิพากษามีอำนาจตัดสินคดีแพ่งนอกเหนือไปจากข้อยกเว้นดังกล่าวอีก ปัญหาว่าความยุติธรรมที่จำเลยจะได้รับความคุ้มครองมีมากน้อยเพียงใดและกฎหมาย

ให้ดุลพินิจแก่ผู้พิพากษาไว้อย่างมากมายอยู่แล้ว ถ้าศาลชั้นต้นตัดสินให้โจทก์ชนะคดีตามฟ้องและพิพากษาให้มากเกินกว่าที่โจทก์ขอมาในคำขอบังคับ แต่ศาลอุทธรณ์ไม่เห็นด้วยจึงพิพากษาให้โจทก์ชนะคดีตามคำฟ้องและบังคับให้ตามคำขอบังคับเท่านั้น เมื่อคดีมาถึงศาลฎีกาจะยึดหลักการตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 142 หรือให้โจทก์ได้มากกว่าที่ฟ้องมา ซึ่งเป็นธรรมดาที่โจทก์ต้องอยากได้มากๆ จำเลยก็ต้องอยากได้น้อยๆ ความยุติธรรมจะมาจากทางนำสืบในสำนวนหรือมาจากตัวบทมาตรา 142 หรือมาจากการใช้อำนาจอำเภอใจของผู้พิพากษาเจ้าของสำนวน ถ้าท่านเป็นโจทก์หรือจำเลยจะเลือกเอาความยุติธรรมจากอะไรดี

ท่านชัยวัฒน์ เวียงธีรวัฒน์ แสดงเหตุผลที่ไม่เห็นด้วยว่า: พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลแรงงานและวิธีพิจารณาคดีแรงงาน พ.ศ. 2522 และพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภคร พ.ศ. 2551 เป็นกฎหมายที่เกี่ยวข้องและคุ้มครองประโยชน์ของสาธารณะจึงบัญญัติให้อำนาจศาลพิพากษาเกินคำขอได้ ทั้งนี้เพื่อให้ศาลใช้ดุลพินิจดูแลคุ้มครองผู้ใช้แรงงานและผู้บริโภคเพื่อมิให้เสียเปรียบแก่นายจ้างซึ่งเป็นนายทุนและผู้ประกอบการผลิต ส่วนในคดีแพ่งทั่วไปนั้นเป็นคดีที่เกี่ยวกับประโยชน์ส่วนตัวของกลุ่มความในแต่ละคดีซึ่งกฎหมายเปิดโอกาสให้คู่ความทั้งสองฝ่ายสามารถยกข้อต่อสู้ของตนขึ้นต่อสู้ได้อย่างเต็มที่อยู่แล้ว ผลของคดีมิได้เป็นไปเพื่อประโยชน์ของสาธารณะแต่อย่างใด จึงเห็นว่าไม่น่าจะนำเรื่องหลักการพิพากษาเกินคำขอมาปรับใช้กับการดำเนินคดีแพ่งแต่อย่างใด

นางสาวภาสินี ปรีชาพีช นิติกรศาลฎีกา แสดงเหตุผลที่ไม่เห็นด้วยว่า: เนื่องจากประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 142 เป็นกรอบในการใช้อำนาจของผู้พิพากษาจึงไม่สมควรให้ศาลคดีแพ่งสามารถพิพากษาเกินคำขอได้เช่นเดียวกับพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลแรงงานและวิธีพิจารณาคดีแรงงาน พ.ศ. 2522 และพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ. 2551 เพราะคดีแพ่งมีเจตนารมณ์มาจากหลักสัญญาซึ่งถือเอาการแสดงเจตนาเป็นสำคัญ และเป็นความยินยอมของกลุ่มสัญญาทั้งสองฝ่ายจึงมีลักษณะที่แตกต่างจากพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลแรงงานและวิธีพิจารณาคดีแรงงาน พ.ศ. 2522 และพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ. 2551 ที่ต้องพิเคราะห์ถึงความไม่เสมอภาคในลักษณะนายจ้าง - ลูกจ้าง, ผู้บริโภค ที่ศาลควรจะเข้ามาเพื่อใช้ดุลพินิจสร้างความเป็นธรรม โดยคำนึงถึงพฤติการณ์ที่เกิดขึ้น ความด้อยหรือความเสียเปรียบจากสถานะของบุคคล

ส่วนอนุมาตรา (1) - (6) เห็นว่าอาจจะยังไม่เพียงพอ นั้น ควรจะศึกษาหลักกฎหมายจากต่างประเทศและนำมาบัญญัติเพิ่มเติมให้ชัดเจนเพราะสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปก็ควรที่จะเพิ่มกรอบให้แก่ศาลขึ้นมากกว่าที่จะให้ศาลสามารถพิพากษาได้เกินคำขอ ซึ่งจะทำให้มาตรฐานในระบบยุติธรรมเกิดความไม่แน่นอน

กลุ่มที่มีความเห็นว่าสมควรนำมาปรับใช้กับคดีแพ่งทั่วไป

ท่านสุพจน์ แสงประชากุล ผู้ช่วยผู้พิพากษาศาลฎีกา แสดงเหตุผลที่เห็นด้วยว่า: เพราะความเสียหายบางอย่างที่เกิดขึ้นแล้วแต่ยังตรวจไม่พบหรือยังไม่อาจคำนวณเป็นเงินได้ในขณะที่ฟ้อง หรือความเสียหายในเหตุที่เกี่ยวข้องกับเหตุที่ฟ้องแต่เกิดความเสียหายเพิ่มขึ้นภายหลังฟ้องคดีแล้วอีกจำนวนมาก เช่น กรณีพิพาทเกี่ยวกับที่ดินเนื้อที่ที่ระบุในคำฟ้องอาจคลาดเคลื่อนน้อยกว่าที่รังวัดอย่างเป็นทางการโดยไม่ใช้ความผิดของโจทก์ โดยเฉพาะกรณีการเวนคืนที่ดินที่เจ้าหน้าที่เวนคืนแจ้งเนื้อที่ที่ถูกเวนคืนให้เจ้าของที่ดินทราบน้อยกว่าที่รังวัดแบ่งแยกได้ในภายหลังจากฟ้องคดีแล้ว หากให้พิพากษาคตามเสียหายจริงที่เกินคำขอตามคำฟ้องแล้วก็จะช่วยให้ไม่ต้องนำคดีมาฟ้องใหม่อีกซึ่งในบางกรณีอาจติดปัญหาเรื่องกานำคดีมาฟ้องใหม่ไม่ได้เพราะเป็นฟ้องซ้ำหรือฟ้องซ้อนก็ได้ กรณีที่ศาลยกประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 142 (5) ขึ้นวินิจฉัยคดีโดยเฉพาะในชั้นอุทธรณ์และชั้นฎีกานั้น ส่วนมากจะเป็นโทษแก่โจทก์ผู้ฟ้องคดี เช่น ปัญหาเรื่องอำนาจฟ้อง เรื่องการกำหนดดอกเบี้ยเกินคำขอแม้เป็นดอกเบี้ยที่ผู้ฟ้องคดีมีสิทธิได้รับตามกฎหมาย แต่ผู้ฟ้องคดีขอน้อยกว่าที่กฎหมายกำหนด เป็นต้น จึงน่าจะมิพบบัญญัติที่ให้ศาลกำหนดชดเชยความเสียหายตามที่ผู้เสียหายมีสิทธิได้รับตามกฎหมายด้วย

ท่านวรเทพ เชื้อสุนทรโสภณ ผู้พิพากษาศาลแรงงานกลาง แสดงเหตุผลที่เห็นด้วยว่า: เมื่อเกิดมีข้อพิพาททางแพ่งเกิดขึ้นกฎหมายวางหลักเกณฑ์มิให้คู่กรณีไปดำเนินการบังคับด้วยตนเอง แต่ต้องใช้กระบวนการผ่านทางศาลยุติธรรม ซึ่งประชาชนทั่วไปย่อมไม่มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับสิทธิและหน้าที่ของตนตามกฎหมายได้ถูกต้องครบถ้วน ดังนั้นในการดำเนินคดีในศาลจำเป็นต้องใช้ผู้มีความรู้ความชำนาญเป็นพิเศษซึ่งได้แก่ ทนายความ แต่ข้อเท็จจริงที่ไม่อาจปฏิเสธได้คือทนายความแต่ละคนย่อมมีความรู้ความสามารถไม่เท่าเทียมกัน ซึ่งหากคำขอบังคับนั้นไม่ครอบคลุม ถูกต้องและครบถ้วนแล้ว ผลเสียหายที่เกิดขึ้นย่อมตกแก่คู่ความโดยตรง เนื่องจากคู่ความอาจไม่สามารถนำคดีมาสู่ศาลเพื่อขอให้บังคับเพิ่มเติมได้ในมูลคดีเดิมเนื่องจากติดปัญหาข้อกฎหมายในเรื่องฟ้องซ้ำ ฟ้องซ้อน หรือการดำเนินกระบวนการพิจารณาซ้ำ โดยมีใช้ความผิดของคู่ความ ดังนั้นหากให้อำนาจศาลในการพิพากษาเกินคำขอเพิ่มเติมจากที่กำหนดไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 142 แล้ว ย่อมเป็นช่องทางให้ศาลใช้อำนาจตามกฎหมายในการช่วยอำนวยความสะดวกให้แก่คู่ความได้มากยิ่งขึ้น ดังเช่นบทบัญญัติในพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลแรงงานและวิธีพิจารณาคดีแรงงาน พ.ศ. 2522 และพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ. 2551 อนึ่งในการกำหนดบทบัญญัติให้ศาลมีอำนาจพิพากษาเกินคำขอได้นั้น อาจส่งผลกระทบต่อระบบการพิจารณาในศาลเนื่องจากปัจจุบันศาลยุติธรรมใช้ระบบกล่าวหา ดังนั้นคู่ความ ทนายความ จะนำ

พยานหลักฐานเข้าสืบตามคำฟ้อง คำร้องของตน ดังนั้นข้อเท็จจริงที่เข้าสู่สำนวนอาจไม่เพียงพอให้ผู้พิพากษาใช้ประกอบดุลพินิจในการพิจารณาพิพากษาในส่วนที่เกินคำขอ จึงอาจจำเป็นต้องให้อำนาจผู้พิพากษาให้คล้อยคลึงกับระบบได้ส่วนด้วย เพื่อให้ผู้พิพากษาสามารถค้นหาความจริงได้ชัดเจนเพื่อนำไปสู่การมีคำพิพากษาที่เชี่ยวชาญให้ความเป็นธรรมแก่ประชาชนได้ แต่ทั้งนี้เพื่อป้องกันมิให้เกิดการใช้อำนาจตามอำเภอใจ ควรมีบทบัญญัติเกี่ยวกับการควบคุมการใช้อำนาจไว้ด้วย

นายกฤษฎา ชูโต ทนายความ แสดงเหตุผลที่เห็นด้วยว่า: แม้ในคดีแพ่งทั่วไปจะถือว่าคู่ความเป็นเอกชนกับเอกชน หลักในการพิพากษาคดีของศาลควรพึงอยู่ภายใต้หลักการพิพากษาไม่เกินคำขอของคู่ความก็ตาม แต่หลักดังกล่าวในบางกรณีก็อาจไม่สามารถเชี่ยวชาญคู่ความตามความยุติธรรมได้พอสมควร ซึ่งอาจก่อให้เกิดความพลั้งเผลอหรือความผิดพลาดเล็กน้อยของคู่ความ หรือสถานะทางสังคมที่ไม่ได้มีความเท่าเทียมกันอย่างแท้จริง เป็นต้น ศาลอาจจะคำนึงถึงพฤติการณ์แห่งคดีแล้วจะพิพากษาไปเกินกว่าคำขอของคู่ความได้บางกรณี ทั้งนี้โดยมีข้อแม้ว่าสิ่งที่ศาลจะพิพากษานั้นจะต้องอยู่ภายในขอบเขตของประเด็นแห่งคดีตามคำฟ้อง คำให้การ หรือฟ้องแย้งด้วย เพราะการที่ศาลเคร่งครัดกับหลักการดังกล่าวจนเกินไปอาจจะทำให้คู่ความรู้สึกละเลยไม่ได้รับความเป็นธรรมเท่าที่ควร อีกทั้งยังก่อให้เกิดปริมาณคดีขึ้นมาสู่ศาลอีกเป็นจำนวนมาก เนื่องจากการใช้สิทธิอุทธรณ์ฎีกา หรือการนำเสนอมติเป็นคดีใหม่ เพราะคู่ความยังรู้สึกว่าคุณไม่ได้ได้รับความเป็นธรรมเท่าที่ควร ศาลในฐานะเป็นคนกลางที่มีบทบาทอำนวยความยุติธรรมให้กับประชาชนจึงไม่ควรยึดติดกับหลักการดังกล่าวมากกว่าความเป็นธรรมที่คู่ความจะได้รับโดยการรักษาสมาตุลย์ให้ไว้ระหว่างหลักดังกล่าวกับความเป็นธรรม

นายพลภัทร บุญ - หลง ผู้ช่วยผู้พิพากษาคนที่ 59 แสดงเหตุผลที่เห็นด้วยว่า: ตามความเข้าใจนั้น หลักการพิพากษาเกินไปกว่าหรือนอกจากที่ปรากฏในคำฟ้องเป็นหลักการที่ช่วยกำหนดกรอบในการดำเนินคดีของคู่ความและการพิจารณาพิพากษาคดีของศาลให้มีความชัดเจน อย่างไรก็ตาม ภารกิจที่แท้จริงของกระบวนการยุติธรรมน่าจะอยู่ที่ว่าทำอย่างไรจึงจะเกิดความยุติธรรมต่อผู้เกี่ยวข้องตามที่ควรจะเป็นมากที่สุด ซึ่งการลดทอนความเคร่งครัดของหลักการในเรื่องดังกล่าว น่าจะเป็นวิธีการหนึ่งที่เปิดโอกาสให้ศาลมีอิสระในอันที่จะพิพากษาคดีได้อย่างยืดหยุ่นมากยิ่งขึ้นตามแต่ข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นในแต่ละคดีโดยไม่จำเป็นต้องเกิดผลแพ้ชนะกันด้วยกฎหมายวิธีพิจารณาความแต่เพียงประการเดียว

ประวัติผู้เขียน

ชื่อ-นามสกุล

ศจีพร แด้มแก้ว

วัน เดือน ปี เกิด

26 เมษายน 2527

ที่อยู่

165/227 ถนนบ้านกล้วย-ไทรน้อย ตำบลพิมลราช
อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี 11110

วุฒิการศึกษา

ปีการศึกษา 2549 นิติศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัย
รามคำแหง
ปีการศึกษา 2550 เนติบัณฑิต สำนักอบรมศึกษา
กฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา

ประวัติการทำงาน

พ.ศ. 2551-2554 : นิติกร สำนักอำนวยการศาลยุติธรรม
สังกัดศาลฎีกา